

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Dovilė
TAMULAITIENĖ

Lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimas

DAKTARO DISERTACIJA

Humanitariniai mokslai
Filologija H 004

VILNIUS 2020

Disertacija rengta 2009–2019 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

akad. prof. habil. dr. Bonifacas Stundžia (Vilniaus universitetas,
humanitariniai mokslai, filologija, H 004).

TURINYS

SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS	6
GYVENAMŲJŲ VIETŲ VARDŲ SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS	8
0. ĮVADAS.....	13
1. LIETUVIŲ HIDRONIMŲ IR KITŲ ONIMŲ KIRČIAVIMO TYRIMŲ APŽVALGA.....	17
2. TYRIMO METODOLOGIJA, MEDŽIAGOS ATRANKOS IR KLASIFIKACIJOS PRINCIPAI.....	20
3. PRIESAGINIO KIRČIAVIMO HIDRONIMAI.....	37
3.1. Pirmosios akcentinės paradigmos hidronimai.....	37
3.1.1. Su priesagomis <i>-ait-is, -ait-ė, -aič-iai, -ait-ės</i>	37
3.1.2. Su priesagomis <i>-yn-as, -yn-a, -yn-os</i>	41
3.1.3. Su priesagomis <i>-yt-ė, -yt-is, -yt-ės</i>	47
3.1.4. Su priesagomis <i>-ykšt-is, -ykšč-ia, -ykšč-iai, -ykšt-ė</i>	50
3.1.5. Su priesagomis <i>-ėn-as, -ėn-a</i>	52
3.1.6. Su priesagomis <i>-ing-is, -ing-ė</i>	53
3.2. Antrosios akcentinės paradigmos hidronimai	55
3.2.1. Su priesagomis <i>-el-is, -el-ė, -el-iai, -el-ės, -el-ys</i>	55
3.2.2. Su priesagomis <i>-ėl-is, -ėl-ė, -ėl-iai, -ėl-ės</i>	65
3.2.3. Su priesagomis <i>-(i)uk-as, -(i)uk-ė, -(i)uk-ai, -(i)uk-ės</i>	67
3.2.4. Su priesaga <i>-yn-ė</i>	69
3.2.5. Su priesagomis <i>-al-is, -al-ė, -al-ės</i>	70
3.2.6. Su priesagomis <i>-(i)ut-is, -(i)ut-ė, -uč-iai, -ut-ys</i>	73
3.2.7. Su priesagomis <i>-(i)ul-is, -(i)ul-ė, -ul-ys</i>	74
3.2.8. Su priesagomis <i>-en-is, -en-ė, -en-ys, -en-iai</i>	81
3.2.9. Su priesagomis <i>-ik-ė, -ik-is, -ik-ės, -ik-ys</i>	84
3.2.10. Su priesagomis <i>-im-as, -ym-as, -im-ai, -ym-ai</i>	88
3.2.11. Su priesagomis <i>-(i)on-as, -(i)on-ė, -on-ai, -on-ės</i>	91
3.2.12. Su priesagomis <i>-(i)ok-as, -ok-ai, -ok-ė</i>	93

3.2.13.	Su priesagomis <i>-už-is, -už-ė, -už-ys</i>	94
3.2.14.	Su priesagomis <i>-eik-is, -eik-ė</i>	97
3.2.15.	Su priesagomis <i>-ik-as, -ik-a, -ik-ai</i>	98
3.2.16.	Su priesagomis <i>-(i)uot-is, -uot-ė</i>	100
3.3.	Hidronimai su kitomis priesagomis	101
3.4.	APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS	103
4.	KILNOJAMOJO KIRČIAVIMO HIDRONIMAI.....	107
4.1.	Tradicinio kilnojamojo kirčiavimo hidronimai	107
4.1.1.	Su priesagomis <i>-in-as, -in-a, -in-ai</i>	107
4.1.2.	Su priesagomis <i>-en-a, -en-as</i>	114
4.1.3.	Su priesagomis <i>-int-a, -int-as, -int-ai</i>	118
4.1.4.	Su priesagomis <i>-(m)uo, -(m)en-a, -(m)en-as, -men-ys, -men-ai</i>	123
4.1.5.	Su priesagomis <i>-av-as, -av-ė</i>	125
4.1.6.	Su priesagomis <i>-es-a, -es-as, -es-ai</i>	127
4.1.7.	Su priesagomis <i>-aj-a, -aj-ai, -aj-as</i>	130
4.1.8.	Su priesagomis <i>-et-a, -et-as, -et-ai</i>	132
4.1.9.	Su priesagomis <i>-al-as, -al-a</i>	133
4.1.10.	Su priesagomis <i>-ant-as, -ant-a</i>	135
4.1.11.	Su priesagomis <i>-il-as, -il-a</i>	136
4.2.	Neomobilijo kirčiavimo hidronimai.....	138
4.2.1.	Su priesagomis <i>-(i)uon-a, -uon-as, -uon-ai</i>	138
4.3.	APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS	142
5.	DVEJOPO KIRČIAVIMO HIDRONIMAI.....	145
5.1.	Priesaginio ir šakninio kirčiavimo hidronimai	145
5.1.1.	Su priesagomis <i>-(t)in-is, -(t)in-ė, -in-ys, -(t)in-ės, -(t)in-iai</i>	145
5.1.2.	Su priesagomis <i>-išk-is, -išk-ė, -išk-iai, -išk-ės</i>	158
5.2.	Kilnojamojo ir šakninio kirčiavimo hidronimai.....	163
5.2.1.	Su priesagomis <i>-(i)uv-a, -uv-os</i>	163
5.2.2.	Su priesaga <i>-(i)av-a</i>	170
5.3.	APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS	173

6.	ĮVAIRAUS KIRČIAVIMO HIDRONIMAI.....	175
6.1.	Su priesagomis <i>-ij-a, -ij-os</i>	175
6.2.	Su priesaga <i>-yč-ia</i>	180
6.3.	Su priesagomis <i>-ain-is, -ain-ė, -ain-ys</i>	182
6.4.	Su priesagomis <i>-ėt-a, -ėt-as, -ėt-ai</i>	186
6.5.	Su priesagomis <i>-(i)uv-is, -(i)uv-ė (-uv-is), -uv-ys</i>	188
6.6.	Su priesagomis <i>-ėj-a, -ėj-as</i>	190
6.7.	APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS	192
	IŠVADOS.....	193
	LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	198
	PRIEDAI	211
	APELIATYVŲ RODYKLĖ.....	211
	UŽRAŠAMS	229

SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

a. p. – akcentinė paradigma	la. – latvių
ar. – arimas	lie. – lietuvių
akm. – akmuo	liūn. – liūnas
apyl. – apylinkė	lot. – lotynų
avd. – asmenvardis	mot. g. – moteriškoji giminė
b. – bala	mst. – miestas
blt. – baltų, baltiškas	mst. d. – miesto dalis
bdv. – būdvardis	mstl. – miestelis
brus. – baltarusių	mš. – miškas
dab. – dabartinis(-ės)	n. – bevardės giminės
db. – dauba	nr. – numeris
dgs. – daugiskaita	plg. – palygink
dktv. – daiktavardis	plk. – pelkė
dr. – dirva	plkln. – piliakalnis
drb. ž. – dirbama žemė	plkp. – pilkapis
drp. – durpynas(-ė)	pr. – prūsų
drv. – dirvonas	prsg. – priesaga
dš. – dešinysis (intakas)	pv. – pieva
etc. – lot. <i>et cetera</i> (ir kita, ir taip toliau)	pvd. – pavardė
ež. – ežeras	pvz. – pavyzdžiui
gn. – ganykla	r. – rajonas
grv. – griovys	resp. – atitinkamai
ide. – indoeuropiečių	rst. – raistas
int. – intakas	s. – sala
išn. – išnaša	sav. – savivaldybė
išt. – ištaka	sl. – slavų
k. – kaimas	sr. – sritis
kln. – kalnas	sen. – senovės, senoji
kt. – kiti, kita	šnek. – šnekamoji (kalba)
kr. – kairysis (intakas)	t. – tolimesnis, tolimesni (puslapiai, paragrafai ir kt.)
krm. – krūmai	ter. – teritorija
krnt. – krantas	t. y. – tai yra
l. – laukas	t. p. – taip pat

trm. – tarminis, tarmių
tr. – tyras
up. – upė
upl. – upelis
vad. – vadinamasis, vadinamoji
vak. – vakarų
var. – variantas
vard. – vardininkas

vyr. g. – vyriškoji giminė
vksm. – veiksmazodis
vns. – vienaskaita
vv. – vietovardis
vok. – vokiečių
ž. – žemė
žem. – žemėlapis
žr. – žiūrėk

GYVENAMŪJŲ VIETŲ VARDŲ SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

- Ab – Abarauskaĩ (Lazdijų r.)
Ad – Adūtiškis (Švenčionių r.)
Agl – Agluonėnai (Klaipėdos r.)
Akm – Akmėnė
Al – Alytus
Aln – Alantà (Molėtų r.)
Als – Alsėdžiai (Plūngės r.)
Alv – Ālovė (Alytaus r.)
Alvt – Alvitas (Vilkaviškio r.)
An – Anykšciaĩ
Ant – Antālieptė (Zarasų r.)
Antz – Antāzavė (Zarasų r.)
APnm – Aukštóji Panemūnė
(Kaūno mst. d.)
Aps – Āpsas (Baltarusija)
Ar – Ariógala (Rasėinių r.)
Ašm – Ašmenà (Baltarusija)
Auk – Aukštādvaris
(Aukštadvarys) (Trākų r.)
Aukš – Aukštelkai
(Radviliškio r.)
Bb – Bābtai (Kaūno r.)
Bbr – Babrūngas (Plūngės r.)
Blnk – Bálninkai (Molėtų r.)
Brb – Balbiėriškis (Priėnų r.)
Brs – Barstýčiai (Skuodo r.)
Brsł – Breslaujà (Baltarusija)
Brš – Birštonas
Brž – Biržai
Bsg – Baisógala (Radviliškio r.)
Bt – Batakiaĩ (Tauragės r.)
Btg – Betýgala (Rasėinių r.)
Btr – Butrimónys (Alytaus r.)
Ck – Ceikiniaĩ (Ignalinos r.)
Čk – Čėkiškė (Kaūno r.)
Čln – Čiulėnai (Molėtų r.)
Dbg – Dubingiaĩ (Molėtų r.)
Dbk – Debeikiai (Anykšėių r.)
Dg – Daūgai (Alytaus r.)
Dgė – Degūčiai (Zarasų r.)
Dgl – Daūgailiai (Utenos r.)
Dglė – Daugėlāičiai
(Radviliškio r.)
Dglš – Daugėliškis (Ignalinos r.)
Dj – Daujėnai (Pāsvalio r.)
DkšS – Dauškiaĩ (Skuodo r.)
Dkšt – Dūkštas (Ignalinos r.)
Dl – Dėltuva (Ukmergės r.)
Dnr – Daunoravà (Jėniškio r.)
Dr – Darbėnai (Kretingos r.)
Drsk – Drūskininkai
Ds – Dūsetos (Zarasų r.)
Dt – Dotnuvà (Kėdāinių r.)
Dv – Dievėniškės
(Šaĩčininkų r.)
End – Endriejāvas
(Klaipėdos r.)
Erž – Eřžvilkas (Jurbarko r.)
Gdl – Gudėliai (Marijāmpolės sav.)
Gdr – Giedraičiai (Molėtų r.)
Gdž – Gudžiūnai (Kėdāinių r.)
Gl – Geļgaudiškis (Šakių r.)
Glv – Gėlvonai (Širvintų r.)
Gr – Gaūrė (Tauragės r.)
Graž – Gražiškiai
(Vilkaviškio r.)
Grdm – Gařdamas (Šilutės r.)

Grdn – Gařđinas (Baltarùsija)
 GrdŹ – GirdŹiaĩ (Jùrbarko r.)
 Grg – GargŹdaĩ (Klaipėdos r.)
 Grk – Giřkalmis (Rasėinių r.)
 Grl – Garliavà (Kaũno r.)
 Grnk – Griņkiškis
 (Radviliškio r.)
 Grš – Griškabũdis (Šakių r.)
 Grz – GruzdŹiaĩ (Šiaulių r.)
 GrŹ – Grũžiai (Pàsvalio r.)
 GŹ – GiŹai (Vilkaviškio r.)
 Igl – Igliškėliai (Marijampolės sav.)
 Ign – Ignalinà
 Yl – Ylakiaĩ (Skuođo r.)
 Ilg – Ilguvà (Šakių r.)
 Imbr – Iĩbradas (Zarasų r.)
 Jdp – Júdupė (Rõkiškio r.)
 Jnk – Jankaĩ (Kazlų Rũdõs sav.)
 Jnš – Jõniškis
 Jnšk – Joniškėlis (Pàsvalio r.)
 JnšM – Jõniškis (Molėtų r.)
 Jon – Jonavà
 Jrb – Jùrbarkas
 Jsv – Jõsvainiai (Kėdàinių r.)
 Jšn – Jašiũnai (Šalėininkų r.)
 Jz – Jiėžnas (Prienuų r.)
 JŹ – JũŹintaĩ (Rõkiškio r.)
 Kair – Kairiaĩ (Šiaulių r.)
 Kark – Kařklė (Mysovka;
 Kaliningrãdo sr.)
 Kbr – Kybartai (Vilkaviškio r.)
 Kdl – Kiduliaĩ (Šakių r.)
 Kdn – Kėdàiniai
 Kin – Kintaĩ (Šilutės r.)
 Kl – Kuliaĩ (Plungės r.)
 Klm – Keĩmė
 Klov – Klõvainiai (Pakruõjo r.)
 Klp – Klaipėda
 Klt – Kaĩtanėnai (Švenėionių r.)
 Kltn – Kaĩtinėnai (Šilalės r.)
 Klvr – Kalvarijà
 KlvrŹ – Źemaĩėių Kalvarijà
 (Plungės r.)
 Km – Kamajaĩ (Rõkiškio r.)
 Kn – Kaũnas
 Knn – Kuniõniai (Kėdàinių r.)
 Kp – Kùpiškis
 Kpė – Kãpėciamiestis
 (Lazdijų r.)
 Kr – Kriũkai (Šakių r.)
 Krė – Krinėinas (Pàsvalio r.)
 Krk – Krãkės (Kėdàinių r.)
 Krkl – Karklėnai (Keĩmės r.)
 Krkn – Krekenavà
 (Pãnevėžio r.)
 Krn – Krũonis (Kaišiadorių r.)
 Krnv – Kernavė (Širvintų r.)
 Krp – Kruopiaĩ (Akmėnės r.)
 Krs – Kařsakiškis (Pãnevėžio r.)
 Krsn – Krosnà (Lazdijų r.)
 Krš – Kuršėnai (Šiaulių r.)
 Krt – Kařtena (Kretingõs r.)
 Krtn – Kretingà
 Krtv – Kùrtuvėnai (Šiaulių r.)
 KrŹ – Krãžiai (Keĩmės r.)
 Kš – Kaišiadõrys
 Kt – Ketùrvalakiai
 (Vilkaviškio r.)
 Ktė – Katýėiai (Šilutės r.)
 Ktk – Kùktiškės (Utenõs r.)
 Kur – Kurkلياĩ (Anykšėių r.)
 Kv – Kvėdarna (Šilalės r.)
 Kvr – Kavãrskas (Anykšėių r.)
 KzR – Kazlų Rũdà
 Lbg – Labguvà (Poleskas;
 Kaliningrãdo sr.)
 Lbnv – Labũnava (Kėdàinių r.)

- Lbn – Labanóras (Švenčionių r.)
 Lbv – Liubāvas (Kalvarijos sav. ter.)
 Ldvn – Liudvināvas (Marijampolės sav. ter.)
 Lel – Leliūnai (Utenės r.)
 Lk – Luōkė (Telšių r.)
 Lkč – Lekėčiai (Šakių r.)
 Lkm – Liņkmenys (Ignalinos r.)
 Lkš – Lukšiaĩ (Šakių r.)
 Lkv – Laukuva (Šilalės r.)
 Ll – Lioliaĩ (Kelmės r.)
 Lln – Lieliónys (Prienuų r.)
 Lnkv – Linkuvà (Pakruojo r.)
 Lp – Léipalingis (Druskininkų sav. ter.)
 Luok – Luokesà (Molėtų r.)
 Lz – Lazūnai (Baltarusija)
 Lzd – Lazdijai
 Lž – Laižuva (Mažeikių r.)
 Ml – Mielagėnai (Ignalinos r.)
 Mlt – Molėtai
 Mrc – Marcinkónys (Varėnės r.)
 Mrj – Marijampolė
 Mrk – Merkinė (Varėnės r.)
 Mrs – Miroslāvas (Alytaus r.)
 Ms – Mósėdis (Skuodo r.)
 Msn – Mūsninkai (Širvintų r.)
 Mšg – Máišiagala (Vilniaus r.)
 Mšk – Meškuičiai (Šiaulių r.)
 Mžk – Mažeikiai
 Mžš – Míežiškiai (Pānevėžio r.)
 Nj – Naujamiestis (Pānevėžio r.)
 Nm – Kudirkos Naūmiestis (Šakių r.)
 Nmč – Nemenčinė (Vilniaus r.)
 Nmk – Nemākščiai (Rasėinių r.)
 Nmž – Žemaičių Naūmiestis (Šilutės r.)
 Nt – Notėnai (Skuodo r.)
 Nv – Nevarėnai (Telšių r.)
 Ob – Obėliai (Rōkiškio r.)
 Onš – Ōnuškis (Trākų r.)
 Pb – Pabėržė (Vilniaus r.)
 Pbr – Pābiržė (Biržų r.)
 Pbrd – Pabradė (Švenčionių r.)
 Pbs – Pabáiskas (Ukmergės r.)
 Pdv – Pādievytis (Šilalės r.)
 Pg – Pagiriaĩ (Kėdāinių r.)
 Pgg – Pagėgiai
 Pgr – Pāgramantis (Tauragės r.)
 Pjs – Pajieslỹs (Kėdāinių r.)
 Pjv – Pajevonỹs (Vilkaviškio r.)
 Pkn – Pakúonis (Prienuų r.)
 Pkr – Pakruojis
 Plč – Peláičiai (Rietāvo sav. ter.)
 Plk – Plókščiai (Šakių r.)
 Plkn – Paluknỹs (Trākų r.)
 Pln – Plūngė
 Plng – Palangà
 Plkn – Pilkainis (Kaliningrado sr.)
 Pls – Pelesà (Baltarusija)
 Plt – Plāteliai (Plūngės r.)
 Plv – Pilviškiai (Vilkaviškio r.)
 Pn – Panevėžỹs
 Pnd – Pandėlỹs (Rōkiškio r.)
 PnmR – Panemūnis (Rōkiškio r.)
 Pnt – Panoteriaĩ (Jonavės r.)
 Pp – Papilė (Akmėnės r.)
 Ppl – Pampilỹs (Biržų r.)
 Prk – Priėkulė (Klaipėdos r.)
 Prn – Priėnai
 Prnv – Pėrnarava (Kėdāinių r.)
 Ps – Pasvalỹs
 Pst – Pāstovys (Baltarusija)

Pš – Pašvitiņys (Pakruójo r.)
 Pšl – Pùšalotas (Pàsvalio r.)
 Pšš – Pašušvys (Radviliškio r.)
 Ptr – Petriškiai (Pānevėžio r.)
 R – Riešė (Vilniaus r.)
 Rait – Raitiniškai (Alytaūs r.)
 Rd – Radviliškis
 Rdd – Raudondvaris (Kaūno r.)
 Rdm – Rudaminà (Lazdijų r.)
 RdmV – Rudaminà (Vilniaus r.)
 Rdn – Raudėnai (Šiaulių r.)
 Rdš – Rūdiškės (Trākų r.)
 Rdšk – Rudiškiai (Jōniškio r.)
 Rg – Ragainė (Nemanas;
 Kaliningrādo sr.)
 Rgv – Raguvà (Pānevėžio r.)
 Rim – Rimšė (Ignalinos r.)
 Rk – Rōkiškis
 Rm – Ramýgala (Pānevėžio r.)
 Rmš – Ruņšiškės
 (Kaišiadorių r.)
 Rnv – Renāvas (Mažeikių r.)
 Rs – Rasėiniai
 Rsn – Rūsnė (Šilūtės r.)
 Rt – Rietāvas
 Rtk – Rūtkiškiai (Jūrbarko r.)
 Rtn – Rātnyčia (Drūskininkų
 sav. ter.)
 Rud – Rudnià (Varėnės r.)
 Rz – Rozalimas (Pakruójo r.)
 Sb – Subāčius (Kùpiškio r.)
 Sd – Sedà (Mažeikių r.)
 Sdk – Sudeikiai (Utenės r.)
 Sem – Semeliškės (Elektrėnų
 sav. ter.)
 Sk – Skaistgirys (Jōniškio r.)
 Skd – Skuōdas
 Skdv – Skaudvilė (Tauragės r.)
 Skēm – Skėmiai (Radviliškio r.)
 Skm – Skiemónys (Anykščių r.)
 Skp – Skāpiškis (Kùpiškio r.)
 Slč – Salōčiai (Pàsvalio r.)
 Sld – Saldutiškis (Utenės r.)
 Slk – Sālakas (Zarasų r.)
 Slnt – Salantaĩ (Kretingės r.)
 Slv – Slavikai (Šakių r.)
 Smal – Smālvos (Zarasų r.)
 Sml – Smiļgiai (Pānevėžio r.)
 SmlB – Smiļgiai (Biržų r.)
 Smn – Siņnas (Alytaūs r.)
 Sn – Seinaĩ (Lėnkija)
 Sng – Sangrūdà (Kalvarijos sav.
 ter.)
 Snt – Sintautai (Šakių r.)
 Srd – Serėdžius (Jūrbarko r.)
 Srj – Seirijai (Lazdijų r.)
 Ss – Sasnavà (Marijampolės
 sav. ter.)
 Stč – Stačiūnai (Pakruójo r.)
 Stk – Stākliškės (Priėnų r.)
 Sv – Svėdasai (Anykščių r.)
 Svk – Sùviekas (Zarasų r.)
 Svl – Suvālkai (Lėnkija)
 Šauk – Šaukėnai (Kėlmės r.)
 Šd – Šeduvà (Radviliškio r.)
 Šil – Šilavotas (Priėnų r.)
 Šk – Šakiai
 Škn – Šakýna (Šiaulių r.)
 Škt – Šauktotas (Radviliškio r.)
 Šl – Šiauliaĩ
 Šlčn – Šaičinkai
 Šll – Šilalė
 Šln – Šiaulėnai (Radviliškio r.)
 Šlu – Šilūtė
 Šlv – Šiluva (Rasėinių r.)
 Šm – Šūmskas (Vilniaus r.)
 Šmk – Šimkaičiai (Jūrbarko r.)
 Šmn – Šimónys (Kùpiškio r.)

Šmt – Šeimatis (Utenės r.)
 Šr – Širvintos
 Šš – Šešuoliai (Ukmergės r.)
 Št – Šėta (Kėdainių r.)
 Šts – Šātės (Skuodo r.)
 Šv – Švėkšna (Šilutės r.)
 Švnč – Švenčionys
 Švnčl – Švenčionėliai
 (Švenčionių r.)
 Tj – Taujėnai (Ukmergės r.)
 Tl – Telšiai
 Trak – Trakai
 Trg – Tauragė
 Trgn – Taurėgnai (Utenės r.)
 Trk – Tirkšliai (Mažeikių r.)
 Trkm – Taūrakėmis (Kaūno r.)
 Trš – Trýškiai (Telšių r.)
 Tršk – Troškūnai (Anykščių r.)
 Tt – Týtuvėnai (Kėlmės r.)
 Tv – Tvėrai (Radviliškio r.)
 Tvr – Tverėčius (Ignalinos r.)
 Ukm – Ukmergė
 Up – Upýna (Šilalės r.)
 Upt – Upýtė (Pānevėžio r.)
 Ut – Utenà
 Užp – Užpāliai (Utenės r.)
 Užv – Užventis (Kėlmės r.)
 V – Vilnius
 Vad – Vadėkliai (Pānevėžio r.)
 Varn – Vaŕniai (Telšių r.)
 Vb – Vabalniŕkas (Biržų r.)
 Vdk – Viduklė (Rasėnių r.)
 Vdšk – Vidiškiai (Ukmergės r.)
 Vg – Vāiguva (Kėlmės r.)
 Vgr – Vegėriai (Akmėnės r.)
 Vyž – Výžiai (Šilutės r.)
 Vks – Vieksniai (Akmėnės r.)
 Vl – Veliuonà (Jurbarko r.)
 Vlkj – Vilkijà (Kaūno r.)
 Vlkv – Vilkaviškis
 Vn – Vainūtas (Šilutės r.)
 Vnd – Vandžiógala (Kaūno r.)
 Vp – Vėpriai (Ukmergės r.)
 Vrn – Varėnà
 Vrnv – Varanāvas, Balatnà
 (Baltarūsija)
 Vs – Veisiejai (Lazdijų r.)
 Všk – Vaškaiai (Pāsvaio r.)
 Všn – Viešintos (Anykščių r.)
 Všt – Vištýtis (Vilkaviškio r.)
 Všv – Viešvėnai (Telšių r.)
 Vv – Veiveriai (Priėnų r.)
 Vvr – Veiviržėnai (Klaipėdos r.)
 Vvs – Vėvis (Elektrėnų sav.)
 Vžns – Výžuonos (Utenės r.)
 Zr – Zarasai
 Zt – Zietela (Baltarūsija)
 Žal – Žalióji (Vilkaviškio r.)
 Žd – Židikai (Mažeikių r.)
 Žg – Žagārė (Jėniškio r.)
 Žgč – Žygáičiai (Tauragės r.)
 Žgr – Žagāriai (Lazdijų r.)
 Žl – Žėlva (Ukmergės r.)
 Žm – Žėimiai (Jonavės r.)
 Žml – Žeimėlis (Pakruójo r.)
 Žmt – Žemaitkiemis
 (Ukmergės r.)
 Žr – Žarėnai (Telšių r.)
 Žrm – Žirmūnai (Baltarūsija)
 Žsl – Žasliai (Kaišiadorių r.)
 Žž – Žiezmariai (Kaišiadorių r.)

0. ĮVADAS

§ 1. **Tyrimo objektas ir temos aktualumas.** Disertacijoje analizuojamas lietuvių priesaginių hidronimų – upių, upelių, ežerų ir jų dalių vardų¹ – kirčiavimas. Tai gausiausias ir įvairiausias kirčiavimo požiūriu hidronimų sluoksnius. Hidronimų (ir apskritai onimų, ypač toponimų, atskirų jų grupių) kirčiavimas Lietuvos ir užsienio lingvistikoje yra sulaukęs mažai dėmesio, išsamesnių onimų kirčiavimo tyrimų trūksta. Lietuvoje tam tikros dalies onimų kirčiavimo nagrinėjimui skirtas vos vienas kitas straipsnis, baigiamasis bakalauro darbas. Tikrinių žodžių pavyzdžiais neretai papildoma apeliatyvų kirčiavimo analizė. Darbas aktualus tuo, kad jame ne tik išsamiai aprašomi lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimo dėsningumai, bet ir analizuojamos jų kirčiavimą lėmusios priežastys. Disertacijoje nemažai dėmesio skiriama hidronimų senovinio kirčiavimo, kirčiavimo relikto nagrinėjimui. Sukaupta hidronimų duomenų bazė ir jų kirčiavimo analizė gali būti naudinga diachroniniams apeliatyvų bei tolesniems toponimų kirčiavimo tyrimams.

§ 2. **Tyrimo šaltiniai.** Pagrindiniai hidronimų šaltiniai yra *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas* (1963) (LUEV) ir Aleksandro Vanago veikalai – *Lietuvos TSR hidronimų daryba* (1970) (LHD) ir *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas* (1981) (LHEŽ). Šiuo metu jie yra vieninteliai leidiniai, kuriuose užfiksuota dauguma lietuvių upių, ežerų ir kitų vandenų vardų. Tyrimo medžiaga pildyta, tikslinta remiantis kitais šaltiniais. Visų pirma minėtinas *Lietuvos vietovardžių žodynas* (2008–2018) (LVŽ I–III). Šiame žodyne duota pagrindiniuose šaltiniuose nepateiktų hidronimų (ypač upelių vardų) ar jų variantų, naujai pažvelgta į kai kurių hidronimų kilmę. Jis svarbus ir kaip kitų onimų šaltinis. Bet žodynas nebaigtas, apima dar nedidelę dalį vardyno (A–G raidės), be to, jame nenurodomos onimų akcentinės paradigmos. Analizuojant hidronimus taip pat remtasi *Vietovardžių žodyne* (VŽ^e), *Lietuvos vietovardžių geoinformacinėje duomenų bazėje* (LVvGDB), Valstybinės lietuvių kalbos komisijos sudarytame

¹ Terminas *hidronimas* gali būti vartojamas ir plačiąją prasme – kaip tikrinis visų vandens telkinių, t. y. jūrų, vandenynų, ežerų, upių, tvenkinių, griovių, brastų, įlankų, pelkių, liūnų ir kt., vardas. Šiame darbe jis taikomas siaurąja prasme, turint omenyje tik ežerų, upių, upelių ir jų dalių vardus (žr. LKE, 239–242; dar plg. Vanagas LHEŽ, 3; plačiau dėl termino *hidronimas* ir kitų onomastikos terminų dar žr. Bilkis 2008, 10t.; 1997). Lingvistikos darbuose sutinkamas ir sinoniminis lietuviškas termino atitikmuo *vandenvardis*. Disertacijoje apsispręsta vartoti tik terminą *hidronimas* (siekiama, kad sąvoką žymėtų vienas terminas).

Lietuvos vietovardžių sąrašė (LVS), K. Būgos, P. Skardžiaus, B. Savukyno, kitų kalbininkų darbuose pateiktais duomenimis. Naudotasi ir Lietuvių kalbos instituto Vardyno fonduose saugomais šaltiniais: vietovardžių, įvairiais laikotarpiais užrašytų iš gyvosios kalbos, kartoteka (VK), į kurią įtraukti duomenys iš Lietuvos žemės vardyno anketų (1935–1937) (ŽV) ir Pavardžių ir vietovardžių komisijos kartotekos (PKK).

§ 3. **Tikslas ir uždaviniai.** Disertacijos tikslas – išsamiai aprašyti ir išryškinti priesaginių hidronimų kirčiavimo dėsningumus ir juos lėmusius veiksnius. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: a) atlikti priesaginių hidronimų akcentinę ir darybinę klasifikaciją; b) hidronimų kirčiavimą lyginti su priesaginių apeliatyvų ir kitų onimų kirčiavimo dėsningumais; c) išsamiai analizuoti galimus reliktinio kirčiavimo atvejus; d) ištirti hidronimų kirčiavimo ryšį su pamatinių žodžių kamienų akcentinėmis savybėmis; e) aptarti hidronimų kirčiavimo arealinį pasiskirstymą; f) įvertinti kitų veiksnių (semantika, analogija etc.) įtaką hidronimų kirčiavimui.

§ 4. **Metodologija.** Šiame darbe naudojama aprašomuoju analitiniu metodu. Akcentinė hidronimų klasifikacija ir analizė paremta morfologinės akcentologijos principais. Hidronimų darybinei klasifikacijai pasitelkiama struktūrinė jų analizė. Tyrime taip pat taikomi lyginamasis, geolingvistinis (arealinis) metodai.

§ 5. **Ginamieji teiginiai.**

1. Labiausiai paplitęs priesaginis kirčiavimas (1 ir 2 a. p.) būdingiausias hidronimams tų priesagų, kurių bent dalis senojoje lietuvių kalboje buvo stipriosios, o tradicinio kilnojamojo kirčiavimo (3^a, 3^b a. p.) paprastai yra hidronimai, kurių priesagos ankstesnėje kirčiavimo sistemoje buvo silpnosios.

2. Šakninio (1 a. p.) ir tradicinio kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.) kirčiavimo hidronimai dažniausiai atspindi reliktinį kirčiavimą.

3. Daugumos priesagų šakninio kirčiavimo ir kilnojamojo/šakninio kirčiavimo variantų turintys hidronimai yra dažnesni vakarų ir šiaurės Lietuvos areale. Tradicinio kilnojamojo kirčiavimo hidronimai būdingi rytiniam ir pietų Lietuvos arealui.

4. Reti neomobiliojo kirčiavimo (3 a. p.) hidronimai sietini su Saussure'o dėsniu, kuris skatino ir įvairius analoginius procesus, pertvarkiusius darinių kirčiavimo sistemą.

§ 6. **Darbo struktūra.** Disertaciją sudaro įvadas, 6 skyriai, išvados, priedai. Prie disertacijos pridėdama kompaktinė plokštelė su hidronimų duomenų baze (toliau HDB).

Pirmieji du skyriai yra įvadiniai, skirti onimų kirčiavimo tyrimų apžvalgai ir disertacijos tyrimo medžiagai, metodologijai aptarti. Tyrimo medžiaga analizuojama tolesniuose dėstymo skyriuose. Visi hidronimai suskirstyti į grupes pagal priesagas. Disertacijoje plačiau nagrinėjamos 44 priesaginių hidronimų grupės. Kiekviena jų aptariama atskirame dėstymo poskyryje. Pagal vyraujančią kirčiavimo pobūdį skiriamos 4 priesaginių hidronimų grupės, o jų analizei – 4 skyriai: 1) priesaginio kirčiavimo – pirmosios ir antrosios akcentinės paradigmos – hidronimai; 2) kilnojamojo – tradicinio ir neomobiliujo – kirčiavimo hidronimai; 3) dvejopo – priesaginio ir šakninio, kilnojamojo ir šakninio – kirčiavimo hidronimai; 4) įvairaus kirčiavimo hidronimai. Hidronimų grupės poskyriuose išdėstytos mažėjančia tvarka pradedant nuo turinčios didžiausią skaičių hidronimų.

Visų poskyrių pradžioje pateikiami kiekybiniai duomenys. Nurodoma, kiek hidronimų turi aptariamąsias priesagas, kiek iš jų ir su kokiomis konkrečiomis priesagomis (pateikiama mažėjančia tvarka) šaltiniuose yra sukirčiuota. Tuomet pateikiami akcentinės klasifikacijos rezultatai ir hidronimų pavyzdžiai (pradedama nuo gausiausių atvejų). Toliau analizuojamas hidronimų kirčiavimas paprastai pradedant nuo gausiausiai paliudytų kirčiavimo atvejų.

Darbe hidronimų (kitų onimų, apeliatyvų) pavyzdžiai teikiami pasviruoju šriftu. Hidronimų (apeliatyvų) variantai atskiriami simboliu **l**. Po hidronimų ir kitų vietovardžių duodamos įvardijamųjų objektų nuorodos. Jos pateikiamos sutrumpinimais, pvz., ež., up. Kai vietovardis įvardija kelis objektus, nuorodos pateikiamos pagal abėcėlę. Po objektų nuorodų pateikiamos lokalizacijos nuorodos. Vietovardžių paplitimas paprastai nurodomas šalia esančių didesnių gyvenamųjų vietovių tikslumu (atskirais atvejais gali būti ir mažesnė vietovė). Remiamasi LUEV, Vanago veikalų, LVŽ ir kitų šaltinių duomenimis. Kai tą patį vardą turi keli objektai, duodamos visos lokalizacijos nuorodos pagal abėcėlę, kiekviena jų atskiriama kableliu. Išsamesnė informacija apie objektus, pvz., į kur įteka/iš kur išteka upė, kokiam kaime yra objektas ir kt., nurodyta tik HDB. Darbe ji pateikiama tuomet, kai yra svarbi kirčiavimo analizei.

Lietuvių kalbos apeliatyvai paprastai pateikiami be kalbos nuorodos. Ji duodama tuomet, kai tai reikalinga dėl teksto struktūros.

§ 7. Darbo aprobavimas.

Doktorantūros metu paskelbti **straipsniai**:

1. Крюгишките-Тамулайтене Довиле, Возможные реликты в акцентуации литовских суффиксальных гидронимов, *IWoBA VIII Реферати VIII међународног скупа о балто словенској акцентологији*

(Нови Сад 2012), Славистички зборник Нова серија, књига I, Нови Сад, 2014, 367–376.

2. Tamulaitienė Dovilė, Dėl lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimo variantų, *Baltistica* 49(2), 2014, 279–300.

Darbo tema skaityti **pranešimai** konferencijose:

1. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „International Workshop on Balto-Slavic Accentology (IWoBA VIII)“ (Novi Sadas, Serbija, 2012 m. liepos mėn. 6–8 d.) perskaitytas pranešimas *Возможные реликты в акцентуации литовских суффиксальных гидронимов*.

2. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Regioninė onomastika: ką sužinome iš vardyno“ (Kaunas, 2012 m. lapkričio 10–11 d.) perskaitytas pranešimas *Lietuvių hidronimų su priesagomis -(t)inis, -(t)inė, -(t)inės, -(t)iniai kirčiavimas*.

3. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „49. Artura Ozolo dienas konference“ (Ryga, Latvija, 2013 m. kovo 15 d.) perskaitytas pranešimas *Keletas pasvarstymų dėl lietuvių priesaginių vardažodžių kirčiavimo sistemos susiformavimo*.

4. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „International Workshop on Balto-Slavic Accentology (IWoBA IX)“ (Jurajaus Dobrilos universitete Puloje, Kroatija, 2013 m. rugsėjo mėn. 19–21 d.) perskaitytas pranešimas *К вопросу об акцентуации литовских гидронимов с так называемыми диминутивными суффиксами*.

5. Tarptautinėje tarpdisciplininėje mokslinėje konferencijoje „Regionas: istorija, kultūra, kalba“ (Šiauliai, 2014 m. kovo mėn. 20–21 d.) perskaitytas pranešimas *Lietuvių hidronimų su priesagomis -(t)inis, -(t)inė, -(t)iniai, -(t)inės kirčiavimas šiaurės Lietuvoje*.

1. LIETUVIŲ HIDRONIMŲ IR KITŲ ONIMŲ KIRČIAVIMO TYRIMŲ APŽVALGA

§ 8. Lietuvių (ir užsienio) lingvistinėje literatūroje gana išsamiai iširta ir dabar susilaukia nemažai dėmesio onimų ir atskirų jų grupių daryba, kilmė, raida, etimologija ir kt., tačiau jų kirčiavimo tyrimai negausūs.

§ 9. Šios disertacijos autorė magistro darbe nagrinėjo lietuvių priesaginių hidronimų (upių ir ežerų vardų) kirčiavimą (Kriugiškytė 2009). Analizuota 61 priesaginių hidronimų grupė. Nustatyti tokie pagrindiniai priesaginių hidronimų kirčiavimo dėsningumai: 1) didžiąjai daliai hidronimų grupių yra būdingas priesaginis kirčiavimas; 2) kai kurių hidronimų grupių hidronimai paprastai kirčiuojami dvejopai; 3) nemažai daliai hidronimų grupių būdingas kilnojamas kirtis (3 a. p.); 4) kelių priesagų hidronimai kirčiuojami labai įvairiai. Atkreiptas dėmesys ir į hidronimų kirčiavimą lėmusius veiksnius: ryšį su priesaginių apeliatyvų kirčiavimu bendrinėje kalboje ir tarmėse, pamatinių žodžių akcentinėmis savybėmis. Pastebėta, kad dalies hidronimų kilnojamas ar šakninis kirčiavimas gali būti laikomas reliktiniu. Magistro darbas laikytinas žvalgomoju tyrimu. Jo rezultatai ir iškeltos prielaidos disertacijoje nagrinėjamos išsamiau, siekiama kokybiškai ir kiekybiškai papildyti atliktą analizę.

§ 10. Iš toponimų kirčiavimo klausimams skirtų straipsnių minėtina B. Stundžios publikacija „Daugiskaitiniai asmenvardiniai oikonimai ir jų reikšmė linksniavimo bei kirčiavimo sistemų rekonstrukcijai“ (1981). Šiame straipsnyje nagrinėjami oikonimai, padaryti iš *ā* ir *ē* kamienų asmenvardžių daugiskaitos. Skiriami du oikonimų modeliai: 1) (*i*)o-kamieniai oikonimai; 2) *ā* resp. *ē* kamieno oikonimai. Pateikiama kiekybinė, akcentuacinė, kilminė duomenų apžvalga. Nurodoma abiejų modelių geografinė distribucija. Atkreipiamas dėmesys, kad pirmajam modeliui būdinga kamienų ir kirčiavimo paradigų neutralizacija. Remiantis atlikta daugiskaitinių oikonimų kirčiavimo analize, keliama reikšminga prielaida, kad lietuvių kalboje buvo du daugiskaitos variantai: paprastoji ir kuopinė daugiskaita. Skyrėsi šių daugiskaitų semantika ir forma. Kuopinė daugiskaita žymėjo neskaidomą visumą ir turėjo specifinę oksitoninę formą su *-(i)ai̯*, neutralizuojančią kamienų, giminių ir akcentuacinių paradigų opoziciją.

§ 11. B. Stundžios straipsnyje „Daugiaskiemenių vardažodžių kilnojamosios kirčiavimo paradigmos raida lietuvių kalboje“ (2010) aptariami svarbesni tradicinės daugiaskiemenių vardažodžių kilnojamosios kirčiavimo paradigmos (jai būdingas kirčio šokinėjimas iš galinio į pradinį skiemeni) raidos bruožai. Aptariant naujosios kilnojamosios, arba neomobiliosios, kirčiavimo paradigmos (jai būdingas kirčio šokinėjimas iš

galinio į priešpaskutinį skiemenį) atsiradimą, ypač kreipiamas dėmesys į tikrinę leksiką (oikonimus, hidronimus), jos kirčiavimą.

§ 12. M. Razmukaitės straipsnis „Dėl kai kurių vietovardžių tikslintinių lyčių“ (2008a) skirtas praktiniams nedidelės dalies onimų kirčiavimo, norminimo klausimams. Straipsnyje aptariami atvejai, kai darybiškai susijusių hidronimo ir oikonimo lytys norminėje literatūroje formaliai nesutampa (kirčiu, kirčio vieta, paradigma, šaknies balsių kokybe). Pateikiami siūlymai, kaip ateityje taisyti ar tikslinti tokias lytis.

§ 13. L. Bilkio straipsnyje „Vietovardžių su priešdėliu *pa-* ir galūne *-ė* kirčiavimas“ (1995) trumpai aptariamas priešdėlinių oikonimų, hidronimų kirčiavimas. Atkreipiamas dėmesys į vietovardžių kirčiavimo sudėtingumą, jų ir apeliatyvų kirčiavimo skirtumus. Pateikiami hidronimų ir oikonimų turinčių priešdėlį *pa-* ir galūnę *-ė* sąrašai, kuriuose jie suskirstyti pagal kirčiavimą (kirčiuotę), nurodomi kiekybiniai duomenys.

§ 14. K. Garšvos straipsnyje „Seinų krašto oikonimų priegaidės“ (2010) iškeliami Seinų krašto oikonimų autentiško kirčiavimo, priegaidžių nustatymo, jų norminimo sunkumai. Remiantis moksline literatūra, audiciniais eksperimentais, apklausomis ir kt., svarstoma kokios yra autentiškos atskirų minėto krašto oikonimų lytys, jų kirčiavimas (kirčiuotė).

§ 15. A. Vanagas „Įvade“ (1992) skirtame *Lietuvos vietovardžių žodynui* (2008) taip pat yra atkreipęs dėmesį į autentiško vietovardžių kirčiavimo nustatymo svarbą ir problemas.

§ 16. Iš asmenvardžiams skirtų kirčiavimo tyrimų minėtini A. Parkerio straipsniai „Dvikamienių lietuvių vyrų vardų kirčiavimas: pirmųjų dėmenų tvirtapradė priegaidė“ (2009), „Dvikamienių lietuvių vyrų vardų kirčiavimas: pirmųjų dėmenų tvirtagalė priegaidė“ (2010), „Dvikamienių lietuvių moterų vardų kirčiavimas“ (2011). Pirmuose dviejuose straipsniuose pateikiami ir aptariami pirmajame dėmenyje (atitinkamai tvirtapradžiškai ir tvirtagališkai) kirčiuoti dvikamieniai lietuvių vyrų vardai. Atkreipiamas dėmesys į pirmųjų dėmenų etimologiją, vardų ir etimono kirčiavimo ryšį. Vardų kirčiavimas lyginamas su dabartinių pavardžių ir atitinkamų vietovardžių kirčiavimu. Straipsnyje apie moterų vardus aptariamos dvikamienių lietuvių moterų vardų kirčiavimo gretybės, siekiama nustatyti kokie struktūriniai požymiai lėmė jų kirčiavimo nevienodumą.

§ 17. Taip pat galima paminėti trumpą J. Senkaus straipsnelį „Dvišaknių *a* kamiengalio asmenvardžių kirčiavimas“ [= Senkus KD, 525–526].

§ 18. Viename kitame darbe toponimų, asmenvardžių kirčiavimas paminimas ar pateikiamas daugiau kaip periferinis, šalutinis dalykas. Pavyzdžiui, J. Senkus straipsnyje „Lietuvių kalbos mažybiniai hidronimai“ (1963) [= Senkus KD, 471–482] atkreipia dėmesį į aptariamų hidronimų

kirčiavimą, bet išsamiai jo neanalizuoja; V. Grinaveckis straipsnyje „Žinomesnių šiaurės žemaičių gyvenamųjų vietų vardų kirčiavimas“ (1969) pateikia sukirčiuotų oikonimų sąrašą; A. Salys (1983, 190–196) yra pateikęs pagal priesagas suskirstytų pavardžių sąrašą, čia atkreipiamas dėmesys ir į jų kirčiavimo variantus; Z. Zinkevičiaus veikale *Lietuvių asmenvardžiai* (2008) esama trumpų skyrelių ir apie asmenvardžių kirčiavimą; etc.

Esama straipsnių, skirtų pavienių onimų probleminiams ir/ar praktiniams kirčiavimo klausimams aptarti.

§ 19. Onimų stengiamasi įtraukti ir apeliatyvų kirčiavimo tyrimuose. D. Mikulėnienės, A. Pakerio ir B. Stundžios *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinyne* (2007; 2008) nemaža onimų (oikonimų, hidronimų, asmenvardžių ir kt.) pavyzdžių duodama tekste, tikrinių žodžių žodynui skirta ir atskira kompaktinė plokštelė. Taip pat minėtini P. Skardžiaus *Lietuvių kalbos kirčiavimas* (1968) [= RR 5, 468–574], B. Stundžios *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija* (2014; 2009), A. Pakerio straipsnis „Dėl akcentinės lietuvių kalbos vardažodžių priesagų galios“ (2008), kur pateikiama ne tik bendrinių, bet ir tikrinių žodžių kirčiavimo pavyzdžių.

§ 20. Minėtuose darbuose išsamesnės visų onimų ar atskirų jų klasių kirčiavimo analizės nėra, tiriamos atskiros kirčiavimo problemos, apimama nedidelė dalis onimų. Hidronimų kirčiavimo tyrimui aktualūs tik keli iš jų, visų pirma tie, kuriuose aptariami vedinių kirčiavimo raidos klausimai.

Kiek išsamiau hidronimų kirčiavimo dėsningumai nagrinėti A. Valiučkos magistro darbe *Priesaginės darybos hidronimų kirčiavimas* (1998), su kuriuo disertacijos autorė buvo susipažinusi rašydama magistro darbą, bet jis Vilniaus universiteto fonduose neišsaugotas.

2. TYRIMO METODOLOGIJA, MEDŽIAGOS ATRANKOS IR KLASIFIKACIJOS PRINCIPAI

2.1. Dabartinės lietuvių kalbos apeliatyvų kirčiavimo sistema ir jos tyrimai

§ 21. Tiek sinchroniam, tiek diachroniam hidronimų kirčiavimo tyrimui, jų kirčiavimo dėsningumų nustatymui visų pirma svarbūs apeliatyvų kirčiavimo dėsningumai ir jų tyrimo metodologija. Kai kuriais atvejais priesaginių apeliatyvų kirčiavimo analogija (ypač tarmėse, žr. § 30t.) gali būti viena pagrindinių priežasčių, lemiančių vienokį ar kitokį hidronimų kirčiavimą.

§ 22. Bendrinės lietuvių kalbos apeliatyvų kirčiavimo sistema dabar išsamiai aprašyta akcentologijos darbuose, iš jų kaip metodologiškai svarbiausi išskirtini B. Stundžios monografija *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema* (1995) ir aukštųjų studijų vadovas *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija* (2009; 2014). Svarbus, ypač dėl gausios medžiagos, A. Parkerio darbas *Akcentologija* 1, 2 (1994; 2002). Daugiau praktiniams, mokymo(si) tikslams skirtas, tačiau minėtinas ir D. Mikulėnienės, A. Parkerio, B. Stundžios *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas* (2007; 2008), kuriame, kaip minėta, yra ir atskiras tikrinių žodžių žodynėlis. Trumpas, bet reikšmingas metodologiškai apeliatyvų kirčiavimo sistemos aprašas, pateiktas *Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje* (Girdenis 2005, 49–53 [= KD 3, 237–242]).

Kitų akcentologų darbai, ypač senesni (Kazlauskienė 2012²; Vaitkevičiūtė 2004; Bernadišienė 2003 etc.; Laigonaitė 2002 etc.; Skardžius 1968; 1936 [= RR 5, 468–574; 350–467]; Būtėnas 1931; Kamantauskas 1928–1929; LKG), ne tokie išsamūs ir/ar aktualūs metodologiškai, nemaža jų dalis skirti praktiniam kirčiavimo mokymui(si).

§ 23. Lietuvių kalbai būdingas laisvasis kirtis. Laisvojo kirčio kalbose žodžio kirčiavimas priklauso nuo žodžio morfologinės struktūros, kirčio vieta – nuo žodį sudarančių morfemų akcentinių savybių. Kirtis yra morfonologijos objektas, o akcentologija – morfonologijos mokslo dalis (žr. Girdenis 2005, 49 [= KD 3, 237]; Rinkevičius 2015, 14; 2010, 9; Stundžia 2014, 40–41, 18t.; 2009, 47–48, 20t.; 1995, 1–5; etc.).

² Šis darbas metodologiškai naujesnis, bet orientuotas į praktinį kirčiavimo mokymą(si).

Teoriniai morfonologinės kirčio sampratos, akcentologijos ir morfologijos santykio laisvojo kirčio kalbose pagrindai išdėstyti P. Garde'o veikaluose *Accentuation et morphologie* (1965) ir *L'accent* (1968 [= 2013; 2015³]) bei plėtojami vėlesniuose jo darbuose. Vienas svarbesnių jo vėlesnių darbų yra *Grammaire russe* (1980). Morfologinės akcentologijos koncepcija susiformavo ir buvo išplėtotą istoriniuose slavų kalbų tyrimuose (juose atsirado ir terminas „morfologinė akcentologija“); ji sėkmingai plėtotą, taikyta ir sinchroniniuose rusų kalbos kirčiavimo tyrimuose (plačiau žr. Rinkevičius 2010; 2009, 13–25; dar žr. Stundžia 1995, 4).

Lietuvių kalbos tyrimuose į kirčio ir morfemų sąsają pirmasis atkreipė dėmesį F. de Saussure'as 1896 m. [=1922]. Saussure'o idėjos plėtotos kitų kalbininkų – L. Hjemslevo, J. Kurylowiczaus (žr. Stundžia 1995, 1–2; Гард 2015, 176t.). 1968 m. [= 1971] esminius lietuvių kalbos kirčiavimo sistemos bruožus išryškina P. Garde'as. Vėliau morfeminio kirčiavimo tyrimai sekant šiuo tyrėju jau plėtojami lietuvių autorių⁴.

§ 24. Minėtuose A. Girdenio, B. Stundžios, A. Pakerio, D. Mikulėnienės ir kituose šių autorių darbuose (žr. literatūros sąrašą) remiamasi morfonologine kirčio ir priegaidės samprata, dominuoja morfologinės akcentologijos principai; juose atskirų kalbos dalių kirčiavimo dėsningumai susieti su žodžių daryba, darybos formantų akcentinėmis savybėmis.

Dabartinėje lietuvių kalboje išvestinių žodžių kirčiavimas dažniausiai priklauso būtent nuo darybos formantų akcentinių savybių. Kalbant konkrečiai apie priesagų vedinius – nuo priesagų akcentinių savybių (Girdenis 2005, 52–53 [= KD 3, 241]; Stundžia 2014, 76t.; 2009, 50–52; 1995, 8–9, 18; Rinkevičius 2015, 47; dar žr. Mikulėnienė 2005, 137, 188, 204; 2002, 47; Pakerys 2008). Labiausiai paplitęs ir daugumos priesagų vediniams būdingas priesaginis kirčiavimas (Girdenis 1972, 66 [= KD 1, 258]; Mikulėnienė 2005, 137).

§ 25. Nors šiuolaikiniuose sinchroniniuose lietuvių akcentologijos darbuose, taip pat disertacijai aktualiuose V. Dybo, V. Rinkevičiaus diachroniniuose akcentologijos tyrimuose dominuoja morfonologinė kirčio samprata, kirčiavimas siejamas su žodžių daryba, atskirų autorių koncepcijos, morfemų klasifikacijai taikomi kriterijai skiriasi.

³ Vertimas į rusų kalbą.

⁴ Vis dėlto lietuvių kalbos tyrimuose ilgą laiką laikytasi F. Kuršaičio (1849 m. [= 2013]), kuris pirmasis mokslškai aprašė kirtį ir priegaidę, tradicijos, t. y. kirčio ir priegaidės funkcionavimas aprašomas žodžių kaitybos sistemoje, žodis traktuojamas kaip fonologinis vienetas (K. Būgos, J. Būtėno, P. Skardžiaus, A. Laigonaitės (žr. literatūros sąrašą) ir kt. darbai).

Disertacijoje naudojamosi sinchroniniais A. Girdenio, B. Stundžios, A. Pakerio darbais, tad toliau trumpai aptariami svarbiausi, pagrindiniai jų koncepcijų bruožai, akcentinės vardažodžių priesagų klasifikacijos.

§ 26. A. Girdenis *Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje* pateikia morfemų klasifikaciją pagal jų „santykinę akcentologinę vertę“. Nedarybines morfemas (kamienus ir galūnes) jis skirsto į stipriąsias ir silpnąsias; kamienus dar skirsto į tvirtapradžius ir netvirtapradžius, galūnes – į atrakcines ir neatrakcines. Išvestinių žodžių kirčiavimas pagal jo koncepciją taip pat remiasi morfemų akcentologine verte. Pagal poveikį pamatiniams kamienams Girdenis darybines morfemas, t. y. vardažodžių priesagas, skirsto į du tipus: 1) stiprinančiąsias, kurios silpnuosius kamienus paverčia stipriaisias, pvz.: a) *žolė* (4)→*žolynas* (1), b) *žmónės, žmonių* (3)→*žmóniškas* (1), c) *dárbas, darbų* (3)→*darbiniškąs* (2), *skolà, -òs* (4)→*skoliniškąs* (2); 2) silpninančiąsias, kurios stipriuosius kamienus paverčia silpnaisias, pvz.: *ámžius, ámžių* (1)→*ámžinas* (3^a), *stìrna* (1)→*stirnenà* (3^b), *lápė* (2)→*lapenà* (3^b). Stiprinančiosios priesagos dar skirstomos į: a) stipriąsias priesagas, kurios visada atitraukia kirtį į save, plg.: *úoga* (1)→*uogiėnė* (2), *vaikas* (4)→*vaikėlis* (2); b) silpnąsias priesagas, prieš kurias esantis pamatinis kamienas gauna arba išsaugo kirtį, plg.: *výras* (1)→*výriškąs* (1), *vaikas* (4)→*vaikiškąs* (1); c) neutralias priesagas, kurios atitraukia į save kirtį iš silpnų pamatinių kamienų, bet palieka jį stipriuose kamieniuose, plg.: *šakà, -òs* (4)→*šakinis* (2), *galvà, -òs* (3)→*galvinis* (2), bet *úoga* (1)→*úoginis* (1), *druskà, -os* (2)→*drúskinė* (1) (Girdenis 2005 [ir ankstesni leidimai], 49–53 [= KD 3, 237–242]; t. p. Girdenis KD 3, 404–406; dar žr. Rinkevičius 2010, 17).

§ 27. Bene išsamiausia lietuvių kalbos morfemų akcentinė klasifikacija pateikiama B. Stundžios darbuose. Stundžia skiria tris pagrindines ir tris papildomas akcentines savybes: 1) galią; 2) kirtį; 3) dominaciją; 4) priegaidę (ir kiekybę); 5) mutageniją; 6) atrakciją. (Stundžia 1995, 4–22; dar žr. Rinkevičius 2010, 17–18). Pagrindinė akcentinė savybė, lemianti darinių kirčiavimą yra akcentinė dominacija⁵, kuri rodo, kaip afiksai veikia pamatinių kamienų akcentinę galią ir darinio morfemų santykį su kirčiu. Afiksai skiriami į dominacinius ir nedominacinius. Dominaciniai afiksai pagal poveikį pamatiniams kamienams skiriami į stiprinančiuosius, kurie sustiprina arba išlaiko stiprų pamatinį kamieną (dariniai kirčiuojami 1-ąja arba 2-ąja a. p.) (pagal santykį su kirčiu dar gali būti kirčiuoti ir nekirčiuoti), pvz., priesaga *-ýnas*: *liepýnas* (: *líepa* 1), *alksnýnas* (: *álksnis* 2), *beržýnas*

⁵ Šį terminą autorius vartoja sekdamas P. Garde'o terminologija.

(: *bérzas* 3), *pušýnas* (: *pušis* 4), ir silpninančiuosius, kurie susilpnina arba išlaiko silpną pamatinio žodžio kamieną, pvz., priesaga *-inas*, *-a*: *dùlkinas*, -à 3^a (: *dùlkė* 1), *dumblinas*, -à 3^b (: *dumblas* 2), *mėšlinas*, -à 3^a (: *mėšlas* 3), *puřvinas*, -à 3^b (: *puřvas* 4). Nedominaciniai afiksai įtakos pamatinių kamienų akcentinėms savybėms neturi (Stundžia 1995, 8–12).

Naujausiuose darbuose Stundžia kai kuriuos terminus keičia (2014; 2009). Akcentinės galios terminas čia keičiamas akcentinės vertės terminu. Pagrindinę priesagų akcentinę savybę, nusakančią poveikį pamatinio kamieno akcentinei vertei ir/ar kirčio vietai, vadina akcentine galia, arba akcentine dominacija. Vardažodžių priesagos skirstomos pagal poveikį pamatinio kamieno akcentinei vertei į du tipus: 1. Stiprinančiosios priesagos, kurios silpnąjį pamatinį kamieną vedinyje paverčia stipriu, o stiprusis pamatinis kamienas lieka nepakitęs, pvz., *-iuk-as*, *-išk-as*, *-a*. 2. Silpninančiosios priesagos, stiprųjį pamatinį kamieną paverčiančiosios silpnu, o silpnasis kamienas lieka nepakitęs, pvz., *-in-as*, *-in-as*, *-a*. Stiprinančiosios priesagos dar grupuojamos pagal poveikį pamatinio kamieno kirčio vietai: a) stiprinančiosios stipriosios, pritraukiančios kirtį į skiemenį, kuris ar bent kurio branduolys priklauso priesagai, pvz., *-yn-as*; b) stiprinančiosios silpnosios priesagos, kurių vediniai išlaiko pamatinio kamieno kirčio vietą, pvz., *-išk-as*, *-a*. Dar išskiriamos neutraliosios priesagos, kurių vedinių kirčio vieta priklauso nuo pamatinio kamieno akcentinės vertės, pvz., *-in-is*, *-ė*, *-inink-as*, *-ė*: stiprusis pamatinis kamienas kirtį išlaiko, o silpnasis – atiduoda priesagai. Beveik visos silpninančiosios priesagos yra silpnosios (Stundžia 2014, 40–44; 2009, 47–52).

§ 28. A. Pakerys straipsnyje „Dėl akcentinės lietuvių kalbos vardažodžių priesagų galios“ (2008) ne tik lygina A. Girdenio, B. Stundžios koncepcijas, vardažodžių priesagų klasifikacijas, terminologiją, bet ir naujai pažvelgia į akcentines priesagų savybes. Pakerio nuomone, priesagos skirstytinos į stiprinančiąsias ir silpninančiąsias pagal jų poveikį ne pamatinių žodžių, o vedinių kamienams. Jis iškelia mintį, kad dominaciniais galima laikyti visus afiksus, kurie sustiprina arba susilpnina vedinių kamienus. Taigi visos vardažodžių priesagos, kaip darybos priemonės, laikytinos dominacinėmis (siūlomas ir naujas terminas – veikliosios). Pastebima, kad silpninančiosios priesagos gali būti ne tik silpnosios, bet ir stipriosios.

§ 29. Disertacijoje apeliatyvų kirčiavimo dėsningumai aptariami remiantis minėtųjų autorių veikalais, gramatikomis, kitais lingvistikos darbais.

Hidronimų kirčiavimo analizei svarbūs tiek sinchroniniai, tiek diachroniniai kirčiavimo aspektai. Siekis šioje disertacijoje suderinti sinchroniniuose ir diachroniniuose akcentologijos tyrimuose vartojamą terminiją lėmė, kad daugiausiai sekama V. Rinkevičiaus darbuose, iš kurių

kaip pagrindinis išskirtinas veikalas *Baltų ir slavų kalbų kirčiavimo istorija 1* (2015), pateiktomis klasifikacijomis ir apibrėžtimis⁶ (dėl kitų šio autoriaus darbų žr. literatūros sąrašą). Tyrėjas nemaža dalimi remiasi Garde'o koncepcijos samprata. Taip pat nenutolstama nuo lietuviškosios akcentologijos tradicijų⁷. Toliau pateikiama trumpa svarbiausių disertacijoje vartojamų terminų apžvalga ir priesagų klasifikacija sinchroniniu požiūriu.

Morfemų savybė gauti ir išlaikyti paradigmoje kirtį vadinama akcentine verte⁸. Pagal šią savybę skiriamos stipriosios ir silpnosios nedarybinės morfemos. Dominacija suprantama kaip darybinių morfemų (disertacijoje konkrečiai priesagų) savybė nulemti vedinio kirčiavimą nepaisant pamatinio kamieno akcentinių savybių⁹. Skiriamos dominacinės ir nedominacinės priesagos. Pagal akcentinę vertę nedominacinės priesagos skirstomos į stipriąsias ir silpnąsias, o dominacinės priesagos – į stipriąsias, silpnąsias ir neigiamąsias. Dominacinių stipriųjų priesagų vediniai kirčiuojami pastoviu priesagos kirčiu, pvz., *-yn-as*, silpnųjų – kilnojamuoju iš šaknies į galūnę kirčiu, pvz., *-in-as*, *-à*, neigiamųjų – pastoviu šaknies kirčiu, pvz., *-išk-as*, *-a*. Nedominacinių priesagų vedinių kirčiavimas priklauso nuo šaknies akcentinės vertės. Nedominacinių stipriųjų priesagų vediniai iš žodžių su stipriosiomis šaknimis (baritoninio kirčiavimo¹⁰) kirčiuojami pastoviu šaknies, o vediniai iš žodžių su silpnosiomis šaknimis (mobiliojo kirčiavimo¹¹) – pastoviu priesagos kirčiu, pvz., *ūk-inink-as 1 / darb-inišk-as* (žr. Rinkevičius 2015, 47t.; 2010, 13t.; etc.; dar žr. Garde 1976, 55; 1980, 120t.; plg. Stundžia 1995; 2009; 2014 (žr. § 27); Girdeņis 2005, 49–53 [= KD 3, 237–242] (žr. § 26)). Priesagos turinčios fonologiškai ilgą priešpaskutinį skiemenį gali būti akūtinės arba cirkumfleksinės¹².

⁶ Išnašose nurodomi ir B.Stundžios priesagų klasifikacijoje teikiami terminai.

⁷ Dėl šios priežasties ir todėl, kad Rinkevičiaus darbuose pateiktos klasifikacijos ir apibrėžtys laikomos nuosekliomis ir aiškiai pagrįstomis, disertacijoje nesiremiama V. Dybo terminologija (žr. § 36 ir literatūros sąrašą).

⁸ Kai kuriuose lingvistikos darbuose vartojamas terminas *akcentinė galia*, bet naujausiuose lietuvių akcentologų darbuose jis keičiamas terminu *akcentinė vertė* (žr. Stundžia 2014, 40; Rinkevičius 2015, 14; etc.).

⁹ Skirtina nuo V. Dybo *dominacijos* sampratos, kuris *dominaciją* supranta pagal santykį su kirčiu. Dybo darbuose *dominacijos* sąvoką iš dalies atitinka *kategorinio kirčio* sąvoka (žr. Дыбо 2006, 116–117; 1981, 65–66 etc.; dar žr. Rinkevičius 2010, 16).

¹⁰ Lingvistinėje literatūroje vartojami terminai *šakninis*, *pastovus*, rečiau *koloninis* kirčiavimas.

¹¹ Lingvistinėje literatūroje vartojami terminai *galūninis*, *oksitoninis* kirčiavimas.

¹² Lietuvių akcentologijos darbuose vartojami ir terminai atitinkamai *tvirtapradės* ir *tvirtagalės*.

2.2. Apeliatyvų ir hidronimų kirčiavimo arealiniai aspektai

§ 30. Minėtieji pagrindiniai priesaginių vardažodžių kirčiavimo dėsningumai būdingi tiek bendrinei kalbai, tiek tarmėms. Vis dėlto apeliatyvų kirčiavimas tarmėse neretai turi specifinių aspektų, nors tai nėra sisteminiai skirtumai. Tarmėse yra žymiai daugiau kirčiavimo įvairavimo, išlikusių senovinio kirčiavimo bruožų (dėl ankstesnės kirčiavimo sistemos žr. 2.3.), daugiau esama morfonologiškai idiomatizuotų (dėl termino žr. Girdenis 2005, 53 [= KD 3, 242]), kitaip tariant, išimtinio kirčiavimo atvejų. Kita vertus, tarmėse pastebima tendencijų ir suvienodinti, apibendrinti atskirų priesagų vedinių kirčiavimą. Nemaža reikšmės vedinių kirčiavimui turi ir specifinės konkrečių tarmių kirčiavimo ypatybės, pvz., kirčio atitraukimas (nevienodas skirtingose tarmėse) etc.

§ 31. Įvairūs apeliatyvų tarminio kirčiavimo aspektai svarbūs hidronimų kirčiavimo tyrimui, nes hidronimai yra glaudžiai susiję su konkrečiu arealu, konkrečia tarme ir šnekta.

Disertacijoje kreipiamas dėmesys į hidronimų lokaciją, jų kirčiavimo arealinį pasiskirstymą, analizuojamos konkrečių tarmių kirčiavimo ypatybės, atsispindinčios hidronimų kirčiavime. Aptariant hidronimų kirčiavimą remiamasi detalio tarmių klasifikacija, pagrindinis jos šaltinis *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija* (2004) (toliau LKTCh), naudojamos naujuoju lietuvių tarmių žemėlapiu (TŽ) (www.tarmes.lt). Taip pat pasitelkiami kiti dialektologijos darbai, pvz., Zinkevičius 1966.

§ 32. Vardažodžių kirčiavimo polinkiai tarmėse yra aptariami A. Pakerio (1994), dėmesys į tarminį kirčiavimą atkreiptas P. Skardžiaus (1935; 1936; 1968 [= RR 5, 37–347; 350–467; 468–574]), B. Stundzios (1995) akcentologijos tyrimuose. Nemaža tarminio kirčiavimo pavyzdžių esama S. Ambrazo (1993 (DDR 1); 2000 (DDR 2)) ir P. Skardžiaus (1943 [= RR 1]) žodžių darybai skirtuose veikaluose. Svarbūs vedinių kirčiavimo šaltiniai yra *Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ^o) ir tarmių žodynai, aprašai, *Lietuvių kalbos atlasas* (LKA) (žr. literatūros sąrašą). Esama straipsnių, disertacijų, skirtų įvairiems tarmių kirčiavimo klausimams, konkrečių priesagų vedinių kirčiavimui tarmėse. Vis dėlto išsamių, nuodugnių tyrimų, skirtų atskirų tarmių ir šnektų kirčiavimo ypatumams, labai trūksta. Dažnai turimuose šaltiniuose duomenų yra per mažai, kad būtų galima nustatyti priesaginių apeliatyvų kirčiavimo polinkius ar pavienių vedinių kirčiavimo paradigmą konkrečioje tarmėje, šnektoje.

§ 33. Tiriant hidronimus atkreipiamas dėmesys ne tik į priesaginių apeliatyvų kirčiavimą tarmėse, bet ir kitų onimų su atitinkamomis priesagomis kirčiavimą konkrečiame areale, tarmėje. Svarbus ir

bendrašaknių hidronimų, kitų onimų kirčiavimas. Lyginimas su kitų onimų kirčiavimu ypač reikšmingas tada, kai hidronimo(-ų) kirčiavimą spėjama esant reliktinį.

2.3. Ankstesnė lietuvių kalbos vedinių kirčiavimo sistema. Hidronimų kirčiavimo senoviškumas (reliktai)

§ 34. Lingvistinėje literatūroje įsigalėjusi nuomonė, kad dabartinės lietuvių kalbos išvestinių žodžių kirčiavimo sistemos, kurioje kirčiavimas paprastai priklauso nuo afiksų akcentinių savybių (žr. § 24), susiformavimui lemiamą įtaką turėjo Saussure'o dėsnis¹³, t. y. tiesioginiai ir netiesioginiai jo padariniai (žr. Girdenis 1972 [= KD 1, 258–265]; Mikulėnienė 2005, 193–194, 207–208; 2002, 50; Rinkevičius 2015, 50; 2018, 197–198; 2009a, 68; Дыбо 2000, 58t.; 2006, 116–118; 1981, 65–66; etc.). Bet koks buvęs priesaginių vedinių kirčiavimas iki šio dėsnio veikimo (senojoje lietuvių kalboje, baltų-slavų prokalbėje), esama skirtingų nuomonių.

§ 35. A. Girdenio nuomone, iki Saussure'o dėsnio veikimo priesagos nėra turėjusios kirčio. Remiantis Girdeniu, priesaginių vedinių kirčiavimas priklausė tik nuo pamatinių žodžių akcentinių savybių, t. y. jų akcentinės paradigmos (akcentinio tipo): vediniai padaryti iš „šakninio“ kirčiavimo žodžių (dabartinėje lietuvių kalboje atitinkamai vardažodžių 1 ir 2 a. p.) išlaikydavo pastovų kirtį šaknyje, o padaryti iš „galūninio“ kirčiavimo žodžių (dabartinėje lietuvių kalboje atitinkamai vardažodžių 3 ir 4 a. p.) buvo kilnojamojo („galūninio“) kirčiavimo (kirtis buvo kilnojamas iš galinio skiemens į pradinį) (plg. Skardžius 1935, 73, 155t. [= RR 5, 191t.]; Mikulėnienė 2005, 188–194, 204–208; 2002; Stundžia 2010, 205). Girdenio požiūriu, iš pradžių kirtį yra gavusios akūtinės priesagos dėl tiesioginio Saussure'o dėsnio poveikio, t. y. tada kai vedinio šaknis buvo neakūtinė ir kai tarp kirčiuotojo skiemens ir priesagos nebuvo tarpinių nekirčiuotų skiemenų. Vėliau vyko tolesni analoginiai, apibendrinimo procesai, pvz., akūtinės priesagos gaudavo kirtį nebeprisant vedinio šaknies

¹³ Pagal šį istorinį dėsnį kirtis tam tikru lietuvių kalbos raidos laikotarpiu kėlėsi iš neakūtinio skiemens į toliau einantį gretimą akūtinį skiemenį. F. Saussure'as šį dėsnį formulavo lietuvių kalbai (žr. Saussure 1896 [= 2012]). Tuo pačiu laiku panašų dėsnį atrado ir F. Fortunatovas (žr. Zinkevičius 1980, 49t.; dar žr. Дыбо 2000). Dėl šios priežasties dėsnis lingvistiniuose darbuose dažnai yra vadinamas Saussure'o–Fortunatovo (Sosiūro–Fortunatovo) dėsniu, pvz., disertacijoje cituojamuose Girdenio darbuose. Dabartinėje lingvistinėje literatūroje aptariant lietuvių kalbos kirčiavimą įvardijamas tik Saussure'o dėsnis (dar plg. Garde 2011, 93–94). Taip elgiamasi ir šiame darbe.

priegaidės ir pan. Cirkumfleksinės ir trumpojo vokalizmo priesagos kirtį gavo jau pagal akūtinių priesagų vedinių kirčiavimo modelį. Tad tiesioginiai ir netiesioginiai Saussure'o dėsnio padariniai lėmė priesaginio kirčio dominavimą dabartinėje lietuvių kalboje. Girdenis pastebi, kad dabartinė sistema nėra galutinai susiformavusi, apeliatyvų kirčiavimo nenuoseklumą, svyravimų, liudijančių kirčiavimo sistemos pertvarką, esama bendrinėje kalboje, ypač daug tarmėse ir senuosiuose raštuose (Girdenis 1972 [= KD 1, 258–265]; dar žr. Skardžius 1935, 242t. [= RR 5, 278t.]; Rinkevičius 2015, 47–48).

§ 36. Remiantis rusų akcentologo V. Dybo koncepcija, ir iki Saussure'o dėsnio veikimo kai kurios priesagos galėjusios turėti kirtį. Jis pagal akcentinį valentingumą¹⁴ skiria dvi vardažodžių priesagų morfonologines klases (I, II) ir tris vedinių kirčiavimo tipus: tipas A – pastovus kirtis šaknyje; tipas B – pastovus kirtis priesagoje; tipas C – kilnojamas kirtis. Priesagų vediniai iš 1 akcentinės paradigmos žodžių (dabartinėje lietuvių kalboje atitinkamai vardažodžių 1 ir 2 a. p.) nepriklausomai nuo priesagų klasės buvo A tipo, o iš 2 akcentinės paradigmos žodžių (dabartinėje lietuvių kalboje atitinkamai vardažodžių 3 ir 4 a. p.) su I klasės priesagomis – C tipo, su II klasės – B tipo. I klasės priesagos Dybo yra vadinamos „recesyvinėmis“ (schemeose žymima -), o II klasės – „dominacinėmis“ (schemeose žymima +). I klasės priesagoms jis priskiria priesagas *-išk-as*, *-in-as*, *-at-is*, *-ast-is*, *-ing-as*, *-yst-a*, *-yb-a*, o II klasės – priesagas *-išk-is*, *-in-is*, *-um-as*, *-at-a*, *-tuv-as*, *-tuv-ė*, *-yst-ė*, *-inyk-as*, *-yb-ė*, *-uot-as*, *-el-is*, *-ok-as* (dktv.), *-um-a*, *-im-as* (*-ym-as*) (Дыбо 2009; 2008; 2006; 2000; 1981; etc.). Vedinių kirčiavimo priklausomybės nuo pamatinių žodžių kirčiavimo principą Dybo vadina „antruoju paradigminio kirčio principu“ (Дыбо 2008, 153–154; 2006, 116; 1981, 66; etc.; dar žr. Rinkevičius 2010, 16).

§ 37. Dvejopas – priesaginis ir šakninis – vedinių su priesagomis *-in-is*, *-ė*, *-inink-as*, *-ė* kirčiavimas dabartinėje lietuvių kalboje (bendrinėje kalboje ir tarmėse), priklausantis didžiąja dalimi nuo pamatinių žodžių akcentinių savybių, t. y. jų akcentinės paradigmos, plg., *darb̃inis*, *-ė* (: *dárbas* 3), *nam̃inis*, *-ė* (: *namaĩ* 4) ir *júr̃inis*, *-ė* (: *júra* 1), *dr̃uskinė* (: *druskà* 2); *darb̃iniñkas*, *-ė* (: *dárbas* 3), *kamp̃iniñkas*, *-ė* (: *kaĩmpas* 4) ir *júr̃ininkas*, *-ė* (: *júra* 1), *mal̃ūninkas*, *-ė* (: *malūnas* 2), leidžia manyti, kad pagrįstesnė yra Dybo koncepcija dėl dviejų kirčiavimo modelių buvimo ankstesnėje vedinių kirčiavimo sistemoje. Priesagų *-in-is*, *-ė*, *-inink-as*, *-ė* vedinių Saussure'o dėsnis tiesiogiai neveikė, tad jų priesaginio kirčiavimo jo

¹⁴ Atitinka *akcentinės vertės sąvoką* (žr. § 29; dar žr. Rinkevičius 2010, 16).

veikimu paaiškinti negalima. Šių priesagų vedinių priesagos kirtį galima laikyti analoginiu, tačiau, Rinkevičiaus nuomone, analoginio išlyginimo atveju būtų labiau tikėtinas vienodo kirčiavimo – šakninio arba kilnojamojo – apibendrinimas (žr. Rinkevičius 2015, 50–51).

Girdenis svarsto, kad kai kuriais atvejais priesaginis kirčiavimas gali būti atsiradęs dėl metatonijos (priegaidės ar kirčio vietos pakitimas) galūnių vediniuose, kurių pamatiniai žodžiai turėjo tam tikras priesagas, pvz., *mėdinas* : *medinis*, *krūvinas* : *krūvinis*, *vyriškas* : *vyriškis*. Bet metatonija, jo požiūriu, irgi yra susijusi su Saussure'o dėsnium, t. y. netiesioginiais jo padariniais (Girdenis 1972, 68 [= KD 1, 260–261]). Tačiau pasakytina, kad galūnių vediniais jie gali būti laikomi dabartinės kalbos požiūriu, žiūrint diachroniškai, tai priesagos *-ijas* (*-*ijas*) vediniai. Plg. Rinkevičius 2018, 198–199; 2015, 50–51; 2009, 55; Дыбо 2009, 41–42; etc. (žr. § 39).

§ 38. Nuomonės, kad kai kurios priesagos yra turėjusios kirtį ankstesnėje vedinių kirčiavimo sistemoje, laikosi V. Rinkevičius (2015; 2018; etc.), kiti šiuolaikiniai akcentologai. Spėjama, kad ankstyviausiu lietuvių kalbos raidos etapu jai buvo būdingos tik nedominacinės priesagos. Priesaginių vedinių kirčiavimas priklausė nuo priesagos akcentinės vertės ir pamatinio žodžio akcentinės paradigmos. Rekonstruojamos dvejopos akcentinės vertės priesagos: stipriosios ir silpnosios¹⁵. Stipriųjų priesagų vediniai iš baritoninio kirčiavimo (dab. vardažodžių 1 ir 2 a. p.) žodžių būdavo kirčiuojami pastoviu šaknies (pamatinio kamieno) kirčiu, pvz., *úk-inink-as* (: *úkis* 1), *rāšt-inink-as* (: *rāštas* 2), o vediniai iš mobiliojo kirčiavimo (dab. vardažodžių 3 ir 4 a. p.) žodžių – pastoviu priesagos kirčiu, pvz., *darb-iniñk-as* (: *dárbas* 3), *dain-iniñk-as* (: *dainà* 4). Silpnųjų priesagų vediniai iš baritoninio kirčiavimo žodžių (dab. vardažodžių 1 ir 2 a. p.) būdavo kirčiuojami pastoviu kirčiu šaknyje (pamatiniam kamienam), pvz., *géd-ing-as* (: *géda* 1), **gàl-ing-as* (: *galià* 2), o vedinių iš mobiliojo kirčiavimo (dab. vardažodžių 3 ir 4 a. p.) žodžių kirtis buvo kilnojamas (iš pradinio skiemens į galinį), pvz., *dárb-ing-as*, *darb-ing-à* (: *dárbas* 3), **žàl-ing-as*, *žal-ing-à* (: *žalà* 4) (Rinkevičius 2015, 47–51; 80–81; 2018, 197; 2009, 41 etc.; dar plg. Garde 1976, 54–92).

§ 39. Pastebėtina, kad kai kurios silpnosios ir stipriosios priesagos skiriasi labai nežymiai: kamiengalio kietumu/minkštumu, priegaide, vedinio kalbos dalimi, pvz.: *-in-as*, *-a* ir *-in-is*, *-ė* (<*inijas); *-išk-as*, *-a* ir *-išk-is*, *-ė* (<*iškijas); *-yb-a* ir *-yb-ė* (tarm.); *-ók-as*, *-a* (bdv.) ir *-ók-as*, *-ė* (dktv.).

¹⁵ Dybo terminais atitinkamai būtų „dominacinės“ (II priesagų klasės) ir „recesyvinės“ (I priesagų klasės) priesagos.

Manoma, kad stipriosios priesagos yra atsiradusios iš silpnųjų tam tikruose darybos modeliuose (vad. „Nikolaevo metatonija“). Taip pat kai kurios silpnosios priesagos virto stipriosiomis dėl Hirto dėsnio, pvz., *-uot-as* (Rinkevičius 2015, 50–51; 2018, 198–199; 2009, 55; dar žr. Дыбо 2009, 41–42; 2008, 162t.; 2000, 63t.; Mikulėnienė 2002, 47–48; plg. Girdenis 1972, 68 [= KD 1, 260–261] (žr. § 37)).

§ 40. Ilgainiui vedinių kirčiavimo priklausomybė nuo pamatinių žodžių kirčiavimo ėmė silpnėti ir įsigalėti dominacinės priesagos (Rinkevičius 2018, 197–198; 2015, 82). Kaip minėta, ankstesnės vedinių kirčiavimo sistemos pertvarkai lietuvių kalboje lemiamą įtaką padarė Saussure'o dėsnio veikimas.

Senovinio kirčiavimo bruožų yra išlikę tarmėse, nemaža jų fiksuojama senuosiuose raštuose.

§ 41. Šioje disertacijoje keliama prielaida, kad hidronimai gali būti išlaikę nemaža ankstesnės vedinių kirčiavimo sistemos bruožų¹⁶.

Hidronimai yra viena seniausių, lėčiausiai kintančių vardyno dalių. Pasak Vanago (LHD, 3), upių ir ežerų vardai „<...> dažnai yra išlaikę tokių leksikos, fonetikos ar morfologijos ypatybių, kurių jau nebeturi apeliatyvai“.

Aptardamas išvestinių žodžių kirčiavimą, Girdenis atkreipia dėmesį, kad žodžių daryboje pagrindinių kirčiavimo dėsningumų nesilaikoma dėl papildomų fonologinių, morfonologinių reiškinių, reikšmės skirtumų. Taip pat kirčiavimą veikia kiti įvairūs reiškiniai, kuriuos Girdenis vadina morfonologine idiomatizacija – „tai tam tikrų išvestinių žodžių fonologinės „išvaizdos“ savitumas, nepaaiškinamas jų dėmenų savybėmis“, plg.: *ántis* (1) → *antína*, *kiaũlė* (2) → *kiaulína* (priesaga *-iena* stiprioji stiprinančioji), bet *jáutiena* (priesaga *-iena* esti silpnoji). Jis pastebi, kad „Ypač dideliu idiomatiškumu pasižymi <...> [ir] vietovardžiai bei asmenvardžiai“ (Girdenis 2005, 53 [= KD 3, 242]).

§ 42. Disertacijoje, kaip pagrįstesniu, remiamasi Dybo, Rinkevičiaus ir kt. tyrėjų požiūriu, kad pralietuvių kirčiavimo sistemoje vedinių kirčiavimas priklausė nuo pamatinių žodžių kamienų ir priesagų akcentinių savybių. Pasitelkiama Rinkevičiaus darbuose (*Baltų ir slavų kabų kirčiavimo istorija* 1 (2015) ir kt.) vartojama terminologija (dar žr. § 29, 38).

Taigi darbe nagrinėjamas hidronimų kirčiavimo santykis su pamatinių žodžių kamienų akcentinėmis savybėmis, ypač išskirtinio kirčiavimo

¹⁶ Kad kai kurių hidronimų kirčiavimas gali būti senovinis, pastebėta jau ankstesniame šios disertacijos autorės hidronimų kirčiavimo tyrime (Kriugiškytė 2009).

atvejais. Nustatant senąją priesagų akcentinę vertę remiamasi abiejų minėtųjų tyrėjų atliktais diachroniniais apeliatyvų kirčiavimo raidos tyrimais.

Pamatiniu žodžiu laikomas apeliatyvas (-ai) ar onimas, su kuriuo hidronimas turėjo motyvacinę ryšį įvardijimo, atsiradimo momentu¹⁷. Disertacijoje *a priori* laikoma, kad hidronimai yra atsiradę prieš Saussure'o dėsnio veikimą, bet kai kuriais atvejais atkreipiamas dėmesys į galimą chronologiškai vėlesnį jų atsiradimo laiką.

Disertacijoje hidronimų pamatiniai žodžiai visų pirma nustatomi remiantis Vanago darbais (LHEŽ; LHD; etc.), tačiau pasitelkiamos ir kitų tyrėjų hidronimų kilmės hipotezės arba svarstomos naujos¹⁸. Viena pagrindinių analizės problemų, kad neretai hidronimų ryšys su apeliatyvais nėra aiškus, skaidrus, ypač jeigu hidronimas yra archajiškas. Tiriant onimus įprasta nustatyti visas įmanomas šaknies (kamieno) sąsajas su kitais onimais, apeliatyvais, neretai konkretus pamatinis žodis (etimonas) nenurodomas. Vanagas (LHD, 54–55) skiria hidronimus į tris grupes: 1. Hidronimai, kurių daryba aiški, t. y. aiškus derivacinis ryšys su atitinkamu pamatiniu žodžiu yra neabejotinas. 2. Hidronimai, kurių daryba neaiški, bet kuriuos, palyginus su kitais baltiškais hidronimais ar šiaip vietovardžiais, galima laikyti turinčius afiksą. 3. Hidronimai, kurių neaiški ne tik daryba, bet ir afikso išskyrimas labai abejotinas. Paprastai antrosios ir trečiosios grupės hidronimų išsamesnė kirčiavimo analizė problemiška, dažnai galima kelti tik hipotetines prielaidas.

Taip pat hidronimų kirčiavimo tyrimą apsunkina tokie atvejai, kai hidronimai gali būti motyvuoti keliais, dažnai skirtingo kirčiavimo apeliatyvais. Iš dalies šią problemą galima išspręsti keliant kelias kilmės hipotezes, aptariant visus galimus kilmės variantus, iš jų išskiriant labiausiai tikėtiną.

§ 43. Dėl jau minėto glaudaus hidronimų kirčiavimo ryšio su konkrečiu arealu, tarmės kirčiavimo specifika, žiūrima, kaip pamatinis žodis yra kirčiuojamas, kokia jo akcentinė paradigma tame areale, kuriame yra upė ar

¹⁷ Terminas *pamatinis žodis* čia vartojamas skiriant jį nuo apeliatyvų sinchroniniuose darybos tyrimuose įprastai vartojamo termino (plg. Urbutis 2009, 81t.). Visų pirma, turimas omenyje kilmės, motyvacinis santykis (plačiau apie hidronimų darybos specifiką žr. Vanagas LHD 13t.; Kačinaite 2007).

¹⁸ Vanago veikalai yra palyginti seni, kai kurios hipotezės abejotinos, tačiau naujesnio išsamaus visų hidronimų etimologijos tyrimo, deja, nėra. Be to, pastebėtina, kad naujuose tyrimuose linkstama perimti ankstesnių autorių, dažniausiai Vanago, iškeltas hidronimų kilmės prielaidas.

ežeras. Pagrindinis tarminio apeliatyvų kirčiavimo šaltinis – *Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ^e). Remiamasi ir tarmių žodynuose, aprašuose, kituose lingvistiniuose darbuose pateiktais duomenimis. Vis dėlto, kaip jau atkreiptas dėmesys, išsamių tarmių kirčiavimo aprašų trūksta, todėl susiduriama su duomenų trūkumu.

Apeliatyvų akcentinės paradigmos nurodomos remiantis minėtais šaltiniais. Disertacijoje pamatinio žodžio reikšmė paprastai neteikiama. Ji nurodoma pavieniais atvejais, kai žodis yra retas, vartojamas neįprasta reikšme ar pan. Prieduose pateikta disertacijoje paminėtų pamatinių apeliatyvų rodyklė, nurodant ir jų apibrėžtis.

§ 44. Hidronimų kirčiavimo tyrimui itin svarbus senovinis apeliatyvų kirčiavimas, nes dabartinis jų kirčiavimas neretai gali būti pasikeitęs, esama nemaža kirčiavimo įvairavimo. Pažymėtini keli aktualūs apeliatyvų kirčiavimo raidos aspektai, į kuriuos disertacijoje ne kartą atkreipiamas dėmesys.

§ 45. Dabartinėje lietuvių kalboje dviskiemenių būdvardžių kirčiavimą linkstama apibendrinti, paprastai jie yra 3 ar 4 a. p., pvz., *míelas*, -à 3, *brangùs*, -ì 3, *gėras*, -à 4, *baisùs*, -ì 4 (žr. Stundžia 1995, 61t.). Anksčiau būdvardžiai galėjo būti ir mobilaus, ir baritoninio kirčiavimo. Tarmėse ir senuosiuose raštuose kai kurie būdvardžiai dar turi išlaikytą senovinį šaknies kirtį, pvz., *míelas*, *brángus*, *baĩsus*. Baritoninį kirčiavimą liudija ir negimininės jų formos,rieveksmiai. Taip pat apie senąjį būdvardžių kirtį galima spręsti iš priesagos *-um-as* abstraktų kirčiavimo senuosiuose raštuose: paprastai padaryti iš baritoninių būdvardžių jie kirčiuojami šaknyje, o iš mobiliųjų būdvardžių – priesagoje (žr. Lazauskaitė 1998; Mikulėnienė 1996, 150; Pakerys 1994, 307–312; Būga RR 3, 73–79; Skardžius 1935, 56–65, 140–155 [= RR 5, 92–101, 176–191]; Rinkevičius 2015, 39–40; 2009, 40).

§ 46. Mokslinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad anksčiau ir nepriesaginiai veiksmažodžiai buvo kirčiuojami dvejopai, t. y. buvo baritoninio arba mobilaus kirčiavimo. Svarstoma, kad egzistavo ir dvi skirtingos jų akcentinės paradigmos. Beveik neabejotina, kad anksčiau veiksmažodžių šaknys buvo silpnosios ir stipriosios, tačiau nustatyti konkrečių veiksmažodžių šaknų akcentinę vertę dažnai sudėtinga. Apie ankstesnį jų kirčiavimą galima mėginti spręsti iš dvejopo priesagos *-im-as* abstraktų, priesagų *-tuv-as*, *-tuv-ė* ir kt. vedinių, esamojo laiko dalyvių kirčiavimo senuosiuose raštuose, tarmėse (Rinkevičius 2015, 43–47, 80; Būga RR 3, 48–71; Skardžius 1935, 65–75, 210–218 [= RR 5, 101–111, 246–254]; Zinkevičius 1981, 98; etc.).

§ 47. Manoma, kad anksčiau, be paprastosios daugiskaitos, lietuvių kalbai buvo būdinga ir kuopinė daugiskaita. Nuo paprastosios daugiskaitos ji skyrėsi savo reikšme – žymėjo neskaidomą visumą. Taip pat ji pasižymėjo kamienų, giminių ir akcentinių paradigmų opozicijos neutralizacija. Kuopinei daugiskaitai buvo būdinga galūnė *-(i)aĩ* ir mobilus kirtis – 4 ar 3 akcentinė paradigma. Jos reliktvų nemaža yra išlaikę asmenvardžiai. Kuopinės daugiskaitos ir paprastosios daugiskaitos kirčiavimo modelių skirtumai turėjo įtakos pirminių vardažodžių akcentinių paradigmų pakitimams (Stundžia 1981, 185–197; 2010, 210; 1995, 91–94; dar žr. Skardžius RR 1[1943], 111; Ambrazas DDR 2, 49–50; 1992; Mikulėnienė 1996, 152–153; Rinkevičius 2015, 38). Tarmėse pastebimas priesagos *-yn-as* ir kt. vedinių kirčiavimas 3 a. p. sietinas ir su kuopine daugiskaita (žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2001 etc.).

§ 48. Senojo apeliatyvų kirčiavimo, kaip minėta, nemažai išlaikyta tarmėse, dar daugiau kirčiavimo reliktvų fiksuota senuosiuose raštuose.

Iš senųjų raštų vieni reikšmingiausių šaltinių yra kirčiuoti XVI a. M. Daukšos raštai (*Katekizmas* (1595) ir *Postilė* (1599)). Daukšos kirčiavimas išsamiai analizuotas P. Skardžiaus (Skardžius 1935 [= RR 5, 37–347]; dar žr. Young 2000). Šiek tiek duomenų teikia ir anoniminis 1605 m. katekizmas, reprezentuojantis rytų Lietuvos kirčiavimą (žr. Zinkevičius 1975). Taip pat svarbūs ir F. Kuršaičio (1870–1883), A. Kuršaičio (1968–1973) žodynų duomenys.

§ 49. Hidronimų kirčiavimo analizei reikšmingi ne tik lietuvių kalbos, bet ir kitų kalbų duomenys, visų pirma – latvių kalbos.

Kai lietuvių kalboje turimos apeliatyvų kirčiavimo gretybės, remiantis latvių kalbos duomenimis (vad. Endzelyno dėsniumi)¹⁹ galima svarstyti, koks yra buvęs senasis apeliatyvų kirčiavimas.

Taip pat svarbūs prūsų kalbos, slavų kalbų etc. kirčiavimo, onomastikos duomenys.

§ 50. Aptartieji hidronimų kirčiavimo tyrimo principai (ryšys su priesaginių apeliatyvų kirčiavimu, priesagų akcentine verte, pamatinių žodžių akcentinėmis savybėmis, tarminio kirčiavimo ypatumais etc.) yra glaudžiai tarpusavyje susiję, todėl dažniausiai negali būti taikomi atskirai. Taip pat reikšmės gali turėti čia dar nepaminėti veiksniai.

¹⁹ Endzelynas 1899 m. paskelbė dėsnį pagal kurį bendrašakniuose žodžiuose latvių kalbos krintančiąją priegaidę lietuvių kalboje atitinka cirkumfleksas, latvių tęstinę – lietuvių kalbos baritoninių žodžių akūtas, latvių laužtinę – lietuvių kalbos mobilaus kirčiavimo žodžių akūtas. Dėl dėsnio žr. Endzelīns DI 3, 160–172; Stundžia 1985, 142; Zinkevičius 1980, 42t.; Skardžius RR 5[1935], 50–53; etc.

2.4. Hidronimų darybinė ir akcentinė klasifikacija.

Tyrimo medžiagos atranka

§ 51. Disertacijoje nagrinėjami priesaginiai hidronimai, nes tai gausiausias ir įvairiausias kirčiavimo požiūriu hidronimų sluoksnius. Be to, tai vienas iš seniausių toponimų atsiradimo būdų (žr. Vanagas 1970, 3, 276t.; dar plg. Bilkis 2008, 31). Upių, ežerų, upelių ir jų dalių vardai tyrimui rinkti iš kelių šaltinių. Kaip minėta, pagrindiniai iš jų – Vanago darbai ir LUEV, tad pirmiausia į hidronimų duomenų bazę įtraukti šiuose veikaluose fiksuoti hidronimai.

Įtraukiant hidronimus iš kitų šaltinių kai kuriais atvejais susidurta su sunkumais. Skirtinguose šaltiniuose pateikiamos nevienodos lokacijos nuorodos, pvz., straipsniuose paprastai nurodomos mažesnės gyvenvietės, vietovardžių žodynuose – tik apskritis, rajonas. Dėl šios priežasties ir kitos informacijos trūkumo ne visada yra aišku, ar hidronimas nėra fiksuotas LUEV, Vanago darbuose (LHD; LHEŽ etc.). Ypač tai pasakytina apie tokių darių priesagų kaip *-el-is*, *-in-is* ir pan. hidronimus. Kartais pasitaiko ir kitų neaiškumų dėl hidronimų identifikavimo. Visais neaiškiais atvejais hidronimai nėra įtraukti į duomenų bazę. Todėl gali būti į šį tyrimą nepatekusių, taip pat dėl medžiagos gausos nepastebėtų hidronimų.

§ 52. Lietuvių kalboje vedinių kirčiavimo dėsniniai, kaip minėta, nemaža dalimi priklauso nuo to, su koku darybos formantu jie yra sudaryti (žiūrint tiek sinchroniškai, tiek diachroniškai). Jau sakytą, kad disertacijoje remiamasi morfologinės akcentologijos principais. Taigi priesaginius hidronimus į grupes tikslingai skirstyti pagal priesagas.

§ 53. Su kokia konkrečia priesaga sudarytas hidronimas, nustatyta remiantis Vanago veikalu *Lietuvos TSR hidronimų daryba* (LHD), kuriame pateikta išsami struktūrinė–gramatinė hidronimų klasifikacija²⁰. Atskirais atvejais išskiriant hidronimo priesagą remiamasi ir kita literatūra, disertacijos autorė pateikia savo nuomonę, pvz., kai hidronimas Vanago darbuose nefiksuotas ir kt.

Vis dėlto Vanago pateikta hidronimų klasifikacija, pačių priesagų grupavimas ir abėcėlinis sąrašas hidronimų kirčiavimo analizei nėra pakankamas.

§ 54. Dalį priesagas turinčių hidronimų Vanagas (ir/ar kiti autoriai) priskiria prie pirminių hidronimų, o ne darinių. Tai tokie hidronimai, kurie

²⁰ Dar žr. Vanagas 1964. Vanago klasifikacijos principai ir darybos schema taikomi ir kitų onimų klasių darybos tyrimuose.

visiškai nepasikeisdami yra kilę iš priesaginių apeliatyvų ar onimų, t. y. atsiradę onimizacijos ar tranonimizacijos keliu, pvz.: *Vendrýkštis* up. Vvr < *vendr-ýkšt-is*, *Dirvonaĩ* ež. Ukm < *dirv-ón-as*, *Kliokỹnė* up. KzR < *kliok-ỹn-ė*, *Degimas* up. Jnšk < *deg-ìm-as*, *Adomáitis* ež. Mlt < *Adom-áit-is* avd. (Vanagas LHD, 30, 34, 39, 42, 47; plačiau apie priesaginių onimų skyrimo problematiką dar žr. Bilkis 2008, 31–33). Onimizacija ar tranonimizacija pati savaime kirčiavimui įtakos neturi, jo nekeičia. Tokių hidronimų, kurie laikytini tik hidronimais virtusiais apeliatyvais (ar kitais onimais), kirčiavimas atspindi atitinkamų priesagų vedinių kirčiavimo dėsningumus, jų pamatinių žodžių kirčiavimą. Kitaip tariant, remiamasi bendru kirčiavimo modeliu (plg. Pakerys 1994, 6). Tad kalbiamieji priesagas turintys hidronimai²¹ įtraukti į tyrimą. Kirčiavimo analizėje paprastai jie aptariami atskirai, atkreipiamas dėmesys į jų atsiradimo būdą.

Tačiau hidronimai, aiškiai turintys tik formaliai su priesaga sutampančius baigmenis, pvz., *Barõnas* up. Brž, *Cėdronas* up. Šauk, į tyrimą dažniausiai neįtraukti. Į analizę neįtraukti ir tokie hidronimai, kuriuose priesagos skyrimas yra labai abejotinas (paprastai neaiški ir kilmė), pvz., *Daugývenė* up. Rz, *Pándenis* up. Šd, *Margavõnė* up. Ob. Taip pat pasitaiko kitų priežasčių dėl kurių hidronimai disertacijoje nenagrinėjami. Visais atvejais tai aptariama dėstyje (pagrindiniame tekste ar išnašose).

§ 55. Grupuojant hidronimus žiūrėta, ar konkrečios jų priesagos gali būti laikomos variantais resp. alomorfais, pvz., priesagų *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*, *-el-ys* hidronimai aptariami kartu, nes priesaga *-el-ė* bendrinėje kalboje laikoma priesagos *-el-is* variantu, *-el-iai* yra šios priesagos daugiskaitos forma, *-el-ės* priesagos *-el-ė* daugiskaitos forma, o *-el-ys* yra priesagos *-el-is* alomorfas kirčiavimo požiūriu. Gretinant priesagas susiduriama ir su nemažais sunkumais, pvz., priesaga *-ik-ė* bendrinėje kalboje laikoma priesagos *-ik-is* variantu, bet ji gali būti ir priesagos *-ik-as* variantas; sinchroniškai veikėjų pavadinimų priesaga *-ėl-is*, *-ė* ir deminutyvų priesaga *-ėl-is*, *-ė* yra laikytinos skirtingomis, sutampančios tik savo forma (plg. Urbutis 2009, 252–255). Tačiau hidronimus dėl jų specifikos sudėtinga skirstyti į darybos kategorijas, tipus ar pan., kaip apeliatyvus (plg. Urbutis 2009, 289t.). Tad į vieną hidronimų grupę gali patekti apeliatyvų sistemoje skirtingomis laikytinos priesagos. Kartais galimas ir atvirkštinis variantas, t. y. tapačios priesagos atsiduria atskirose hidronimų grupėse. Tokie skirtumai ir panašumai atskleidžiami hidronimų analizėje.

²¹ Bilkis (2008, 33, 279) tokiems hidronimams įvardyti vartoja terminą *priesagėtieji*.

Kai yra reikalinga, konkrečių hidronimų priesagų grupavimas aptariamas plačiau.

Disertacijoje apsiribota tik balsinių priesagų hidronimų analize²². Taip pat dėl nepakankamų duomenų kirčiavimo tyrimui atskirai nenagrinėtos hidronimų grupės, kurias sudaro nedidelis kiekis (paprastai 10 ar mažiau) hidronimų, pavieniai hidronimai. Tačiau stengtasi visus į analizę nepatekusius hidronimus užfiksuoti ir pateikti hidronimų duomenų bazėje.

Nurodant hidronimų kiekybinius duomenis įtrauktos ir variantinės jų lytys, pvz., hidronimų *Liek-ait-is* up. Lkč, *Srovin-ait-is* ež. Lkm, *Dūbur-ait-is* ež. Antz variantai atitinkamai *Liek-ait-ė*, *Srovin-ait-is*, *Dubur-ait-is*.

§ 56. Disertacijoje analizuojamos 44 priesaginių hidronimų grupės. Pagal vyraujančią kirčiavimo pobūdį jos skiriamos į 4 grupes: 1) priesaginio kirčiavimo – pirmosios ir antrosios akcentinės paradigmos – hidronimai; 2) kilnojamojo – tradicinio ir neomobilijo – kirčiavimo hidronimai; 3) dvejojo – priesaginio ir šakninio, kilnojamojo ir šakninio – kirčiavimo hidronimai; 4) įvairaus kirčiavimo hidronimai.

§ 57. Pagrindinis šaltinis, kuriuo remiantis disertacijoje nurodomas hidronimų kirčiavimas ir jų akcentinės paradigmos, yra LUEV. Sudarant LUEV remtasi bendriausiu onimų kirčiavimo principu, kai bendrinėje kalboje pateikiamas autentiškas kirčiavimas, t. y. vietovardžiai kirčiuojami taip, kaip juos kirčiuoja vietos žmonės. Į bendrinę kalbą atstatomi tik dėsningi kirčio atitraukimo atvejai. Nustatant autentišką kirčiavimą yra susiduriama su įvairiais sunkumais, todėl neišvengiama ir klaidų (žr. Pupkis 1999; Vanagas 1991; Balčikonis 1964; dar žr. Vanagas 1992, XIX–XXV). Tad galima svarstyti, ar iš tiesų LUEV visais atvejais nurodytas tikslus hidronimų kirčiavimas, jų akcentinė paradigma, pvz., vyriškosios giminės *o* kamieno hidronimų, kurių akcentinę paradigmą galima nustatyti remiantis tik vienaskaitos vietininko forma. Tačiau kito išsamaus hidronimų sąvado, kuriame būtų pateiktos jų akcentinės paradigmos, nėra. Vanago darbuose ir LVŽ onimai teikiami kirčiuoti, bet jų akcentinės paradigmos nenurodomos. Kituose šaltiniuose, pvz., VŽ^e, LVvGDB, galima patikrinti, patikslinti tik nedidelės dalies pavienių hidronimų kirčiavimą (akcentinę paradigmą).

Kokiais šaltiniais remiantis nustatytas analizuojamų priesaginių hidronimų kirčiavimas ir akcentinė paradigma, darbe nenurodoma, nebent tai

²² Analizuojami tik priesagų *-(m)uo*, *-(m)en-a*, *-(m)en-as* hidronimai dėl jų santykio su priesagomis *-en-a*, *-en-as* (žr. 4.1.4.).

yra reikšminga tyrimui, pvz, kai hidronimas turi kirčiavimo gretybių, šaltiniuose nurodomos skirtingos hidronimų akcentinės paradigmos etc. Visi pagrindiniai naudoti šaltiniai, kuriuose yra fiksuotas hidronimas, pateikiami hidronimų duomenų bazėje prie kiekvieno hidronimo.

3. PRIESAGINIO KIRČIAVIMO HIDRONIMAI

§ 58. Priesaginis kirčiavimas būdingas didelei daliai, t. y. 22 iš 44, šiame darbe tiriamų hidronimų grupių. Jose pusė ir daugiau hidronimų turi priesagos kirtį.

Pagal vyraujančią priesaginio kirčiavimo hidronimų akcentinę paradigmą hidronimų grupės skiriamos į du pogrupius ir aptariamose dviejuose poskyriuose: 1) pirmosios akcentinės paradigmos hidronimai; 2) antrosios akcentinės paradigmos hidronimai. Kiekviename poskyryje hidronimų grupės išdėstytos mažėjančia tvarka pradedant nuo turinčios didžiausią skaičių hidronimų. Visi kiekybiniai duomenys nurodomi įskaičiuvus hidronimų variantines lytis (išskyrus kirčiavimo variantus), pvz., abi hidronimų *Glūk-ait-is* | *Gluk-ait-is* ež. Vrn, *Liek-ait-is* | *Liek-ait-ė* up. Lkč lytis.

Priesagos kirtį paprastai turi negausūs priesagų *-ot-is*, *-(i)ot-ė*, *-uol-is*, *-uol-ė*, *-on-is*, *-on-ė*, *-ar-ė*, *-ari-s*, *-ant-is*, *-ant-ė*, *-ov-ė*, *-(i)ov-as*, *-ūn-ė*, *-ūn-as*, *-uot-as*, *-uot-a* etc. hidronimai. Dėl nedidelio hidronimų kiekio jie plačiau neanalizuojami, atkreipiamas dėmesys tik į kelis išskirtinio kirčiavimo atvejus.

Skyriaus pabaigoje pateikiamos apibendrinamosios pastabos.

3.1. Pirmosios akcentinės paradigmos hidronimai

§ 59. Priesagos kirtį turi ir 1 a. p. yra dauguma hidronimų su priesagomis: 1) *-ait-is*, *-ait-ė*, *-aič-iai*, *-ait-ės*; 2) *-yn-as*, *-yn-a*, *-yn-os*; 3) *-yt-ė*, *-yt-is*, *-yt-ės*; 4) *-ykšt-is*, *-ykšč-ia*, *-ykšč-iai*, *-ykšt-ė*; 5) *-ėn-as*, *-ėn-a*; 6) *-ing-is*, *-ing-ė*.

3.1.1. Su priesagomis *-ait-is*, *-ait-ė*, *-aič-iai*, *-ait-ės*

§ 60. Priesagas *-ait-is*, *-ait-ė*, *-aič-iai*, *-ait-ės* turi 156 hidronimai²³. Šaltiniuose sukirčiuoti 155 hidronimai: 111 turi priesagą *-ait-is*, 36 – *-ait-ė*, 6 – *-aič-iai*, 2 – *-ait-ės* (V anagas LHD, 75–79, 47, 48)²⁴.

²³ Hidronimas *Nopaitỹs* 3^b | *Nōpaitis* 1 up. Nm žiūrint sinchroniškai turi priesagas *-ait-ys/-ait-is*. Tačiau jis kildinamas iš **Nov-upaitys*, **Nov-upaitis* (V anagas LHEŽ, 231; LHD, 79) ir laikytinas sudurtiniu, todėl jo kirčiavimas gretintinas su sudurtiniams apeliatyvams būdingu kirčiavimu (žr. Stundžia 1995, 109). Prie priesagos *-ait-is* vedinių hidronimas skirtinas tik sąlygiškai, todėl šiame darbe neaptiriamas.

§ 61. Dauguma aptariamųjų priesagų hidronimų, t. y. 153, turi kirtį priesagoje. Didžiosios dalies iš jų, t. y. 139 (103 su prsg. *-ait-is*; 29 su prsg. *-ait-ė*; 5 su prsg. *-aič-iai*; 2 su prsg. *-ait-ės*), priesagos kirčiuojamos akūtiškai (1 a. p.), pvz.: *Alksn-áit-is* ež. Lkm, Rim; *Armen-áit-is* up. Čk; *Avil-áit-is* ež. Imbr; *Alksn-áit-ė* up. Užp; *Als-áit-ė* up. Vdk; *Dumbl-áič-iai* | *Dubl-áič-iai* ež. Vvs; *Bal-áit-ės* du ež. Vrn. Ir tik 11 hidronimų (6 su prsg. *-ait-ė*; 4 su prsg. *-ait-is*; 1 su prsg. *-aič-iai*) turi cirkumfleksines priesagas (2 a. p.), pvz.: *Lank-aīt-ė* up. Trgn; *Raudon-aīt-ė* up. VI; *Ežer-aīt-is* ež. Graž; *Nemun-aīt-is* ež. Gl; *Gin-aič-iai* ež. d. Dkšt. Dviejų hidronimų priesagos kirčiuojamos dvejopai: *Smilg-áit-ė* 1 | *Smilg-aīt-ė* 2 up. Krk; *Šark-áit-is* 1 | *Šark-aīt-is* 2 ež. Lbv. Iš aptariamųjų priesagų hidronimų išsiskiria trys šaknyje (pamatiniam kamienė) (1 a. p.) kirčiuojami hidronimai: *Várn-ait-is* up. Nmk; *Žilm-ait-is* ež. Rim; *Giėgl-ait-is* up. Pn. Žr. HDB Lentelė 3.1.1.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 62. Aptariamiesiems hidronimams būdingas priesaginis kirčiavimas gretintinas su priesagos *-ait-is*, *-ė* apeliatyvų kirčiavimu. Su šia priesaga yra sudaromi deminutyvai (DLKG, 91–92; Skardžius RR 1[1943], 358–359; LKG, 271–272; dar žr. Senkus KD[1972], 341). Kaip teigia Ambrasas (DDR 2, 109, 139–140), deminutyvinė šios priesagos funkcija nėra pati seniausia, su ja kartais yra daromi ypatybės turėtojų pavadinimai (dar žr. LKG, 413; Skardžius RR 1[1943], 359–360). Priesaga *-ait-is*, *-ė* yra dominacinė stiprioji²⁵. Bendrinėje kalboje ir daugelyje tarmių šios priesagos vediniai paprastai turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.)²⁶, pvz.: *karaláitis*, *-ė*, *vaikáitis*, *-ė*, *pyragáitis*, *mergáite* (Stundžia 2014, 85; 2009, 105t.; 1995, 65; Pakerys 1994, 70–71; BLKKŽ, 45; DLKG, 82; Skardžius RR 5[1936], 365; LKG, 237).

Dar plg. kitų vv. kirčiavimą, pvz.: *Ažuoláitis* b., pv., ž.; *Nemunáitis* k.; *Šiláitis* mš.; *Lankáite* plk.; *Piláite* plkn.; *Plynáite* drp., pv.; *Daláites* l., mš.;

²⁴ Dar žr. Bartkutė 2008, 71; Bichlmeier 2019; Bilkis 2013; 2017; Būga RR 1, 502; RR 3, 275; Endzelytė 2004; LVvGDB; Karaliūnas 2015, 68t.; Savukynas 1960; 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1963], 471–482; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 359–360; RR 4[1973], 879–944. Čia ir toliau tokio tipo išnašose pateikiamos nuorodos į šaltinius, kuriuose yra fiksuoti aptariamų priesagų hidronimai (be pagrindinių šaltinių Vanago LHD, LHEŽ; taip pat LVŽ, LUEV, LVS, VŽ^e). Šaltiniai pateikiami abėcėlės tvarka; straipsnių puslapiai nenurodomi. Dėl konkrečių puslapių žr. HDB.

²⁵ *Stiprinančioji stiprioji* žr. Stundžia 2014, 79–85; 2009, 98–105.

²⁶ Bet plg. 2 a. p. *aukštáitis*, *žemáitis*, *prašaláitis* ir kt.

Eglynaičiai b., dr., skn. (žr. Bilkis 2008, 129, 134; LVvGDB; LVŽ I, 266; II, 109, 462; VŽ^e).

Beje, įdomu pastebėti, kad didžioji dalis priesagų *-ait-is*, *-ait-ė* hidronimų yra hidroniminės kilmės, tad aiškiai gretintini su deminutyvais (žr. Vanagas LHD, 75–77; Senkus KD[1963], 479–482).

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 63. Hidronimų 2 a. p. visų pirma sietina su tendencija dalyje tarmių priesagos *-ait-is*, *-ė* apeliatyvus kirčiuoti cirkumflekksiškai, ypač tai būdinga vakarų aukštaičiams kauniškiams, nors pastebima ir gretimose tarmėse, pvz., *bernaitis*, *karalaitis*, *mergaite*, *eglaite* (žr. LKŽ^e; KzRŽ, 494; ZnŽ, 157; Pakerys 1994, 70–71; LKTCh, 41; Stundžia 1995, 65 (27 išn.); Senkus KD[1972], 341; Ragaišienė 2019, 8; dar žr. Ambrazas DDR 2, 139; Skardžius RR I[1943], 358–359).

Dar plg. kitų vv. kirčiavimą *Šarkaitis* k. Klvr; *Eglynaitis* ar. Šln, mš. Gl; *Balaite* b. Brš, Ck ir kt., dbr. Brš, dr. Snt ir kt.; *Pievaite* plk. Kr; *Pilaite* plkln. Šk; *Plynaite* b., plk. Šk; *Salaite* mš. (žr. Bilkis 2008, 132, 134; LVvGDB; LVŽ I, 316; II, 462; VŽ^e).

Hidronimų *Ežer-ait-is* ež. Graž, *Nemun-ait-is* ež. Gl, *Raudon-ait-ė* up. Vl, *Snietal-ait-ė* up. Vl, *Virang-ait-ė* up. Plk, esančių vakarų aukštaičių tarmės plote, kirčiavimas 2 a. p. laikytinas arealiniu reiškiniu. Likusieji hidronimai, t. y. *Vover-ait-ė* up. Švnčl, *Gin-aič-iai* ež. d. Dkšt, *Lank-ait-ė* up. Trgn, *Sal-ait-ė* up. Kpč, *Punkin-ait-is* | *Puikin-ait-is* ež. Vvs yra rytų ir pietų Lietuvoje. Priesagos cirkumflekso atvejų pasitaiko ir šio arealo šnektose (dažniau gretimose vakarų aukštaičių kauniškiams), pvz., *karvaitis* Mrk, *kiaulaite* Tvr, *lydakaitis* Slk, Sld, Trgn, Ut (LKŽ^e).

Vis dėlto pastebėtina, kad net ir vakarų Aukštaitijoje taip kirčiuojama nedidelė dalis hidronimų, dauguma jų turi akūtinę priesagą (1 a. p.) (žr. HDB Lentelė 3.1.1.).

Svarstytinas ir priesagos cirkumflekso senoviškumo klausimas (žr. § 67).

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 64. Kaip ir kitų hidronimų, *Smilg-ait-ė* 1 | *Smilg-ait-ė* 2 up. Krk²⁷ ir *Šark-ait-is* 2 | *Šark-ait-is* 1 ež. Lbv²⁸ priesagos cirkumfleksas greičiausiai laikytinas tarminiu reiškiniu, žr. § 63.

Dar plg. *Giraitė*, *Giraite* b. Ab, Vs, drb. ž. Ab, gn. Dglė ir kt. (LVŽ III, 190); *Balaitės*, *Balaite*s l. Pls, pv. Knn, Pls, Srd (LVŽ I, 316).

²⁷ VK fiksuota akūtinė hidronimo priesaga.

²⁸ LUEV tik *Šarkaitis*, taip pat tik toks kirčiavimas fiksuotas PKK, plg. LVvGDB.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 65. Hidronimo *Žilm-ait-is* ež. Rim²⁹ šaknies kirtis perimtas iš hidronimo *Žilmas* 1 ež. Rim (LUEV, 205; LVvGDB). Šaknis *žilm-* siejama su la. *žilms* ‘neraiškus, neišraiškus (apie akis); paikas, kvailas, nedrąsus’, *žilma* ‘pusiau aklas’ (ME 4, 810; Vanagas LHEŽ, 402; LVvGDB). Kadangi latvių kalbos žodžių šaknies tęstinė priegaidė paprastai atitinka tų lietuvių kalbos žodžių, kurių kirtis pastovus (1 a. p.), šaknies akūtinę priegaidę³⁰, aptariamųjų hidronimų kirčiavimą (šaknies priegaidę) galima gretinti su latvių kalbos apeliatyvų kirčiavimu. Hidronimo *Žilmaitis* šaknies kirtis yra reliktinis.

Hidronimas *Várn-ait-is* up. Nmk taip pat sietinas su kitu hidronimu, t. y. *Vařnė* 2 up. Nmk³¹ (LUEV, 187; Vanagas LHD, 77). Jie gretintini su vardažodžiu *várna* 1 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 365). Pastovų šio daiktavardžio šaknies kirtį ir priegaidę³² ir yra išlaikęs hidronimas *Várnaitis*; plg. *Várnaičiai* 1 k. Erž (Razmukaitė 2008, 65).

Dar plg. šakninį senovinį apeliatyvų kirčiavimą, pvz.: *kárpaitis*, *kúosaitis*, *kálvaitis*, *-ė* (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 358–360; Ambrasas DDR 2, 139).

§ 66. Hidronimo *Giėglaitis* up. Pn daryba nėra visiškai aiški. Lytis *Giėglaitis* greičiausiai yra iš **Giegalaitis*, plg. *Pagėgalė* ar *Pagėgala* k., ir sietina su *giegalas* ‘gegalas, naras’ (Vanagas LHEŽ, 115; LHD, 78–79; Bilkis 2013, 100; LVŽ III, 167). Apeliatyvo kirčiavimas nėra užfiksuotas. Hidronimas, matyt, yra išlaikęs baritoninį daiktavardžio *giegalas* kirtį. Atkreiptinas dėmesys, kad oikonimo ir hidronimo šaknies priegaidės skiriasi. Neaišku, kuri iš jų – cirkumfleksinė ar akūtinė – laikytina pirmine. Vieno kurio onimo priegaidė gali būti netiksliai fiksuota šaltiniuose.

§ 67. Kadangi jokių priesagos *-ait-is*, *-ė* vedinių kilnojamojo kirčiavimo atvejų, atrodo, nėra nei tikrinėje, nei bendrinėje leksikoje, galima daryti prielaidą, jog ankstesnėje kirčiavimo sistemoje kalbamoji priesaga buvo stiprioji. Šakninio kirčiavimo reliktai tarmėse, senuosiuose raštuose rodo nedominacinį šios priesagos pobūdį (žr. LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 358–360; Ambrasas DDR 2, 139).

²⁹ VK paprastai hidronimas kirčiuojamas priesagoje (akūtiškai). Tik vienas užrašymas liudija šaknies kirtį.

³⁰ Dėl Endzelyno dėsnio žr. § 49 (19 išn.) ir ten nurodytą literatūrą.

³¹ Į šią upę įteka *Várnaitis*.

³² Hidronimo *Vařnė* šaknies cirkumfleksas atsiradęs dėl metatonijos, būdingos galūnių vediniams (plg. Mikulėnienė 2005, 78–81).

Tačiau kuri priesagos priegaidė – akūtinė ar cirkumfleksinė – yra pirminė, pasakyti sudėtingiau³³.

Remiantis hidronimų kirčiavimu, manytina, kad senesnis yra akūtas: hidronimų 1 a. p. fiksuota daugelyje tarmių, net ir tose, kur pastebima tendencija vedinius priesagoje kirčiuoti cirkumflekksiškai (žr. § 63; dar žr. Senkus KD[1963a], 489). Be to, akūtinę priesagą turi hidronimai, dabar esantys už Lietuvos ribų: *Dus-áit-is* ež. Sn, *Klev-áit-is* ež. Sn (Seinai), *Ilg-áit-is* ež. Aps (Apsas). Paprastai vadinamosiose lietuvių kalbos salose yra išlaikomi archajiškesni kalbos bruožai.

3.1.2. Su priesagomis *-yn-as*, *-yn-a*, *-yn-os*

§ 68. Su priesagomis *-yn-as*, *-yn-a*, *-yn-os* fiksuotas 91 hidronimas³⁴. Visi jie šaltiniuose sukirčiuoti: 78 turi priesagą *-yn-as*, 10 – *-yn-a*, 3 – *-yn-os* (Vanagas LHEŽ, 166–167, 39, 42–43)³⁵.

§ 69. Didžioji dalis hidronimų, t. y. 65 (58 su prsg. *-yn-as*; 7 su prsg. *-yn-a*), turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.), pvz.: *Ajer-ýn-as* up. Šl; *Akmen-ýn-as* up. Lel, Šil, Žmt; *Ažuol-ýn-as* ež. Kš; *Abr-ýn-a* up. Šl; *Pilt-ýn-a* up. Kdn. Greičiausiai prie pastovaus priesaginio kirčiavimo hidronimų skirtini 13 hidronimų su priesaga *-yn-as* ir 3 su priesaga *-yn-os*, kurių akcentinė paradigma šaltiniuose nefiksuota. Šeši hidronimai turi kirčiavimo variantų (skirtinguose šaltiniuose kirčiuojami nevienodai): *Dukst-yn-à* 3^b ar *Dūkst-ýn-a*, *Dūkst-yn-à* up. Ukm; *Dus-ýn-a* 1 || *Dus-yn-à* up. Vžns; *Ežer-ýn-as* 1 ar *Ežer-ýn-as* 4 ež. Smn, Srj³⁶; *Snaig-ýn-as* 1 ar *Snaig-ýn-as* 2 ež., up. Vs. Du hidronimai turi pastovų kirtį šaknyje (1 a. p.): *Jérub-yn-as* up. Šll; *Skérd-yn-as* up. Kv. Hidronimas *Vėpr-yn-as* 3^b ež. Vs yra kilnojamojo kirčiavimo. Hidronimo *Vas-yn-à* up. Ds akcentinė paradigma šaltiniuose nenurodyta. Žr. HDB Lentelė 3.1.2.

³³ Dėl galimai senesnio priesagos cirkumflekso žr. Rinkevičius 2018, 210 (29 išn.).

³⁴ Nemažai šias priesagas turinčių hidronimų Vanago (LHD, 39, 42–43) (ir kitų tyrėjų) priskirta pirminiems hidronimams. Dėl tokių hidronimų įtraukimo į tyrimą žr. § 54.

³⁵ Dar žr. Bartkutė 2008, 72; Bilkis 2016; Endzelytė 2004; Karaliūnas 2015, 166; LVvGDB; Savukynas 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1963], 471–482; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 268–269; RR 4[1973], 879–944; Sviderskienė 2005; 2010.

³⁶ LVŽ II, 500 fiksuotas var. *Ežerýnos*.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 70. Priesaga *-yn-as* – dariausia vietų pavadinimų priesaga; taip pat su ja sudaromi kuopiniai pavadinimai (DLKG, 133–134, 143; Ambrazas DDR 2, 53–54, 207; Skardžius RR 1[1943], 266–267; LKG, 396–397, 419–420; dar žr. Senkus KD[1972], 331). Tarmėse esama ir šios priesagos deminutyvų, pvz.: *bernýnas* ‘bernelis’, *arklýnas* ‘prastas arklys’ (Ambrazas DDR 2, 105–106, 72, 156t., 195; LKTCh, 83–84, 129; LKA III, 134t.; Skardžius RR 1[1943], 267). Su priesaga *-yn-a* taip pat sudaromi vietų ir kuopiniai pavadinimai, deminutyvai, bet jie yra labai reti ir paprastai vartojami tarmėse, pvz.: *pušýna* ‘pušų miškas’, *karvýna* ‘prasta, menka karvė’ (LKG, 403; Ambrazas DDR 2, 54–55, 105–106, 72, 195; Skardžius RR 1[1943], 268–269; LKTCh, 129; LKA III, 134–135)³⁷. Bendrinėje kalboje vartojamas vos vienas kitas priesagos *-yn-a* vedinys, pvz., *šeimýna*.

Priesagos *-yn-as*, *-yn-a* yra dominacinės stipriosios³⁸, jų vediniai bendrinėje kalboje, dažniausiai ir tarmėse turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.), pvz.: *pušýnas*, *gyvatýnas*, *šeimýna*, *arklýnas*, *galvýna* (Stundžia 2014, 82, 83; 2009, 102, 103; 1995, 62; Pakerys 1994, 60–61, 92; BLKKŽ, 47, 49; LKA III, 135; LKŽ^e). Nors tarmėse esama nemažai ir kitokio kirčiavimo atvejų³⁹.

Kiti vv. taip pat dažniausiai kirčiuojami priesagoje ir yra 1 a. p., pvz.: *Ažuolýnas* mš.; *Barsiukýnas* b.; *Bobýnas* l.; *Kadagýnas* k.; *Kupstýnas* plk.; *Obelýnas* k., mš.; *Totorkýnas* pv.; *Žuklýnas* plk. (žr. LVvGDB; VŽ^e)⁴⁰.

Didelė dalis priesagą *-yn-as* turinčių hidronimų yra atsiradę iš priesaginių apeliatyvų, rečiau – kitų onimų ir atspindi jiems būdingą kirčiavimą, pvz., *Děl-ýn-as* ež. Lel < *dělýnas* (: *dělẽ* 4); *Karos-ýn-as* ež. Krtv < *karosýnas* (: *karōsas* 2); *Rykšt-ýn-as* up. Šd < *rykštýnas* (: *rýkštẽ* 1, *rýkštis* 1), *Ažuol-ýn-as* ež. Kš < *Ažuolýnas* l. (: *ąžuolas* 3^a, 1) (LKŽ^e; Vanagas LHD, 43; LHEŽ, 277, 54; Bilkis 2016, 347). Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, priesaginių apeliatyvų pamatinių žodžių kamienų akcentinė vertė yra skirtinga. Priesagų *-yn-as*, *-yn-a* vediniais laikomi hidronimai taip pat

³⁷ Kitų darybos tipų priesagų *-yn-as*, *-yn-a* vediniai negausūs (žr. Ambrazas DDR 2, 45, 156–157).

³⁸ *Stiprinančios stipriosios* žr. Stundžia 2014, 79–83; 2009, 98–103.

³⁹ Tarmėse (pietų, rytų aukštaičių, taip pat žemaičių) priesagos *-yn-as* vietų ir kuopiniai pavadinimai, taip pat deminutyvai neretai yra neomobiliojo kirčio (3 a. p.) (žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2001; Ragaišienė 2016, 83; Pakerys 1994, 60–61; Stundžia 1995, 62 (23 išn.); LKŽ^e; LKA III, 135).

⁴⁰ Esama ir 3 a. p. onimų (žr. LVvGDB; VŽ^e) (dar žr. 39 išn.).

remiasi tiek mobiliojo, tiek baritoninio kirčio apeliatyvais, pvz.: *Juod-ýn-as* ež. Švnčl (: *júodas* 3, 1); *Šak-ýn-a* up. Škn (: *šakà* 4); *Up-ýn-a* up. Krš, Lk, Nmk (: *ùpé* 2) (LKŽ^e; Vanagas LHD, 166). Taigi priesaginių hidronimų kirčiavimą lemia priesagų dominacija.

§ 71. Priesagos *-yn-as* (ir *-yn-a*) akcentinė raida nėra visiškai aiški. Spėtina, kad ši priesaga buvo akūtinė ir jos vedinių kirčiavimą yra paveikęs Saussure'o dėsnis (žr. Girdenis KD 1[1972], 262–263[70]; dar žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2001, 247). Galimai ankstesnį šios priesagos akcentinį silpnumą rodo neomobilusis (3 a. p.) vedinių kirčiavimas tarmėse (žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2001; Ragaišienė 2010, 127–129; 2016, 83; Pakerys 1994, 60–61; Stundžia 1995, 62 (23 išn.); LKŽ^e; LKA III, 135; etc.).

Tačiau, kaip nurodo Rinkevičius, praslavų akcentinėje sistemoje priesaga **-in-* – nedominacinė stiprioji. Prūsų kalbos duomenys liudija priesagos *-īn-* apeliatyvų *seimīns*, *kaimīnan* ir kt. priesaginių kirčiavimą⁴¹ (Rinkevičius 2009, 153). Tad neatmestina prielaida, kad priesaga *-yn-as* (*-yn-a*) ankstesnėje lietuvių kalboje buvo stiprioji. Vis dėlto šiam spėjimui pagrįsti reikalingas atskiras kalbamosios priesagos akcentinės raidos tyrimas.

Beje, priesagų *-yn-as*, *-yn-a* hidronimų kilnojamojo kirčiavimo priežastys nėra visiškai aiškios, toks kirčiavimas galimai nėra sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija (žr. § 73, 75).

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 72. Daugumoje šaltinių fiksuotas hidronimų *Ežer-ýn-as* ež. Smn, Srj ir *Snaig-ýn-as* ež., up. Vs (ir *Snaigýnas* k.) priesagos akūtas ir 1 akcentinė paradigma (LVvGDB; LVS; VŽ^e; Vanagas LHEŽ, 101, 309; LHD, 166, 167; LVŽ II, 500; Savukynas 1966, 185; Skardžius RR 1[1943], 268; Razmukaitė 2008, 63; VK). LVŽ pateiktas ir ežero Seirijuose variantas *Ežerýnos*, taip pat dar vienas hidronimas – *Ežerýnas* ež. Rait. Priesaginis aptariamųjų hidronimų kirčiavimas lygintinas su kitų hidronimų, turinčių priesagą *-yn-as*, kirčiavimu (žr. § 70). Dėl *Ežerýnas* dar plg. *ežerýnas* 1 'ežerų grupė; užaugęs, išdžiūvęs ežeras'⁴².

Vieninteliame šaltinyje pateiktas kitoks aptariamųjų hidronimų kirčiavimas, t. y. *Ežerýnas* 4 ir *Snaigýnas* 2 (LUEV, 40, 152). Greičiausiai priesagos cirkumfleksas čia fiksuotas netiksliai.

⁴¹ Vardažodžių *kaimynas*, *šeimyna* priesagos kirtis fiksuotas Daukšos *Postilėje* (žr. Rinkevičius 2009, 153; Skardžius RR 5[1935], 80).

⁴² Pastaroji vardažodžio reikšmė fiksuota A. Juškos žodyne (žr. LKŽ^e).

Kalbamieji hidronimai yra pietų aukštaičių tarmės plote. Šioje tarmėje priesagos *-yn-as* vedinių kirčiavimas įvairuoja, linkstama apibendrinti kilnojamąjį jų kirtį (3 a. p.) (žr. Ragaišienė-Lazauskaitė 2001; Ragaišienė 2010, 125–129). XX a. antrosios pusės pietų aukštaičių rankraštiniuose šaltiniuose, žodynuose ir šnektų tekstuose neretai vietoj priesagos *-yn-as* akūto žymimas cirkumfleksas, pvz., Lazūnų šnektos (pietų aukštaičių tarmės saloje Baltarusijoje) *aglŷnas*, *beržŷnas* (Lipskienė, Vidugiris 1967, 193), *laužŷnas* (Skardžius RR 1[1943], 266) ir kt.; dar plg. *žolŷnas* 4 (DrskŽ, 484) (žr. Ragaišienė-Lazauskaitė 2001, 250; Ragaišienė 2010, 129). Vėlesniuose šaltiniuose nurodomas jau tik akūtas, plg. *beržŷnas* 3, *laužŷnas* 3 ir kt. (LzŽ, 35, 141). Ragaišienės atliktas priesagos *-yn-as* vedinių kirčiavimo pietų aukštaičių šnektose tyrimas rodo, kad veikiau galima kalbėti ne apie cirkumflekso atsiradimą šiuose vediniuose, o apie priesagos priegaidės ir kirčio vietos ryšio trūkinėjimą tam tikrose žodžio formose – daugiskaitos galininko ir vienaskaitos įnagininko linksniuose (Ragaišienė-Lazauskaitė 2001, 250; Ragaišienė 2010, 129). Tad mažai tikėtina, kad aptariamųjų hidronimų *Ežerynas* ir *Snaigynas* 4 ir 2 a. p. yra autentiškos. Priesagos *-yn-as* cirkumfleksas LUEV sudarytojų nurodytas galimai remiantis galūnėje kirčiuojamomis įnagininko formomis *Ežerynù* ir *Snaigynù*.

Dar atkreiptinas dėmesys, kad priesagos cirkumfleksas ir 4 a. p. būdingi pietų aukštaičių šnektose vartojamiems jauniklių, vaikų pavadinimams, pvz.: *čigonŷnas* 4 Al, Mrc ‘čigonų vaikas, čigoniūkštis’, *genŷnas* 4 Rtn, Mrk ‘genio jauniklis’, *gyvatŷnas* 4 Rtn, Mrc, Rud ‘gyvačių jauniklis, gyvačiukas’ (LKŽ⁴³; DrskŽ, 53, 103; PpŽ, 160). Nors esama ir kitokio kirčiavimo atvejų, pvz., *gyvatŷnas* 1 ‘gyvatės jauniklis’ (PpŽ, 297), *žaltŷnas* ‘žalčio jauniklis, žalčiukas’, *šarkŷnas* 1 || *šarkŷnas* 1, 3 ‘šarkos jauniklis, šarkiukas’ (LKA III, 134–135; dar žr. Ambrazas DDR 2, 105; LKTCh, 83–84). Priesagos *-yn-as* cirkumfleksas gali būti paveldėtas iš seno, sietinas su kuopinės daugiskaitos formų galūninio kirčio poveikiu (plg. Mikulėnienė 1996, 152). Tad mažybinių vedinių kirčiavimas 4 a. p. galėjo turėti įtakos (tiesioginės ar netiesioginės) ir hidronimų *Ežerynas* kirčiavimui⁴³. Dar plg. *Ežerynŷ*⁴⁴ *upėlis* up. Srj⁴⁵ (LUEV, 40; Vanagas LHEŽ, 101; LHD, 269).

⁴³ Savukynas (1966, 185) pastebi, kad hidronimo *Ežerynas* reikšmė greičiausiai buvusi ‘nedidelis ežeras’.

⁴⁴ Pastarosios lyties galūninis kirčiavimas gali būti susijęs su kuopine daugiskaita.

⁴⁵ Nors LVŽ I, 505 ir *Ežerynų upėlis*.

§ 73. Hidronimo *Dukst-yn-a* up. Ukm kirčiavimas (ir šaknies balsio ilgumas) šaltiniuose įvairuoja: *Dukst-yn-à* 3^b (LUEV, 34; VŽ^e; dar žr. Vanagas LHD, 166), *Dukst-yn-a* (Vanagas LHEŽ, 95), *Dūkst-yn-a* | *Dūkst-yn-à* (ir b., pv. Vdšk) (LVŽ II, 379; dėl balos vardo dar žr. Bilkis 2008, 189)⁴⁶. Plg. iš hidronimo kilusio oikonimo kirčiavimą – *Dukstynà* 3^b (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 61), *Dukstynà*⁴⁷ | *Dūkstýna*, *Dūkstynà* (LVŽ II, 379).

Veikiausiai autentiški abu – kilnojamojo ir priesaginio – kalbamojo hidronimo kirčiavimo variantai.

Hidronimas siejamas su la. *dūksts* ‘pelkė, bala, pelkėta vieta; valka’ (ME 1, 525), plg. latvių onimus *Dūkste* pv., *Dūksts-purvs* b., *Dūkst-pļaviņa* pv., *Dūkstāji* pv., *Dūkstene* pv., *Dūkstiņa* ež. (Vanagas LHEŽ, 95; dar žr. LVŽ II, 379)⁴⁸; dar plg. lie. *dūksinas* ‘purvinas, nešvarus’. Tos pačios kilmės hidronimai *Dūksta* 1 ež. Krtv, *Dūkštas* 1 ež. Dkšt, *Dūkštà* 2 up. Mšg (LUEV, 34) yra baritoninio kirčiavimo. Tad abejotina, jog aptariamojo hidronimo kilnojimąjį kirtį lėmė pamatinio žodžio akcentinės savybės.

Pastebėtina, kad arealui, kuriame yra hidronimas *Dukstyna*, kilnojamas kirčiavimas gana būdingas priesaginiams mot. g. hidronimams, pvz., *Armonà* 3^b up. Dl, *Armukšnà* 3^b up. Tj, *Kertušà* 3^a up. Šš, *Širvintà* 3^b up. Šr, *Žirnajà* 3^b up. Pbs ir pan. (LUEV, 8, 73, 166, 206). Tad veikiausiai hidronimas kirčiuojamas pagal kitų hidronimų kirčiavimo modelį.

Vis dėlto neatmestina galimybė, kad kalbamojo hidronimo kilnojamas kirtis sietinas su pamatinio žodžio kamieno akcentine verte ir rodo ankstesnę priesagos *-yn-a* akcentinę silpnumą (žr. § 71).

Šaltiniuose fiksuotas priesaginis hidronimo kirčiavimas (*Dūkstýna* ar *Dukstýna*) lygintinas su priesagų *-yn-a*, *-yn-as* vediniams būdingu kirčiavimu (žr. § 70), plg. *Dūkstýnas* pv. Blnk (LVŽ II, 379).

§ 74. Dėl hidronimo *Dus-yn-a* | *Dus-yn-à* up. Vžns pastovaus priesagos kirčio plg. *Dusýnas* ež. Vžns (ir ar. Lel, ež. Skm) (LVŽ II, 415) ir kitiems šios priesagos hidronimams būdingą kirčiavimą (žr. § 70). Antrosios lyties neaiškus kirčio kilnojimo pobūdis, nes nefiksuota jos akcentinė paradigma.

⁴⁶ VK fiksuotų upės, balos, kaimo vardų kirčiavimas taip pat įvairuoja.

⁴⁷ Oficialioji lytis su trumpuoju vokalizmu čia laikoma tarimine.

⁴⁸ Neatmestina ir siejimo su lie. *dukstas* ‘platus; stangus’ (LKŽ^e) galimybė.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (3^b a. p.).

§ 75. Hidronimo *Vėpr-yn-as* ež. Vs⁴⁹ kilnojamas kirčiavimas kelia klausimų.

Hidronimas gretinamas su **vepris* ar **veprys* ‘šernas’, plg. la. *vepris* ‘šernas; kuilyš’ (ME 4, 538; EH 2, 771), lie. *vèpris*, *vèprius* (la. *vepris*) ‘paršelis’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 372; LVvGDB), dar plg. *Veprinis* ež. Vvs.

Kaip minėta, nėra visai aiški priesagos *-yn-as* akcentinė vertė (žr. § 71). Neatmestina galimybė, kad hidronimo 3^b a. p. gali būti reliktinė, sietina su **veprỹs* ar pan. mobiliu kirčiu, plg. *Veprỹs* 4 ež. Ant (VŽ^e; LUEV, 190). Kita vertus, tiek pat tikėtina, kad hidronimas turėjo pastovų šaknies kirtį, plg. *vèpris*, *vèprius* 2 (LKŽ^e), *Vėpriai* 2 k. Ukm (VŽ^e), *Vėpriškiai* || *Vėpriškis* pv. (Adamonytė 2015, 1119).

Hidronimo vietininko lyties kirčiavimas galūnėje, t. y. *Veprynė*, galėjo atsirasti dėl analogijos. Pietų aukštaičių tarmėje priesagos *-yn-as* vediniai neretai kirčiuojami 3 a. p., pvz., *beržýnas* 3, *ėglýnas* 3 (DrskŽ, 34, 83; LKŽ^e). Tokio kirčiavimo susiformavimui turėjo reikšmės kuopinė daugiskaita ir jai būdingas galūninis kirčiavimas (plačiau žr. Ragaišienė 2010, 127–129; Lazauskaitė-Ragaišienė, 2010, 108; 2001). Tikėtina, kad tarmėje vykę priesagos *-yn-as* vedinių kirčiavimo pertvarkos procesai turėjo įtakos hidronimo *Vėprynas* kirčiavimui.

Beje, dar pastebėtina, kad, nors aptariamojo hidronimo šaknis cirkumfleksinė, jo kirčiavimo nepaveikė Saussure’o dėsnis⁵⁰. Kaip minėta, priesaga *-yn-as* greičiausiai buvo akūtinė (žr. § 71). Dar plg. kas pasakyta apie šalia esančių hidronimų *Snaigýnas* (ar *Snaigỹnas*) ež., up. Vs, taip pat *Ežerýnas* (ar *Ežerỹnas*) ež. Srj, Smn dvejopą kirčiavimą šaltiniuose (žr. § 72).

Plg. ir hidronimų *Ākl-ik-as* 3^b ež. Mrc, *Duñbl-ik-as* 3^b ež. Vvs kilnojamą kirčiavimą, taip pat keliantį klausimų (žr. § 247–252).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 76. Hidronimas *Jérub-yn-as* up. Šll yra perėmęs priesaginio apeliatyvo *jérubynas* šaknies kirtį, kuris yra išlaikęs pamatinio žodžio *jérubė* ‘tetervinų šeimos paukštis, virbė, irbė’ šaknies kirtį ir priegaidę (toks vardažodžio kirčiavimas fiksuotas vakarų Lietuvoje, Gargžduose, žr. LKŽ^e) (Vanagas

⁴⁹ VK informacijos apie hidronimo a. p. nėra. Fiksuotas tik du kartus: *Vėprynas*, *-o* (PKK ir 1988 m.).

⁵⁰ Žinoma, hidronimas gali būti atsiradęs ir po šio dėsnio veikimo.

LHEŽ, 135), dar plg. *Jérubaičiai* k. 1 (VŽ⁶). Tiek hidronimo, tiek priesaginio apeliatyvo kirčiavimas reliktinis. Dar žr. § 78.

§ 77. Hidronimo *Skérd-yn-as* up. Kv⁵¹ kilmė nėra visiškai aiški. Dėl vedinių su *skerdyn-* gausumo, plg. *Skerdýnas* b. Pkr, *Skerdýnbalė* b. Rk, *Skerdýnė* b., pv. Pšl, Plk, Pn, mš. Dj, *Skerdýnės* l. Vdk, b. Rd⁵², Vanagas (LHEŽ, 302) svarsto, kad būta fiziografinio termino **skerdynas* ‘skerdimas’ ar pan., plg. *skerdimas* ‘iškiršta miške vieta, skynimas’ (LKŽ⁶). Vardažodis *skerdynas* ir aptariamasis hidronimas toliau sietini su veiksmažodžiu *skeřsti* (*skeřdzia*, *skeřdė*) *‘kirsti medžius, krūmus ar pan.’.

Tokia hipotezė atrodo tikėtina, tačiau klausimų kelia skirtingos hidronimo ir veiksmažodžio šaknies priegaidės. Galbūt hidronimo *Skerdynas* šaknies akūtas yra atsiradęs dėl veiksmažodžio *skėrdėti* ‘eizėti, skeldėti, daužėti, pleišėti’ kirčiavimo analogijos, fiksuoto ir Kvėdarnoje (LKŽ⁶). Neatmestina galimybė, kad šis veiksmažodis apskritai laikytinas hidronimo *Skėrdynas* pamatiniu žodžiu; dar plg. *skerdynas* ‘smarkiai suskirdusi vieta’ (LKŽ⁶).

Nepaisant abejonių dėl šaknies priegaidės, hidronimo šakninis kirčiavimas laikytinas senoviniu. Dar žr. § 78.

§ 78. Atkreiptinas dėmesys, kad abu aptartieji hidronimai yra vakarų Lietuvoje. Čia pastebimos tendencijos išlaikyti senąjį (ar apibendrinti) kitų priesagų hidronimų šakninį kirčiavimą, plg. hidronimų su priesaga *-uv-a* (žr. 5.2.1. (§ 498)), *-ain-is* (6.3. (§ 578)) kirčiavimą. Beje, dažnai jie yra akūtinės šaknies. Dar žr. 3.4. § 275; HDB Lentelė 1.1.

3.1.3. Su priesagomis *-yt-ė*, *-yt-is*, *-yt-ės*

§ 79. Priesagas *-yt-ė*, *-yt-is*, *-yt-ės* turi 63 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti visi hidronimai: 44 su priesaga *-yt-ė*, 18 – su *-yt-is*, 1 – su *-yt-ės* (Vanagas LHD, 179–180, 44)⁵³.

§ 80. Beveik visi hidronimai yra kirčiuojami priesagoje. Dauguma jų, t. y. 55 (39 su prsg. *-yt-ė*; 15 su prsg. *-yt-is*; 1 su prsg. *-yt-ės*), turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.), pvz.: *Až-ýt-ė* up. Krk; *Duob-ýt-ė* ež. Aln; *Kiaun-ýt-ė* up. Grnk; *Kelmav-ýt-is* ež. Klvr; *Uos-ýt-is* up. Ps; *Kelm-ýt-ės* ež. d. Vad.

⁵¹ Fiksuotas vieną kartą PKK.

⁵² Dėl helonimų dar žr. Bilkis 2008, 183, 184.

⁵³ Dar žr. Bartkutė 2008, 70, 71, 81; Bilkis 2011a; 2013; 2016; Endzelytė 2004; Grinaveckis 1960; Jodelienė 2012; LVvGDB; Savukynas 1962; Senkus KD[1963], 471–482; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[256], 356; RR 4[1973], 879–944; Šliavas 2010.

Penkių hidronimų priesaga yra cirkumfleksinė (2 a. p.), pvz.: *Jav-ýt-é* up. Btg; *Skirv-ýt-é* up. Rsn; *Laisv-ýt-is* up. Rs. Vienas hidronimas kirčiuojamas priesagoje dvejopai: *Up-ýt-é* 1 || *Up-ýt-é* 2 up. Btg. Du hidronimai turi pastovų kirtį šaknyje (1 a. p.): *Diėv-ýt-is* ež. Lkv; *Lōl-ýt-is* up. Vn. Žr. HDB Lentelė 3.1.3.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 81. Su priesaga *-ýt-is*, *-é* yra sudaromi deminutyvai, kurie bendrinėje kalboje ir daugelyje tarmių turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.), pvz.: *šunýtis*, *bernýtis*, *galvýté*, *lėlyté* (Stundžia 2014, 85; 2009, 106; 1995, 65; BLKKŽ, 47t.; Pakerys 1994, 78–79; DLKG, 83, 92; Ambrazas DDR 2, 108–109; Skardžius RR 5[1935], 151–152; [1936], 365; [1968], 505; RR 1[1943], 355–356; LKG, 238, 272–274). Kai kuriose rytų ir vakarų aukštaičių tarmėse su priesaga *-ýt-é* sudaromi kuopiniai, vietų pavadinimai, pvz.: *alksnýté* ‘alksnynas’, *kemsýté* ‘kemsuota pieva’ (Ambrazas DDR 2, 58–59; 1992, 41), dažniausiai taip pat turintys pastovų kirtį priesagoje.

Hidronimai remiasi skirtingo kirčiavimo žodžiais, pvz.: *Duob-ýt-é* ež. Aln (: *duobē* 4, 3); *Šark-ýt-é* up. Tršk (: *šárka* 1); *Up-ýt-is* up. Čk (: *ùpè* 2) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 97, 326, 355; LVŽ II, 400t.). Taigi hidronimai yra kirčiuojami kaip priesagų *-ýt-is*, *-é*, *-ýt-é* apeliatyvai.

Didžioji dalis gana gausių helonimų irgi turi akūtinę priesagą, pvz.: *Alksnýté* b., plk.; *Balyté* b.; *Peklyté* b.; *Spanguolýté* b., plk. (žr. Bilkis 2008, 300–301). Taip pat plg. *Čeikýté* pv.; *Lopýté* pv.; *Mirkýté* pv.; *Žemýté* k.; *Barstýčiai* k. (žr. BLKKŽ, 47–48; LVvGDB; LVŽ II, 38; VŽ^e).

Dėl priesagos akūto dar žr. § 84.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 82. Hidronimai *Jav-ýt-é* up. Btg, *Žilv-ýt-é* up. Šlv yra vakarų aukštaičių šiauliškių tarmės plote, o hidronimas *Laisv-ýt-is* up. Rs gretimame pietų žemaičių raseiniškių tarmės plote (žr. HDB Lentelė 3.1.3.)⁵⁴. Vakarų aukštaičių šiauliškių ir kauniškių (ypač pastarojoje) tarmėse priesagą *-ýt-is*, *-é* linkstama kirčiuoti cirkumflekksiškai (Pakerys 1994, 78; Stundžia 1995, 65 (27 išn.); LKTCh, 41; Skardžius RR 5[1935], 151–152). Pietų žemaičių raseiniškių tarmėje kalbamoji priesaga paprastai yra akūtinė (žr. Skardžius RR 5[1935], 151–152), bet fiksuota ir cirkumfleksinę priesagą turinčių nedeminutyvinės reikšmės apeliatyvų, pvz., *beržýté* ‘jaunų berželių miškas’ Grk, Rs, *blakýtis* ‘audeklas, kurio apmatai dvisiūliai’ Skdv (LKŽ^e; Ambrazas DDR 2, 58–59, 135). Be to, ši tarmė

⁵⁴ VK fiksuotas visų šių hidronimų priesagos cirkumfleksas. Tiesa, hidronimas *Žilyté* užrašytas ir su akūtu.

ribojasi su minėtaisiais vakarų aukštaičiais kauniškiais ir šiauliškiais. Taigi aptariamųjų hidronimų priesagos cirkumfleksą galima laikyti tarmės (arealo) ypatybe.

Hidronimai *Skirv-ýt-é* up. Rsn ir *Virv-ýt-é*⁵⁵ up. Trš turi variantus atitinkamai *Skirv-yč-ià* ir *Virv-yč-ià*, kurių priesagos cirkumfleksinės (4 a. p.) (LUEV, 149, 199). Jų kirčiavimo analogija galėjo lemti ir hidronimų *Skirvýté*, *Virvýté* priesagų priegaidę.

Dėl priesagos cirkumflekso dar žr. § 84.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 83. Hidronimo *Up-ýt-é* 1 || *Up-ýt-é* 2 up. Btg⁵⁶, esančio vakarų aukštaičių šiauliškių tarmės plote, priesagos cirkumfleksas laikytinas tarmės ypatybe (žr. § 82).

§ 84. Kaip svarsto Rinkevičius, stiprioji priesaga *-yt-is* galėjo būti tiek akūtinė, tiek metatoninė cirkumfleksinė. Slavų kalbų duomenys patvirtinta pirmąjį variantą (Rinkevičius 2018, 211).

Kad priesagos *-yt-is* akūtas yra senesnis nei cirkumfleksas galimai liudija vakarų aukštaičių tarmės plote esančių hidronimų kirčiavimas – visi jie turi akūtinės priesagos *-yt-is*, *-yt-é* (žr. HDB Lentelė 3.1.3.), nors apeliatyvams šioje tarmėje, kaip minėta, yra būdinga cirkumfleksinė aptariamųjų priesagų priegaidė (plg. Skardžius RR 5[1935], 151–152; Senkus KD[1963a], 489). Kad kalbamosios priesagos buvo nedominacinės, hidronimų kirčiavimo duomenys neleidžia aiškiai tvirtinti (žr. § 85–86).

Dar plg. priesagos *-ykšt-is* hidronimų kirčiavimą žr. 3.1.4.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 85. Šaknyje kirčiuotas hidronimas *Diėv-ýt-is* ež. Lkv (taip pat kln., mš. Lkv; plkln. Pdv)⁵⁷ siejamas su mobilaus kirčiavimo vardažodžiu *diėvas* 4 (LKŽ^e), plg. la. *dievs* (Vanagas LHEŽ, 86; Grinaveckis 1960, 321–322; Savukynas 1962, 195; LVŽ II, 265–266).

Šio hidronimo šaknies kirtis greičiausiai vėlesnis⁵⁸, atspindintis tarmės kirčiavimo ypatybes. Hidronimas yra pietų žemaičių varniškių tarmės plote. Neretai šakninio kirčiavimo hidronimai yra vakarų Lietuvoje ir Žemaitijoje, pastebimos tokio kirčiavimo apibendrinimo tendencijos žr. 3.4. § 275; HDB

⁵⁵ Vanago (LHEŽ, 388) fiksuotas hidronimo priesagos akūtas laikytinas apsirikimu (žr. Vitkauskas 1984, 88).

⁵⁶ VK fiksuoti abu kirčiavimo variantai.

⁵⁷ Tariama *Djvytis* (žr. Grinaveckis 1960, 321; VK).

⁵⁸ Grinaveckis (1960, 322) taip pat mano, kad hidronimo *Diėvytis* šaknies kirtis yra naujas.

Lentelė 1.1. Taigi hidronimo *Diėvytis* pradinio skiemens kirtis galimai yra analoginis.

§ 86. Hidronimas *Lōl-yt-is* up. Vn kirėiuojamas pradiniame skiemenyje kaip ir pagrindine laikoma hidronimo lytis *Lōl-yė-ia*⁵⁹. Šaknis *lol-* galbūt sietina su *liōlis* 1 ‘dumblas, purvas’, dar plg. *liōlė* 2 ‘t . p.’ (Vanagas LHEŽ, 195). Galimai hidronimas *Lōlyčia* yra perėmęs pastarojo vardažodžio baritoninį kirtį ir šaknies priegaidę⁶⁰. Dar plg. *Liōlinga* 1 up. Šlv (LUEV, 93).

Kita vertus, hidronimas gali būti asmenvardinės kilmės. Mažojoje Lietuvoje vartojamos pvd. *Liolis* Klp, Pgg (of. *Loll*), *Liōla* Gr, Pgg (of. *Lola*) (LPŽ; LPŽ^e). Dėl asmenvardinės kilmės (beje, ir šakninio kirėiavimo), plg. *Jōkulis* 1 up. Prk (žr. § 166; Vanagas LHEŽ, 136).

Dėl šakninio kirėiavimo dar plg. *Diėvytis* (žr. § 85), taip pat žr. 3.4. § 275.

3.1.4. Su priesagomis *-ykšt-is*, *-ykšč-ia*, *-ykšč-iai*, *-ykšt-ė*

§ 87. Šias priesagas turi 25 hidronimai. Šaltiniuose visi jie sukirėiuoti: 18 hidronimų turi priesagą *-ykšt-is*, 4 – *-ykšč-ia*, 2 – *-ykšč-iai*, 1 – *-ykšt-ė* (Vanagas LHD, 152, 151, 30)⁶¹.

§ 88. Beveik visi aptariamųjų priesagų hidronimai, t. y. 23 (16 su prsg. *-ykšt-is*; 4 su prsg. *-ykšč-ia*; 2 su prsg. *-ykšč-iai*; 1 su prsg. *-ykšt-ė*), turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.), pvz.: *An-ykšt-is* ež. Btr; *Asaln-ykšt-is* ež. Lkm; *An-ykšč-iai* ež. Žž; *Dysn-ykšč-ia* | *Dykšn-ykšč-ia* up. Dkšt; *An-ykšt-ė* up. Btr. Du hidronimai šaltiniuose kirėiuoti šaknyje arba priesagoje: *Lúod-ykšt-is* 1 ir *Luod-ykšt-is* 1 ež. Slk; *Žėlv-ykšt-is* 1 ir *Žėlv-ykšt-is* 1 ež. Mlt. Žr. HDB Lentelė 3.1.4.

Priesaginio kirėiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 89. Kirėiuotą priesagą *-ykšt-is*, *-ė* turi keletas asmenų pavadinimų bei kitų reikšmių vedinių, pvz.: *šeimynykštis*, *-ė*⁶², *girykštis*, *meškerykštis* (BLKKŽ, 49; LKG, 414; Ambrazas DDR 2, 190; Skardžius RR 1[1943], 373). Su priesaga *-ykšt-is*, *-ė* yra sudaromi ir deminutyvai,

⁵⁹ VK fiksuotas hidronimo šaknies kirtis.

⁶⁰ Dėl šios hidronimo lyties kirėiavimo įtakos varianto *Lōlytis* kirtis nepersikėlė į priesagą (jeigu ji buvo akūtinė) pagal Saussure'o dėsnį. Kita vertus, pastaroji lytis gali būti vėlyva, atsiradusi jau po dėsnio veikimo.

⁶¹ Dar žr. Bilkis 2005; 2017; Būga RR 3, 463; LVvGDB; Savukynas 1960; 1961; 1962; Senkus KD[1963], 471–482.

⁶² Ir *šeimynykštis*.

vartojami žemaičių bei kaimynystėje gyvenančių aukštaičių, pvz.: *žąsýkštis*, *bulbýkštė* (LKG, 282; Ambrazas DDR 2, 103; Skardžius RR 1[1943], 373). Hidronimų kirčiavimas gretintinas visų pirma su deminutyvų kirčiavimu.

Beveik visi hidronimai su priesagomis *-ykšt-is*, *-ykšt-ė* yra rytų Lietuvoje (Vanagas LHD, 152; dar žr. HDB Lentelė 3.1.4.). Daugumos jų pamatas yra kiti hidronimai, pvz.: *Asaln-ýkšt-is* ež. Lkm (: *Asalnaĩ* 3^b ež. Lkm); *Baluoš-ýkšt-is* ež. Lkm (: *Baluošas* 2 ež. Lkm), *Ligaj-ýkšt-is* ež. Slk (: *Ligajaĩ* 3^b ež. Dgč) (LUEV, 8, 14, 92; Vanagas LHD, 152; LVŽ I, 187, 351; LVvGDB; Savukynas 1960, 297; 1961, 221). Hidronimų daryba rodo, kad deminutyvinė priesaga *-ykšt-is*, *-ė* anksčiau buvo paplitusi didesniame Lietuvos plote.

Kitiems vv. taip pat būdingas priesaginis kirčiavimas, pvz.: *Akmenýkštis* l., rst.; *Ežerýkštis* b., rst.; *Purvýkštė* b.; *Dvarykščiai* k. (žr. Bilkis 2008, 231; LVŽ I, 39; II, 500, 419; VŽ^e).

§ 90. Deminutyvų priesaga *-ykšt-is*, *-ė* yra kilusi iš *-yt-is*, *-ė* (Ambrazas DDR 2, 103, 195). Pastarosios akcentinė raida nėra visiškai aiški. Rinkevičiaus tyrimas rodo, kad galima rekonstruoti stipriąją akūtinę arba metatoninę cirkumfleksinę priesagą *-yt-is*, *-ė* (žr. § 84; Rinkevičius 2018, 211). Priesagos *-ykšt-is* hidronimams ir apeliatyvams būdingas kirčiavimas leidžia sustiprinti prielaidą, kad pirminiu laikytinas akūtas.

Taigi svarstyтина, kad iš mobilaus kirčiavimo hidronimų išvesti priesagų *-ykšt-is*, *-ykšč-ia* hidronimai galėjo būti kirčiuojami priesagoje ir prieš Saussure'o dėsnio veikimą. Iš 2 a. p. hidronimų *Baluošas* ež. Lkm, *Smalvas* ež. Smal (LUEV, 14, 152) kilę hidronimai *Baluošýkštis* ež. Lkm, *Smalvýkštis* ež. Smal galimai buvo kirčiuojami šaknyje (pamatiniame kamiene), t. y. **Baluošýkštis*, **Smalvýkštis*. Priesagos kirtį šie hidronimai, matyt, yra gavę dėl minėtojo dėsnio veikimo. Kita vertus, jie gali būti kirčiuojami pagal kitų hidronimų kirčiavimo analogiją.

Šakninio (1 a. p.) ar priesaginio (1 a. p.) kirčiavimo hidronimai.

§ 91. Hidronimai *Lúod-ýkšt-is* ež. Slk ir *Žėlv-ýkšt-is* ež. Mlt šaltiniuose paprastai turi šaknies kirtį, jis laikytinas autentišku. Šie hidronimai yra išlaikę pamatinių hidronimų kirtį ir priegaidę: *Lúod-ýkšt-is* ež. Slk (: *Lúodis* 1 ež. Slk); *Žėlv-ýkšt-is* ež. Mlt (: *Žėlvos* 1 ež. Ktk) (LUEV, 96, 203; VŽ^e; Vanagas LHD, 152; Senkus KD[1963], 478; dėl tolesnės kilmės žr. Vanagas LHEŽ, 199, 399; LVvGDB). Kirčiavimas šaknyje yra senovinis (žr. § 90); dar plg. *káulykštis* (LKŽ^e).

Vėlesniame veikale Vanagas (LHEŽ, 199, 399) abu kalbamuosius hidronimus pateikia su priesagos kirčiu. Galimai priesagos kirtis laikytinas

apsirikimu. Kita vertus, jis yra labai tikėtinas dėl kitų priesagos *-ykšt-is* hidronimų kirčiavimo analogijos (žr. § 89).

3.1.5. Su priesagomis *-én-as, -én-a*

§ 92. Priesagas *-én-as, -én-a* turi 18 hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuota 15 hidronimų: 10 turi priesagą *-én-as*, 5 – *-én-a* (Vanagas LHD, 134)⁶³.

§ 93. Dauguma aptariamųjų priesagų hidronimų, t. y. 13 (10 su prsg. *-én-as*; 3 su prsg. *-én-a*), turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.), pvz.: *Gad-én-as* ež. Sem; *Gav-én-as* ež. Mlt; *Kiem-én-as* up. Slč; *Alš-én-a* up. Nj; *Ašar-én-a* up. Kdn. Išsiskiria dviejų hidronimų kirčiavimas. Hidronimas *Šõn-én-a* up. Šauk turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.). Hidronimas *Var-én-à* up. Vrn yra neomobiliujo kirčiavimo (3 a. p.). Žr. HDB Lentelė 3.1.5.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 94. Hidronimų su priesagomis *-én-as, -én-a* kirčiavimas yra toks pat kaip priesagų *-én-as, -é, -én-as, -én-a* apeliatyvų, kuriems būdingas pastovus priesagos kirtis (1 a. p.), pvz.: *kalnénas, -é, sūnénas, katénas* ‘nebemažas kačiokas’ (Pakerys 1994, 71, 87; Stundžia 1995, 63; Ambrazas DDR 2, 86, 110, 168–169, 57; Skardžius RR 1[1943], 238–239). Dar plg. *Vilkénas* k., *Babrungénai* k., *Barnénas* plk. (VŽ⁶).

Hidronimas *Gav-én-as* ež. Mlt veikiausiai yra perėmęs kirtį iš apeliatyvo *gavénas*, nors plg. avd. *Gavénas* (LVŽ III, 107; Vanagas LHEŽ, 109).

§ 95. Rinkevičiaus (2018, 212–213) tyrimas rodo, kad rekonstruotina nedominacinė stiprioji akūtinė priesaga *-én-as*.

Priimant šią prielaidą, manytina, kad kai kurių hidronimų priesagos kirtis yra reliktinis, sietinas su pamatinių apeliatyvų akcentuacija. Bet labai aiškiai pagrįsti tokio hidronimų kirčiavimo senoviškumą sudėtinga dėl ne visai aiškios jų kilmės, dalis hidronimų laikytini archajiškais. Tik hidronimą *Kiem-én-as* up. Slč (ir *Kieménai* 1 k. (VŽ⁶)) aiškiau galima gretinti su silpnosios šaknies apeliatyvu *kiēmas* 4 (LKŽ⁶; Vanagas LHEŽ, 141; Skardžius RR 4[1973], 894; Endzelytė 2004, 68).

Šakninio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 96. Pastovų hidronimo *Šõn-én-a* up. Šauk šaknies kirtį lėmė baritoninis (1 a. p.⁶⁴) pamatinio apeliatyvo *šónas* kirtis (LKŽ⁶); dar plg. mš. *Šónas* ten

⁶³ Dar žr. Endzelytė 2004; Razmukaitė 2008; Savukynas 1962; 1966; Skardžius RR 4[1973], 894; Stundžia 2010.

⁶⁴ Tarmėse yra ir 3 a. p., bet, remiantis Endzelyno dėsniumi (dėl jo žr. § 49 (19 išn.)), bendrašaknio latvių kalbos apeliatyvo *sāns* priegaidė leidžia manyti, kad pastovus kirtis yra pirminis.

pat (Vanagas LHEŽ, 335)⁶⁵. Hidronimo šaknies priegaidė pakitusi dėl pagrindine laikomos jo lyties *Šonà* 4 (ir *Šonà* 4 ež. Šauk) (LUEV, 167; VŽ^e) kirčiavimo įtakos⁶⁶.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (3 a. p.).

§ 97. Hidronimas *Var-én-à* up. Vrn (ir *Varènà* k.) yra neomobiliojo kirčiavimo. Oficialioji jo lytis *Var-én-é* turi pastovų priesagos kirtį. Neaišku, ar priesaginis hidronimo kirtis yra senovinis (žr. § 95), ar tokį kirčiavimą lėmė Saussure'o dėsnio veikimas (dar žr. Stundžia 2010, 209). Dar plg. tarmėse vartojamų *velènà* 3 (LKŽ^e; Pakerys 1994, 87), *velènà* 3 'kas suvelta' (DrskŽ, 448) kirčiavimas laikytinas naujove (žr. Rinkevičius 2018, 212).

3.1.6. Su priesagomis *-ing-is*, *-ing-é*

§ 98. Hidronimų su šiomis priesagomis yra 14, iš kurių 13 šaltiniuose sukirčiuoti: 9 su priesaga *-ing-is*, 4 – su *-ing-é* (Vanagas LHD, 168–169)⁶⁷.

§ 99. Daugiau negu pusė hidronimų, t. y. 8 (6 su prsg. *-ing-is*; 2 su prsg. *-ing-é*), turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.), pvz.: *Pilv-ing-is* ež. Mrk; *Suv-ing-is* ež. Dg; *Aps-ing-é* up. Mrk. Keturi hidronimai (3 su prsg. *-ing-is*; 1 su prsg. *-ing-é*) turi cirkumfleksinę priesagą (2 a. p.): *Naud-iňg-is* ež. Mlt, Mlt; *Svait-iňg-is* ež. Alv; *Šil-iňg-é* up. Mrk. Hidronimas *Rāg-ing-é* up. Lbg turi pastovų kirtį šaknyje (1 a. p.). Žr. HDB Lentelė 3.1.6.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 100. Manoma, kad daiktavardžių priesagos *-iňg-is* cirkumfleksas dėsningai atsiradęs dėl vad. Nikolaevo metatonijos, plg. ankstesnę silpnąją akūtinę būdvardžių priesagą *-ing-as* (Rinkevičius 2018, 202).

Hidronimų priesagų *-ing-is*, *-ing-é* akūtas, matyt, išlaikytas dėl priesagos *-ing-as*, *-a* vedinių kirčiavimo analogijos.

§ 101. Bent dalies hidronimų priesaginis kirčiavimas veikiausiai yra reliktinis, sietinas su pamatinių žodžių kamienu akcentine verte. Bet tiksliau pagrįsti šią prielaidą sudėtinga, nes dauguma priesagas *-ing-is*, *-ing-é* turinčių hidronimų yra senos kilmės, sąsajos su

⁶⁵ VŽ^e *Šonōs miškas*.

⁶⁶ *Šonà* cirkumfleksinę šaknies priegaidę galbūt lėmė metatonija (plg. Mikulėnienė 1996, 78–79).

⁶⁷ Dar žr. Būga RR 3, 134, 790; Mažiulis PKEŽ, 4–5; Razmukaitė 2008; Skardžius RR 1[1943], 121.

konkrečiais apeliatyvais nėra labai aiškios arba svarstyti na jų kamienų akcentinė vertė.

Be to, hidronimas *Pilv-ìng-is* ež. Mrk siejamas su baritoninio kirčio vardažodžiu *pilvė* ‘dumblas, dumblynė’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 259). Priesaginis šio hidronimo kirčiavimas laikytinas analoginiu. Tad neatmestina galimybė, kad ir kai kurių kitų hidronimų priesagos kirtis gali būti atsiradęs dėl analogijos, apibendrintas.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 102. Kaip minėta, rekonstruojama cirkumfleksinė metatoninė priesaga *-iñg-is, -ė*. Taigi hidronimai *Šil-iñg-ė* up. Mrk, *Naud-iñg-is* ež. Mlt, Mlt, *Svait-iñg-is* ež. Alv yra išlaikę senąją priesagos priegaidę (žr. § 100), plg. Žemaitijoje ir pietų Lietuvoje vartojamą apeliatyvą *klibiñgis, -ė; Kūliñgė* k. (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 121; VŽ^e).

Hidronimo *Šiliñgė*⁶⁸ priesaginis kirčiavimas galimai reliktinis, paremtas pamatinio apeliatyvo *šilas* 4 mobiliu kirčiu (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 331).

Galbūt ir hidronimas *Naudiñgis* gretintinas su mobilaus kirčio daiktavardžiu *naudà* 3, 4, nors plg. ir *náuda* 1 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 225).

Hidronimo *Svaitiñgis*⁶⁹ kilmė neaiški (Vanagas LHEŽ, 332).

§ 103. Beveik visi kalbamašias priesagas turintys hidronimai yra pietų aukštaičių tarmės plote (istorinėse jotvingių žemėse⁷⁰). Pastebėtina, kad jie gali turėti tiek akūtinę, tiek cirkumfleksinę priesagą, plg. *Aps-ìng-ė* up. Mrk ir *Šil-iñg-ė* up. Mrk; *Suv-ìng-is* ež. Dg ir *Svait-iñg-is* ež. Alv (žr. HDB Lentelė 3.1.6.).

Šakninio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 104. Hidronimas *Rāg-ing-ė* up. Lbg yra iš vardažodžio *rāgas*, kuris dabartinėje kalboje yra 4 a. p. (LKŽ^e; Vanagas LHD, 168). Keltina prielaida, kad hidronimas atspindi senesnę apeliatyvo baritoninį kirtį. Upė yra dabartinėje Kaliningrado srityje, paprastai iš hidronimų, esančių už Lietuvos ribų, galima tikėtis reliktinio kirčiavimo. Dar plg. *krìvingis, šlìvingis, Rūsingė* k. (Skardžius RR 1[1943], 121; LKŽ^e).

⁶⁸ Nors plg. var. *Šilingo upėlė*.

⁶⁹ Trm. *Svaiciñgis*.

⁷⁰ Dar žr. Būga RR 3, 535.

3.2. Antrosios akcentinės paradigmos hidronimai

§ 105. Dauguma hidronimų yra priesaginio kirčiavimo ir 2 a. p. hidronimų grupėse su priesagomis: 1) *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*, *-el-ys*; 2) *-ėl-is*, *-ėl-ė*, *-ėl-iai*, *-ėl-ės*; 3) *-(i)uk-as*, *-(i)uk-ė*, *-(i)uk-ai*, *-(i)uk-ės*; 4) *-al-is*, *-al-ė*, *-al-ės*; 5) *-yn-ė*; 6) *-(i)ut-is*, *-(i)ut-ė*, *-uč-iai*, *-ut-ys*; 7) *-(i)ul-is*, *-(i)ul-ė*, *-ul-ys*; 8) *-en-is*, *-en-ė*, *-en-ys*, *-en-iai*; 9) *-ik-ė*, *-ik-is*, *-ik-ės*, *-ik-ys*; 10) *-im-as*, *-ym-as*, *-im-ai*, *-ym-ai*; 11) *-(i)on-as*, *-(i)on-ė*, *-on-ai*, *-on-ės*; 12) *-(i)ok-as*, *-ok-ai*, *-ok-ė*; 13) *-už-is*, *-už-ė*, *-už-ys*; 14) *-eik-is*, *-eik-ė*; 15) *-ik-as*, *-ik-a*, *-ik-ai*; 16) *-(i)uot-is*, *-uot-ė*.

3.2.1. Su priesagomis *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*, *-el-ys*

§ 106. Priesagos *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*, *-el-ys* yra vienos dažniausių lietuvių hidronimijoje, jas turi 570 hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuoti 565 hidronimai: 350 turi priesagą *-el-is*⁷¹ (2 turi var. su priesaga *-el-ys*), 182 – *-el-ė*, po 15 – *-el-iai* ir *-el-ės*, 3 – *-el-ys* (Vanagas LHD, 113–124⁷², 48)⁷³.

§ 107. Sudurtiniai hidronimai su *-el-is*, *-el-ė*, kai antrasis jų sandas turi *-up-*, pvz., *Bókštupelis* up. Bsg, *Óžupelė* up. Lkm, šiame darbe neaptariami⁷⁴ (Vanagas LHD, 122–124). Jų kirčiavimas pirmajame sande sietinas su determinatyvinių dūrinių kirčiavimu⁷⁵ (žr. Stundžia 1995, 109;

⁷¹ Reikia pastebėti, kad iš jų net 72 upių ar upelių turi vardą *Up-ėl-is*.

⁷² Nemaža dalis Vanago LHD prie priesagų *-eli-s*, *-el-ė* aptartų hidronimų LUEV ir Vanago LHEŽ yra pateikti su priesagomis *-ėl-is*, *-ėl-ė*, pvz.: vienur *Asavėlis*, kitur *Asavėlis* ež. Slk (dėl *-el-is* ir *-ėl-is* santykio plg. Bilkis 2008, 29; dar žr. Senkus KD[1963], 473). Šioje disertacijoje jie aptariami prie priesagų *-ėl-is*, *-ėl-ė* hidronimų.

⁷³ Dar žr. Adamonytė 2015; Bartkutė 2008, 70–81; Bichlmeier 2019; Bilkis 2001; 2005; 2009; 2011a; 2016; 2017; Endzelytė 2004; Grybauskienė 2004; Jodelienė 2012; Karaliūnas 2015, 163, 173, 216; LVvGDB; Mickienė, Bankauskaitė-Sereikienė 2012; Morkūnas 2009; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1955], 153; [1963], 471–482; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 178; Sviderskienė 2010; 2016.

⁷⁴ Bet tokie hidronimai pateikti HDB (laužtiniuose skliaustuose), žr. Lentelė 3.2.1.

⁷⁵ Ir tais atvejais, kai jie aiškiai yra kilę iš nepriesaginių hidronimų, pvz., *Skařdup-el-is* up. Inš (: *Skařdupis* up.), jų kirčiavimas taip pat paremtas dūrinių kirčiavimo dėsniniais.

dar žr. 2014, 113–114; 2009, 145–146; BLKKŽ, 156–157; Pakerys 1994, 262t.), todėl šie hidronimai skirtini prie sudurtinių hidronimų⁷⁶.

§ 108. Didžioji dalis hidronimų, turinčių priesagas *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*, kirčiuojami priesagoje (2 a. p.). Tokių hidronimų yra 548 (338 su prsg. *-el-is*; 180 su prsg. *-el-ė*; po 15 su prsg. *-el-ės* ir *-el-iai*), pvz.: *Akl-ėl-is* ež. Gdž, Lp, Rud; *Angl-ėl-is* ež. JnšM; *Čiurl-ėl-is* up. Pln; *Alksn-ėl-ė* up. Lkm; *Dub-ėl-ė* ež. Mrs, up. Kp; *Ak-ėl-ės* du ež. Alv; *Brad-ėl-iai* up. Onš.

Savo kirčiavimu išsiskiria 17 aptariamąsias priesagas turinčių hidronimų. Dešimt (9 su prsg. *-el-is*; 1 su prsg. *-el-ė*) hidronimų turi pastovų kirtį šaknyje (1 a. p.), pvz.: *Býzd-el-is* || *Bìzd-el-is* up. Šd; *Týr-el-is* up. Pšl; *Dárg-el-ė* up. Sml. Trys hidronimai yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.): *Met-el-ỹs* ež. Srj; *Rūv-el-ỹs* up. Krš; *Tem-el-ỹs* up. Gdž. Du hidronimai turi šakninio (1 a. p.) ir kilnojamojo (3^a a. p.) kirčiavimo variantų: *Bársk-el-is* 1 || *Baršk-el-ỹs* 3^a up. Rd; *Dérv-el-is* 1 || *Derv-el-ỹs* 3^a up. Rz. Taip pat du hidronimai kirčiuojami šaltiniuose nevienodai: *Brùzd-el-ė* ir *Bruzd-ėl-ė* up. Bsg; *Kìv-el-is* 1 ir *Kiv-ėl-is* 2 up. Sk.

Žr. HDB Lentelė 3.2.1.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 109. Apeliatyvų priesaga *-el-is*, *-ė* yra dariausia deminutyvų priesaga (DLKG, 88–90; Ambrazas DDR 2, 93–95; LKA III, 131–132; Stundžia 2014, 79; 2009, 98; 1995, 60; LKG, 254–261; Skardžius RR 1[1943], 176–177). Taip pat su šia priesaga sudaromi veikėjų pavadinimai ir kitų reikšmių veiksmožodiniai vediniai (reti) (Ambrazas DDR 1, 120, 100, 193; Skardžius RR 1[1943], 176; LKG, 334).

Priesaga *-el-is*, *-ė* yra dominacinė stiprioji⁷⁷. Priesagos kirtis (2 a. p.) būdingas tiek vardažodiniams, tiek veiksmožodiniams vediniams bendrinėje kalboje, paprastai ir tarmėse⁷⁸, pvz.: *langėlis*, *durzgėlis*, *duonėlė*, *klykėlė* (Stundžia 2014, 79; 2009, 98; 1995, 60; Pakerys 1994, 111; BLKKŽ, 80; Skardžius RR 5[1936], 366; DLKG, 84; LKG, 241; Ambrazas DDR 1, 120).

Kiti vv. taip pat dažniausiai turi priesagos kirtį. Priesagoje kirčiuojami dauguma helonimų, pvz.: *Alkėlis* rst.; *Kamšėlė* b., plk., rst.; *Čvertėlės* b., rst.;

⁷⁶ Kelis hidronimus, antrajame sande turinčius *-up-* ir kirčiuojamus priesagoje, t. y. *Kapupėlė* up. Stė; *Berupėlis* up. Rm; *Taurupėlis* up. Bsg, Vanagas vėlesniame savo veikale pateikia su *-el-is*, *-ėl-ė* (LHD, 124; LHEŽ, 61, 146, 342). Taigi jie skirtini prie priesagas *-ėl-is*, *-ėl-ė* turinčių hidronimų (dar žr. 70 išn.).

⁷⁷ *Stiprinančioji stiprioji* žr. Stundžia 2014, 79; 2009, 98.

⁷⁸ Nors tarmėse esama nemaža ir šakninio kirčiavimo veiksmožodinių vedinių. Pasitaiko ir kilnojamojo kirčiavimo atvejų.

Čepkėliai plk. (žr. Bilkis 2008, 89–114). Taip pat plg. *Auksėliai* k.; *Beržėlė* k.; *Eglėlė* pv.; *Gervėlė* b., drp., plk.; *Gojėlis* ar., pv., plkln.; *Lapėlės* k.; *Šaukštėlis* k.; etc. (žr. BLKKŽ, 80; LVvGDB; LVŽ I, 219, 448; III, 155, 235; VŽ^e).

§ 110. Priesagoje kirčiuojami tiek iš mobiliojo (3, 4 a. p.), tiek iš baritoninio (1, 2 a. p.) kirčio žodžių padaryti hidronimai, pvz.: *Ak-ėl-ė* ež. Igl, Sem ir kt. (: *akis* 4); *Duob-ėl-iai* up. Žž (: *duobė* 3, 4); *Kakl-ėl-is* ež. Dg, Vrn (: *kāklas* 4); *Liaus-ėl-ė* | *Liaus-ėl-is* up. Krkn (: *Liáušė* 1, *Liáušis* 1 up. Krkn (LUEV, 90)); *Liep-ėl-ė* up. Pg, Skm (: *līepa* 1); *Švendr-ėl-is* up. Šl (: *švéndras* 1, *šveņdras* 2 ar pan.) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 37, 97, 142, 188, 190, 337; LVŽ I, 33; II, 399–402; Savukynas 1960, 292).

Taigi dauguma hidronimų su priesagomis *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės* kirčiuojami pagal tuos pačius dėsniumus kaip ir priesagos *-el-is*, *-ė* apeliatyvai, t. y. priesaginių jų kirčiavimą lemia priesagos dominacija.

§ 111. Svarstyta, ar bent dalis hidronimų gali turėti priesagos kirtį ir iš seno.

Priesaga *-el-is* yra neakūtinė, tad jos vedinių kirčiavimo Saussure'o dėsnis tiesiogiai neveikė⁷⁹. Dybo nuomone, priesaga *-el-is* skirtina II priesagų klasei, t. y. buvo nedominacinė stiprioji⁸⁰, ir prieš Saussure'o dėsnį iš baritoninio kirčiavimo žodžių padaryti šios priesagos vediniai išlaikydavo pastovų šaknies kirtį, o padaryti iš mobiliojo kirčio žodžių buvo kirčiuojami priesagoje. Tokią prielaidą jis daro remdamasis vedinių su kalbamąja priesaga kirčiavimu Daukšos raštuose – čia fiksuoti priesaginio arba šakninio kirčio atvejai (Дыбо 2006, 167–175; dar žr. Young 2000, 17). Kai kurie kirčiavimo atvejai rodo, kad Daukšos laikais jau linkta į priesaginio kirčiavimo apibendrinimą (Дыбо 2006, 173).

Dar žr. § 125.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 112. Hidronimų šakninis kirčiavimas visų pirma sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija.

§ 113. Hidronimas *Týr-el-is* up. Pšl⁸¹ atspindi apeliatyvo *týrelis* 1 'pelkė, tyras' baritoninį kirtį, plg. *týras* 1 'klampis pelkė, apaugusi retais mažais

⁷⁹ Remiantis Girdenio iškelta hipoteze, priesagos *-el-is*, *-ė* vedinių kirčiavimas priesagoje laikytinas analoginiu, atsiradusiu pagal akūtinių priesagų kirčiavimo modelį po Saussure'o dėsnio veikimo (žr. Girdenis 1972, 68 [= KD 1, 260]).

⁸⁰ Pagal Dybo terminologiją „dominacinė“.

⁸¹ VK fiksuota nemažai vv. *Týrelis*, daugiausiai tai pelkių ir miškų vardai, esantys šiaurės Lietuvoje. Paprastai nurodomas šaknies kirtis (akūtas arba cirkumfleksas). Hidronimas, atrodo, fiksuotas tik kartą PKK – *Týrelis*.

medžiais' (LKŽ^o; plg. DLKŽ^o; Vanagas LHEŽ, 345; Endzelytė 2004, 64). LKŽ^o fiksuota, kad šakninio kirčiavimo vardažodis *tyrelis* vartojamas šiaurės Lietuvoje (Jnš, Žg), kur yra ir upė. Dar plg. *Týrelis* b. Lnkv, Rdšk, mš. Jnš, plk. Šl, rst. Lnkv, Plt ir kt.; *Týreliai* mš. Trg, plk. Brs, Lkv, Skdv, tr. Trš; *Týrelės* plk. Nv, Sd, rst. Plt (žr. Bilkis 2008, 91, 92–93, 95; BLKKŽ, 58; VŽ^o). Aptariamojo hidronimo ir priesaginio apeliatyvo šaknies kirtis reliktinis. Dar žr. § 111, 120, 121, 125.

§ 114. Hidronimas *Dárg-el-é* up. Sml (ir b., pv.)⁸² siejamas su būdvardžiu *dargùs*, -i 'darganotas; bjaurus, nemalonus, negražus, šlykštus' (Vanagas LHEŽ, 80; LVŽ II, 131–132), plg. *Dárgalis* upl. Kltn (žr. § 156). Būdvardis *dargus*, remiantis Daukšos raštais, buvo baritonas⁸³, t. y. *dárgus* (1 a. p.) (Skardžius RR 5[1935], 176; LKŽ^o; Būga RR 3, 75–76; dar žr. AK, 410), plg. *dárgumas* 1, *dárga* 1, *dárganotas*, -a 1, *dárgana* 1 etc. (žr. LKŽ^o; AK, 409, 410; Skardžius RR 5[1935], 92; Дыбо 2006, 192), *Dárgana* l *Dárganė* kln. Všov. Dar plg. pvd. *Dárgelis*, *Dárgis*, taip pat siejamų su *dargus* (LPŽ^o; plačiau žr. Sinkevičiūtė 2005). Aptariamasis hidronimas yra išlaikęs senąjį baritoninį pamatinio būdvardžio kirtį ir šaknies priegaidę. Dar žr. § 111, 120, 121, 125.

§ 115. Hidronimas *Ért-el-is* ež. Als siejamas su lie. *eřtas*, -à, *ertùs*, -ì 'erdvus, platus' (LKŽ^o), la. *ęřts* 'patogus, erdvus', la. *erte* 'platuma, plati vieta ežere, kur arti nėra salų' (ME 1, 576) (Vanagas LHEŽ, 47, 100; LVŽ II, 493). Būdvardžiai *ertas*, *ertus*, su kuriais gretinamas hidronimas, turi cirkumfleksinę šaknį (4 a. p.) (LKŽ^o; dar žr. AK, 530, 531; ŠvžŽ, 158); dar plg. *Eřt-ėj-a* 1 up. Sv (žr. § 605), *Eřtėjos* b. Šmn, pv. Sv, bet *Értėjai* k. Sv (LVŽ II, 493). Lie. *eřtas*, *ertùs* ir la. *ęřts* (*ęřts*; *ęřts*) – bendras žodis (Karulis 2001, 271). Remiantis Endzelyno dėsnium⁸⁴, šalia latvių kalbos *ęřts*⁸⁵ lietuvių kalboje lauktinas baritonas **értas*. Galimai hidronimo *Értelis* kirčiavimas ir šaknies priegaidė sietini su la. *ęřts* arba rekonstruotino lie. **értas*⁸⁶ kirčiavimu. Ežero lokacija (Alsėdziai, Plungės r.) taip pat leidžia gretinti jo vardą su latvių kalbos apeliatyvu.

Neatmestina ir kitokia hidronimo kilmės galimybė. LKŽ^o fiksuotas slavizmas *erta* 'grūstis' (Plateliai, Plungės r.). Deja, nėra aiški apeliatyvo

⁸² PKK fiksuotas šio hidronimo šaknies kirtis. VK kelis kartus fiksuota ir *Dargelė* b. (Laukagalio k., Vadoklių apyl.) (dar žr. LVŽ II, 131).

⁸³ Dėl būdvardžių senojo kirčiavimo dar žr. § 45.

⁸⁴ Dėl dėsnio plačiau žr. § 49 (19 išn.) ir ten nurodytą literatūrą.

⁸⁵ Nors latvių kalboje fiksuota ne tik tęstinė šio būdvardžio priegaidė *ęřts*; *ęřts*.

⁸⁶ Dėl būdvardžių kirčiavimo ankstesnėje kirčiavimo sistemoje dar žr. § 45 ir ten nurodytą literatūrą.

akcentinė paradigma. Gali būti, kad hidronimo šaknies kirtis atspindi šio vardažodžio kirčiavimą.

Abiem kilmės atvejais hidronimas *Értelis* veikiausiai yra išlaikęs senovinį kirčiavimą. Dar žr. § 111, 120, 121, 125.

§ 116. Hidronimai *Býzd-el-is* | *Bízd-el-is* up. Šd⁸⁷, *Dōks-el-is* up. VI⁸⁸, *Gird-el-is* up. Krkn⁸⁹ sietini atitinkamai su veiksmažodžiais *býzdinti*, *bízdinti* ‘eiti (ppr. lėtai), bindzinti, styrinti’ ar pan.⁹⁰, *doksóti* (*dōkso*) ‘be reikalo kur būti, vėpsoti, smaksoti’, *girdyti* (LKŽ^e; LVŽ I, 503t.; II, 304; III, 192; Bilkis 2016, 342; 2009, 357, 363; Vanagas LHEŽ, 66⁹¹, 88⁹², 116). Hidronimai yra išlaikę atitinkamų veiksmažodžių šaknies kirtį ir priegaidę (lyties *Byzdelis* šaknies akūtas gali būti fiksuotas netiksliai; kita vertus, priegaidė gali būti ir pakitusi). Dar žr. § 111, 120, 121, 125.

Dėl *Býzdelis* | *Bízdelis* dar plg. *Bízdėlė* b. Aukš; *Bízdėlė* ar. Mlt, Mžš, pv. Bsg; *Bízdeliai* dr., pv. Aukš (LVŽ I, 503–504), *bízdas* ‘zyliojimas, bizdeliojimas; užgaida, kaprizas, pyktis; kas greitai dėl niekų karščiuojasi, pyksta, karštuolis’ (LKŽ^e)⁹³.

Dėl *Girdelis* dar plg. *Girdymas* b. SmlB (Bilkis 2008, 224), *girdymas* (LKŽ^e; AK I, 598).

§ 117. Hidronimas *Baīb-el-is* up. Vkš kildinamas iš *baibelis* (skol.?) ‘milvelė, veltuvus’ (Vanagas LHEŽ, 55; LVŽ I, 302). Apeliatyvo kirčio vieta nėra fiksuota (LKŽ^e). Greičiausiai daiktavardžio kirčio vietą ir priegaidę yra išlaikęs hidronimas; dar plg. *Baībelis* b. Pš, krm. Pkr, l., pv. Pš; *Baībeliai* k. d. Vkš; mš. Mžk; pv. Mžk, Vkš, ž. Mžk (LVŽ I, 302). Neatmestina ir asmenvardinė hidronimo kilmė – iš avd. **Baibelis* ar pan. (ten pat)⁹⁴. Tokiu atveju hidronimo šaknies kirtis irgi sietinas su pamatinio žodžio kirčiavimu. Dar žr. § 111, 120, 121, 125.

⁸⁷ Vanagas abejoja kuri lytis yra autentiška. Abi lytys VK kirčiuotos šaknyje.

⁸⁸ Hidronimas VK fiksuotas du kartus. Abiem atvejais nurodytas šaknies kirtis. Bet pievos vardas *Doksēlis* (ar *Dogsēlis*) tose pačiose apylinkėse turi priesagos kirtį.

⁸⁹ VK fiksuotas kelis kartus, visais atvejais hidronimas kirčiuotas šaknyje.

⁹⁰ Dar plg. *býzdoti* ‘gulėti tinginiaujant, tursoti’, *bízdėnti* ‘pamažu bėgti, bidzenti, biznoti’ (žr. Bilkis 2016, 342).

⁹¹ Vanagas hidronimą *Býzdelis* | *Bízdelis* sieja su vksm. *bízdinti* ‘striukinti, trumpinti, ankštinti (drabužį)’, plg. *bízdė* ‘trumpas švarkas’ (dar žr. LVŽ I, 503t.).

⁹² Vanagas hidronimą *Dōkselis* mėgina sieti su vok. *Dachs* ‘opšrus’, bet ši kilmės prielaida labai abejotina.

⁹³ Nors ir *byzdėlė* 3^b ‘gyvulius puolantis vabzdys, gylis; kas vietoje nenusėdi, daug laksto, bizdinėja; kas greit supyksta, karštuolis’ (LKŽ^e).

⁹⁴ Šią prielaidą sustiprina VK pora kartų nurodytas sudėtinis šio hidronimo vardas – *Baībelio upėlis*.

§ 118. Hidronimas *Mūmelis* ež. Gl⁹⁵ galbūt gretintinas su *mūmelė* 1 (vok. *Mummel*) ‘lūgnė’⁹⁶ (LKŽ^e; AK II, 1438) ir veikiau turi baigmenį *-el-is*. Dar žr. § 111, 120.

§ 119. Dėl hidronimo *Dėrv-el-is* up. Lnkv žr. § 127.

§ 120. Pastebėtina, kad šaknies kirtį turintys priesagų *-el-is*, *-el-ė* hidronimai dėl savo motyvacijos nesietini su deminutyvais. Juos galima laikyti morfonologiškai idiomatizuotais atvejais.

Tarmėse konkrečią reikšmę įgiję, nedeminutyvinės reikšmės (paprastai veiksmazodiniai) priesagos *-el-is*, *-ė* apeliatyvai taip pat neretai turi šaknies kirtį, pvz., *gōželis* ‘kas gožinėja, vaikšto’, *páinelė* ‘keblumas, nepatogumas, kliūtis, kliuvinys’, *vaikėlis* ‘vaikigalis’, minėtasis *týrelis* (žr. LKŽ^e; Senkus KD[1972], 321; Ambrazas DDR 1, 100, 120, 93; Skardžius RR 1[1943], 176).

Dar plg. vv. pietų Lietuvoje *Bōgnelis* pv., *Guřbelis* pv., *Griņčelis* kln. (LVvGDB).

Dar žr. § 125.

§ 121. Beveik visi šaknies kirtį turintys priesagų *-el-is*, *-el-ė* hidronimai yra šiaurės Lietuvoje – žemaičių ir šiaurės panevėžiškių tarmių platuose (žr. HDB Lentelė 3.2.1.). Šiaurės ir vakarų Lietuvoje neretai yra ir kitų priesagų šakninio kirčiavimo hidronimų. Viena vertus, čia išlaikomas senasis šaknies kirtis, kita vertus, pastebimas polinkis apibendrinti tokį hidronimų kirčiavimą, pvz., *-ul-is*, *-ul-ė* 3.2.7. (§ 172–178), dar žr. 3.4. § 275; HDB Lentelė 1.1.

Tad dalies hidronimų su priesagomis *-el-is*, *-el-ė* šaknies kirtis gali būti analoginis, apibendrintas.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 122. Hidronimai *Tem-el-ỹs* up. (ir pv.) Gdž ir *Met-el-ỹs* ež. Srj (ir *Meteliaĩ* 3^b k. (VŽ^e)⁹⁷) siejami su veiksmazodžiais atitinkamai *tėmti*, *-sta*, (*tēma*, *tēmia*), *tēmo* (*tēmė*), dar plg. *temà* 4 ‘tamsa’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 343) ir *mèsti*, *mēta*, *mētė*, plg. la. *mest* (ME 2, 603t.), pr. *metis* ‘metimas’ (< blt. **met-* ‘mesti; sukti (vynioti)’) (LKŽ^e; LVvGDB; Vanagas LHEŽ, 212–213; LHD, 124; dėl šaknies *met-* žr. Mažiulis PKEŽ, 601, 741t.).

⁹⁵ VK fiksuotas kelis kartus, visais atvejais hidronimas kirčiuotas šaknyje.

⁹⁶ Vanagas (LHEŽ, 221) jį sieja su *mūmelis* 1 ‘tylus, nekalbus žmogus, tylenis; aptingęs, nerangus žmogus’, *mūmas* 2 ‘maumas; nebylys’.

⁹⁷ Dar žr. Razmukaitė 2008, 65.

§ 123. Hidronimo *Rūv-el-ỹs* up. Krš (ir *Rūveliaĩ* 3^b k. (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 65), dv. (VK)) kilmė nėra visiškai aiški. Jis gretinamas su lie. *ruvelis* ‘piktas žmogus, sukčius; verksnys’ (LKŽ^e) ar la. *ruvêtiês* ‘nurimti, nutilti, nuščiūti’ (ME 3, 565) (Vanagas LHEŽ, 285).

Gali būti ir asmenvardinės kilmės, plg. avd. *Rūvelis*. Dėl kilnojamojo kirčiavimo tokiu atveju plg. avd. *Dargelỹs*, taip pat *Eidikỹs* (ir *Eĩdikis*) ir kt. (LPŽ^e).

Neatmestina prielaida, kad hidronimas reflektuoja *s* aferezę ir sietinas su lie. *srūti*, *srūva*, dar plg. *srūvis*.

§ 124. Jeigu hidronimų *Metelỹs*, *Temelỹs*, *Rūvelỹs* kilmės iš veiksmazodžių prielaidos teisingos, kilnojamas jų kirčiavimas lygintinas su kitų priesagų veiksmazodiniams vediniams būdingu kilnojamuoju kirčiu, plg. priesagų *-in-ỹs*, *-ul-ỹs*, *-es-ỹs* etc. vedinių kirčiavimą, pvz., *tinginỹs* 3^a, *čiaudulỹs* 3^a, 3^b, *ūžesỹs* 3^b (žr. Pakerys 1994, 156, 164, 167). Toliau žr. § 125t.

§ 125. Kaip minėta, ankstesnei kirčiavimo sistemai rekonstruojama nedominacinė stiprioji priesaga *-el-is* (žr. § 111). Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai galimai rodo kalbamosios priesagos senąjį akcentinį silpnumą.

Be disertacijoje analizuojamų hidronimų, fiksuota vos keletas priesagos *-el-ys* onimų. Priesaga išskiriama keliuose helonimuose: *Klobelỹs* l *Klobēlis* b. Brž (: ?), *Pundelỹs* b. Kdn (: ?) (Bilkis 2008, 115), *Kirkelỹs* plk. Mrj (: *kirkti*) (LVvGDB); dar plg. pvd. *Dargelỹs* Pgg, Šlu (LPŽ, 462; LPŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 177). Šios priesagos apeliatyvai taip pat reti, pvz.: *didelỹs*, *-ẽ* 3^b, *širmelỹs*, *-ẽ*, *vaikelỹs* 3^b, *burzelỹs* (LKŽ^e; dar žr. Ambrazas DDR 2, 95; Girdenis KD 1[1972], 262[69]; Senkus KD[1972], 321[158]; Skardžius RR 1[1943], 178).

Kilnojamojo kirčiavimo (beje, kaip ir šakninio žr. § 120) priesagos *-el-ys* onimai ir apeliatyvai dėl savo motyvacijos nesietini su deminutyvais. Dar plg. *vaikelỹs* ‘vaikėzas, vaikagalys’ ir *vaikēlis* ‘vyriškos lyties vaikas, berniukas; vaikas; sūnus’ (LKŽ^e; dar žr. Girdenis KD 1[1972], 261–262[69]; Senkus KD[1972], 321[158]; LKG, 286). Beje, visus priesagos *-el-ys* hidronimus apskritai galima sieti su veiksmazodžiais.

Manytina, kad priesagos *-el-is/-el-ys* nedeminutyvinės reikšmės, visų pirma, veiksmazodiniai vediniai senojoje lietuvių kalboje buvo kirčiuojami pagal kilnojamąjį/šakninį kirčiavimo modelį. Kaip stiprioji priesaga *-el-is*

funkcionavo deminutyvų daryboje⁹⁸, plg. ankstesnei kirčiavimo sistemai rekonstruotinas stipriąsias deminutyvų priesagas *-yt-is*, *-ait-is* (žr. 3.1.3. (§ 84); 3.1.1. (§ 67)). Kitaip tariant, kirčiavimo modelio pasirinkimui reikšmės turėjo vedinių semantika. Dar plg. skirtingą vardažodinių vedinių su priesagomis *-ul-is* ir veiksmažodinių vedinių su priesagomis *-ul-ys* nevienodą kirčiavimą, fiksuotą jau senuosiuose raštuose (žr. 3.2.7. (§ 170)). Vėliau priesaginių kirčiavimą imta apibendrinti įvairių reikšmių vediniams.

Tokiu atveju svarstyтина, kad hidronimų *Metelys*, *Temelys*, *Rūvelys* galimai pamatinių veiksmažodžių *mèsti*, *témti*, *srūti* šaknys anksčiau buvo silpnosios⁹⁹ ir hidronimų kilnojamas kirčiavimas tai atspindi. Plg. Daukšos *atmetimas* (Skardžius RR 5[1935], 105).

Vardažodinių vedinių kaip *širmelys*, *-ė*, *vaikelys* 3^b ir pan., kilnojamas kirčiavimas gali būti ir vėlyvas, plg. vėlesniu laikomą priesagos *-in-is* variantą *-in-ys* ypatybės turėtojų pavadinimuose, pvz.: *drobinys* ‘marškiniai, drabužis’, *ratinyš* ‘verpimo ratelis’ (Ambrasas DDR 2, 147t.; žr. § 464). Pastarųjų vedinių kilnojamas kirtis apibendrintas ir nepriklauso nuo pamatinių žodžių akcentuacijos.

Matyt, vėlesniu laikytinas ir minėtojo asmenvardžio *Dargelys*, sietino su baritoninio kirčio būdvardžiu *dārgus* (žr. § 114), kilnojamas kirčiavimas. Plg. ir avd. *Dārgelis*. Kaip minėta, hidronimas *Rūvelys* up. Krš gali būti ir asmenvardinės kilmės (žr. § 123). Tad kalbamojo hidronimo kilnojamas kirtis taip pat galimai yra vėlyvas.

Bet visoms išsakytoms prielaidoms dėl kilnojamojo priesagos *-el-ys* vedinių kirčiavimo pagrįsti reikalingas atskiras išsamesnis priesagos *-el-is/-el-ys*, taip pat priesagų *-in-is/-in-ys*, *-ul-is/-ul-ys*, *-es-ys* ir pan. veiksmažodinių ir vardažodinių vedinių akcentinės raidos tyrimas.

Dar plg. *Gēr-ul-is* 1 || *Ger-ul-ys* 3^b up. Tv, *Kert-en-ys* || *Keřt-en-is* up. Bt, *Žād-ik-ė* 1 || *Žad-ik-ė* 3^b || *Žād-ik-is* 1 || *Žad-ik-ys* 3^b up. Pšš, *Duōb-in-is* 1 || *Duob-in-ys* 3^b up. Lk, *Gerv-ain-ys* 3^b || *Geřv-ain-is* 1 up. Tl (žr. § 182, 192, 202, 472, 582).

§ 126. Dar atkreiptinas dėmesys, kad kilnojamojo kirčiavimo arba kilnojamojo ir šakninio variantus turintys hidronimai (taip pat asmenvardžiai) dažniausiai yra vakarų Lietuvos tarmių plotuose (žr. HDB Lentelė 1.2.). Vakarinėse tarmėse paprastai vartojami ir minėtieji

⁹⁸ Dybo pateikti priesagos *-el-is* pavydžiai iš Daukšos raštų – tik deminutyvai (Дыбо 2006, 167–175). Spėjama, kad deminutyvai su **-eliō* išgalėjo lietuvių kalbos savarankiškos raidos laikais (Ambrasas 2000, 95).

⁹⁹ Dėl neišvestinių veiksmažodžių kirčiavimo ankstesnėje kirčiavimo sistemoje žr. § 46.

presagos *-in-ỹs* ypatybės turėtojų pavadinimai. Tad atsargiai svarstyтина, kad kilnojamas bent kai kurių hidronimų kirčiavimas gali būti susijęs su vakarinių baltų genčių substratu. Dar žr. 3.4. § 277.

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 127. Hidronimas *Dérv-el-is* || *Derv-el-ỹs* up. Rz¹⁰⁰ ir kartu aptartinas hidronimas *Dérv-el-is* up. Lnk^v¹⁰¹ siejami su *dervà* (Vanagas LHEŽ, 84–85; dar žr. Endzelytė 2004, 68; LVŽ II, 206; Savukynas 1962, 194), kuris tarmėse yra 3 ar 4 a. p. (LKŽ^e; dar žr. KpŽ, 373; ŠvžŽ, 115).

Hidronimo kirčiavimo variantas *Dervelys* galimai laikytinas reliktiniu ir sietinas su pamatinio vardažodžio kirčiavimu, t. y. jo 3 a. p., dar plg. *Derveliaĩ* k. Rz 3^a (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 64), *dervė* 3 ‘skala, plėša, šakalys; sakingas medis; sakai’ (LKŽ^e; Mažiulis PKEŽ[PKEŽ I], 138 [223–226]), la. *darva* ‘smala’ (ME 1, 441, 442). Dėl *dervà* dar žr. Būga RR 3, 947; RR 2, 394; Kabašinskaitė, Klingenschmitt 2013, 2t. Dėl kilnojamojo kirčiavimo senoviškumo klausimo dar žr. § 125–126.

Šakninio kirčiavimo hidronimai *Dérvelis* (up. Rz ir Lnk^v) sietini su tarmės kirčiavimo ypatybėmis. Aptariamieji hidronimai yra šiaurės panevėžiškių tarmės plote. Šiaurės Lietuvoje daiktavardis *derva*, atrodo, yra kirčiuojamas ir 1 a. p. (LKŽ^e; dar žr. AK, 433); plg. *dervinis* ir *dérvinis*, -ė. Pastovus vardažodžio šaknies kirtis laikytinas naujesniu negu mobilusis ir sietinas su tarminiu kirčio atitraukimu (šiaurės panevėžiškių tarmės plote kirtis atitraukiamas iš ilgos ir trumpos galūnės į priešpaskutinį skiemenį) (žr. LKTCh, 179; Kačiuškienė 2001, 202; Zinkevičius 1966, 37–38) arba latvių kalbos kirčiavimo įtaka. Dar plg. kitų priesagos *-el-is* hidronimų šakninį kirčiavimą žr. § 112–121.

Be to, šiaurės panevėžiškių tarmės plote pastebima daugiaskiemenių 3^a ir 3^b daiktavardžių perėjimo į 1 a. p. tendencija (žr. Zinkevičius 1979, 92; 1966, 48; Garšva 1982, 71–72; Kačiuškienė 2001, 202t.).

Taigi hidronimų *Dérvelis* šakninis kirčiavimas greičiausiai laikytinas naujove, atsiradusia šnektoje pasikeitus pamatinio žodžio *derva* kirčiavimo paradigmai, plg. *Dérvenė* up. Dnr (: *dérva*) (Bartkutė 2008, 106), *Dérvainės* || *Dérvainis* ar., l. Vgr (LVŽ II, 206), arba paties hidronimo kirčiavimui.

¹⁰⁰ Dėl hidronimo kirčiavimo žr. LUEV, 29; Vanagas LHD, 122 – tik *Dérvelis*. VK šakninio kirčiavimo variantas *Dérvelis* nurodytas kelis kartus, pateikiama ir tokia pati pievos vardo lytis (Rz). Kilnojamojo kirčiavimo atvejis nurodytas tik vienas, t. y. PKK užrašyta *Dérvelis*, -lỹ. Nors užrašymas nėra labai tikslus, vis dėlto kilnojamas kirčiavimas gali būti ir autentiškas.

¹⁰¹ Hidronimas *Dérvelis* up. Lnk^v Vanago darbuose ir LUEV nenurodytas.

Mažiau tikėtina, bet aptariamieji hidronimai gali būti susiję su la. *deřvelis* ‘vaidingas žmogus, riaušininkas; plepys’, *deřvelēt* ‘plepėti, taukšti’ (ME 1, 458), plg. la. *Dervels* pv. (Vanagas LHEŽ, 85). Plg. *Rūveljys* up. Krš žr. § 123, 124. Dėl variantinio kirčiavimo plg. *keseljys* 3^b ir *kēselis* 1 (la. *ķesele*, vok. *Kessel*) (LKŽ^e; Skardžius RR 5[1935], 117[81]).

Dar plg. *Gēr-ul-is* 1 | *Ger-ul-jys* 3^b up. Tv, *Kert-en-jys* | *Keřt-en-is* up. Bt, *Žād-ik-ē* 1 | *Žad-ik-ē* 3^b | *Žād-ik-is* 1 | *Žad-ik-jys* 3^b up. Pšš, *Duōb-in-is* 1 | *Duob-in-jys* 3^b up. Lk, *Gerv-ain-jys* 3^b | *Geřv-ain-is* 1 up. Tl (žr. § 182, 192, 202, 472, 582).

Dėl hidronimo *Dėrvelis* | *Derveljys* kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 289–290.

§ 128. Hidronimas *Bāršk-el-is* | *Baršk-el-jys* up. Rd¹⁰² sietinas su veiksmožodžiu *barškėti* (*bārška*) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 59; LVŽ I, 386t.). Dėl hidronimo kilnojamojo kirčio plg. kitų priesagų veiksmožodinių vedinių kirčiavimą, pvz., *barškesjys* 3^b (žr. Pakerys 1994, 156, 164, 167 etc.). Tarmėse esama ir kirčiavimo variantų, pvz., *gajlesjys* 3^b | *gajlesis* 1; *geiduljys* 3^b | *geidulis* 1 (LKŽ^e; Pakerys 1994, 164–168). Plg. *Barškelis* | *Barškeljys* plk. Kair, *Bārškelis* drb. ž., pv. Škt, *Barškeljys* pv. Šln (LVŽ I, 386). Dar žr. § 116, 120, 125.

Neatmestina galimybė, kad hidronimas *Bārškelis* | *Barškeljys* up. Rd yra sudurtinis (Vanagas LHD, 122) ir jo dvejopas kirčiavimas aiškintinas remiantis sudurtinių vardažodžių kirčiavimo dėsningumais.

§ 129. Hidronimas *Kiv-el-is* up. Sk šaltiniuose kirčiuojamas dvejopai: *Kiv-ėl-is* 2 (LUEV, 75; Bartkutė 2008, 71) ir *Kiv-el-is* (Endzelytė 2004, 68). Autentiškas yra priesaginis kirčiavimas (fiksuotas kelis kartus ir VK) (plg. kitų hidronimų kirčiavimą žr. § 109t.). Nors galimai vietiniai žmonės kirčiuoja ir *Kivēlis*. Šaknies kirtis tokiu atveju perimtas iš *Kivē* 2 up. (VŽ^e).

Plg. kitų hidronimų, esančių šiaurės Lietuvoje, šakninį kirčiavimą žr. § 121.

§ 130. Hidronimas *Bruzd-el-ē* up. Bsg šaltiniuose taip pat sukirčiuotas skirtingai: *Brūzd-el-ē* (LVŽ I, 577) ir *Bruzd-ėl-ē* (Bilkis 2009, 357, 363; Vanagas LHEŽ, 71)¹⁰³. VK fiksuotas šakninis kirčiavimas, dar plg. *Brūzdelē* pv., ž. Šaknies kirtis laikytinas autentišku ir sietinas su pamatinio veiksmožodžio *bruzdėti*, *brūzda* kirčiavimu (LKŽ^e; Bilkis 2009, 357, 363; Vanagas LHEŽ, 71; LVŽ I, 577), plg. *Býzd-el-is* | *Bīzd-el-is* up. Šd, *Dōks-el-is* up. Vl, *Gird-el-is* up. Krkn (žr. § 116). Dar žr. § 120.

¹⁰² LUEV, 15 fiksuotas tik šaknies kirtis.

¹⁰³ LUEV, 22 šis hidronimas nekirčiuotas.

3.2.2. Su priesagomis *-ėl-is*, *-ėl-ė*, *-ėl-iai*, *-ėl-ės*

§ 131. Su priesagomis *-ėl-is*, *-ėl-ė*, *-ėl-iai*, *-ėl-ės* fiksuoti 407¹⁰⁴ hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti 404 hidronimai: 291 turi priesagą *-ėl-is*, 101 – *-ėl-ė*, 11 – *-ėl-iai*, 1 – *-ėl-ės* (Vanagas LHD, 124–130)¹⁰⁵.

§ 132. Beveik visi hidronimai, t. y. 401 (290¹⁰⁶ su prsg. *-ėl-is*; 99 su prsg. *-ėl-ė*; 11 su prsg. *-ėl-iai*; 1 su prsg. *-ėl-ės*), yra priesaginio kirčiavimo ir 2 a. p., pvz.: *Aknyst-ėl-is* ež. Lel; *Apyn-ėl-is* ež. Imbr; *Avin-ėl-is* ež. Aln, up. Tl, Tl; *Aluot-ėl-ė* up. Smn; *Apast-ėl-ė* up. Pnd; *Bliūdin-ėl-iai* trys ež. Klt; *Sietuv-ėl-ės* up. Čk.

Savo kirčiavimu išsiskiria vos trys hidronimai. Du hidronimai turi pastovų kirtį pamatiniame kamienne (1 a. p.): *Išgriūv-ėl-is* up. Ds; *Pāskryp-ėl-ė* up. Ad. Hidronimas *Ankšt-ėl-ė* up. Tl yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.).

Žr. HDB Lentelė 3.2.2.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 133. Su priesaga *-ėl-is*, *-ė* paprastai yra sudaromi deminutyvai¹⁰⁷; taip pat vardažodiniai ypatybės turėtojų pavadinimai (DLKG, 90; Ambrazas DDR 2, 95, 175–176; LKG, 261–265; Skardžius RR 1[1943], 180). Deminutyvinė priesaga *-ėl-is*, *-ė* yra dominacinė stiprioji¹⁰⁸, vediniai gauna priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *akmenėlis*, *burokėlis*, *aguonėlė*, *lepūnėlis*, *-ė* (Stundžia 2014, 83; 2009, 103; 1995, 64; Pakerys 1994, 111; BLKKŽ, 80–81; DLKG, 84; LKG, 241; Skardžius RR 5[1936], 366).

Kiti vv. paprastai taip pat turi priesagos kirtį, pvz.: *Aguonėlis* k.; *Alksnynėlis* pv.; *Ažuolėlis* b.; *Joniškėlis* mst.; *Kiaušinėlis* plkl.; *Akmenyčėlė* b.; *Bagdutėlė* pv.; *Raguvėlė* k.; *Daržinėlės* mš.; *Vyžuonėlis* k. (žr. Bilkis 2008, 95–115; BLKKŽ, 81; LVvGDB; LVŽ I–III; VŽ^c).

¹⁰⁴ Įskaičiuota ir dalis hidronimų, kurie Vanago darbuose pateikiami prie priesagos *-el-is*, *-el-ė* vedinių (žr. 70 išn.).

¹⁰⁵ Dar žr. Adamonytė 2015; Bartkutė 2008, 71–81; Bichlmeier 2019; Bilkis 2001; 2005; 2009; 2011; 2013; 2014; 2016; 2017; Endzelytė 2004; 2005; 2014; Grybauskienė 2004; Jodelienė 2012; LVvGDB; Morkūnas 2009; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1955], 153; [1963], 471–482; [1963a], 483–508; Skardžius RR 4[1973], 893, 906–907, 910; Sviderskienė 2010; 2016; Šliavas 2010; Švambarytė-Valužienė, Bartkutė, Kumžaitė 2006.

¹⁰⁶ Pastebėtina, kad iš jų 82 hidronimai yra *Ežer-ėl-is*.

¹⁰⁷ Paprastai daromi iš daugiaskiemenių daiktavardžių (DLKG, 90).

¹⁰⁸ *Stiprinančioji stiprioji* žr. Stundžia 2014, 83; 2009, 103.

Hidronimų priesaginis kirčiavimas lygintinas su apeliatyvų, turinčių aptariamąsias priesagas, kirčiavimu. Taip pat su priesagos *-el-is*, *-e*¹⁰⁹ vedinių kirčiavimu (žr. 3.1.).

Pastebėtina, kad priesagos kirtį turi ir tie hidronimai, kurie kilmės požiūriu veikiausiai nėra sietini su deminutyvais, pvz., *Min-ēl-is* ež. Lkm, *Skrind-ēl-is* ež. Slk, *Skrind-ēl-ē* up. Slk (žr. Vanagas LHD, 130).

§ 134. Deminutyvinės priesagos *-ēl-is* akcentinė vertė prieš Saussure'o dėsnio veikimą turėjo būti tokia pati kaip priesagos *-el-is* (žr. § 111, 125; dar žr. Дыбо 2006, 167t.). Tad galimai bent dalies hidronimų priesaginis kirčiavimas yra senovinis.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (3^b a. p.).

§ 135. Hidronimas *Ankšt-ēl-ē* 3^b up. Tl¹¹⁰ sietinas su veiksmažodžiu *ankštėti* (*añkšta*), plg. *añkštas*, -à 4 (LKŽ^e; ŠvžŽ, 12; Vanagas LHEŽ, 43; LVŽ I, 106)¹¹¹.

Kilnojamasis kirtis (3^b, rečiau 3^a a. p.) yra būdingas kai kuriems priesagos *-ēl-ē* vediniams, neturintiems mažybinės, maloninės reikšmės, pvz.: *griežėlē* 3^b, *spirgėlē* 3^a, 3^b, *baisėlē* 3^b (LKŽ^e; dar žr. DūnŽ, 40). Dauguma jų yra padaryti iš veiksmažodžių, pvz., *dilgėlē* (: *dilginti*). Vienas kitas vedinys siejamas su būdvardžiais, pvz., *baisėlē* (: *baisūs*) (Stundžia 2014, 91; 2009, 114; 1995, 69–70; Pakerys 1994, 176–177; BLKKŽ, 128; Skardžius RR 1[1943], 180t.; RR 5[1968], 505; DLKG, 105–106, 119; LKG, 319, 244, 245; Ambrazas DDR 1, 100; DDR 2, 175–176). Hidronimas *Ankštēlē* kirčiuojamas kaip apeliatyvai su priesaga *-ēl-ē*.

Ypatybės turėtojų (taip pat veikėjų pavadinimų) ir deminutyvų priesaga *-ēl-is*, *-ē* veikiausiai yra skirtingos kilmės (Ambrazas DDR 2, 176). Galimai skyrėsi ir priesagų akcentinė vertė ankstesnėje kirčiavimo sistemoje, plg. kas pasakyta dėl priesagos *-el-ys* hidronimų (žr. § 125). Tad aptariamąjo hidronimo kilnojamasis kirčiavimas gali būti senovinis.

Pastovų pamatinio kamieno kirtį (1 a. p.) turintys hidronimai.

§ 136. Hidronimas *Išgriùv-ēl-is* up. Ds siejamas su veiksmažodžiu *išgriùti*, jo kirčiavimas remiasi veikiamuju būtojo laiko dalyviu *išgriùvęs* (Vanagas LHEŽ, 132; LHD, 128), plg. *Išgriùvėlis* rst. Ds; *Išgriùvėlė* b. Rk (Bilkis 2008, 112). Hidronimas yra kirčiuojamas kaip veiksmažodiniai priesagos *-ēl-is*, *-ē* ypatybės turėtojų pavadinimai, išlaikantys būtojo kartinio

¹⁰⁹ Priesagą *-ēl-is*, *-ē* galima laikyti priesagos *-el-is*, *-ē* formanto variantais (žr. DLKG, 90; Ambrazas DDR 2, 95).

¹¹⁰ Kilnojamasis kirčiavimas VK fiksuotas kelis kartus.

¹¹¹ Sąsaja su *ankštis* mažai tikėtina (Vanagas LHEŽ, 43).

laiko veikiamųjų dalyvių kirčio vietą bei priegaidę, pvz., *išpuikėlis*, -ė (: *išpuikęs*, -usi), *nusikalėtėlis*, -ė (: *nusikalėtas*, -usi) (Stundžia 2014, 87; 2009, 108; 1995, 77; Pakerys 1994, 57–59; dar žr. Skardžius RR 1[1943], 178–179). Dar plg. *Išpūvėlis* vt.; *Išpūvėlė* b., rst.; *Išdėgėlis* rst. (žr. Bilkis 2008, 112; LVvGDB).

§ 137. Hidronimas *Pāskryp-él-é* up. Ad (ir pv.) siejamas su *pāskripas*, -à ‘pakrypęs, pasviręs, įstrižas’, plg. *pākrypas*, -à (LKŽ²; Vanagas LHEŽ, 247; LVvGDB). Hidronimas yra perėmęs šio vardažodžio paradigmoje vyraujančią pradinio skiemens kirtį. Plg. § 136.

3.2.3. Su priesagomis *-(i)uk-as*, *-(i)uk-ė*, *-(i)uk-ai*, *-(i)uk-ės*

§ 138. Šias priesagas turi 285 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti 284 hidronimai: 259 turi priesagą *-(i)uk-as*, 16 – *-(i)uk-ė*, 8 – *-(i)uk-ai* ir 1 – *-(i)uk-ės* (Vanagas LHD, 193–198)¹¹².

§ 139. Beveik visi hidronimai, t. y. 282 (257 su prsg. *-(i)uk-as*; 16 su prsg. *-(i)uk-ė*; 8 su prsg. *-(i)uk-ai*; 1 su prsg. *-(i)uk-ės*), turi kirtį priesagoje (2 a. p.), pvz.: *Akl-iūk-as* ež. Klm; *Akmen-iūk-as* up. Krkn, Krkn; *Aniuol-iūk-as* up. Mlt; *Apskrit-iūk-ė* ež. Onš; *Jies-iūk-ė* up. Šil; *Maskol-iūk-ai* du ež. Mlt; *Žal-iūk-ės* up. Gdž. Du hidronimai su priesaga *-uk-as* turi šaknies kirtį (1 a. p.): *Líel-uk-as* ež., up. Onš. Žr. HDB Lentelė 3.2.3.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 140. Su priesaga *-(i)uk-as*, -ė sudaromi deminutyvai ir veiksmožadinės bei vardažadinės ypatybės turėtojų pavadinimai (DLKG, 90–91, 110, 117–118; Ambrazas DDR 2, 90–91, 127–129; DDR 1, 139–140; LKA III, 130–131; LKG, 265–269, 328, 348–349; Skardžius RR 1[1943], 136–138; dar žr. Senkus KD[1972], 315–316). Priesaga yra dominacinė stiprioji¹¹³; vediniams būdingas priesaginis kirčiavimas (2 a. p.), pvz.: *bebriūkas*, *ledinūkas*, *švilpūkas*, *nykštūkas*, -ė, *naktinūké*, *bandūké* (Stundžia 2014, 81; 2009, 100; 1995, 61; Pakerys 1994, 119; BLKKŽ, 85; LKG, 241).

§ 141. Priesagos kirtį turi ir su baritoninio, ir su mobiliojo kirčio žodžiais sietini hidronimai, pvz.: *Gėj-iūk-as* ež. Onš (: *Gėjus* 1 ež. Onš (LUEV, 44));

¹¹² Dar žr. Bartkutė 2008, 77, 81; Bichlmeier 2019; Bilkis 2005; 2006; 2009; 2014; 2017; Endzelytė 2004; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1955], 155, 168; [1963], 471–482; [1963a], 483–508; Sirtautas 2010; Skardžius RR 1[1943], 138; Sviderskienė 2010.

¹¹³ *Stiprinančioji stiprioji* žr. Stundžia 2014, 79–81; 2009, 98–100.

Karos-iùk-as ež. Mlt (: *karōsas* 2); *Veln-iùk-as* ež. Dbk, JnšM, Pgg (: *vėlnias* 3); *Dėl-ùk-as* ež. Dg, Vrn (: *dėlė* 4) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 110, 148, 371, 84; LVŽ II, 198–199; III, 125; Bilkis 2017, 1392, 1397; Savukynas 1966, 188).

Hidronimai kirčiuojami pagal tuos pačius dėsniumus kaip apeliatyvai su priesaga *-(i)uk-as*, *-ė*, t. y. jų kirčiavimą lemia priesagos dominacija.

Kiti vv. taip pat paprastai turi priesagos kirtį, pvz.: *Degesiùkas* plk.; *Duoburiùkas* b., pv.; *Brastùkė* b.; *Pelkiùkė* plk.; *Baliùkės* b., pv.; *Medžiùkai* k. (žr. Bilkis 2008, 40–41; BLKKŽ, 85; LVŽ I, 549, 318; II, 175, 406; VŽ^e).

§ 142. Remiantis Dybo, rekonstruotina stiprioji¹¹⁴ daiktavardžių priesaga *-uk-as* kilusi iš silpnosios¹¹⁵ būdvardinės priesagos *-uk-as* (Дыбо 2009, 41–43; 2000, 63–67)¹¹⁶, plg. dktv. *-ōk-as* ir bdv. *-ók-as* santykį (žr. § 231). Tad dalies hidronimų priesaginis kirčiavimas gali būti senovinis.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 143. Šaknyje kirčiuoti hidronimai *Liel-uk-as* ež., up. Onš¹¹⁷ siejami su la. *liēls* ‘didelis’ (ME 2, 500t.), lie. *liēlas*, *-à* ‘t. p.’ (LKŽ^e; AK, 1313) (Vanagas LHEŽ, 190; LVvGDB; Bilkis 2017, 1390, 1398). Hidronimų kirčiavimas leidžia daryti prielaidą, kad jie remiasi pastovaus kirčio akūtinės šaknies žodžiu. LKŽ^e fiksuota būdvardžio *liēlas*, *-à* 4 akcentinė paradigma. Be to, kitų lietuvių onimų, kildinamų iš la. *liēls*, lie. *liēlas*, šaknis taip pat yra cirkumfleksinė, pvz.: *Liēluvis* up. Nj, *Liēlius* ež. Stk, *Liēležeris* ež. Rm, *Liēlupė* up. Krnv, *Liēlai* pv. Šlv, *Liēlavardė* dr. PnmR (Vanagas LHEŽ, 190; VŽ^e). Latvių vardažodį *liēls*, remiantis Endzelyno dėsnium¹¹⁸, lietuvių kalboje turėtų atitikti akūtinės šaknies ir pastovaus kirčio būdvardis – **lielas* (dar plg. Stundžia 1985, 147). Lietuvių kalboje akūtinė būdvardžio šaknies priegaidė gali būti tiesiog nefiksuota arba pasikeitusi. Hidronimų *Lielukas* šakninis kirčiavimas laikytinas reliktiniu. Akūtinė šaknies priegaidė veikiausiai irgi reliktinė, nors neatmestina galimybė, kad šaltiniuose ji užfiksuota netiksliai. Hidronimų *Lielukas* šakninis kirčiavimas yra morfonologiškai idiomatizuotas. Tai gali būti vakarų baltų (jotvingių) substratinis palikimas.

¹¹⁴ Dybo terminais „dominacinė“, priklausanti II priesagų klasei.

¹¹⁵ Dybo terminais „recesyvinė“.

¹¹⁶ Bet plačiau šios priesagos vedinių kirčiavimo neaptaria.

¹¹⁷ Abu hidronimai yra toje pačioje vietovėje, tai ežero ir iš jo ištekančios upės vardai. VK fiksuota šių hidronimų mot. g. lytis *Lieluka* (apslavinta?) (dar žr. Bilkis 2017, 1390).

¹¹⁸ Dėl dėsnio plačiau žr. § 49 (19 išn.) ir ten nurodytą literatūrą.

Dar plg. pietų Lietuvoje esančių vv. šakninį kirčiavimą *Bākanukas* kln. Srj, *Dúoburukas* pv. Lzd, *Skérsukas* ar. Brb, *Riēstukē* b., *Žvaigždukē* pv. (LVvGDB).

3.2.4. Su priesaga -yn-ė

§ 144. Priesagą -yn-ė turi 102 hidronimai¹¹⁹. Visi jie šaltiniuose sukirčiuoti (Vanagas LHD, 167, 43–44)¹²⁰.

§ 145. Beveik visi hidronimai, t. y. 101, turi priesagos kirtį ir yra 2 a. p., pvz.: *Agar-ŷn-ė* up. Dkšt; *Ajer-ŷn-ė* up. Jsv; *Burbul-ŷn-ė* up. Krp; *Uog-ŷn-ė* ež. Slč. Tik vienas hidronimas kirčiuojamas šaknyje (1 a. p.): *Švilp-yn-ė* up. Erž. Žr. HDB Lentelė 3.2.4.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 146. Su priesaga -yn-ė sudaromi vietų pavadinimai, taip pat kitų reikšmių vediniai (DLKG, 134, 109, 130; Ambrazas DDR 2, 55–56; DDR 1, 96, 128, 214; Skardžius RR 1[1943], 270–272; LKG, 397–398, 296, 326, 359, 360, 386–387). Priesaga yra dominacinė stiprioji¹²¹; vediniai bendrinėje kalboje, paprastai ir tarmėse yra priesaginio kirčiavimo (2 a. p.), pvz.: *ažuolŷnė*, *čiuožŷnė*, *klampŷnė*, *kankŷnė* (Stundžia 2014, 84; 2009, 104; 1995, 64; Pakerys 1994, 118; BLKKŽ, 83; Skardžius RR 5[1936], 366; RR 1[1943], 270–272).

Dažniausiai priesagoje kirčiuojami ir kiti vv., pvz.: *Akmenŷnė* k.; *Alksnŷnė* pv.; *Avietŷnė* mš.; *Baslŷnė* plk.; *Barkštŷnė* pv., rst.; *Beržŷnė* b.; *Bobŷnė* l.; *Kruopŷnė* kln. (žr. Bilkis 2008, 284t.; LVvGDB; LVŽ I, 39t., 71t., 243, 396, 377, 449t.; VŽ^e).

Hidronimai turi priesagos kirtį nepaisant pamatinio kamieno akcentinės vertės, pvz.: *Liep-ŷn-ė* ež. d. Dkšt (: *liepa* 1); *Uog-ŷn-ė* ež. Slč (: *úoga* 1); *Dėl-ŷn-ė* ež. Ob (: *dělě* 4) (LKŽ^e; LVŽ II, 198)¹²². Taigi hidronimai yra kirčiuojami kaip priesagos -yn-ė vietų pavadinimai ir kitų reikšmių vediniai.

§ 147. Priesaga -ŷn-ė yra antrinė, paradigmintis priesagos -yn-as/-yn-a variantas. Šios priesagos vediniai yra palyginti nauji (Ambrazas DDR 2,

¹¹⁹ Dauguma hidronimų laikomi pirminiais (žr. Vanagas LHD, 167, 43–44; etc.; plg. Bilkis 2008, 279t.). Dėl tokių hidronimų įtraukimo į tyrimą žr. § 54.

¹²⁰ Dar žr. Bartkutė 2008, 75–77; Bilkis 2011; 2016; Endzelytė 2004; 2014; LVvGDB; Mickienė, Bankauskaitė-Sereikienė 2012; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1962; Senkus KD[1955], 157, 162; [1963a], 483–508; Skardžius RR 4[1973], 907; Sviderskienė 2016; Vitkauskas 1984.

¹²¹ *Stiprinančioji stiprioji* žr. Stundžia 2014, 83–84; 2009, 103–104.

¹²² Gali būti, kad hidronimai kilę iš priesaginių apeliatyvų, pvz. *Liepŷnė* < *liepŷnė* (žr. Vanagas LHD, 43).

55). Pralietuvių akcentinei sistemai rekonstruotina stiprioji cirkumfleksinė priesaga *-ŷn-é*, galbūt dar nedominacinė (dėl šakninio vedinių kirčiavimo žr. § 148). Priesagos priegaidė pakitusi dėl metatonijos, plg. akūtinę *-ŷn-as*. Tad bent dalis aptariamųjų hidronimų priesagos kirtį gali turėti iš seno.

Šakninio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 148. Pastovų šaknies kirtį turintis hidronimas *Švilp-yn-é* up. Erž¹²³ siejamas su *švilpti*, *-ia*, *-é* (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 338), plg. la. *svilpt* (ME 3, 1159). Svarstyтина, kas lėmė veiksmažodžio ir hidronimo šaknies priegaidės skirtumą. Galbūt hidronimas gretintinas su akūtinės šaknies veiksmažodžiu *švilpti*, *-sta(?)*, *-o*, bet jo vartosenos arealas neaiškus, LKŽ^e pateikiami tik *sušvilpti* pavyzdžiai iš rytų Lietuvos. Hidronimas yra pietų žemaičių raseiniškių tarmės plote.

Įmanoma ir veiksmažodžio *švilpauti*, daiktavardžio *švilpa* kirčiavimo analogija. Akūtinę šaknį turi ir onimai *Švilpé* up. Kv (LUEV, 170; Vanagas LHEŽ, 338), *Švilpa* b. Žm, gn. Brž, pv. Rgv (Vanagas LHEŽ, 338).

Neatmestina ir aptariamojo hidronimo sąsaja su apeliatyvu *švilpas* 1 'asiūklis', bet jis fiksuotas apie Alksnėnus, Geistarus (LKŽ^e).

Dėl hidronimo kirčiavimo dar plg. veiksmažodinių vedinių šakninį kirčiavimą, pvz.: *bárskynė* Šv, *cŷpynė* Vdk, *klérkynė* Up, Skdv (LKŽ^e; Pakerys 1994, 118; dar žr. DūnŽ, 42, 59, 141). Taip pat plg. klaipėdiškių *tėvynė* (Girdenis KD 1[1972], 260[67]).

Kita vertus, nepamirština, kad vakarų Lietuvoje, kur yra aptariamasis hidronimas, esama nemažai kitų priesagų hidronimų šakninio kirčiavimo atvejų (žr. 3.4. § 275; HDB Lentelė 1.1.).

3.2.5. Su priesagomis *-al-is*, *-al-é*, *-al-és*

§ 149. Priesagas *-al-is*, *-al-é*, *-al-és* galima išskirti 98 hidronimuose. Šaltiniuose sukirčiuoti 96 šių priesagų hidronimai: 54 turi priesagą *-al-is*, 41 – *-al-é*, 1 – *-al-és* (Vanagas LHD, 85–90)¹²⁴.

§ 150. Įtraukti tie sudurtinius kamienus turintys hidronimai, kurie kirčiuojami priesagoje (9 hidronimai), pvz.: *Alksn-upālis* up. Dr; *Aukšt-upālis* up. Šv (Vanagas LHD, 88). Toks kirčiavimas

¹²³ VK fiksuotas hidronimo šaknies kirtis.

¹²⁴ Dar žr. Bartkutė 2008, 77, 78; Endzelytė 2004; Karaliūnas 2015, 481–482; LVvGDB; Savukynas 1961; 1966; Senkus KD[1963], 471–482; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 174–175; RR 4[1973], 887; Šliavas 2010; Vitkauskas 1984.

determinatyviniams dūriniams nėra būdingas (žr. Stundžia 1995, 109). Prie sudurtinių vardų skirtini ir todėl šiame darbe neapitariami hidronimai, kurie kirčiuojami pirmajame dėmenyje, pvz.: *Gāl-upalis* up. Grg; *Júod-upalis* up. Klp, Ms, Slnt (Vanagas LHD, 88–90).

§ 151. Beveik visi hidronimai, t. y. 90 (49 su prsg. *-al-is*; 40 su prsg. *-al-é*; 1 su prsg. *-al-és*), turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *Bliūd-āl-is* up. Žr; *Burg-āl-is* ež. Als; *Deimant-āl-is* up. NmŽ; *Duob-āl-é* up. Trg; *Gerv-āl-é* | *Gerv-āl-is* up. Tl; *Liep-āl-és* du ež. Trg. Savo šakniniu kirčiavimu (1 a. p.) išsiskiria 6 hidronimai: *Béržt-al-is* up. Žml; *Dárg-al-is* upl. Kltn; *Svìrk-al-is* | *Cvìrk-al-is* | *Švìrk-al-is* up. Žml; *Kaũk-al-é* up. Jnš. Žr. HDB Lentelė 3.2.5.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 152. Su priesaga *-al-is*, *-é* yra sudaromi deminutyvai, vartojami vakarinėje žemaičių tarmės dalyje (Ambrazas DDR 2, 95–96; LKA III, 132; LKTCh, 203; LKG, 281). Priesagas *-al-is*, *-al-é* turi ir vienas kitas veiksmožodinis vedinys (Ambrazas DDR 1, 99, 120; LKG, 334, 377; Skardžius RR 1[1943], 174–175). Bendrinėje kalboje priesagų *-al-is*, *-é*, *-al-is*, *-al-é* apeliatyvai negausūs. Kalbamųjų priesagų vediniai paprastai turi kirtį priesagoje (2 a. p.), pvz.: *krantālis*, *pelkālė*, *mergālė*; *kurpālis*, *nuogālė* ‘neturėjimas kuo apsivilkti’ (BLKKŽ, 79; Pakerys 1994, 140; Ambrazas DDR 2, 95–96; Vanagas LHD, 89).

§ 153. Hidronimai paplitę nedideliame ir gana aiškiai apibrėžtame vakarų Lietuvos plote (Vanagas LHD, 90; dar žr. BLKKŽ, 79; Senkus KD[1963], 475), tad jų priesaginis kirčiavimas gretintinas su apeliatyvams (pirmiausia deminutyvams) būdingu kirčiavimu.

Priesagos kirtį turi iš baritoninio ir mobiliojo kirčio žodžių sudaryti hidronimai, pvz.: *Bliūd-āl-is* up. Žr (: *bliūdas* 2); *Liep-āl-és* du ež. Trg (: *líepa* 1); *Ežer-āl-is* ež. Plng, Plt (: *ėžeras* 3^b); *Duob-āl-é* up. Trg (: *Duobė* 4 up. Trg) (LKŽ^e; LUEV, 36; Vanagas LHEŽ, 68, 190, 101, 97; LVŽ I, 517–518; II, 499–502, 403; Savukynas 1966, 184).

Dar plg. kitų vv. kirčiavimą, pvz.: *Apluokālis* ar. Dr, End, gn. Bbr ir kt.; *Daubālis* pv. NmŽ, Vvr; *Eglynālis* mš. Tv ir kt.; *Kalnālis* k.; *Pušynālis* mš.; *Girālė* ar. DkšS, End, Tv; db. Skdv; mš. Agl ir kt.; *Kretingālė* mstl.; *Daubālės* dr. End ir kt. (žr. BLKKŽ, 79; LVvGDB; LVŽ I, 154; II, 146, 462; III, 195; VŽ^e).

§ 154. Onimų ir apeliatyvų paplitimas leidžia manyti, kad priesagos *-al-is*, *-é* (*-oljo-) vediniai buvo būdingiausi kuršių kalbai (Ambrazas DDR 2, 96).

§ 155. Sprendžiant iš hidronimų, kitų onimų ir apeliatyvų kirčiavimo, ankstesnei kirčiavimo sistemai rekonstruotina stiprioji deminutyvinė

priesaga *-al-is*. Galbūt ji buvo dar nedominacinė (plg. *Dárgalis* upl. Kltn žr. § 151) ir priesaginis kirčiavimas apibendrintas vėliau. Plg. priesagos *-el-is* vedinių kirčiavimą (žr. 4.2.1.).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 156. Hidronimas *Dárg-al-is* upl. Kltn¹²⁵ yra išlaikęs pamatinio būdvardžio *dargus* baritoninį kirtį ir šaknies priegaidę (LVŽ II, 131–132), plg. *Dárgelė* up. (b., pv.) Sml (žr. § 114). Senasis baritoninis šio būdvardžio kirčiavimas, t. y. *dárgus* (1 a. p.), fiksuotas Daukšos raštuose (Skardžius RR 5[1935], 176; LKŽ^e; Būga RR 3, 75–76; dar žr. AK, 410), plg. *dárgumas* 1, *dárga* 1, *dárganotas*, *-a* 1, *dárgana* 1 (žr. LKŽ^e; AK, 409, 410; Skardžius RR 5[1935], 92; Дыбо 2006, 192); *Dárgana* || *Dárganė* kln. Všv; pvd. *Dárgelis*, *Dárgis* (LPŽ^e; Sinkevičiūtė 2005).

§ 157. Hidronimo *Kaūk-al-ė* up. Jnš šaknies kirtis perimtas iš dktv. *kaūkas* 2¹²⁶ ar vksm. *kaūkti* (LKŽ^e), plg. hidronimo variantą *Kaūklankis* (Bartkutė 2008, 77, 78). Atkreiptinas dėmesys, kad hidronimas yra šiaurės Lietuvoje (vakarų aukštaičių šiauliškių tarmės plote). Dėl šiame areale esančių hidronimų šakninio kirčiavimo dar žr. 3.4. § 275.

§ 158. Hidronimas *Bėrzt-al-is* || *Bėrzt-ul-is* (plg. la. *Bērsele*) up. Žml siejamas su *bėržta* 1 ‘beržinė žemė, vieta, kur auga beržai’ (LKŽ^e; dar žr. AK I, 295), dar plg. la. *birzstala* ‘beržynas’ (EH 1, 221) (Vanagas LHEŽ, 62; LVŽ I, 461–462; Endzelytė 2004, 68). Hidronimas (ir šnekamojoje kalboje vartojamas jo var. *Bėrzt-ul-is*) yra išlaikęs pamatinio vardažodžio šaknies kirtį bei priegaidę. Dar plg. *Bėržtas* ež. Grdn, *Bėrztupis* up. Grk, Klp, Plv (Vanagas LHEŽ, 62; LUEV, 17), *Bėržta* || *Bėržtas* plk. Jnk, *Bėrztuva* mš. Gr, *Bėrztuvė* mš. Upt ir kt. (LVŽ I, 461–462). Dar žr. § 160.

§ 159. Hidronimo *Svirk-al-is* || *Cvirk-al-is* || *Švirk-al-is* up. Žml¹²⁷ (plg. la. *Svirkale*, *Svirkāle*, *Švirkale*) šaknies *svirk-* kilmė nėra visiškai aiški. Galbūt sietina su lie. *švirksėti* ‘čiurkšėti’¹²⁸, la. *svirkstēt* ‘t. p.’ ar la. *svirkt* ‘spragsėti; tekėti, birti (apie grūdus)’ (ME 3, 1161) (Vanagas LHEŽ, 324; Endzelytė 2004, 68). Karaliūnas (2015, 481–482) hidronimą kildina iš **svirka* ‘įskilimas, pleišėjimas žemeje’, plg. *svirkti* ‘skilti, irti, pleišėti’. Bet

¹²⁵ Hidronimo šaknies kirtis fiksuotas VK. Nors kaip variantinis užfiksuotas ir priesagos kirtis, dėl kurio plg. kitiems priesagų *-al-ė*, *-al-is* hidronimams būdingą kirčiavimą.

¹²⁶ Nors ir 4 a. p. (LKŽ^e).

¹²⁷ LUEV, 158 fiksuota šio hidronimo lytis *Svirkalnis* laikytina korektūros klaida ar pan.

¹²⁸ Apeliatyvas pateiktas Vanago, LKŽ^e jis nefiksuotas.

kokių kilmės atveju hidronimas greičiausiai yra išlaikęs pamatinio žodžio šaknies kirtį; dėl šaknies kirčio galbūt plg. avd. *Svirka*.

Kita vertus, jis hidronimo kirčiavimas gali būti analoginis, plg. *Béržtalis* up. Žml (ši upė teka greta *Svirkalio*). Dar žr. § 160.

§ 160. Upės *Béržtalis* ir *Svirkalis*, kitaip nei dauguma priesagos *-al-is* hidronimų, yra Pakruojo rajone, t. y. šiaurės panevėžiškių, o ne žemaičių tarmės plote. Pastebėtina, kad upės teka ir Latvijoje, aptariamųjų hidronimų kirčiavimui galėjo turėti įtakos ir latvių kalbos lyčių *Bērsele*, *Svirkale* kirtis pradiniam skiemenyje.

Be to, šaknyje kirčiuojami kitų priesagų hidronimai neretai yra būtent šiaurės Lietuvoje, žr. HDB Lentelė 1.1.; 3.4. § 275. Šakninis kalbamųjų hidronimų kirčiavimas galbūt sietinas ir su žiemgalių substratu.

3.2.6. Su priesagomis *-(i)ut-is*, *-(i)ut-ė*, *-uč-iai*, *-ut-ys*

§ 161. Priesagas *-(i)ut-is*, *-(i)ut-ė*, *-uč-iai*, *-ut-ys* turi 88 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti 85 hidronimai: 47 turi priesagą *-(i)ut-is*, 36 – *-(i)ut-ė*, 1 – *-uč-iai*, 1 – *-ut-ys* (turi var. su priesaga *-ut-is*) (Vanagas LHD, 209–211, 30, 48–49, 52)¹²⁹.

§ 162. Beveik visi, t. y. 84 (47 su prsg. *-ut-is*, 36 su prsg. *-(i)ut-ė*, 1 su prsg. *-uč-iai*), kalbamąsias priesagas turintys hidronimai yra priesaginio kirčiavimo (2 a. p.), pvz.: *Akl-ūt-is* ež. Švčl; *Aug-ūt-is* up. Vks; *Gab-ūt-is* ež. Krn; *Babr-ūt-ė* up. Tl; *Berž-ūt-ė* up. Šln; *Žydar-ūč-iai* up. Lbnv. Vienas hidronimas turi šakninio ir kilnojamojo kirčiavimo variantų: *Varp-ut-ys* 3^a | *Várp-ut-is* 1 up. Brb. Žr. HDB Lentelė 3.2.6.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 163. Priesagą *-(i)ut-is*, *-ė* turintys deminutyvai ir veiksmožodinės ar vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai tiek bendrinėje kalboje, tiek tarmėse paprastai gauna priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *senūtis*, *-ė*, *margūtis*, *eglūtė*, *drebūčiai*, *rogūtės* (Stundžia 2014, 81; 2009, 100; 1995, 61; BLKKŽ, 85–86; Pakerys 1994, 122; DLKG, 85, 91, 192–193; Ambrazas DDR 2, 103; DDR 1, 82, 142; LKG, 242, 269–271; Skardžius RR 1[1943], 362–364; dar žr. Senkus KD[1972], 342–343).

¹²⁹ Dar žr. Bartkutė 2008, 76; Bichlmeier 2019; Bilkis 2011a; 2017; Mickienė, Bankauskaitė-Sereikienė 2012; Karaliūnas 2015, 172; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1961; 1966; Senkus KD[1963], 471–482; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 363–364; RR 4[1973], 899; Šliavas 2010; Vitkauskas 1984.

§ 164. Priesagos kirtį turi tiek iš baritoninio (1, 2 a. p.), tiek iš mobiliojo (3, 4 a. p.) kirčiavimo žodžių padaryti hidronimai, pvz.: *Grik-ūt-is* ež. Rud (: *Grikis* 2 ež. Rud (LUEV, 52)); *Lyg-ūt-is* ež. Rud (: *lygus*, -i 1¹³⁰); *Samp-ūt-ė* ež. Grk (: *Sampe* 2 ež. Grk (LUEV, 142)); *Ilg-ūt-is* ež. Rdš, Rdš (: *ilgas*, -à 3); *Lank-ūt-ė* up. Grnk (: *lankà* 4), *Šak-ūt-ė* up. Rsn, VI (: *šakà* 4) (LKŽ^e; Vanagas LHD, 209; LHEŽ, 191, 180, 324; Savukynas 1966, 193).

Hidronimai kirčiuojami pagal tuos pačius dėsningumus kaip priesagos *-(i)ut-is*, *-ė* apeliatyvai.

Dar plg. kitų onimų kirčiavimą, pvz.: *Apūtis* avd.; *Danūtė* avd.; *Galūtis* rst.; *Gražūtis* kln., mš.; *Galūtė* pv.; *Lakštūtė* rst.; *Pilūtė* plkn.; *Šilūtė* mst.; *Degučiai* mstl. (žr. BLKKŽ, 86; Bilkis 2008, 129t.; LVŽ II, 189; III, 33, 267; VŽ^e).

Keli hidronimai greičiausiai yra perėmę kirtį iš priesaginių asmenvardžių, pvz., *Skud-ūt-is* ež. Ign < *Skud-ūt-is* avd. (žr. Vanagas LHD, 48–49).

§ 165. Kaip ir kitos deminutyvinės priesagos, priesaga *-ut-is* senojoje lietuvių kalboje galimai buvo stiprioji, plg. *-el-is* (3.2.1. (§ 111)), *-(i)uk-as* (3.2.3. (§ 142)) ir kt.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 166. Hidronimas *Varp-ut-ỹs* 3^a || *Várp-ut-is* 1 up. Brb¹³¹ kirčiuojamas dvejopai kaip ir apeliatyvas *várputis* 1 || *varputỹs* 3^a (LKŽ^e; Vanagas LHD, 30; LHEŽ, 365–366).

3.2.7. Su priesagomis *-(i)ul-is*, *-(i)ul-ė*, *-ul-ys*

§ 167. Šias priesagas turi 82 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti 79 hidronimai: 45 su priesaga *-(i)ul-is* (1 turi var. su priesaga *-ul-ys*), 27 – su *-(i)ul-ė*, 7 – su *-ul-ys* (1 turi var. su priesaga *-ul-is*) (Vanagas LHD, 199–201, 48, 51)¹³².

§ 168. Didžiausia dalis hidronimų, t. y. 59 (37 su prsg. *-(i)ul-is*; 22 su prsg. *-(i)ul-ė*), kirčiuojami priesagoje (2 a. p.), pvz.: *Bab-ùl-is* up. Aln;

¹³⁰ Tarmėse ir *lygus*, -i 3, *lygùs*, -i 3 (LKŽ^e). Senųjų raštų duomenys rodo, kad būdvardis buvo baritonas (žr. Skardžius RR 5[1935], 177, 209; Būga RR 3, 76; etc.).

¹³¹ VK vieną kartą fiksuotos abi hidronimo lytys. Taip pat vieną kartą užrašyta tik *Varputys*. Toje pačioje vietovėje fiksuotas ir pievos vardas *Varputis*.

¹³² Dar žr. Bartkutė 2008, 71; Bilkis 2006; 2009; 2016; 2017; Būga RR 3, 154; Endzelytė 2004; LVvGDB; Mažiulis PKEŽ, 289; Razmukaitė 2008; Savukynas 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1963], 471–482; Sirtautas 2010; Skardžius RR 4[1973], 909.

Burb-ùl-is up. Žmt; *Daub-ùl-is* up. Žgr; *Bumb-ùl-é* up. Klm; *Dumb-ùl-é* up. Kltn, Šlv. Vienuolika (6 su prsg. *-ul-is*; 5 su prsg. *-ul-é*) hidronimų turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.), pvz.: *Gíed-ul-is* up. Vks; *Taũr-ul-is* up. Nj; *Dárb-ul-é* ež. Ps; *Vaĩd-ul-é* up. Dbk. Šeši hidronimai turi priesagą *-ul-ys* ir yra kilnojamojo kirčiavimo (3^a ar 3^b a. p.), pvz.: *Beb-ul-ỹs* 3^b up. Šmk; *Šaš-ul-ỹs* 3^b up. Kv. Trys hidronimai turi kirčiavimo variantų: *Birž-ul-is* 1 | *Birž-ùl-is* 2 ež. Varn; *Gēr-ul-is* 1 | *Ger-ul-ỹs* 3^b up. Tv; *Vaisk-ul-ỹs* 3^b | *Vaĩsk-ul-is* 1 up. Vnd. Žr. HDB Lentelė 3.2.7.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 169. Priesaginis hidronimų kirčiavimas gretintinas su priesagos *-(i)ul-is*, *-é* apeliatyvų kirčiavimu. Su šia priesaga yra sudaromi deminutyvai, taip pat veiksmažodinės bei vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (DLKG, 92, 108, 119; Ambrazas DDR 2, 96–97, 169–172; DDR 1, 158–159; LKG, 274–275, 324–325, 352; Skardžius RR 1[1943], 188–189; dar žr. Senkus KD[1972], 322–323). Priesaga *-(i)ul-is*, *-é* yra dominacinė stiprioji¹³³, deminutyvams ir kai kuriems kitų reikšmių vediniams tiek bendrinėje kalboje, tiek tarmėse būdingas priesaginis kirčiavimas (2 a. p.), pvz.: *gerùlis*, *-é*, *mažiùlis*, *-é*, *burbùlis*, *dundùlis*, *drobùlė*, *motùlė* (Stundžia 2014, 81; 2009, 100; 1995, 47, 68; Pakerys 1994, 131; BLKKŽ, 88t.).

Kitiems onimams taip pat būdingas priesaginis kirčiavimas, pvz.: *Čepùlis* avd.; *Gerùlis* avd.; *Statùlis* grv.; *Trakùlis* b.; *Apskritùlė* b., mš., pv.; *Duobùlė* b., rst. ir kt. (žr. Bilkis 2008, 99, 100; BLKKŽ, 88–89; LPŽ^e; LVvGDB; LVŽ I, 157; II, 400).

§ 170. Dėl priesaginio kirčiavimo dar plg. senuosiuose raštuose vartotus vardažodinius vedinius *miel(i)ùlis*, *bičiùlis*, *rudùlis*, *bėdùlis*, *keršùlis* (žr. Ambrazas DDR 2, 169–170; dar žr. Skardžius RR 5[1935], 116). Galimai priesagos kirčiu jie skyrėsi nuo priesagos *-ul-is/-ul-ys* veiksmų pavadinimų, plg. Daukšos raštų *snaudulỹs*, *geidulỹs* | *geĩdulis* (žr. Skardžius RR 5[1935], 115; Ambrazas DDR 1, 57t.). Tad keltina prielaida, jog senojoje lietuvių kalboje vardažodinių vedinių – galbūt tik deminutyvų – priesaga *-ul-is* buvo stiprioji. Plg. kas pasakyta apie priesagą *-el-is* (žr. 3.2.1. (§ 111, 125)).

Tikslesniam priesagos *-ul-is* (*-ul-ys*) akcentinės raidos klausimui reikalingas atskiras išsamesnis tyrimas, juolab, kad vardažodinių ir veiksmažodinių šios priesagos vedinių kirčiavimas dabartinėse tarmėse labai įvairuoja (žr. Pakerys 1994, 166–167).

¹³³ *Stiprinančioji stiprioji* žr. Stundžia 2014, 79–81; 2009, 98–100.

§ 171. Įdomu tai, kad priesagos *-ul-is*, *-ė* deminutyvai labiausiai paplitę pietų aukštaičių tarmėje (Ambrasas DDR 2, 96), o hidronimų su šia priesaga pietų Lietuvoje beveik nėra (žr. Vanagas LHD, 201, 419; Senkus KD[1963], 476; HDB Lentelė 3.2.7.).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 172. Variantinė hidronimo lytis *Bėržt-ul-is* up. Žml yra perėmusi pradinio skiemens kirtį iš pagrindine laikomos lyties *Bėržt-al-is* (žr. § 158). Hidronimas yra išlaikęs pamatinio vardažodžio *bėržta* 1 ‘beržinė žemė, vieta, kur auga beržai’ šaknies kirtį bei priegaidę (LKŽ^e; dar žr. AK I, 295; Vanagas LHEŽ, 62; LVŽ I, 461–462; Endzelytė 2004, 68).

§ 173. Hidronimas *Jōk-ul-is* up. Prk siejamas su avd. **Jōkulis*, plg. pvd. *Jakūlis*, *Jākas* (Vanagas LHEŽ, 136). Dėl šaknies kirčio plg. *Jōkiškės* pv.; *Jōkūbas* avd. Akm (LPŽ^e). Dar plg. *Priekulė* 1 mst. (: la. avd. *Priekulis*, *Priekuls*) (LVvGDB; VŽ^e), *Rōtuliai* 1 k. (VŽ^e; BLKKŽ).

§ 174. Hidronimas *Vaīd-ul-ė* up. Dbk¹³⁴ galbūt sietinas su *vaīdas* ‘vaiduoklis, šmėkla’ (Vanagas LHEŽ, 358), kuris tarmėse kirčiuojamas 2 ir 4 a. p. (LKŽ^e). Neaišku, kuri apeliatyvo akcentinė paradigma pirminė. Hidronimas galimai atspindi baritoninį vardažodžio kirtį.

§ 175. Neaiškus hidronimo *Ruņg-ul-ė* up. Lbg ryšys su pamatinių žodžių akcentuacija, jis gretinamas su vksm. *rungūoti*, dktv. *rungà* (a. p. nefiksuota) ‘ankšta vieta, kur reikia rangytis’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 284). Labiausiai tikėtina, kad jo šaknies kirtis reliktinis, plg. *Ruņgė* 2 up. Slč (LUEV, 139).

§ 176. Hidronimai *Dārb-ul-ė* ež. Ps¹³⁵, *Taūr-uli-s* up. Nj¹³⁶ siejami su silpnosios šaknies apeliatyvais atitinkamai *dārbas*¹³⁷ 3¹³⁸, plg. la. *darbs* (ME 1, 439), ir *taūras* 4 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 80, 342; Savukynas 1962, 192; Endzelytė 2004, 70; LVŽ II, 130). Jeigu kilmės prielaidos teisingos, lauktinas kilnojamasis ar priesaginis šių hidronimų kirčiavimas.

Abu hidronimai yra šiaurės panevėžiškių tarmės plote. Tarmės kirčiavimo ypatybės greičiausiai lėmė hidronimų šaknies kirtį. Kalbamosios tarmės plote pastebimos pradinio skiemens kirčio apibendrinimo, daugiaskiemenių

¹³⁴ Hidronimas VK fiksuotas vieną kartą (kirčiuotas šaknyje). Kiti vv. *Vaidulė* kirčiuojami priesagoje.

¹³⁵ Hidronimas fiksuotas VK (PKK) vieną kartą (kirčiuotas šaknyje).

¹³⁶ Hidronimas VK fiksuotas pora kartų. Abu kartus kirčiuotas šaknyje, taip pat fiksuota *Taūrus* b.

¹³⁷ Turint galvoje senesnę jo reikšmę, susijusią su plėšimo, pynimo, lenkimo ir pan. sąvokomis.

¹³⁸ Toks kirčiavimas fiksuotas Daukšos raštuose (žr. Skardžius RR 5[1935], 69) ir 1605 m. katekizme (žr. Zinkevičius 1975, 20).

3^a ir 3^b daiktavardžių perėjimo į 1 a. p. tendencijos (žr. Zinkevičius 1979, 92; 1966, 48; Garšva 1982, 71–72; Kačiuškienė 2001, 202t.). Dar žr. § 178.

Dėl *Dárb-ul-é* dar plg. *Dárbé* pv. Luok (LVŽ II, 130).

Beje, toje vietovėje, kur teka upė *Taūrulis*, yra nemaža sudurtinių hidronimų, kurie paprastai turi kirtį pradiniame skiemenyje, pvz., *Laižupis* up. Nj, *Pliēnupis* up. Nj, *Sviřnupis* up. Nj, *Šveñtupis* up. Krkn ir kt. (LUEV, 88, 126, 158, 170). Galbūt jų kirčiavimo analogija turėjo įtakos kalbamojo hidronimo šakniam kirčiavimui.

Kita vertus, neatmestina galimybė, kad daiktavardis *taūras* buvo baritonas, plg. *taūris* 2 ‘tauras’ (LKŽ^e), *Taurijà* | *Taūrija* up. Šm (6.1. § 558).

§ 177. Kitų šakninio kirčiavimo hidronimų, t. y. *Gíed-ul-is* up. Vks, *Niēd-ul-is* ež. Dg, *Niēd-ul-é* up. Dg, *Srib-ul-is* up. Šlv, *Virk-ul-é* up. Lkv ryšys su apeliatyvais nėra toks aiškus (dauguma yra archajiški) (žr. Vanagas LHEŽ, 115, 102, 230, 312, 387, 373; LVŽ III, 167; LVvGDB). Labiausiai tikėtina, kad jie yra išlaikę senovinį kirčiavimą. Dėl *Virkulė* dar plg. *Virkė* 1 up. Klm (LUEV, 198). Dar žr. § 178.

§ 178. Pastebėtina, kad dauguma šaknies kirtį turinčių priesagų *-ul-is*, *-ul-é* hidronimų yra šiaurės ir vakarų Lietuvoje, žr. HDB Lentelė 3.2.7. Dėl šakninio hidronimų kirčiavimo dar žr. 3.4. § 275; HDB Lentelė 1.1.

Kai kurie aptariamųjų priesagų vardažodiniai ir veiksmožodiniai vediniai žemaičių tarmėje yra šakninio kirčiavimo (1 a. p.), pvz.: *týrulis*, *mítulis*, *-é*, *mùgulis*, *-é*, *mùkulis*, *-é*, *pavařgulis*, *šùtulis* (LKŽ^e; DūnŽ, 202, 205, 383; KŽ, 241; Pakerys 1994, 166, 106; dar žr. Ambrazas DDR 1, 159; DDR 2, 170–171; Skardžius RR 1[1943], 187; RR 5[1935], 117). Taip pat esama šakninio ir kilnojamojo kirčiavimo variantų, pvz., *snaigulė* 1 | *snaigulė* 3^b. Apeliatyvų kirčiavimo analogija galėjo turėti įtakos priesagų *-ul-is*, *-ul-é* hidronimų šakniam kirčiavimui.

Kilnojamojo kirčiavimo (3^a ar 3^b a. p.) ir kilnojamojo/šakninio kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 179. Hidronimo *Vart-ul-ỹs* 3^a up. Šll siejamo su *vartýti* (*vārto*, *vārtē*) (Vanagas LHEŽ, 366, 362) kirčiavimas gretintinas su veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimams būdingu kirčiavimu, pvz.: *čiaudulỹs* 3^a, 3^b, *dusulỹs* 3^b, *drebulỹs* 3^b (Stundžia 2014, 89; 2009, 111; 1995, 68; BLKKŽ, 131; Pakerys 1994, 164–167; dar žr. Skardžius RR 1[1943], 186–188; Ambrazas DDR 1, 57t., 92, 213). Plg. Daukšos raštuose fiksuotus *snaudulỹs*, *sopulỹs* (ir *sópulis*), *geidulỹs* (ir *geĩdulis*) (LKŽ^e; Skardžius RR 5[1935], 115). Tik spėtina, kad hidronimo pamatiniu laikomo

veiksmazodžio šaknis buvo silpnoji¹³⁹ ir hidronimo kilnojamasis kirčiavimas tai atspindi.

Vis dėlto abejonių dėl sąsajos su *vařto*, *vařtė* ar pan. kelia akūtinė hidronimo šaknies priegaidė.

§ 180. Hidronimų *Beb-ul-ỹs* 3^b up. Šmk, *Šaš-ul-ỹs* 3^b up. Kv kilmė nėra tokia aiški (žr. LVŽ I, 411; Vanagas LHEŽ, 326, 329t.), kilnojamasis jų kirtis gali būti gretintinas tiek su minėtųjų veiksmazodinių vedinių (žr. § 179), tiek su vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų kirčiavimu, pvz.: *graudulỹs* 3^b, *juodulỹs* 3^a, 3^b (Stundžia 2014, 89; 2009, 111; 1995, 68; BLKKŽ, 131; Pakerys 1994, 164–167; Skardžius RR 1[1943], 186–188; Ambrazas DDR 2, 35t.; 169–171).

§ 181. Hidronimo *Rimš-ul-ỹs* 3^b || *Rumš-ul-ỹs* up. Bsg kilnojamasis kirtis greičiausiai perimtas iš šio hidronimo varianto *Rimšupỹs*, pastarosios lyties kirčiavimas paremtas dūrinių kirčiavimo dėsningumais¹⁴⁰. Tačiau gali būti lygintinas su kitų priesagos *-ul-ys* hidronimų ir apeliatyvų kirčiavimu (§ 179–180).

§ 182. Hidronimas *Gēr-ul-is* 1 || *Ger-ul-ỹs* 3^b up. Tv¹⁴¹ siejamas su *gēras*, *-à*, plg. *Gerupỹs* || *Gērupis* up. Kl, Tt (Vanagas LHEŽ, 113; LVvGDB). Hidronimo kilnojajam kirčiavimui galėjo turėti įtakos būdvardžio mobilus kirtis (4 a. p.) (LKŽ^e; dar žr. KŽ, 104), fiksuotas ir senuosiuose raštuose (Daukšos *Postilėje*; 1605 m. katekizme), dar plg. prieveiksmio *gerai* kirčiavimą (Skardžius RR 5[1935], 210[174]; Дыбо 2006, 152–155; Zinkevičius 1975, 52; dar žr. LKŽ^e; KŽ, 104). Skardžiaus (RR 5[1935], 183t.[147t.]) nuomone, tai senas oksitonas. Plg. žemaičių tarmėje vartojamus vardažodinius vedinius *baugulỹs* 3^b, *skanulỹs* 3^b (LKŽ^e; DūnŽ, 115, 43; KŽ, 134, 41; Ambrazas DDR 2, 35t., 170; Skardžius RR 1[1943], 186t.; Pakerys 1994, 164t.); dar plg. *Apskridulỹs* plk. Šlv (: **apskridas* ‘apskritas’) (Bilkis 2008, 104).

Kita vertus, minėtieji vediniai gali būti kirčiuojami pagal apibendrintą kirčiavimo modelį. Dar plg. kilnojają priesagos *-in-ys* ypatybės turėtojų pavadinimų kirčiavimą (daugiausiai vartojamų vakarinėse tarmėse), nepriklausantį nuo pamatinių žodžių akcentuacijos, pvz., *drobinỹs* (: *dróbė* 1,

¹³⁹ Dėl senojo veiksmazodžių akcentinio statuso žr. § 46 ir ten nurodytą literatūrą.

¹⁴⁰ Pirmasis dėmuo sietinas su avd. *Rimša*, *Rimšas*, dar plg. *rimša*, ar vksm. *rimšyti*, *rūmšti* (Bilkis 2009, 361; 2006, 55–56; Vanagas LHEŽ, 278).

¹⁴¹ VK šakninis kirčiavimas nurodytas kelis kartus, taip kirčiuojamas ir pievos vardas *Gērulis*. Kilnojamojo kirčio variantas fiksuotas tik vieną kartą (PKK): šalia *Gērulis* nurodyta, jog sako ir *Gerulỹs*. Manytina, kad abu kirčiavimo variantai yra autentiški. VK užfiksuotas ir kirčiavimo variantas *Gerūlis* (1986 m.).

drōbė 2), *ratinỹs* (: *rātas* 2) (LKŽ^e; žr. Ambrasas DDR 1, 147–148; dar žr. § 464). Dar plg. *Vaiskulỹs* žr. § 183.

Mano požiūriu, neatmestina hidronimo siejimo su veiksmažodžiu *gėrti* (*gėria*) (LKŽ^e; KŽ, 105) galimybė, plg. la. *dzeŗt* (ir *dzeŗt*) (ME 1, 546; dar žr. Mažiulis PKEŽ, 284), *Gertà*, *Geŗtas* up. Glv (Vanagas LHEŽ, 113), ir hidronimo kirčiavimą *Gerulỹs* galima lyginti su veiksmažodiniams priesagos *-ul-ys* vediniams būdingu kilnojamuoju kirčiavimu, plg. *karkulỹs* 3^b, *kosulỹs* 3^a (LKŽ^e; Pakerys 1994, 164t.; Skardžius RR 1[1943], 186t.), *Vartulỹs* 3^a up. Šil (žr. § 179).

Pastovus aptariamojo hidronimo šaknies kirtis greičiausiai vėlesnis negu kilnojamasis kirčiavimas. Vienas veiksmių galėjusių turėti įtakos šakniniam hidronimo kirčiavimui vyraujantis šaknies kirtis *Gerulỹs* kirčiavimo paradigmoje, t. y. *Gėrulio*, *Gėruliui*, *Gėrulį*, *Gėruliu*. Dėl šios priežasties pradinio skiemens kirtis galėjo būti apibendrintas visai paradigmai.

Variantinis aptariamojo hidronimo kirčiavimas gali būti lygintinas ir su dvejopu priesagų *-ul-is/-ul-ys*, *-ul-ė* vardažodinių ar veiksmažodinių apeliatyvų kirčiavimu žemaičių tarmėje, plg., *snaĩgulė* 1 Plt, Kv, Rs, Kin ir *snaĩgulė* 3^b Užv, *snaĩgulỹs* Vyž arba *sprogulė* 3^a Tt ir *sprógulė* 1 Krkl, *dýgulỹs* 3^a Krkl, Vks, Plt ir *dýgulis* 1, *kaĩulỹs* 3^b Kltn, Sd, Rnv ir *kāĩulis* 1 KlvrŽ, Užv (LKŽ^e; DūnŽ, 339, 71, 117; KŽ, 76; dar žr. Pakerys 1994, 166t.). Daušos *Postilėje* taip pat fiksuota dvejopo kirčiavimo atvejų, pvz., *geidulỹs* || *geĩdulis* (Skardžius RR 5[1935], 117, 115[81, 79]; LKŽ^e). Taip pat, kaip minėta, kai kurie kalbamųjų priesagų vediniai yra tik šakninio kirčiavimo (1 a. p.) (žr. § 178). Tad pastovaus kirčiavimo variantas *Gėrulis* gali būti analoginis.

Pastebėtina, kad vakarų, šiaurės Lietuvoje variantinio kirčiavimo hidronimų esama daugiau, plg. *Duōb-in-is* 1 || *Duob-in-ỹs* 3^b up. Lk, *Kert-en-ỹs* || *Keŗt-en-is* 1 up. Bt, *Gerv-ain-ỹs* 3^b || *Geŗv-ain-is* 1 up. Tl, *Žād-ik-ė* 1 || *Žad-ik-ė* 3^b || *Žād-ik-is* 1 || *Žad-ik-ỹs* 3^b up. Pšš (žr. § 472, 192, 582, 202).

VK fiksuotos lyties *Gerũlis* kirčiavimas lygintinas su priesagos *-ul-is* deminutyvams būdingu priesaginiu kirčiavimu (žr. § 169).

Dėl hidronimo *Gėrulis* || *Gerulỹs* kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 284–285.

§ 183. Hidronimų *Vaisk-ul-ỹs* 3^b up. Št, *Vaisk-ul-ỹs* || *Vaĩsk-ul-is*¹⁴² up. Vnd pamatiniu žodžiu laikomas *vaiskũs*, *-i* (Vanagas LHEŽ, 359)¹⁴³,

¹⁴² Hidronimas PKK fiksuotas tik pora kartų, iš jų vieną kartą nurodomi abu kirčiavimo variantai.

galbūt plg. *Raudžiulys* plk. Prnv (Bilkis 2008, 116). Šio būdvardžio 4 a. p. (LKŽ^e) laikytina naujove, greičiausiai atsiradusia po Saussure'o dėsnio veikimo¹⁴⁴. Tad hidronimų kilnojamojo kirčio sąsaja su būdvardžio akcentuacija mažai tikėtina.

Manytina, kad hidronimai kirčiuojami pagal apibendrintą kilnojamojo kirčiavimo modelį būdingą ne tik veiksmažodiniams, bet ir vardažodiniams vediniams, plg. *šviesulys* 3^b, *margulys* 3^b, *juodulys* 3^a, 3^b (LKŽ^e; Pakerys 1994, 164t.; Skardžius RR 1[1943], 186t.). Beje, neatmestina galimybė, kad hidronimas galėjo remtis ir veiksmažodžiu *vaiskėti* (LKŽ^e); plg. *Ginčulys* plk. Krk, *Kačiulys* b. Krk (Bilkis 2008, 116). Dar žr. § 182 kas pasakyta apie hidronimo *Gėrulis* | *Gerulys* kilnojamąjį kirtį.

Hidronimo *Vaiskulys* | *Vaiskulis* up. Vnd šakninio kirčiavimo variantas galbūt atspindi baritoninį pamatinį laikomo būdvardžio kirtį, t. y. **vaiskus*, plg. vns. vard. *vaiskus*, n. *vaisku* Lkm (LKŽ^e; Kardelytė 1961, 10–11). Kita vertus, žr. § 182 kas pasakyta dėl *Gėrulis* | *Gerulys* šaknies kirčio apibendrinimo.

Dėl hidronimo kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 285–286.

§ 184. Atkreiptinas dėmesys, kad aptartieji kilnojamojo kirčiavimo ir kilnojamojo/šakninio kirčiavimo variantus turintys hidronimai yra vakariniame Lietuvos plote. Vakarinėse tarmėse paprastai vartojami minėtieji priesagos *-in-ys* ypatybės turėtojų pavadinimai. Taip pat kitų priesagų (*-el-ys*, *-ik-ys* ir kt.) hidronimai, asmenvardžiai (žr. HDB Lentelė 1.2.; 3.4. § 277). Tad tai arealinis reiškinys. Galbūt ir išnykusių vakarinių baltų genčių substratinis palikimas.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 185. Hidronimas *Birž-ul-is* 1 ež. Varn¹⁴⁵ yra išlaikęs pamatinio vardažodžio *biržė*, *biržis* 1 'beržų miškelis, beržynas, beržynėlis', plg. la. *biržs* (žr. Stundžia 1985, 142–147), šaknies kirtį bei priegaidę (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 65; Savukynas 1961, 223; LVŽ I, 491–492;

¹⁴³ Tiesa, Vanagas (LHD, 201) pastebi, kad šie hidronimai gali būti ne priesaginiai, o sudurtiniai hidronimai, plg. *Vaisinė* up. Smal, *Kulė* up. Ds, *kulys* 'kampas, kraštas'.

¹⁴⁴ Senovine laikytina akūtinė būdvardžio *vaiskus* šaknies priegaidė, išlaikyta ir dabartinėse tarmėse – *váiskus* 3, 1 (LKŽ^e). Susiformavus galūniniam *u* kamieno būdvardžių kirčiavimui, galėjo pakisti kirčiavimo paradigma dėl kirčio peršokimo iš galūnės į kamieną (plačiau dėl *u* kamieno būdvardžių raidos žr. Lazauskaitė 1998; dar žr. § 45).

¹⁴⁵ VK daugiausiai fiksuotas šakninis hidronimo kirčiavimas. Keli užrašymai yra ir su priesagos kirčiu.

LVvGDB). Dar plg. *Biržai* mst. 1 (LVvGDB; VŽ⁶). Dėl šakninio hidronimų kirčiavimo dar žr. § 178.

Priesaginis šio hidronimo kirtis – *Birž-ùl-is* – yra naujesnis, atsiradęs pagal analogiją dėl priesagos *-ul-is* deminutyvams būdingo kirčiavimo (žr. § 169).

3.2.8. Su priesagomis *-en-is*, *-en-ė*, *-en-ys*, *-en-iai*

§ 186. Priesagas *-en-is*, *-en-ė*, *-en-ys*, *-en-iai* turi 50¹⁴⁶ hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuoti 47 hidronimai: 34 turi priesagą *-en-is*, 10 – *-en-ė*, 2 – *-en-ys* (1 turi var. su *-en-is*); 1 – *-en-iai* (Vanagas LHD, 132–133, 37, 38)¹⁴⁷.

§ 187. Didžioji dalis hidronimų, t. y. 43 (34 su prsg. *-en-is*; 8 su prsg. *-en-ė*; 1 su prsg. *-en-iai*), turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *Aud-ėn-is* ež. Dglš; *Bik-ėn-is* up. Sb; *Bliūd-ėn-is* ež. JnšM; *Kreš-ėn-ė* up. Lk; *Mut-ėn-ė* up. Dbg; *Šalt-ėn-iai* up. Vks. Hidronimas *Dėrv-en-ė* up. d. Dnr kirčiuojamas šaknyje (1 a. p.). Hidronimas *Lyg-en-ė* up. Jšn yra 4 a. p. Vienas hidronimas yra kilnojamojo kirčiavimo: *Ten-en-ỹs* 3^b up. Šlu. Taip pat vienas hidronimas turi kirčiavimo variantų: *Kert-en-ỹs* 3^b || *Keřt-en-is* 1 up. Bt. Žr. HDB Lentelė 3.2.8.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 188. Hidronimai kirčiuojami priesagoje taip pat kaip priesagos *-en-is*, *-ė* veiksmožodinės ir vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai¹⁴⁸, kurie paprastai yra 2 a. p.¹⁴⁹, pvz.: *tylėnis*, *-ė*, *ankštėnė*, *laibėnis* (Stundžia 2014, 80; 2009, 99; Pakerys 1994, 129; BLKKŽ, 81; DLKG, 111, 120; LKG, 331, 353–354; Ambrazas DDR 1, 126; DDR 2, 166; Skardžius RR 1[1943], 235–236).

¹⁴⁶ Keletas hidronimų Vanago (LHD, 37, 38) pateikta prie pirminių hidronimų. Neaišku, ar priesaga (tik baigmuo?) *-men-ė*, ar *-en-ė* išskirtina hidronimuose *Lekmėnė* up. Btg, Kltn (: *lekmenė* (la. *lekmenis*)) (Vanagas LHD, 39; LHEŽ, 185), tad jie neįtraukti į tyrimą; plg. *-men-a*, *-en-a* skyrimo problemą 4.1.2.

Hidronimų *Pándenis* up. Šd; *Daugývenė* up. Rz struktūra neaiški, priesagos išskyrimas labai abejotinas (Vanagas LHD, 39, 133, 132; LHEŽ, 243, 81), todėl jie šiame darbe nenagrinėjami.

¹⁴⁷ Dar žr. Bartkutė 2008, 76, 106; Bilkis 2016; Endzelytė 2004; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1961; Skardžius RR 1[1943], 235; RR 4[1973], 909.

¹⁴⁸ Dėl kitų reikšmių priesagos *-en-ė* vedinių dar žr. Ambrazas DDR 1, 60, 194, 213–214; DDR 2, 43; LKG, 301–302, 403.

¹⁴⁹ Priesaga *-en-is*, *-ė* yra dominacinė stiprioji.

§ 189. Keltina prielaida, kad priesaga *-en-is* ir senojoje lietuvių kalboje buvo stiprioji, atsiradusi iš silpnosios būdvardinės priesagos *-en-as*, plg. *mélenas*, -à 3^a (ir 1); dar plg. kai kurių priesagos *-en-as* (*-en-a*) veikėjų pavadinimų, galimai laikytinų sudaiktavardėjusiais būdvardžiais (Ambrazas DDR 1, 126–127), kilnojamąjį kirtį, pvz., *keženà* 3^b (LKŽ^e; žr. § 313). Plg. dktv. *-išk-is* ir bdv. *-išk-as* ir kt. priesagų santykį (žr. § 39). Tačiau šiai prielaidai pagrįsti reikalingas išsamus kalbamosios priesagos akcentinės raidos tyrimas. Juolab, kad esama ir kilnojamojo kirčio vardažodžių (žr. § 192).

Šakninio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 190. Hidronimo *Dérv-en-ė* up. d. Dnr šaknies kirtis perimtas iš pamatinio dktv. *dérva*, kuris tarmėse yra 1 a. p. (LKŽ^e; Bartkutė 2008, 106); dar plg. *Dérv-el-is* || *Derv-el-ỹs* up. Rz, *Dérv-el-is* up. Lnkv (žr. § 125).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (4 a. p.).

§ 191. Hidronimo *Lyg-en-ė* up. Jšn¹⁵⁰ pamatinis būdvardis *lygus* (Vanagas LHEŽ, 191) dabartinėje kalboje dažnai yra 3 a. p., bet senesniu laikytinas baritoninis jo kirtis, t. y. *lýgus*, -i 1 (LKŽ^e)¹⁵¹. Tad hidronimo 4 a. p. veikiau laikytina naujove. Hidronimas yra rytiniame pietų aukštaičių tarmės plote, besiribojančiame su rytų vilniškių tarmės arealu. Pietų aukštaičių šnektose pastebimas polinkis į linksniuojamųjų vardažodžių oksitonezę (plačiau žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2010; Ragaišienė 2010; Mikulėnienė 1996; etc.). Nors tokia tendencija ryškesnė pietvakariniame areale, galimai ji turėjo įtakos ir aptariamąjo hidronimo kirčiavimui.

Dar plg. tradicinio kilnojamojo kirčiavimo *kerpenė* 3^a Slk (: *kérpė* 1) (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 236), taip pat *daržinė* 3^b, *liepinė* 3^b ‘duobtas (dažnai iš liepos medžio) indas <...>’ ir kt. (LKŽ^e; dar žr. § 192). Šių vardažodžių kirčiavimas nepriklauso nuo pamatinių žodžių akcentuacijos.

Kilnojamojo (3^b a. p.) ir variantinio kirčiavimo (3^b ir 1 a. p.) hidronimai.

§ 192. Hidronimai *Ten-en-ỹs* 3^b up. Šlu (ir *Teniaiā* mstl. 3^b (LVvGDB; VŽ^e; Razmukaitė 2008, 65)) ir *Kert-en-ỹs* 3^b || *Ker̃t-en-is* 1 up. Bt (ir *Kerteniaiā* 3^b k. (Razmukaitė 2008, 65)) yra vakarų Lietuvoje, vakarų žemaičių ir pietų žemaičių raseiniškių tarmių plotuose. Vakariniame areale fiksuota pora priesagos *-en-ys* pavardžių, t. y. *Daženys* Klp, Pgg, Šlu,

¹⁵⁰ Hidronimas VK fiksuotas vieną kartą (kirčiavimas kilnojamasis).

¹⁵¹ Žr. Būga RR, 78. Dėl senojo būdvardžių kirčiavimo dar žr. § 45 ir ten nurodytą literatūrą.

**Selenys* Klp, Šlu, taip pat keletas apeliatyvų, pvz.: *skendenỹs* 3^b, *rentenỹs* 3^b (LPŽ^e; LKŽ^e). Šių vardažodžių priesaga *-en-ys* galimai yra tarmybė, plg. *Daženys* ir *Dažinỹs*, *skendenỹs* ir *skendinỹs* 3^b, *rentenỹs* 3^b ir *rentinỹs* 3^b.

Kalbamosios priesagos vardažodžiai reti visoje Lietuvoje, plg. *krūpenỹs* 3^a (apie Linkmenis), *šulenỹs* 3^b (Vilkaviškio r.), avd. *Barzdenỹs* Kp, Vb, *Kukenỹs* Kp, Vb, Sml, Pn, *Šaltenỹs* Grz (LPŽ^e; LKŽ^e; dar žr. Skardžius RR 1[1943], 235).

Negausūs kilnojamojo kirčiavimo atvejai leidžia svarstyti apie reliktinį tokio kirčiavimo pobūdį. Hidronimo *Kertenỹs* kilnojamas kirtis ir cirkumfleksinė šaknies priegaidė gali būti sietini su pamatinio vardažodžio *kertẽ* (mažiau tikėtina – *kertùs* ‘panašus į pelę žvėrelis, karstas, kirstukas’) mobiliu kirčiu, t. y. 4 a. p.¹⁵² (LKŽ^e; dar žr. KŽ, 157; ŠvžŽ, 291), plg. *Kertẽ* up. Dt, *Kertùs* 4 up. Žž (LUEV, 73; Vanagas LHEŽ, 154). Hidronimas *Tenenỹs* taip pat galimai remiasi mobiliojo kirčiavimo vardažodžiu **tenẽ* ‘vieta upėje, dažniausiai prie krantų, kur vanduo neteka, nejuda, nebėga’¹⁵³, plg. *tienẽ* 4 ‘gili, rami upės vieta, užutėkis, tėkė’ (LKŽ^e). Hidronimas gretintinas ir su vksm. *tenėti*, *tēna* (*tēni*) ‘tirštėti, stingti’ (Vanagas LHEŽ, 343–344; LVvGDB).

Kita vertus, plg. vėlesniu laikomą priesagos *-in-is* variantą *-in-ys* vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimuose (dažniausiai pasitaikantį vakarinėse tarmėse), pvz., *ratinỹs* ‘verpimo ratelis’, *galvinỹs* ‘gudragalvis’, *baltinỹs* ‘akies baltymas’ (Ambrasas DDR 2, 147–148, 204). Šių daiktavardžių kilnojamas kirtis yra apibendrintas. Dar plg. veiksmazodinių vedinių kirčiavimo skirtumus *skendēnis* ir *skendenỹs*.

Atsargiai svarstyтина, kad hidronimų *Tenenỹs*, *Kertenỹs* (galbūt tik kurio nors iš jų) kilnojamajam kirčiavimui pamatinių žodžių akcentuacija neturėjo svarbos; plg. *kertinẽ* 3^b ‘kertė, kampas’ (ŠvžŽ, 291).

Plg. *Gerv-ain-ỹs* 3^b || *Geřv-ain-is* 1 up. Tl (žr. § 482); *Žãd-ik-ė* 1 || *Žad-ik-ẽ* 3^b || *Žãd-ik-is* 1 || *Žad-ik-ỹs* 3^b up. Pšš (žr. § 202); *Eglesỹs* 3^b (trm. *Aglesỹs*) up. Pp, Pp. Dėl hidronimų kilnojamojo kirčiavimo dar žr. 3.4. § 277.

¹⁵² Tarmėse *kertẽ* kirčiuojamas ir 3 akcentine paradigma.

¹⁵³ LKŽ^e vardažodis nefiksuotas. Dėl jo žr. Būga RR 1, 334; RR 2, 628–629; Vanagas LHEŽ, 344.

Šakninio kirčio variantas *Keřtenis* greičiausiai neautentiškas¹⁵⁴. Vis dėlto, jeigu šio hidronimo 1 a. p. vietinių žmonių yra vartojama, ji laikytina vėlesne negu kilnojamoji.

VK kelis kartus fiksuotas onimų *Kertė*, esančių Žemaitijoje, šakninis kirtis: *Keřtė* dr. Varn, pv. Dr, Grnk, ž. Grz. Šie užrašymai gali būti nepatikimi, kita vertus, toks kirčiavimas gali būti autentiškas, pirmiausiai sietinas su daliai žemaičių būdingu kirčio atitraukimu. Jeigu pietų žemaičių raseiniškių tarmėje ar aplinkinėse tarmėse kirčiuojama *keřtė*, tai galėjo turėti įtakos hidronimo varianto *Keřtenis* (šalia *Kertenys*) vartojimui.

Kita vertus, plg. taip pat Žemaitijoje esančių hidronimų variantinį kirčiavimą: *Gėr-ul-is* 1 | *Ger-ul-ys* 3^b up. Tv, *Gerv-ain-ys* 3^b | *Geřv-ain-is* 1 up. Tl, *Duōb-in-is* 1 | *Duob-in-ys* 3^b up. Lk (žr. § 182, 582, 472).

Be to, nemaža dalis šaknies kirtį turinčių kitų priesagų hidronimų yra vakarų ir šiaurės Lietuvoje, žr. HDB Lentelė 1.1., 3.4. § 275.

Dėl *Kertenys* | *Keřtenis* kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 290–291.

3.2.9. Su priesagomis *-ik-ė*, *-ik-is*, *-ik-ės*, *-ik-ys*

§ 193. Priesagas *-ik-ė*¹⁵⁵, *-ik-is*, *-ik-ės*, *-ik-ys* turi 48 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti visi hidronimai: 34 turi priesagą *-ik-ė*, 13 – *-ik-is* (1 turi var. su *-ik-ys*), 1 – *-ik-ės* (V an a g a s LHD, 149–151)¹⁵⁶.

§ 194. Dauguma šių priesagų hidronimų, t. y. 41 (32 su prsg. *-ik-ė*; 8 su prsg. *-ik-is*; 1 su prsg. *-ik-ės*) turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *Akmen-ik-ė* up. Klm, upl. Rtk; *Dub-ik-ė* up. Vl, upl. Pgr; *Gerkl-ik-ė* up. Lk; *Juod-ik-is* ež. Onš, Onš. Keturi (3 su prsg. *-ik-is*; 1 su prsg. *-ik-ė*) hidronimai turi pastovų kirtį šaknyje (1 a. p.), pvz.: *Žióbr-ik-is* up. Kn; *Dùb-ik-ė* up. Krš. Trys hidronimai turi kirčiavimo variantų: *Ald-ik-is* 2 | *Āld-ik-is* 1 ež. JnšM; *Žād-ik-ė* 1 | *Žad-ik-ė* 3^b | *Žād-ik-is* 1 | *Žad-ik-ys* 3^b up. Pšš.

Žr. HDB Lentelė 3.2.9.

¹⁵⁴ Šakninio kirčiavimo variantas pateiktas vieną kartą (PKK), šalia nurodytas ir variantas *Kertenys*. Nemaža tikimybė, kad šakninis kirtis neautentiškas, fiksuotas netiksliai.

¹⁵⁵ Apeliatyvų sistemoje priesaga *-ik-ė* gali būti ir priesagos *-ik-as* variantu. Analizuojant hidronimus į galimas sąsajas atkreipiamas dėmesys (dar žr. Senkus KD[1963], 477).

¹⁵⁶ Dar žr. Bilkis 2005; 2017; Būga RR 3, 278; Karaliūnas 2015, 165; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; Senkus KD[1963], 471–482; Skardžius RR 1[1943], 131.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 195. Su priesaga *-ik-ė* sudaromi deminutyvai, būdingi žemaičių tarmei ir kai kurioms vakarų aukštaičių šnektoms, pvz.: *kojikė, mažikė, mergikė* (DLKG, 93; Ambrazas DDR 2, 88; LKTCh, 203; LKA III, 131, žem. Nr. 16; LKG, 278–279; Skardžius RR 1[1943], 131). Esama ir šios priesagos vietų pavadinimų (Ambrazas DDR 2, 66). Su priesaga *-ik-is, -ė* yra sudaromi vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pvz., *raudonikis, -ė, tabakikė* ‘raktažolė’ (DLKG, 120; Ambrazas DDR 2, 117; LKG, 354; Skardžius RR 1[1943], 131).

Priesagos *-ik-ė, -ik-is, -ė* yra dominacinės stipriosios¹⁵⁷, jų vediniai bendrinėje kalboje ir tarmėse kirčiuojami priesagoje (2 a. p.), pvz.: *mergikė, mažikė, jaunikis, raudonikis, -ė* (Stundžia 2014, 80; 2009, 99; 1995, 61; BLKKŽ, 82; Pakerys 1994, 138–139).

§ 196. Beveik visi hidronimai su priesaga *-ik-ė* yra pietų žemaičių ir vakarų aukštaičių tarmių plotuose (daugiausia pietų žemaičių raseiniškių) (žr. HDB Lentelė 3.2.9.; Vanagas LHD, 151). Be to, maždaug pusė šios priesagos hidronimų yra hidroniminės kilmės (Vanagas LHD, 149). Taigi jų priesaginis kirčiavimas visų pirma lygintinas su deminutyvams būdingu kirčiavimu.

Rytų Aukštaitijoje esančio hidronimo *Plep-ik-ė* up. Rk (: *plepėti*) (Vanagas LHEŽ, 262) kirčiavimas gali būti siejamas ir su veiksmažodinių priesagos *-ik-as, -ė* vedinių kirčiavimu, pvz., *bėgikas, -ė, graužikas, -ė* (žr. Pakerys 1994, 119; 3.2.14. § 242).

Galima apibendrinti, kad hidronimų su priesagomis *-ik-ė, -ik-is, -ik-ės* kirčiavimas remiasi tais pačiais dėsniniais kaip atitinkamų priesagų apeliatyvų kirčiavimas.

§ 197. Slavų kirčiavimo sistemoje rekonstruojamos nedominacinės stipriosios priesagos **bcь/*bca/*bce* (Rinkevičius 2009, 118). Pralietuvių akcentinėje sistemoje priesagos *-ik-is, -ik-ė*, matyt, taip pat buvo nedominacinės stipriosios, plg. *-ik-as* (žr. 3.2.14. § 247). Dėl deminutyvinės priesagos *-ik-ė* dar plg. priesagų *-el-is* (žr. 3.2.1. (§ 111)), *-(i)uk-as* (3.2.3. (§ 142)) ir kt. vedinių kirčiavimą.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 198. Hidronimas *Žióbr-ik-is* up. Kn sietinas su *žióbris* (Vanagas LHEŽ, 403; dar žr. Karaliūnas 2015, 165). Remiantis LKŽ^c, šis daiktavardis vakarų aukštaičių kauniškių tarmėje yra baritoninio

¹⁵⁷ *Stiprinančiosios stipriosios* žr. Stundžia 2014, 79–80; 2009, 98–99.

kirčiavimo – 1 a. p.¹⁵⁸ (fiksota ir Kuršaičio žodyne), dar plg. *žióbras*, *Žióbra* 1 up. Šlv, *Žióbriškė* 1 up. Grl (LUEV, 205), *Žióbris* pvd. Bt, Klp (LPŽ^o). Hidronimas yra išlaikęs pastovų pamatinio vardažodžio šaknies kirtį, jo kirčiavimas senovinis.

§ 199. Hidronimas *Dùb-ik-é* up. Krš (ir *Dùbikė* k. (Razmukaitė 2008, 61)) gali būti gretinamas su keliais apeliatyvais, t. y. *dùbti*, *dubùs*, *-ì*, *dubė* (Vanagas LHEŽ, 93; LVŽ II, 346–353). Galimas tiek senovinis, tiek ir naujas hidronimo šaknies kirtis. Šaknies *dub-* onimai apskritai kirčiuojami įvairiai, pvz.: *Dùbinė*, *Dubinė* b., db. Km, up. Plk; *Dubikas* b. Svk, db. Sv ir *Dùbikas* pv. Lkv etc. (LVŽ II, 348).

Pastebėtina, kad aptariamasis hidronimas yra šiaurės Lietuvoje, kirčio visuotinio atitraukimo plote (pietų žemaičių varniškių tarmė). Plg. kitų priesagų hidronimų šakninį kirčiavimą, dėl kurio žr. 3.4. § 275; HDB Lentelė 1.1. Dar plg. *Dùbikė* pv. End (LVŽ II, 348).

§ 200. Dėl nelabai aiškios kilmės, sudėtinga pasakyti, ar hidronimų *Iļž-ik-is* ež. Zr, *Sét-ik-is* (|| *Sétik-iē-tis* || *Sétikės ežerēlis*) ež. Švnc (ir *Sétikė* k.) šaknies kirtis yra senovinis.

Spėjama, kad hidronimas *Iļžikis* yra aplietuvintas sėliškas vv., galbūt gretintinas su *ilgas*, *-à* (Vanagas LHEŽ, 129). Dabartinėje lietuvių kalboje būdvardis yra 3 a. p. (LKŽ^o). Hidronimas galimai atspindi senesnę šio būdvardžio pastovų kirtį, plg. la. *iļgs*, *iļg-ot-is* 1 up. Šll (žr 3.3. § 267).

Svarstoma, kad lytis *Sétikis* gali būti kilusi iš **Šétikis*, kuri siejama su *šétóti* ‘smarkauti, siautėti; mėtytis, blaškytis; dūkti, šėlioti’, *šétas* ‘storas, riebus’ etc. (Vanagas LHEŽ, 296–297, 326–327; LVvGDB). Dėl šaknies kirčio tuomet plg. *Šéta* 1 up. Šln (LUEV, 163), *Šétijai* b. Lkč.

§ 201. Tarmėse kai kurie priesagų *-ik-is*, *-é* ypatybės turėtojų pavadinimai yra kirčiuojami pastoviai, pvz.: *báltikis* 1 || *balťikis* 1, *júodikis* 1, *rùdikis*, *-é* 1. Esama kirčiavimo variantų, pvz., *laĩmìkis* 1 || *láiimìkis* 1 || *laimìkis* 2 (LKŽ^o; Pakerys 1994, 91, 139; Ambrazas DDR 2, 117; LKG, 354; Skardžius RR 1[1943], 131). Taip pat plg. pvd. *Bùdrikis* Als, Yl, Klp, Krt, *Eĩdikis* Pgg ir kt. (LPŽ^o; Skardžius RR 1[1943], 131). Šaknies kirtis paprastai sietinas su baritoniniu pamatinių žodžių kirčiavimu, pvz.: *báltikis* (: *báltas* 1 > 3).

¹⁵⁸ Tarmėse yra ir *žiobrjš* 3, 4 (LKŽ^o). Mobilus vardažodžio kirtis, matyt, laikytinas naujesniu.

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 202. Hidronimas *Žād-ik-ė* 1 | *Žad-ik-ė* 3^b | *Žād-ik-is* 1 | *Žad-ik-ỹs* 3^b up. Pšš¹⁵⁹ sietinas su vksm. *žādinti* (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 395–396) arba su dktv. *žādas* 4, 2 ‘balsas, amas, garsas’ (LKŽ^e; dar žr. Lyberis 1984, 78).

Su priesagomis *-ik-ỹs*, *-ik-ė* sudarytas tik šis hidronimas, kai kurie asmenvardžiai, pvz., *Eidikỹs* pvd. Br, Grš, Jnk, *Medikỹs* pvd. Klp, *Tenikỹs* pvd. (LPŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 131); galbūt dar *Bendrikỹs* b. Kair (Bilkis 2008, 48; LVŽ I, 427). Apeliatyvų su šiomis priesagomis nėra fiksuota. Tai leidžia daryti prielaidą, kad hidronimo lytys *Žadikė*, *Žadikỹs* yra reliktinės (dar plg. Girdenis KD 1[1972], 262[69]), galbūt laikytinos vakarų baltų substratu.

Svarstyti, ar kilnojamasis lyčių *Žadikė*, *Žadikỹs* kirtis yra paremtas pamatinių žodžių kamienų akcentine verte. Plg. tarmėse (paprastai vakarinėse) kai kurie priesagos *-in-ys*, *-ė* ypatybės turėtojų pavadinimai yra kilnojamojo kirčio nepaisant pamatinių žodžių akcentuacijos, pvz., *drobinỹs* (: *dróbė* 1, *drōbė* 2), *ratinỹs* (: *rātas* 2) ir *galvinỹs*, *-ė* (: *galvā* 3) (LKŽ^e; žr. Ambrazas DDR 2, 147–148).

Taip pat toks hidronimo kirčiavimas gali būti gretinamas su veiksmazodiniams kitų priesagų vediniams, pvz., *-in-ỹs*, *-ul-ỹs*, *-es-ỹs* ir kt., būdingu kilnojamuoju kirčiu (žr. Pakerys 1994, 156, 164, 167), plg., *žadinỹs*, *žadulỹs* (LKŽ^e).

Šaknis kalbamojo hidronimo kirčiavimas greičiausiai irgi senovinis (galbūt net pirminis). Onimų ir apeliatyvų su priesaga *-ik-is*, *-ik-ė*, turinčių pastovų šaknies kirtį, kaip minėta, esama daugiau ir jų kirčiavimą paprastai galima sieti su pamatinių žodžių baritoniniu kirčiu (žr. § 198–201).

Dar plg. vakarų Lietuvoje esančių hidronimų *Kert-en-ỹs* | *Keřt-en-is* up. Bt, *Gēr-ul-is* 1 | *Ger-ul-ỹs* 3^b up. Tv, taip pat *Gerv-ain-ỹs* 3^b | *Geřv-ain-is* 1 up. Tl kirčiavimą (žr. § 192, 182, 582). Dar žr. 3.4. § 277.

Dėl aptariamojo hidronimo kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 292.

§ 203. Hidronimo *Ald-ik-is* 2 | *Āld-ik-is* ež. JnšM pradinio skiemens kirtis fiksuotas LVŽ I, 55. Labiau tikėtina, kad senesnis yra šakninio kirčiavimo variantas, tačiau pagrįsti šią prielaidą duomenų nepakanka. Hidronimo *Aldikis* kilmė nėra visiškai aiški (Vanagas LHEŽ, 38; LVŽ I, 55; LVvGDB). Dėl šaknies kirčio plg. *Āldos*, *Āldos* mš. Sng (LVŽ I, 55).

¹⁵⁹ VK daugiausiai fiksuotos moteriškosios giminės lytys: tiek šakninio, tiek kilnojamojo kirčiavimo. Būga (RR 2, 21; RR 3, 278) nurodo *Žadikė*. Tik šis variantas pateiktas VŽ^e.

Priesagoje aptariamasis hidronimas gali būti kirčiuojamas pagal priesagos *-ik-is* apeliatyvams būdingo kirčiavimo analogiją (žr. § 195). Dar plg. *Aldikio liūnai* liūn. Lbn (LVŽ I, 55).

3.2.10. Su priesagomis *-im-as*, *-ym-as*, *-im-ai*, *-ym-ai*

§ 204. Šias priesagas turi 40 hidronimų¹⁶⁰. Visi jie šaltiniuose sukirčiuoti: 24 turi priesagą *-im-as*, po 7 – *-ym-as* ir *-im-ai*, 2 – *-ym-ai* (Vanagas LHD, 154, 36, 39, 41, 42)¹⁶¹.

§ 205. Kiek daugiau negu pusė kalbamuųjų priesagų hidronimų, t. y. 22 (19 su prsg. *-im-as*; 3 su prsg. *-im-ai*), turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *Kas-ìm-as* up. Srd; *Pul-ìm-as* ež. Pb; *Grėž-ìm-ai* ež. Št. Vienuolika (5 su prsg. *-im-as*; 3 su prsg. *-im-ai*; 2 su prsg. *-ym-as*; 1 su prsg. *-ym-ai*) hidronimų kirčiuojami šaknyje (1 a. p.), pvz.: *Lénd-im-as* up. Skd; *Léndr-im-ai* up. Kltn. Keturi priesagos *-ym-as* hidronimai yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.): *Dār-ym-as* 3^b ež. Žmt, up. Mlt, Žmt; *Rūd-ym-as* 3^b up. Šd. Po vieną hidronimą yra 3 ir 4 a. p.: *Rūd-ym-ai* 3 up. Ob; *Skerd-im-ai* 4 up. Glv. Vienas hidronimas turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.): *Skirpst-ým-as* up. Srd. Žr. HDB Lentelė 3.2.10.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 206. Apeliatyvų sistemoje su priesaga *-im-as* sudaromi veiksmožodiniai abstraktai, pvz.: *bėgimas*, *šokimas*. Nemažai šios priesagos vedinių yra įgiję konkrečią reikšmę. Taip pat esama kalbamosios priesagos vardažodinių ypatybių pavadinimų (jau sukonkretėjusių), pvz., *apskritimas* (DLKG, 94–95; Ambrazas DDR 1, 21–26; DDR 2, 24–25; LKG, 289–290, 352–353, 356; Skardžius RR 1[1943], 208–211). Priesagoje kirčiuojami iš paprastųjų (nepriesaginių) veiksmožodžių, taip pat vardažodžių padaryti priesagos *-im-as* vediniai (Pakerys 1994, 108–110; Stundžia 2014, 92; 2009, 114–115; 1995, 70–71; BLKKŽ, 83).

§ 207. Dalis priesagos *-im-as* hidronimų kirčiuojami kaip atitinkami priesaginiai apeliatyvai tarmėse (ir bendrinėje kalboje) ar kiti onimai, pvz.: *Deg-ìm-as* ež. Ab, Grž ir kt. < *degìmas* ‘išdegusi vieta (pieva, pelkė, miškas), degesė’; *Skerd-ìm-as* up. Jnšk, Pn ir kt. < *skerdìmas* ‘iškirsta miško vieta, skynimas’; *Vert-ìm-as* up. Kš, Ktė ir kt. < *vertìmas* ‘suarta dirva,

¹⁶⁰ Didesnė jų dalis hidronimų tyrėjų yra skiriami prie pirminių hidronimų (Vanagas LHD, 36, 39, 41, 42; etc.).

¹⁶¹ Dar žr. Bartkutė 2008, 72; Bilkis 2011a; 2016; Endzelytė 2004; 2005; Karaliūnas 2015, 224–225; Mažiulis PKEŽ, 549t.; Razmukaitė 2008; Savukynas 1966.

arimas'; *Žal-im-ai* up. Šv < *Žalimai* pv. (Vanagas LHEŽ, 83, 302, 375, 397).

Kai kurie hidronimai nebūtinai sietini tiesiogiai su priesaginiu vardažodžiu, pvz., *Grėž-im-ai* ež. Št gali būti gretinamas su *grėžimas* ir su vksm. *grėžti* (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 122; LHD, 42; LVŽ III, 276; Savukynas 1966, 192). Tačiau ir tokiais atvejais hidronimų kirčiavimas lygintinas su priesagos *-im-as* vedinių kirčiavimu¹⁶².

§ 208. Bent dalies kalbamosios priesagos hidronimų priesaginis kirčiavimas gali būti senovinis.

Remiantis senųjų raštų medžiaga, ankstesnei kirčiavimo sistemai rekonstruojama nedominacinė stiprioji daiktavardžių priesagą *-im-as*, plg. nedominacinę stipriąją priesagą **ьmo* slavų akcentinėje sistemoje (Дыбо 2009, 48–52; dar žr. Rinkevičius 2015, 45–46; Skardžius RR 5[1935], 101–111; Būga RR 3, 61–64). Plg. būdvardžių priesaga *-im-as* buvo silpnoji, pvz.: *ar̃timas*, -à 3^b, *svetimas*, -à 3^b.

Pvz., *Degimas* ir *degimas* sietini su veiksmožodžiu *dègti*, kurio šaknis veikiausiai anksčiau buvo silpnoji, plg. dalyvio formą *degãs* Daukšos raštuose, dar plg. tariamąją nuosaką *degtĩ* (Skardžius RR 5[1935], 243, 248[206, 212]), vedinį *dėgymas* 3^b 'išdegusi vieta' (bet ir *dėgimas* 1 't. p.') (LKŽ^e; Skardžius RR 5[1935], 108[72]).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 209. Hidronimai *Lénd-im-as* up. Skd (ir *Léndimai* k.), *Léndr-im-ai* up. Kltn, *Lýd-im-as* up. KzR, *Pýl-im-as* up. Vvs, *Prũd-ym-ai* up. Rs, *Séd-ym-as* up. Kp yra išlaikę atitinkamų priesaginių apeliatyvų **léndimas* (plg. *léndimai* 'laukas, pievos')¹⁶³, **léndrimai* (: *léndrè* 1 'nendrè'), *lýdimas* (: *lýdyti*, *lýdo*), *pýlimas* (: *pĩlti*, *pýlè*), **prũdymas* (: *prũdyti*, -ija 'tvenkti; ar kt.', plg. *prũdas*, *prũdai* 2), *sédymas* 'žemės rėžis ties sodyba' (: *sédèti*, *sédi*) šaknies kirtį ir priegaidę (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 185, 186, 188, 259, 266, 293).

Hidronimo *Lāp-ym-as* up. Gl kilmė nėra aiški, galbūt sietinas su vardažodžiais *lāpè* 2 ar *lāpas* 2 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 180).

§ 210. Hidronimai *Atáuš-im-as* || *Atáuš-im-ai* up. Vad yra išlaikę veiksmožodžio *atáušti* šaknies kirtį ir priegaidę (LVŽ I, 203; Bilkis 2011a; plg. Vanagas LHEŽ, 50¹⁶⁴). Žr. § 212.

¹⁶² Tik hidronimo *Pul-im-as* ež. Pb kilmė nelabai aiški (Vanagas LHEŽ, 267; plg. Karaliūnas 2015, 224–225).

¹⁶³ Plačiau dėl etimologijos žr. Mažiulis PKEŽ, 549t.

¹⁶⁴ Vanagas hidronimą kildina iš balos vardo *Atáušimas*.

§ 211. Hidronimo *Švėt-im-ai* up. Žg šaknies kirtis perimtas iš hidronimo *Švėtė* 2 up. (LUEV, 170; VŽ^c) (dėl tolesnio kilmės aiškinimo žr. Vanagas LHEŽ, 338). Žr. § 212.

§ 212. Kirčiavimas 1 a. p. būdingas iš mišriųjų ir antrinių veiksmažodžių padarytiems priesagos *-im-as/-ym-as* vediniams, pvz., *skaitymas* (: *skaityti*, *skaito*), *kalbėjimas* (: *kalbėti*, *-ėjo*) (Stundžia 2014, 92; 2009, 114–115; 1995, 71; Pakerys 1994, 41–46). Dauguma nurodytųjų priesaginių apeliatyvų, iš kurių kilę hidronimai, yra susiję būtent su tokiais veiksmažodžiais.

Senuosiuose raštuose (taip pat kai kuriose tarmėse; kartais ir bendrinėje kalboje) kai kurie ir iš neišvestinių veiksmažodžių, vardažodžių sudaryti priesagos *-im-as* vediniai dažnai turi išlaikytą pamatinių žodžių (ypač akūtinės šaknies) kirtį ir priegaidę, pvz., *pýlimas* (: *pýlė*), *dėjimas* (: *dėjo*), *áudimas* (: *áudė*) (žr. Skardžius RR 5[1935], 101–111; [1936], 510–511; RR 1[1943], 208–209; Būga RR 3, 61–64; Pakerys 1994, 108–111, 45–46; Stundžia 2009, 95; 1995, 71; Rinkevičius 2015, 45–46)¹⁶⁵. Taigi dalies hidronimų, pvz., *Léndrimai* up. Kltn, *Atáušimas* || *Atáušimai* up. Vad, *Pýl-im-as* up. Vvs, šaknies kirtis laikytinas senoviniu.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 213. Hidronimai *Dār-ym-as* 3^b up. Mlt, Žmt ir *Rūd-ym-as* 3^b up. Šd yra atitinkamai iš *dārymas* ‘kemsynė, klampi bala, raistas’ ir *rūdyimas* ‘pelkė su rudu vandeniu, durpynas; turintis rūdžių, rūdinas vanduo’ (Vanagas LHEŽ, 80, 282; LVŽ II, 134t.; Bilkis 2016, 348, 353).

Tarmėse kai kurių konkrečios reikšmės priesagos *-ym-as* vedinių kirčiavimas įvairuoja, esama kilnojamojo kirčiavimo variantų, pvz.: *válgymas* 1 || *válgymas* 3^a; *súrymas* 3^a || *súrymas* 1 || *sūrýmas*; *klāstymas* 3^b (Pakerys 1994, 56; LKŽ^c; dar žr. Ragaišienė 2010, 126).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3 a. p. ir 4 a. p.).

§ 214. Hidronimų *Rūd-ym-aĩ* 3 up. Ob ir *Skerd-im-aĩ* 4 up. Glv kirčiavimas sietinas su kuopinės daugiskaitos, kuriai buvo būdinga galūnė *-(i)aĩ*, formų kirčiavimu – 4 ar 3 akcentine paradigma¹⁶⁶. Tarmėse pastebimas kitų priesagų vedinių, pvz., *-yn-as*, kirčiavimas 3 a. p., kuris sietinas su kuopinės daugiskaitos reliktais (žr. Ragaišienė 2010, 125–129;

¹⁶⁵ Be to, Skardžius (RR 5[1935], 108; RR 1[1943], 208–209) pastebi, kad tarmėse šios priesagos apeliatyvų kirčiavimas priklauso ir nuo to, ar vedinys turi konkrečią, ar abstrakčią reikšmę.

¹⁶⁶ Dėl kuopinės daugiskaitos žr. § 47 ir ten nurodytą literatūrą.

Lazauskaitė-Ragaišienė 2001, 127–129 etc.; Mikulėnienė 1996, 152).

Dėl *Rūdymai* dar plg. trm. *rūdymas* 3 (ir *rūdynas* 3) (LKŽ^e; Pakerys 1994, 56–57, 187).

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 215. Hidronimo *Skirpst-ým-as* up. Srd priesaginis kirčiavimas, matyt, analoginis, plg. *skirpstýnas*. Dar plg. *rūdymas* 1 ir *rūdynas* 1 (LKŽ^e; dar žr. § 214).

3.2.11. Su priesagomis *-(i)on-as*, *-(i)on-ė*, *-on-ai*, *-on-ės*

§ 216. Priesagas *-(i)on-as*, *-(i)on-ė*¹⁶⁷, *-on-ai*, *-on-ės* turi 36¹⁶⁸ hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti 35 hidronimai: 21 turi priesagą *-(i)on-as*, 13 – *-(i)on-ė*, 1 – *-on-ai* (Vanagas LHD, 188–189, 34, 41)¹⁶⁹.

§ 217. Didesnė dalis hidronimų, t. y. 26 (17 su prsg. *-(i)on-as*; 9 su prsg. *-(i)on-ė*), kirčiuojami priesagoje (2 a. p.), pvz.: *As-õn-as* ež. Auk; *Bald-õn-as* ež. Blnk; *Ag-iõn-ė* up. Pn. Penki hidronimai turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.): *Bliž-on-as* ež. Mlt; *Liūd-on-as* up. Krš; *Mirgl-on-as* up. NmŽ; *Smárd-on-ė* up. Pbr, Pšl. Du priesagos *-(i)on-ė* hidronimai turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.): *Dirv-ón-ė* up. Rg; *Šlap-iõn-ė* up. Trš. Hidronimas *Dēbl-on-as* 3^b up. Nj yra kilnojamojo kirčio. Hidronimas *Dirv-on-ai* ež. Ukm yra 3 akcentinės paradigmos. Žr. HDB Lentelė 3.2.11.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 218. Hidronimų priesaginis kirčiavimas lygintinas su atitinkamų priesagų apeliatyvų kirčiavimu.

Su priesaga *-(i)on-as*, *-ė* yra sudaromi veiksmožodinės ir vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, su priesaga *-(i)on-ė* – veiksmožodiniai abstraktai (DLKG, 111, 97; Ambrasas DDR 1, 146–147, 62; DDR 2, 162–163; LKG, 333, 360, 296–297; Skardžius RR 1[1943], 272–274,

¹⁶⁷ Priesaga *-on-ė* gali būti ir priesagos *-on-is* variantas. Bet priesagos *-on-ė* hidronimų kirčiavimas artimesnis priesagos *-on-as* hidronimų kirčiavimui, todėl jie aptariami kartu. Prie priesagos *-on-is* hidronimų aiškiai skirtina tik hidronimo *Plāt-on-is* up. Jnš variantinė lytis *Plāt-on-ė*.

¹⁶⁸ Į tyrimą neįtraukti tokie hidronimai kaip *Barõnas* up. Brž, Vrn, *Cigõnė* up. Prk ir pan. sietini su apeliatyvais turinčiais tik formaliai su priesagomis *-on-as*, *-on-ė*, *-on-ės* sutampančius baigmenis. Tokių hidronimų fiksuota 13. Pastebėtina, kad didesnė jų dalis taip pat yra 2 a. p. (žr. HDB Lentelė 3.2.11.).

¹⁶⁹ Dar žr. Adamonytė 2015; Bartkutė 2008, 81; Bilkis 2009; Endzelytė 2004; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 274; RR 4[1973], 895.

276–277). Vardažodžiams su aptariamosiomis priesagomis būdingas priesaginis kirčiavimas (2 a. p.), pvz.: *niūrōnas*, *-ė*, *keliōnė*, *zyliōnė* (Stundžia 2014, 84; 2009, 104; 1995, 64; Pakerys 1994, 136, 150; BLKKŽ, 84, 94; dar žr. Skardžius RR 5[1936], 366).

§ 219. Daiktavardžių priesaga *-on-as* senojoje lietuvių kalboje veikiausiai buvo cirkumfleksinė stiprioji, atsiradusi iš silpnosios akūtinės būdvardžių priesagos *-on-as*. Ankstesnį pastarosios akcentinį silpnumą rodo būdvardžių *geltōnas*, *-à* 3^a, 3, *raudōnas*, *-à* 3 kilnojamas ir neomobilusis kirtis tarmėse¹⁷⁰ (LKŽ^e; dar žr. Ragaišienė 2010, 122). Plg. priesagų dktv. *-ōk-as* ir bdv. *-ōk-as* santykį (žr. § 231). Klausimų dėl kalbamosios priesagos kilmės (žr. Ambrazas DDR 1, 147) ir vedinių kirčiavimo raidos kelia dktv. *dirvōnas* 3, 1 || *dirvōnas* 2, *ligōnas* 1 (LKŽ^e) ir pan. kirčiavimas.

Šaknis hidronimų kirčiavimas (1 a. p.).

§ 220. Hidronimas *Mirgl-on-as* || *Mirglius*¹⁷¹ up. NmŽ¹⁷² yra perėmęs *mirgla* 1 ‘kas neprimato, spangys’ (Žemalė, Mažeikių r.) ar *mirglyti* ‘smulkiai lyti, purkšti’ (LKŽ^e)¹⁷³ šaknies kirtį ir priegaidę, dar plg. *Mirglonai* plk. (VK). Dėl kitų priesagų hidronimų, esančių Žemaitijoje, šakninio kirčiavimo dar žr. 3.4. § 275.

§ 221. Hidronimai *Smárd-on-ė* up. Pbr, Pšl¹⁷⁴ yra išlaikę baritoninį *smárdas*, *smárdvė* kirčiavimą, dar plg. *smárvė* (Vanagas LHEŽ, 308; dar žr. Adamonytė 2015, 1116; Endzelytė 2004, 69). Hidronimų kirčiavimas yra senovinis.

§ 222. Šaknyje kirčiuotų hidronimų *Bliž-on-as* ež. Mlt ir *Liūd-on-as* up. Krš kilmė nėra visiškai aiški (Vanagas LHEŽ, 68, 193; LVŽ I, 521; Savukynas 1961, 224)¹⁷⁵, tad tik spėtina, kad jų kirčiavimas sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija.

§ 223. Dėl šakninio kirčiavimo dar plg. *Gálvonas*, *Kélmonas*, *Bironas*, *Birštona* avd. (Skardžius RR 1[1943], 274; dar žr. LPŽ^e); *Birštonas* m. (LVvGDB; VŽ^e). Pastovų šaknies kirtį turi ir kai kurie priesagos *-on-as*

¹⁷⁰ Ir *geltōnas*, *-a* 1, *raudōnas*, *-a* 1.

¹⁷¹ Variantas fiksuotas Vanago LHEŽ, 218.

¹⁷² VK fiksuotas abiejų hidronimo lyčių šaknis kirčiavimas.

¹⁷³ Vanagas (LHEŽ, 218) jį gretina su *mirgėti* (dar žr. LVvGDB).

¹⁷⁴ VK fiksuotas hidronimų šaknies kirtis. Nors Paberžėje (Pbr) esančio hidronimo yra ir priesaginio kirčiavimo užrašymų.

¹⁷⁵ Hidronimas *Bližonas* siejamas su lie. *bližas* ‘žlibas’ (Savukynas 1961, 224) ar *blyžė* ‘pasidariusi išilgai audeklo spraga dėl praleistų vieno ar kelių apmatų siūlų’ (Vanagas LHEŽ, 68), bet abu žodžiai, atrodo, nevartojami toje tarmėje, kurios plote yra ežeras (žr. LKŽ^e). Galbūt įmanomas ryšys su lenk. *bliz* ‘artus, artimas’ (žr. LVŽ I, 521).

veiksmožadinės ar vardažadinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pvz., *véltonas* 1, *dilbonas* 1, *márškonas* 1 (LKŽ^ė; Skardžius RR 1[1943], 272–274; LKG, 556). Taip pat plg. bdv. *vilnonas* 1 (LKŽ^ė).

Šakninio kirčiavimo atvejai atspindi ankstesnį nedominacinį kalbamosios priesagos pobūdį (žr. § 219).

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 224. Hidronimo *Dirv-ón-é* up. Rg kirčiavimas lygintinas su *dirvónas* kirčiavimu. Panevėžiškių tarmėje (šios tarmės plote yra upė) vardažodis turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.) (LKŽ^ė).

§ 225. Hidronimo *Šlap-ión-é* up. Trš priesagos akūtas, matyt, perimtas iš jo varianto *Šlapióji*.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (3^b a. p.).

§ 226. Dėl nelabai aiškios kilmės apie hidronimo *Dėbl-on-as* 3^b up. Nj kilnojamojo kirčio priežastis sunku ką pasakyti (Vanagas LHEŽ, 82; LVŽ II, 170)¹⁷⁶. Galbūt, jeigu kilmės prielaida iš *dėblas* ‘velnias’ teisinga, hidronimo kirčiavimas sietinas su šio vardažodžio mobiliu kirčiu (4 a. p.); dar plg. *dėblinas*, -à 3^b ‘purvinas, nešvarus’ (LKŽ^ė).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (3 a. p.).

§ 227. Hidronimo *Dirv-on-aĩ* ež. Ukm mobilus kirtis yra gretintinas su *dirvónas*¹⁷⁷ 3 kirčiavimu tarmėse (LKŽ^ė; Pakerys 1994, 99). Kita vertus, hidronimo kirčiavimas gali būti sietinas su kuopinei daugiskaitai būdingu galūniniu kirčiu¹⁷⁸.

3.2.12. Su priesagomis *-(i)ok-as, -ok-ai, -ok-é*

§ 228. Šias priesagas turi 33¹⁷⁹ hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuotas 31 hidronimas: 27 turi priesagą *-(i)ok-as*, po 2 – *-ok-ai* ir *-ok-é* (Vanagas LHD, 186–187)¹⁸⁰.

§ 229. Visi kalbamųjų priesagų hidronimai turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *Bald-ōk-as* ež. JnšM; *Bliov-ōk-as* | *Bliv-ōk-as* up. Žl; *Burč-iōk-as* ež.

¹⁷⁶ Hidronimas siejamas su *dėblas* ‘velnias’, plg. *dėblyti* ‘barti, plūsti, velniuoti’, ar *dėbti* turint omenyje senesnę reikšmę ‘kirsti’, plg. *dėbinti* ‘iš paniūrų žiūrėti’ ir *dėblinti* ‘t. p.’.

¹⁷⁷ Tarmėse yra ir *dirvónas* 1, *dirvónas* 2 (LKŽ^ė).

¹⁷⁸ Dėl kuopinės daugiskaitos žr. § 47 ir ten nurodytą literatūrą.

¹⁷⁹ Hidronimas *Pėrnokė* ež. Sem tik galimai turi priesagą *-ok-é*, jo kilmė ir daryba neaiški (Vanagas LHEŽ, 254–255; LHD, 187), todėl į tyrimą šis hidronimas neįtrauktas.

¹⁸⁰ Dar žr. LVvGDB; Savukynas 1961; 1966; Senkus KD[1963], 471–482.

Klvr; *Kalp-ōk-ai* up. Grnk; *Lent-ōk-as* || *Lent-ōk-ē* ež. Mlt; *Rud-ōk-ē* up. Varn. Žr. HDB Lentelė 3.2.12.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 230. Priesaga *-(i)ok-as, -ē* dominacinė stiprioji¹⁸¹; vardažodinės ir veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, deminutyvai turi cirkumflekksiškai kirčiuojamą priesagą (2 a. p.), pvz.: *naujōkas, -ē, viliōkas, -ē, variōkas* (Stundžia 2014, 86; 2009, 107; 1995, 66; BLKKŽ, 84; Pakerys 1994, 130; Skardžius RR 5[1936], 366, [1968] 505; RR 1[1943], 132–136; DLKG, 118, 93; Ambrazas DDR 1, 141–142; DDR 2, 113–116, 91–92; LKG, 350, 333, 279–280). Priesaginis hidronimų kirčiavimas lygintinas su šiems apeliatyvams būdingu kirčiavimu.

§ 231. Manoma, kad senojoje akcentinėje sistemoje daiktavardžių priesaga *-ōk-as* buvo stiprioji cirkumfleksinė, atsiradusi dėl vad. Nikolaevo metatonijos iš silpnosios akūtinės būdvardžių priesagos *-ōk-as* (Rinkevičius 2018, 202–203; dar žr. Дыбо 2008, 176–178; 2006, 240–245; 2000, 64–65, 66). Hidronimų (kaip ir lietuvių kalbos apeliatyvų) kirčiavimo duomenys neteikia duomenų apie jos nedominacinį pobūdį.

3.2.13. Su priesagomis *-už-is, -už-ē, -už-ys*

§ 232. Šias priesagas turi 23 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti visi hidronimai: 17 yra su priesaga *-už-is* (1 turi var. su *-už-ys*), 5 – su *-už-ē*, 1 – su *-už-ys* (Vanagas LHD, 214–215)¹⁸².

§ 233. Didžioji dalis hidronimų, t. y. 18 (14 su prsg. *-už-is*; 4 su prsg. *-už-ē*), turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *Darg-ùž-is* up. Yl; *Drab-ùž-is* ež. Sem; *Duob-ùž-is* ež. Mlt; *Dub-ùž-ē* ež. Brž, up. Ob. Trys hidronimai turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.): *Verb-už-is* up. Rd; *Rìng-už-is* || *Riñg-už-is* up. Šd; *Rìng-už-ē* || *Riñg-už-ē* up. Pbr. Vienas hidronimas yra kilnojamojo kirčiavimo: *Kriok-už-ỹs* 3^b up. Šl. Taip pat vienas hidronimas turi kirčiavimo variantų: *Rìng-už-is* 1 || *Ring-už-ỹs* 3^a up. Pn. Žr. HDB Lentelė 3.2.13.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 234. Su priesaga *-už-is, -ē* yra sudaromi deminutyvai, bendrinėje kalboje ir tarmėse paprastai gaunantys priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *bernùžis, mergùžė, kerùžis, -ē* (Stundžia 2014, 81; 2009, 100; 1995, 47;

¹⁸¹ *Stiprinančioji stiprioji* žr. Stundžia 2014, 85–86; 2009, 105–107.

¹⁸² Dar žr. Bilkis 2014; 2016; 2017; Endzelytė 2004; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1962; 1966; Senkus KD[1963], 471–482.

Pakerys 1994, 155; BLKKŽ, 90; DLKG, 85, 92; LKG, 275; Ambrazas DDR 2, 97–98, 194; Skardžius RR 1[1943], 392).

Hidronimų priesaginis kirčiavimas gretintinas su kalbamosios priesagos deminutyvams būdingu kirčiavimu.

Dar plg. kitų vv. kirčiavimą, pvz.: *Gilūžis* b., rst. ir kt.; *Daugūžė* b.; *Dargūžė* gn., l., plk. ir kt.; *Dabūžiai* k. (žr. Bilkis 2008, 246; LVŽ II, 94, 131, 151; III, 176–177; VŽ^e).

§ 235. Veikiausiai jau senojoje lietuvių kalboje priesagos *-už-is* deminutyvai galėjo gauti priesagos kirtį. Plg. kas pasakyta apie priesagų *-el-is* (žr. 3.2.1. (§ 111, 125)), *-(i)uk-as* (3.2.3. (§ 142)) ir kt. deminutyvų kirčiavimą.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 236. Hidronimas *Verb-už-is* up. Rd (ir *Verbužė* k.) sietinas su *verbà* ‘toks gluosnis, blindė; žilvitis, karklas; ir kt.’, kuris tarmėse yra 4 a. p., plg. *verbẽ* 4 ‘t. p.’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 372). LKŽ^e fiksuotas ir baritoninis pastarojo vardažodžio kirtis, t. y. *verbẽ* 2 Ad, Pst; dėl šaknies kirčio dar plg. *Verbuškė* plk. Alv; *Verbinė* mš., b. Lp (Vanagas LHEŽ, 372; dar žr. Bilkis 2008, 47, 164), *Verbiškės* 1 k. Mlt (VŽ^e), *Verbus* pvd. Drsk, Kpč, Vs (LPŽ^e). Hidronimas *Verbužis* galimai yra išlaikęs pamatinio žodžio (*verbẽ* ar *pan.*) šaknies kirtį.

Mažiau tikėtinas, bet svarstytinas ir analoginis kirčiavimas, plg. *Ring-už-is* || *Riņg-už-is* up. Šd (§ 237).

§ 237. Hidronimai *Ring-už-is* || *Riņg-už-is* up. Šd, *Ring-už-ė* 1 || *Riņg-už-ė* up. Pbr sietini su apeliatyvais *ringẽ* 4, *riņgẽ* 2, *ringė* 1, *ringis* 1, *riņgis* 2, ‘vingiuota linija, vingis; ir kt.’, *ringúoti* (Vanagas LHEŽ, 278; dar žr. Bilkis 2016, 347–348, 354). Remiantis LKŽ^e, rytų aukštaičių panevėžiškių tarmėje, kurios plote yra upės, taip pat aplinkinėse tarmėse daiktavardžiai *ringė*, *ringis* yra 1 arba 2 a. p.; dar plg. *Ringė* 1 up. Nj, *Riņgė* 2 up. Slč (LUEV, 135; VŽ^e). Aptariamųjų hidronimų šakninį kirčiavimą ir dvejopą jų šaknies priegaidę lėmė pamatinių daiktavardžių kirčiavimas tarmėje.

Beje, hidronimai yra šiaurės Lietuvoje. Kitų priesagų šakninio kirčiavimo hidronimai taip pat dažnai yra šioje Lietuvos dalyje (žr. 3.4. § 275; HDB Lentelė 1.1.).

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 238. Pamatinių daiktavardžių kirčiavimas lėmė ir hidronimo *Ring-už-is* 1 up. Pn šaknies kirtį. Hidronimas, kaip ir aptartieji, yra šiaurės panevėžiškių tarmės plote.

Šalia šakninio kirčiavimo lyties *Ringužis* turi variantą *Ring-už-ỹs*¹⁸³ (LUEV, 136; Vanagas LHD, 215). Hidronimas gali būti iš vksm. *ringúoti* ar *ringiúoti* ir kilnojamasis jo kirčiavimas lygintinas su veiksmažodiniams priesagų vediniams būdingu kirčiu, plg. priesagų *-in-ỹs*, *-ul-ỹs*, *-es-ỹs* vedinių kirčiavimą (žr. Pakerys 1994, 156, 164, 167), pvz., *ringulỹs* 3^b Kp, Sb (LKŽ^e), dar plg. *Kriokužỹs* 3^b up. Šl (žr. § 239).

Kita vertus, neatmestina galimybė, kad kilnojamasis hidronimo kirčiavimas atspindi mobilų pamatinio žodžio, pvz., dktv. *ringė*, *ringis*, bdv. °*ringùs* ar pan., kirtį. Galbūt plg. *juodužỹs* 3^a Rim (: *júodas*, *-à* 3¹⁸⁴) (LKŽ^e; Ambrazas DDR 2, 187).

Su priesaga *-už-ys* tėra sudaryti hidronimai *Ringužỹs* ir *Kriokužỹs* up. Šl (žr. § 239), kitų šios priesagos onimų, remiantis nagrinėta literatūra, nefiksuota; apeliatyvai su priesaga ar baigmeniu *-už-ys* taip pat negausūs: jau minėtas *juodužỹs*, *babužỹs*, *-ẽ* (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 391), galbūt *glabužỹs*, *glamužỹs*, *grumužỹs*, *kirkužỹs* (LKŽ^e). Tai leidžia daryti prielaidą, kad kilnojamasis hidronimo *Ringužỹs* kirtis gali būti reliktinis.

Kita vertus, žr. kas pasakyta apie hidronimų *Gēr-ul-is* 1 | *Ger-ul-ỹs* 3^b up. Tv, *Vaisk-ul-ỹs* 3^b | *Vaĩsk-ul-is* 1 up. Vnd, *Žād-ik-ė* 1 | *Žad-ik-ẽ* 3^b | *Žād-ik-is* 1 | *Žad-ik-ỹs* 3^b up. Pšš (žr. § 182, 183, 202) variantinį kirčiavimą.

Dėl hidronimo *Ringužis* | *Ringužỹs* kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 295–296.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (3^b a. p.).

§ 239. Hidronimas *Kriok-už-ỹs* 3^b up. Šl siejamas su *kriōkti* (Vanagas LHEŽ, 166–167; LHD, 215; Endzelytė 2004, 70). Toks aptariamojo hidronimo kirčiavimas lygintinas su kitų priesagų veiksmažodiniams vediniams būdingu kilnojamuoju kirčiu, plg. priesagų *-in-ỹs*, *-ul-ỹs*, *-es-ỹs* ir kt. vedinių kirčiavimą (žr. Pakerys 1994, 156, 164, 167), pvz., *kriokesỹs* 3^b (LKŽ^e). Neatmestina galimybė, kad jis senovinis (žr. § 238).

¹⁸³ VK fiksuota ir šio hidronimo lytis *Ringùžė*, kuri laikytina vėlyva, atsiradusia dėl daugumos priesagų vediniams būdingo priesaginio kirčiavimo.

¹⁸⁴ Kita vertus, senuoju laikytinas baritoninis šio būdvardžio kirtis (1 a. p.).

3.2.14. Su priesagomis *-eik-is*, *-eik-ė*

§ 240. Priesagas *-eik-is*, *-eik-ė* turi 23 hidronimai. Visi jie šaltiniuose sukirčiuoti: 17 yra su priesaga *-eik-is*, 6 – su *-eik-ė* (Vanagas LHD, 107–108)¹⁸⁵.

§ 241. Visi 23 šių priesagų hidronimai turi kirtį priesagoje, iš jų 22 (16 su prsg. *-eik-is*; 6 su prsg. *-eik-ė*) yra 2 a. p., pvz.: *Brid-eĩk-is* up. Alvt; *Briol-eĩk-is* up. Lkš; *Čiūt-eĩk-is* ež. Jž; *Ap-eĩk-ė* up. Km; *Cib-eĩk-ė* up. Ds. Vieno hidronimo priesagos priegaidė skirtinguose šaltiniuose fiksuota nevienodai: *Miš-ėik-is* 1 ir *Miš-eĩk-is* 2 up. Vks. Žr. HDB Lentelė 3.2.14.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 242. Su priesagomis *-eik-is*, *-eik-iai* sudaromi asmenvardžiai ir vietovardžiai. Jiems, kaip ir hidronimams, yra būdingas priesaginis kirčiavimas (2 a. p.), pvz.: *Bareĩkis* avd.; *Burneĩkis* avd.; *Asteĩkiai* k.; *Buteĩkiai* k.; *Debeĩkiai* mstl.; *Debeĩkė* pv., s. (žr. BLKKŽ, 80; LPŽ^e; LVŽ I, 192, 638; II, 169; Skardžius RR 1[1943], 160; VŽ^e).

Priesagos *-eik-is*, *-ė* apeliatyvai itin negausūs. Dažniausiai jie kirčiuojami priesagoje (2 a. p.), pvz.: *atbuleĩkis*, *-ė*; *šūdeĩkis*; *juodeĩkis*¹⁸⁶ (Pakerys 1994, 142; BLKKŽ, 80; Ambrazas DDR 2, 117; LKG, 361; Skardžius RR 1[1943], 160).

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 243. Nėra visiškai aišku, kuri hidronimo *Miš-eik-is* up. Vks priesagos priegaidė yra autentiška – *Miš-ėik-is* 1 (LUEV, 104; Vanagas LHD, 108; Skardžius RR 1[1943], 160) ar *Miš-eĩk-is* (Vanagas LHEŽ, 218). Veikiausiai hidronimas yra 2 a. p., kaip ir kiti priesagą *-eik-is* turintys hidronimai (žr. § 241–242). Fiksuotas ir šio hidronimo variantas *Mišėikio upālis*, dar plg. *Mišėikis* avd. (LPŽ^e), *Mišėikiai* k.

Vis dėlto šnekamojoje kalboje aptariamiosios priesagos asmenvardžiai kartais kirčiuojami priesagoje akūtiškai, dar plg. priesagos *-eik-a* vedinių kirčiavimą, pvz.: *mandréika*, *nevalėika*, *mušėika* | *mušėikà* 2 (LKŽ^e; Pakerys 1994, 142); *Judréika* up. KzR; *Ūbeikà* | *Ūbéika* up. TI (LUEV, 61, 176).

¹⁸⁵ Dar žr. LVvGDB; Mažiulis PKEŽ, 36–37; Savukynas 1962; 1966; Senkus KD[1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 160; Sviderskienė 2016.

¹⁸⁶ Ir *júodeikis*, *juodeikỹs*.

3.2.15. Su priesagomis *-ik-as*, *-ik-a*, *-ik-ai*

§ 244. Priesagas *-ik-as*, *-ik-a*, *-ik-ai* turi 22 hidronimai. Šaltiniuose visi jie sukirčiuoti: 19 su priesaga *-ik-as*, 2 – su *-ik-a*, 1 – su *-ik-ai* (V an a g a s LHD, 148–149)¹⁸⁷.

§ 245. Dauguma šių priesagų hidronimų, t. y. 10 (8 su prsg. *-ik-as*; po 1 su prsg. *-ik-a* ir *-ik-ai*) turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *Bubien-ik-as* up. Šmn; *Ežer-ik-as* ež. Kark, Kark; *Slav-ik-à* up. Kdl; *Upel-ik-ai* up. Šv. Kiek mažiau hidronimų, t. y. 7 (6 su prsg. *-ik-as*; 1 su prsg. *-ik-a*), turi pastovų kirtį šaknyje (1 a. p.), pvz.: *Bliūd-ik-as* || *Bliūdz-ik-as* up. Lkč; *Sies-ik-as* ež. Ktk; *Gėd-ik-a* up. Žr. Trys hidronimai yra kilnojamojo kirčiavimo: *Ākl-ik-as* 3^b ež. Mrc; *Bùbr-ik-as* 3^b up. Vlkj; *Duñbl-ik-as* 3^b ež. Vvs. Vienas hidronimas turi kirčiavimo variantų: *Gakšt-ik-as* 2, *Gākšt-ik-as*¹⁸⁸ up. Šmk. Hidronimo *Rimšč-ik-as* ež. Slk akcentinė paradigma skirtinguose šaltiniuose nurodoma nevienodai – 1 ir 3^a a. p. Žr. HDB Lentelė 3.2.15.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 246. Su priesagomis *-ik-as*, *-ė*, *-ik-as* sudaromi veiksmožodinės ir vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, retai – deminutyvai, kurie bendrinėje kalboje ir tarmėse paprastai turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *bėgikas*, *-ė*, *didikas*, *-ė*, *graužikas*, *-ė*, *švilpikas*, *puodikas* (Stundžia 2014, 80; 2009, 99; 1995, 61; Pakerys 1994, 119; BLKKŽ, 82; DLKG, 106, 121, 127, 131; Ambrazas DDR 1, 135–138, 199; DDR 2, 87, 116–117; LKG, 285, 320–321, 356, 377, 389, 414; Skardžius RR 1[1943], 127–130; LKTCh, 203).

Taigi hidronimų kirčiavimas remiasi tais pačiais dėsniumais kaip atitinkamų priesagų apeliatyvų kirčiavimas.

Kai kurie priesagos *-ik-as* hidronimai gali būti gretinami su deminutyvais, pvz., *Ežer-ik-as* ež. Kark, Kark.

Dėl hidronimo *Slav-ik-à* 2 a. p. dar plg. gretutinio jo varianto *Slavikis*, oikonimo *Slavikai* kirčiavimą.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 247. Visų pirma atsargiai vertintina LUEV nurodyta hidronimų *Ākl-ik-as* ež. Mrc, *Duñbl-ik-as* ež. Vvs, *Bùbr-ik-as* up. Vlkj 3^b akcentinė paradigma. Šių lyčių akcentinę paradigmą galima nustatyti tik iš vns.

¹⁸⁷ Dar žr. LVvGDB; Savukynas 1960; 1962; 1966; Skardžius RR 1[1943], 130; Senkus KD[1963], 477; [1963a], 503.

¹⁸⁸ Šaltiniuose a. p. nefiksuota, bet manytina, kad jis yra 1 akcentinės paradigmos.

vietininko formos. Neatmestina galimybė, kad LUEV sudarytojai galėjo ir suklysti (žr. § 57). Plg. hidronimo *Rimšč-ik-as* ež. Slk atvejį (žr. § 254).

Vis dėlto, kilnojamasis kalbamųjų hidronimų kirtis gali būti autentiškas. Tad toliau svarstytišios galimos tokio kirčiavimo priežastys.

§ 248. Hidronimas *Ākl-ik-as* ež. Mrc yra iš būdvardžio *āklas* (Vanagas LHEŽ, 37; LVŽ I, 34–36; Savukynas 1960, 293), kurį remdamasis Daukšos raštų medžiaga, Skardžius laiko senu baritonu, plg. *āklumas* (Skardžius RR 5[1935], 178, 94; dar žr. Дыбо 2006, 197; LKŽ^e). Tad tikėtinas hidronimo šakninis kirčiavimas.

Kita vertus, Daukšos raštuose fiksuotos jau ir mobilųjį kirtį turinčios kalbamojo būdvardžio lytys, taip pat *aklūmas* šalia *āklumas*.

§ 249. Hidronimas *Duṁbl-ik-as* ež. Vvs remiasi vardažodžiu *duṁblas*, kuris tarmėse yra 2 ir 4 a. p. (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 96; LVŽ II, 387–388; Savukynas 1962, 197). Galimai hidronimo kirčiavimas atspindi šio vardažodžio šaknies akcentinį silpnumą. Kita vertus, dėl šaknies kirčio plg. *Duṁblinis* ež. Ob.

§ 250. Hidronimo *Būbr-ik-as* up. Vlĵj kilmė nėra visiškai aiški, labiausiai tikėtina sąsaja su vksm. *būbryti* ‘smarkiai šaudyti, bubyti’ (Vanagas LHEŽ, 71; LVŽ I, 583).

§ 251. Taigi kilnojamąjį aptariamųjų hidronimų kirčiavimą kaip reliktinį sunku pagrįsti. Priesagos *-ik-as* apeliatyvų kilnojamojo kirčio atvejų, atrodo, nėra fiksuota.

Beje, slavų kirčiavimo sistemoje rekonstruojamos nedominacinės stipriosios priesagos **bcь/*bca/*bce* (Rinkevičius 2009, 118). Tikėtina, kad pralietuvių kirčiavimo sistemoje priesaga *-ik-as* taip pat buvo stiprioji.

§ 252. Hidronimų *Āklikas*, *Duṁblikas*, *Būbrikas* kilnojamasis kirtis gali būti nesusijęs su pamatinių žodžių akcentuacija, o pertvarkytas vėliau.

Hidronimai *Āklikas*, *Duṁblikas* yra pietų aukštaičių tarmės plote. Jeigu jų kilnojamasis kirčiavimas autentiškas, atsargiai svarstyti, kad vietininko lyčių kirtis, t. y. *Aklikè*, *Duṁblikè*, galimai atspindi šioje tarmėje pastebimą polinkį į dalies daugiaskiemenių vardažodžių oksitonezę. Ragaišienė pastebi, kad apibendrintas kai kurių priesagų, pvz., priesagos *-yn-as*, daugiskaitinių vedinių kilnojamojo kirčiavimo modelis veikia ir kirtį išlaikiusias vienaskaitos formas, pvz., kirčiuojama *samanynè* Drsk, Lz, plg. *samanynaĩ* (žr. Ragaišienė 2010, 128–129; Lazauskaitė-Ragaišienė 2001, 249).

Dar plg. *Vėprynas* 3^b ež. Vs žr. 3.1.2. § 75.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 253. Hidronimai *Bliūd-ik-as* | *Bliūdz-ik-as* up. Lkč yra išlaikę baritoninį pamatinio daiktavardžio *bliūdas* 2 kirtį (trm. *bliūdzas*) (LKŽ^e; Vanagas

LHEŽ, 68; LVŽ I, 516–518), plg. *Bliūdinis* 1 ež. Mlt (LUEV, 20; LVŽ I, 517; Vanagas LHEŽ, 68); *Bliūdai* ar. Nt, dr. Lkv, drp., gn. Varn etc.; *Bliūdiškiai* || *Bliūdiškis* b., pv. Krs (LVŽ I, 516–517).

§ 254. Hidronimų *Dyr-ik-as* up. Rm, *Gėd-ik-a* up. Žr, *Sies-ik-as* ež. Ktk kilmė neskaidri (Vanagas LHEŽ, 86, 110, 297–298; LVŽ II, 283; III, 111).

§ 255. Dėl *Gākšt-ik-as* ež. Šmk žr. § 257.

§ 256. Tarmėse vienas kitas priesagos *-ik-as* ypatybės turėtojų pavadinimas yra kirčiuojamas pastoviai, pvz., *bálčikas* 1 (LKŽ^e; Ambrazas DDR 2, 116; LKG, 356; Skardžius RR 1[1943], 129). Taip pat plg. avd. *Jōnikas*, *Kálnikas*, *Eīdikas*, *Gāīdikas* (LPŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 127, 130). Šaknies kirtis paprastai sietinas su baritoniniu pamatinių žodžių kirčiu, pvz.: *bálčikas* (: *báltas* 1 > 3), *Jōnikas* (: *Jōnas* 2), *Kálnikas* (: *kálnas* 1).

Onimų, apeliatyvų šakninio kirčiavimo atvejai liudija nedominacinę priesagų *-ik-as* pobūdį ankstesnėje kirčiavimo sistemoje (žr. § 251).

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 257. Hidronimo *Gakšt-ik-as* || *Gākšt-ik-as* up. Šmk pradinio skiemens kirtis fiksuotas tik LVŽ (III, 30). Jis sietinas su avd. *Gākštas*, *Gakštà* baritoniniu kirčiu, plg. *Gākšt-ik-as* 1 ež. Šmk, dar plg. *Gākštė* b. Rdn (Vanagas LHEŽ, 104; LVŽ III, 30). Dėl šakninio kirčiavimo dar žr. § 256.

Priesagoje kalbamasis hidronimas gali būti kirčiuojamas pagal priesagos *-ik-as* apeliatyvams būdingo kirčiavimo analogiją (žr. § 246).

§ 258. Hidronimo *Rimšč-ik-as* ež. Slk skirtinguose šaltiniuose fiksuota 3^a (LUEV, 135) ir 1 akcentinė paradigma (LVS; LVvGDB; VŽ^e). Autentišku laikytinas pastovus šaknies kirtis. Hidronimo kilmė nėra labai aiški (galbūt plg. *rimščias*), tad tik spėtina, kad jis yra išlaikęs baritoninį pamatinio žodžio kirtį, plg. *rimša* 1 ‘tylus, ramus žmogus’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 278; LVvGDB).

3.2.16. Su priesagomis *-(i)uot-is, -uot-ė*

§ 259. Su šiomis priesagomis fiksuota 14 hidronimų, iš kurių 12 šaltiniuose sukirčiuota: 8 yra su priesaga *-uot-is*, 4 – su *-uot-ė* (Vanagas LHD, 206–207)¹⁸⁹.

§ 260. Visi priesagų *-uot-is, -uot-ė* hidronimai turi priesagos kirtį. Dauguma iš jų, t. y. 11 (8 su prsg. *-uot-is*; 3 su prsg. *-uot-ė*), yra 2 a. p., pvz.: *Ak-uōt-is* ež. Sn; *Sak-uōt-is* ež. Dgč; *Al-uōt-ė* up. Sv; *Laz-uōt-ė* up. Vdk.

¹⁸⁹ Dar žr. LVvGDB; Savukynas 1960; Skardžius RR 4[1973], 882–883.

Vienas hidronimas turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.): *Dabr-úot-é* up. Tl. Žr. HDB Lentelė 3.2.16.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 261. Hidronimai kirčiuojami kaip priesagų *-uot-is*, *-é*, *-uot-is*, *-uot-é* apeliatyvai, kuriems būdingas priesaginis kirčiavimas (2 a. p.), pvz.: *akiniuōtis*, *-é*, *kampuōtis*, *važiūōtė* (Stundžia 2014, 84; 2009, 105; 1995, 64; Pakerys 1994, 128; BLKKŽ, 85; Skardžius RR 1[1943], 353–354; DLKG, 97, 118–119; Ambrazas DDR 1, 48; DDR 2, 142; LKG, 298, 350–351).

§ 262. Remiantis Rinkevičiumi (2018, 205), senojoje lietuvių kalboje daiktavardžių priesaga *-uot-is* buvo dominacinė stiprioji, jos cirkumfleksas atsiradęs pagal priesagų *-aīn-is*, *-iīng-is* ir kt. analogiją (bdv. *-īng-as* → dktv. *-iīng-is*; bdv. **-áin-as* → dktv. *-aīn-is* etc.).

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 263. Hidronimas *Dabr-úot-é* up. Tl perėmęs pastovų priesagos kirtį iš lyčių *Dabr-úot-as* | *Dabr-úot-a*, dar plg. *Dabrúotas* | *Dabrúota* up. Lk (LUEV, 26). Priesaginis hidronimų kirčiavimas greičiausiai senovinis¹⁹⁰.

3.3. Hidronimai su kitomis priesagomis

§ 264. Hidronimai su priesagomis *-ot-is*, *-(i)ot-é*, *-uol-is*, *-uol-é*, *-(i)ot-as*, *-ot-a*, *-on-is*, *-on-é*, *-ar-é*, *-ari-s*, *-ov-é*, *-(i)ov-as*, *-ant-é*, *-ant-is*, *-ūn-é*, *-ūn-as*, *-uot-as*, *-uot-a* ir kt. paprastai taip pat yra priesaginio kirčiavimo (2 ar 1 a. p.), žr. HDB Lentelė 2. Bet jų grupės negausios, priesaginis kirčiavimas paprastai sietinas su atitinkamų priesagų apeliatyvų kirčiavimu tarmėse. Kadangi duomenų mažai, atskirai juos analizuoti atrodo netikslinga. Tačiau norėjau dar atkreipti dėmesį į kelis išsiskiriančio kirčiavimo atvejus.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 265. Hidronimas *Kreīv-on-is* up. Mrk sietinas su *kreīvas*, *-à*, kuris dabartinėse tarmėse yra 4 a. p. (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 164). Hidronimas yra išlaikęs senesnę šio būdvardžio baritoninį kirtį (žr. Pakerys 1994, 312), plg. Daukšos Postilėje fiksuotą šaknies kirtį *kreīvumas* (žr. Būga RR 3, 74)¹⁹¹.

¹⁹⁰ Priesaga *-uot-as* laikoma sena nedominacine akūtine priesaga, taigi iš mobilaus kirčiavimo žodžių padaryti vediniai buvo kirčiuojami priesagoje (Дыбо 2006, 227t.; 1981, 88–89; Rinkevičius 2018, 205t.). Kalbamiėji hidronimai siejami su mobilaus kirčiavimo dktv. *dābras*, plg. *bābras* 4 ‘bebras’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 78; LVŽ II, 91).

¹⁹¹ Dėl būdvardžių senojo kirčiavimo dar žr. § 45 ir ten nurodytą literatūrą.

§ 266. Hidronimas *Plāt-on-is* | *Plāt-on-ē* up. Jnš (ir *Plātoniai* 1 k. VŽ^e; Razmukaitė 2008, 65) kildinamas iš 4 a. p. būdvardžio *platūs*, *-i* (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 260–261). Mobilus apeliatyvo kirtis fiksuotas Daukšos raštuose, dar plg. *plačiai* (Skardžius RR 5[1935], 185, 211; Būga RR 3, 77). Galimai šakninį kirčiavimą lėmė, kad hidronimas yra šiaurės Lietuvoje, visuotinio kirčio atitraukimo plote (Joniškio apyl.). Hidronimas yra prie pat Latvijos sienos, tad latvių kalbos kirčiavimo pradiniame skiemenyje įtaka taip pat nemažai tikėtina. Dar plg. *Plāteliai* 1 mstl. (VŽ^e), *Plāčīuva* up. Vdk (žr. 5.2.1. § 496).

Šakninio kirčiavimo atvejai neretai fiksuoti šiaurės Lietuvoje, žr. HDB Lentelė 1.1.; 3.4. § 275.

§ 267. Šaknyje kirčiuojamas hidronimas *Īlg-ot-is* up. Šil siejamas su būdvardžiu *ilgas*, kuris dabartinėje kalboje yra 3 a. p. (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 129). Hidronimo kirčiavimas leidžia manyti, kad šis vardažodis galėjo būti baritonas, plg. la. *īlgs* (žr. Stundžia 1985, 147). Hidronimas yra vakarų Lietuvoje. Šio arealo šnektose dažnai išlaikomi šakninio kirčiavimo reliktai, kartais net nesutinkami kitose tarmėse, pvz., klaipėdiškių *tėvynė*. Tad hidronimo šakninis kirčiavimas galimai yra reliktinis. Kita vertus, čia pastebima ir pradinio kirčio apibendrinimo atvejų. Galbūt dar plg. *Īžikis* (žr. 3.2.9. § 200). Dar žr. HDB Lentelė 1.1.; 3.4. § 275.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas.

§ 268. Įdomus yra hidronimo *Gél-uot-as* 3^a ež. Mlt kilnojamas kirtis.

Ankstesnei kirčiavimo sistemai rekonstruojama stiprioji nedominacinė akūtinė būdvardžių priesaga *-uot-as*, *-a* (Дыбо 2006, 227t.; 1981, 88–89; Rinkevičius 2018, 205t.). Be to, hidronimas sietinas su akūtinės šaknies baritonu *gėlas*, *-a* 1 (LKŽ^e), tad lauktinas pastovus hidronimo kirtis (Vanagas LHEŽ, 111; LVŽ III, 125)¹⁹².

Greičiausiai senasis pastovus hidronimo šaknies kirtis pakeistas kilnojamuoju¹⁹³ pagal analogiją. Rytų Lietuvai būdingas kitų priesagų hidronimų kilnojamas kirčiavimas žr. 4.3. § 441; HDB Lentelė 1.3.

¹⁹² Hidronimas gretinamas ir su lie. *pagėluō* ‘šaltis’ ir kt. (Savukynas 1966, 188; LVŽ III, 125).

¹⁹³ Kita vertus, galima svarstyti ir apie nustatytos a. p. patikimumą.

3.4. APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

§ 269. Hidronimų grupėse su priesagomis *-ait-is, -ait-ė, -aič-iai, -ait-ės; -yn-as, -yn-a, -yn-os; -yt-ė, -yt-is, -yt-ės; -ykšt-is, -ykšč-ia, -ykšč-iai, -ykšt-ė; -ėn-as, -ėn-a; -ing-is, -ing-ė; -el-is, -el-ė, -el-iai, -el-ės, -elys; -ėl-is, -ėl-ė, -ėl-iai, -ėl-ės; -(i)uk-as, -(i)uk-ė, -(i)uk-ai, -(i)uk-ės; -al-is, -al-ė, -al-ės; -yn-ė; -(i)ul-is, -(i)ul-ė, -ul-ys; -(i)ut-is, -(i)ut-ė, -uč-iai, -ut-ys; -en-is, -en-ė, -en-ys, -en-iai; -ik-ė, -ik-is, -ik-ės, -ik-ys; -im-as, -ym-as, -im-ai, -ym-ai; -(i)on-as, -on-ė, -on-ai, -on-ės; -(i)ok-as, -ok-ai, -ok-ė; -už-is, -už-ė, -už-ys; -eik-is, -eik-ė; -ik-as, -ik-a, -ik-ai; -(i)uot-is, -uot-ė* priesaginio kirčiavimo atvejai sudaro nuo 57 iki 100%. Iš viso šiose grupėse fiksuotas 2121 (~94%) priesagos kirtį turintis hidronimas iš 2258 šaltiniuose kirčiuotų hidronimų.

Priesagos kirtį turintys hidronimai sietini tiek su mobiliojo, tiek su baritoninio kirčio žodžiais, pvz., *Kakl-ėl-is* ež. Dg, Vrn (: *kāklas* 4); *Šak-ūt-ė* up. Rsn, Vl (: *šakà* 4); *Liep-ėl-lė* up. Pg (: *líepa* 1); *Švendr-ėl-is* up. Šl (: *švéndras* 1, *šveñdras* 2), *Lyg-ūt-is* ež. Rud (: *lýgus, -i* 1) ir pan. Taigi priesaginį jų kirčiavimą lemia priesagų dominacija.

§ 270. Atitinkamos apeliatyvų (ir kitų onimų) priesagos dabartinėje kalboje (tarmėse ir bendrinėje kalboje) paprastai funkcionuoja kaip dominacinės stipriosios, jų vediniai dažniausiai yra priesaginio kirčiavimo (1 ar 2 a. p.). Nemaža dalis priesagų, t. y. 11, yra būdingos deminutyvams.

§ 271. Pastebėtina, kad didesnė dalis kalbamųjų priesagų apeliatyvų sistemoje yra produktyvios, kai kurių jų, pvz., *-el-is, -im-as, -yn-as*, vediniai itin gausūs.

§ 272. Dalis hidronimų priesagos kirtį gali turėti iš seno.

Pralietuvių vedinių kirčiavimo sistemai rekonstruotinos stipriosios priesagos *-im-as, -yn-ė, -ok-as, -(i)uot-is, -ėn-as, -ing-is*. Manytina, kad senojoje lietuvių kalboje stipriosios (greičiausiai visos dar nedominacinės) buvo deminutyvinės priesagos, t. y. *-yt-is, -el-is, -ėl-is, -uk-as, -yt-is, -al-is, -ait-is, -ykšt-is, -ik-as, -ik-is, -ik-ė, -(i)ul-is, -(i)ut-is, -už-is*. Labai tikėtinas ir priesagų *-en-is, -on-as* akcentinis stiprumas.

Priesagų *-yn-as, -yn-a* senosios akcentinės vertės klausimas problemiškas. Kai kurie šių priesagų hidronimai yra kilnojamojo kirčiavimo. Tačiau tokie duomenys nepakankami, kad būtų galima nustatyti minėtųjų priesagų akcentinę vertę.

§ 273. Šakninio ir kilnojamojo kirčiavimo atvejų aptariamose hidronimų grupėse palyginti labai nedaug. Pastovų šaknies (pamatinio kamieno) kirtį (1 a. p.) turi 72 hidronimai, kilnojamąjį (3^a ar 3^b a. p.) –

21 hidronimas. Taip pat 9 hidronimai turi kilnojamojo ir šakninio kirčiavimo variantų.

§ 274. Nemažos dalies hidronimų šakninio kirčiavimo tyrimas problemiškas, nes ne visai aiški jų kilmė, sąsajos su konkrečiais apeliatyvais išblėsusios. Kai kuriais atvejais svarstyta pamatinio kamieno akcentinė vertė. Vis dėlto maždaug pusės hidronimų šakninis kirčiavimas sietinas su pamatinių žodžių baritoniniu kirčiu ir laikytinas reliktiniu. Taip pat paprastai labiau tikėtinas ir likusiųjų kitų hidronimų šaknies kirčio senoviškumas. Pastebėtina, kad hidronimai dažnai išsiskiria savo motyvacija, nedeminutyvine priesagos funkcija.

§ 275. Didesnė dalis šaknyje kirčiuojamų hidronimų yra šiaurės ir vakarų Lietuvoje, daugiausiai panevėžiškių, žemaičių tarmių plotuose (žr. HDB Lentelė 1.1.) Beje, priesagų *-uv-a*, *-(i)av-a*, *-ij-a*, *-ain-is* ir kt. hidronimų šakninis kirčiavimas taip pat būdingesnis šiaurės ir vakarų Lietuvai (žr. ten pat).

Viena vertus, šiaurės ir vakarų Lietuvos tarmėse yra daugiau išlaikytų senojo hidronimų (ir apeliatyvų) kirčiavimo bruožų. Čia pastebima šakninio kirčiavimo atvejų, nesutinkamų kitose tarmėse, pvz., klaipeidiškių *tėvynė*. Atkreiptinas dėmesys, kad dažniausiai tai yra akūtinės šaknies apeliatyvai. Žemaičių tarmėje tokios šaknies priesagos *-im-as* vedinių pastovų kirtį netgi linkstama apibendrinti (Rinkevičius 2018, 46). Kalbamųjų hidronimų šaknys taip pat dažniau yra akūtinės.

Galbūt kai kurių hidronimų šakninis kirčiavimas atspindi minėtame Lietuvos areale gyvenusių baltų genčių (kursių, žiemgalių) substratinį palikimą.

Kita vertus, dalies hidronimų pradinio skiemens kirtis gali būti analoginis, apibendrintas, t. y. kirčiuojama šaknyje nepaisant pamatinių žodžių akcentinių savybių. Pvz., šaknies kirtį turi su mobilaus kirčio vardažodžiais siejami hidronimai *Diėvytis* up. Lkv, *Dárbulė* ež. Ps, *Taūrulė* up. Nj ir kt.

Šiaurės Lietuvoje pastebimas polinkis daugiaskiemenius vardažodžius kirčiuoti pradiniam skiemenyje (ypač aukštaičių patarmėse) (plačiau žr. Zinkevičius 1979; 1966, 38t.; Grinaveckis 1973; Kačiuškienė 2001; Garšva 1982). Galimai tokia tendencija sietina su tarmėms būdingu kirčio atitraukimu (ypač visuotinio kirčio atitraukimo zonoje).

Taip pat neatmestina latvių kalbos kirčiavimo įtaka. Poveikis ypač tikėtinas arti Latvijos sienos esančių hidronimų šakniniam kirčiavimui.

§ 276. Kilnojamojo kirčiavimo hidronimų tyrimas taip pat dažnai yra probleminis, neretai svarstytinas kilnojamojo kirčiavimo senoviškumo klausimas.

§ 277. Plačiau aptartini priesagų *-el-ỹs*, *-el-ē*, *-ik-ē*, *-ik-ỹs*, *-ul-ỹs*, *-už-ỹs*, *-en-ỹs* hidronimai. Kilnojamojo kirčiavimo ir kilnojamojo/šakninio kirčiavimo variantų turintys kalbamųjų priesagų hidronimai *Báršk-el-is* | *Baršk-el-ỹs* up. Rd, *Tem-el-ỹs* up. Gdž, *Met-el-ỹs* ež. Srj, *Báršk-el-is* | *Baršk-el-ỹs* up. Rd, *Vart-ul-ỹs* 3^a up. Šll, *Kriok-už-ỹs* 3^b up. Šl, *Žād-ik-é* 1 | *Žād-ik-ē* 3^b | *Žād-ik-is* 1 | *Žād-ik-ỹs* 3^b up. Pšš yra sietini su veiksmažodžiais. Galimai su veiksmažodžiais gali būti gretintini ir hidronimai *Rūv-el-ỹs* up. Krš, *Ten-en-ỹs* 3^b up. Šlu, *Vaisk-ul-ỹs* 3^b | *Vaišk-ul-is* 1 up. Vnd, *Gēr-ul-is* 1 | *Ger-ul-ỹs* 3^b up. Tv, *Rìng-už-is* | *Ring-už-ỹs* up. Pn, *Derv-el-ỹs* | *Dérv-el-is* up. Rz, *Beb-ul-ỹs* 3^b up. Šmk, *Šaš-ul-ỹs* 3^b up. Kv. Kilnojamasis jų kirčiavimas lygintinas su priesagų *-ul-ỹs*, *-es-ỹs*, *-in-ỹs* ir pan. veiksmažodiniams vediniams būdingu kirčiavimu, pvz., *tinginỹs* 3^b, *čiaudulỹs* 3^a, 3^b, *ūžesỹs* 3^b (žr. Pakerys 1994, 156, 164, 167).

Remiantis šiais duomenimis, manytina, kad senojoje lietuvių kalboje vedinių kirčiavimas priklausė nuo jų semantikos: priesagų *-el-is*, *-ul-is*, *-už-is*, *-ik-is* ir kt. vardažodiniai, galbūt tik deminutyviniai, vediniai buvo kirčiuojami pagal priesagini/šakninį kirčiavimo modelį, o veiksmažodiniai – pagal kilnojamojį/šakninį. Tokią prielaidą paremia ir skirtingas priesagų *-ul-is*, *-ul-ys* vedinių kirčiavimas, pastebimas jau senuosiuose raštuose.

Kita vertus, dalis minėtųjų hidronimų, t. y. *Ten-en-ỹs* 3^b up. Šlu, *Vaisk-ul-ỹs* 3^b | *Vaišk-ul-is* 1 up. Vnd, *Gēr-ul-is* 1 | *Ger-ul-ỹs* 3^b up. Tv, *Derv-el-ỹs* | *Dérv-el-is* up. Rz, *Rìng-už-is* | *Ring-už-ỹs* up. Pn, *Beb-ul-ỹs* 3^b up. Šmk, *Šaš-ul-ỹs* 3^b up. Kv, taip pat *Kert-en-ỹs* | *Keřt-en-is* up. Bt gali būti gretinami su vardažodžiais. Jų kirčiavimas lygintinas su kai kurių vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų kirčiavimu, pvz., *godulỹs* 3^b, *juodulỹs* 3^a, 3^b *juodulỹs* 3^a, *vaikelỹs* 3^b. Galimai tokių vedinių kilnojamasis kirčiavimas yra vėlyvas, plg. vėlesniu priesagos *-in-is* variantu laikomą vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų priesagą *-in-ys*, pvz., *ratinỹs* ‘verpimo ratelis’, *galvinỹs* ‘gudragalvis’, *baltinỹs* ‘akies baltymas’ (Ambrazas DDR 2, 147–148, 204). Pastarųjų vedinių kirčiavimas nuo pamatinių žodžių akcentuacijos nepriklauso. Tad kai kurie kalbami hidronimai gali būti kirčiuojami pagal apibendrintą kirčiavimo modelį. Dar plg. *Gerv-ain-ỹs* 3^b | *Geřv-ain-is* 1 up. Tl, *Duōb-in-is* 1 | *Duob-in-ỹs* 3^b up. Lk, *Gauštv-in-is* | *Gauštv-in-ỹs* 3^a ež. Tt (žr. § 582, 472, 475).

Vis dėlto neatmestina kalbamųjų hidronimų kilnojamojo kirčiavimo sąsaja su pamatinių žodžių akcentuacija, pamatinio kamieno akcentiniu silpnumu.

Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma aptariamųjų hidronimų yra vakariniame Lietuvos areale, žemaičių ir vakarų aukštaičių tarmių plotuose.

Minėtieji priesagos *-in-ys* ypatybės turėtojų pavadinimai irgi paprastai vartojami vakarinėse tarmėse. Taigi tai arealinis reiškinys, galbūt sietinas ir su vakarų baltų genčių substratu.

Vis dėlto išskeltoms prielaidoms pagrįsti reikalingas atskiras išsamesnis priesagų *-ul-is/-ul-ys*, *-el-is/-el-ys* ir pan. akcentinės raidos tyrimas.

§ 278. Taip pat atkreiptinas dėmesys į hidronimų, esančių pietų aukštaičių tarmės plote, kilnojamąjį kirčiavimą. Svarstyтина, kad hidronimų *Vėprynas* 3^b ež. Vs, *Āklikas* 3^b ež. Mrc, *Duñblikas* 3^b ež. Vvs, galbūt ir *Lygenẽ* 4 up. Jšn kirčiavimui įtakos turėjo šioje tarmėje, ypač pietvakariniame jos areale, pastebimas linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantiškumas ir polinkis į oksitonežę. Taip pat, matyt, dėl šių tarmės kirčiavimo ypatybių LUEV fiksuotas hidronimų *Ežerỹnas* 4 ež. Srj, Smn, *Snaigỹnas* 2 ež., up. Vs priesagos cirkumfleksas (kituose šaltiniuose fiksuotas akūtas ir 1 a. p.).

§ 279. Labai reti aptariamose hidronimų grupėse yra 3 ir 4 a. p. hidronimai. Paprastai toks hidronimų kirčiavimas sietinas su kuopinei daugiskaitai būdingu kirčiavimu ar lygintinas su kai kurių apeliatyvų kirčiavimu tarmėse. Kirčiavimas 3 a. p. gali būti sietinas ir su Saussure'o dėsnio poveikiu.

4. KILNOJAMOJO KIRČIAVIMO HIDRONIMAI

§ 280. Kilnojamas kirčiavimas yra būdingas mažesnei daliai, t. y. 12 iš 44, tirtų hidronimų grupių. Pagal vyraujančią hidronimų kirčiavimo pobūdį skirtingi tradicinio kilnojamojo (kirtis kilnojamas iš galinio skiemens į pradinį) ir neomobiliojo (kirtis kilnojamas iš galinio skiemens į priešpaskutinį) kirčiavimo hidronimai, kurie aptariami atskiruose šio skyriaus poskyriuose. Pirmojo poskyrio hidronimų grupės išdėstytos mažėjančia tvarka pradedant nuo turinčios didžiausią skaičių hidronimų. Kaip ir jau aptartų hidronimų grupių atveju, kiekybiniai duomenys nurodomi įskaičiavus variantines lytis (išskyrus kirčiavimo variantus).

Skyriaus pabaigoje pateikiamos apibendrinamosios pastabos.

4.1. Tradicinio kilnojamojo kirčiavimo hidronimai

§ 281. Tradicinis kilnojamas (3^a ar 3^b a. p.) kirčiavimas būdingas hidronimams su priesagomis: 1) *-in-as*, *-in-a*, *-in-ai*; 2) *-en-a*, *-en-as*; 3) *-int-a*, *-int-as*, *-int-ai*; 4) *-(m)uo*, *-(m)en-as*, *-(m)en-a*, *-men-ys*, *-men-ai*; 5) *-av-as*, *-av-ė*; 6) *-es-a*, *-es-as*, *-es-ai*; 7) *-aj-a*, *-aj-ai*, *-aj-as*; 8) *-et-a*, *-et-as*, *-et-ai*; 9) *-al-as*, *-al-a*; 10) *-ant-as*, *-ant-a*; 11) *-il-as*, *-il-a*.

Hidronimų grupės išdėstytos mažėjančia tvarka pradedant nuo turinčios didžiausią skaičių hidronimų.

4.1.1. Su priesagomis *-in-as*, *-in-a*, *-in-ai*

§ 282. Priesagas *-in-as*, *-in-a*, *-in-ai* turi 92 hidronimai¹⁹⁴. Šaltiniuose sukirčiuoti 89 hidronimai: 76 yra su priesaga *-in-as*, 11 – su *-in-a* ir 2 – su *-in-ai* (Vanago LHD, 154–156, 31, 32)¹⁹⁵.

§ 283. Didžioji dalis, t. y. 62, aptariamųjų priesagų hidronimų yra kilnojamojo kirčiavimo (3^a ar 3^b a. p.) (57 su prsg. *-in-as*; 4 su prsg. *-in-a*; 1 su prsg. *-in-ai*), pvz.: *Bliuřb-in-as* 3^b up. Šauk; *Buřkšt-in-as* 3^b up. Krtn; *Jùdr-in-as* 3^b ež. Tl; *Švog-in-à* 3^a up. Ign; *Telš-in-à* 3^b up. Šv; *Dub-in-ai* 3^b up. Km. Šeštadalis hidronimų, t. y. 14 (10 su prsg. *-in-as*; 4 su prsg. *-in-a*),

¹⁹⁴ Dalis šias priesagas turinčių hidronimų Vanago (LHD, 31, 32) ir kitų tyrėjų skiriami prie pirminių. Dėl tokių hidronimų įtraukimo į tyrimą žr. § 54.

¹⁹⁵ Dar žr. Bichlmeier 2019; Bilkis 2009; 2013; 2016; Būga RR 1, 505; RR 3, 279; Grybauskienė 2004; Karaliūnas 1991; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1962; 1966; Senkus KD[1955], 154; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 243; RR 4[1973], 904–905; Sviderskienė 2016; Vitkauskas 1984.

turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.), pvz.: *Āpus-in-as* up. Grk, Vdk; *Kór-in-as* ež. Ml; *Mól-in-a* up. Brž. Trys hidronimai yra priesaginio kirčiavimo (2 a. p.): *Ar-in-as* ež. JnšM; *Šlav-in-as* ež. JnšM; *Utal-in-à* 2 up. Ss. Keturių hidronimų kirčiavimas įvairuoja: *Juōst-in-as* 1, 3^b ež. Tršk, up. Rgv; *Pūnk-in-as* 1 || *Puīk-in-as* 3^b ež. Vvs; *Būmb-in-ai* 1 ir *Bamb-in-aĩ* up. Yl. Keli hidronimai šaltiniuose yra kirčiuoti, tačiau nefiksuota jų akcentinė paradigma. Žr. HDB Lentelė 4.1.1.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b ar 3^a a. p.).

§ 284. Su priesaga *-in-as*, *-a* apeliatyvų sistemoje paprastai daromi būdvardžiai iš daiktavardžių ir būdvardžių, taip pat iš veiksmažodžių. Vediniai linkę leksikalizuotis (DLKG, 200; LKG, 563–564; Ambrazas DDR 2, 144–145; DDR 1, 127, 195; Skardžius RR 1[1943], 239–243).

Dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje priesagos *-in-as*, *-a* būdvardžiai (ir iš jų kilę daiktavardžiai) priklauso 3 a. p., vediniai išlaiko pamatinių žodžių šaknies priegaidę, pvz.: *ámžinas*, *-à* 3^a (: *ámžius* 1), *duĩblinas*, *-à* 3^b (: *duĩblas* 2); *puĩvinas*, *-à* 3^b (: *puĩvas* 4) (Stundžia 2014, 88; 2009, 110; 1995, 68; BLKKŽ, 178–179; Pakerys 1994, 351–353; DLKG, 190; Skardžius RR 5[1936], 373). Tarmėse priesagos *-in-as*, *-a* vediniai paprastai taip pat yra kilnojamojo kirčiavimo, bet kai kurie akūtinės šaknies būdvardžiai dalyje tarmių turi pastovų kirtį, pvz.: *ámžinas*, *-a* 1, *mĩltinas*, *-a* 1, *mólinas*, *-a* 1 (Pakerys 1994, 351–352; LKŽ^e; etc.); dar plg. daiktavardžius *áuksinas* 1 ‘<...> piniginis vienetas’, *dróbinas* 1 ‘drobinis audeklas, drobė’ (LKŽ^e). Daukšos raštuose fiksuotas ir cirkumfleksinės šaknies būdvardžio šakninis kirčiavimas: *puĩvinas*, *-a* (Skardžius RR 5[1935], 191–192).

§ 285. Tarmėse ir senuosiuose raštuose iš dalies yra išlaikytas senesnis aptariamiosios priesagos vedinių kirčiavimas. Prieš Saussure’o dėsnį priesaga *-in-as*, *-a* buvo nedominacinė silpnoji ir šios priesagos būdvardžiai buvo kirčiuojami pagal šakninio/kilnojamojo kirčiavimo modelį, pvz.: *áuksinas*, *-a* (: *áuksas* 1), *vārinas*, *-a* (: *vāris* 2), bet *pláukinas*, *-à* (: *pláuukas* 3), *krūvinas*, *-à* (: *kraūjas* 4) (Дыбо 2009, 34; 2008, 155; 2006, 131–134; 1981, 69–70; Skardžius RR 5[1935], 191–199).

§ 286. Priesagų *-in-as*, *-in-a* hidronimų kilnojamas kirčiavimas gali būti tiek senovinis, tiek naujai pertvarkytas, analoginis. Pasakyti, kurio hidronimo kirčiavimas galėtų būti reliktinis, sudėtinga. Neretai nėra visiškai aiški aptariamųjų hidronimų kilmė arba svarstyti apeliatyvų kamienų pirminė akcentinė vertė, žr. § 287t. Be to, dalis jų gali būti ir palyginti nauji. Tad apčiuopiamų rezultatų, leidžiančių pasakyti, kurių hidronimų kilnojamas kirštis galėtų būti reliktinis, nepavyko gauti.

§ 287. Gal kiek labiau tikėtina, kad su mobiliuoju pamatinių apeliatyvų kirčiu sietinas toliau nurodytų kelių hidronimų kilnojamas kirčiavimas: *Daūs-in-as* ež. Krž (: *dausà, daūsios* 4 ‘šiltieji kraštai, rojus’)¹⁹⁶; *Garđ-in-as* up. Pn¹⁹⁷ (: *garđas* 4¹⁹⁸); *Gráud-in-as* up. Vdk¹⁹⁹ (: la. *graúds* ‘grūdas’ (ME 1, 638–639), plg. lie. *grúdas* 3)²⁰⁰; *Sėkl-in-as* 3^b ež. Pbrd (: *sėklas, -à* 4 (fiksuta AK); *seklùs, -ì* 4²⁰¹); *Tùm-in-as* 3^b up. Vb (: *tumě* 4 ‘tirštas, blandus, glitus skystis, nuoviras; tirštis, blandumas’, *tumùs, -ì* 4 ‘tirštas, klampus’ (ar vksm. *tuméti*)²⁰² (Savukynas 1962, 193; Vanagas LHEŽ, 82, 106–107, 120–121, 294–295, 349; LVŽ II, 165; III, 81, 257–258).

§ 288. Hidronimai *Bùb-in-as* up. Slnt ir *Mėd-in-as* up. Pn greičiausiai perėmę kirčiavimą atitinkamai iš *bùbinas* 3^b ‘plika vieta, kalnelis pievoje’²⁰³ ir *mėdinas, -à* 3^b ‘miškinis, laukinis’²⁰⁴ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 71, 208; LVŽ I, 581). Kita vertus, hidronimas *Bùb-in-as* gali būti gretinamas su *bùbinti* ‘bildinti, dundinti; bambėti, bartis’ (LVŽ I, 581).

§ 289. Hidronimas *Pilv-in-as* ež. Rm siejamas su baritoninio kirčio vardažodžiu *pilvė* 1 ‘dumblas, dumblynė’²⁰⁵ (Vanagas LHEŽ, 259; Bilkis 2013, 102). Hidronimo kilnojamas kirtis laikytinas analoginiu (pagal apibendrintą kirčiavimo modelį).

§ 290. Dėl hidronimo *Švog-in-à* žr. § 301.

§ 291. Didžiosios dalies hidronimų (neskaitant su gyvūnų pavadinimais siejamų hidronimų, dėl kurių žr. § 292) neaiški pamatinio žodžio kamieno

¹⁹⁶ Kita vertus, kilmė nėra labai aiški (žr. Vanagas LHEŽ, 82; LVŽ II, 165; dar žr. Bichlmeier 2019, 206). Pastaroji kilmės versija yra pateikta Savukyno (1962, 193).

¹⁹⁷ Ir *Garđinas* sl., vs. Pn (LVŽ III, 81; Vanagas LHEŽ, 106).

¹⁹⁸ Tačiau apeliatyvas galimai buvo baritonas (žr. Stundžia 1994, 20; § 513).

¹⁹⁹ Ir pv. Vdk.

²⁰⁰ Vanagas (LHEŽ, 120–121) šį hidronimą sieja su lie. *graudùs* ‘smarkus, piktas, nemalonus, rūstus, žiaurus; kietas, nelankstus, trapus, gruzdus, traškus’ (dar žr. LVŽ III, 257–258).

²⁰¹ Dar plg. *seklumà* 3^b (fiksutas F. Kuršaičio (?) žr. LKŽ^e). Nors neatmestina galimybė, kad būdvardis buvo baritonas, nes dabartinėje kalboje būdvardžių mobilių kirčiavimą linkstama apibendrinti (žr. § 45).

²⁰² Plg. *Tumėjà* 3 up. Kvr žr. § 603.

²⁰³ Dar plg. *Bùbinas* b. Slč, drv. Krkn, Krn, kln. Dglč, Gdž, Krn ir kt. mš. Žm ir kt. (LVŽ I, 581).

²⁰⁴ Būdvardžio *mėdinas, -à* kilnojamas kirčiavimas apibendrintas, rekonstruotinas baritoninis jo kirtis **mėdinas, -a* (: *mėdis* 2, *mėdė* 2 (LKŽ^e)) (žr. § 284–285).

²⁰⁵ Šaknies priegaidė pakitusi dėl metatonijos, plg. gyvūnų pavadinimus reiškiančių priesagos *-in-as* vedinį kirčiavimą (žr. § 292).

pirminė akcentinė vertė²⁰⁶ arba jų kilmė: *Bliuřb-in-as* 3^b up. Šauk (: *bliurbùs*, -i 4 ‘šlapias, pabliureš’, *bliuřbti* ‘tižti’)²⁰⁷; *Brėšk-in-as* 3^b up. (: *brėška* ‘ausimas, brėškimas’, *brėškis* ‘švitimas, brėškimas’)²⁰⁸; *Driūb-in-as* 3^b up. Šmk, Šmk (: *driūboti* (*driūbo*), *driūbóti*); *Dub-in-ai* 3^b up. Km (: *dubùs*, -i 4, *dūbti*); *Jūdr-in-as* 3^b ež. Tl (: *jūdras*, *judrùs*, -i 4); *Laūm-in-as* ež. Sem (: *laūmė* 2, *laumė* 4)²⁰⁹; *Gāstam-in-as* 3^{4b} up. An; *Greiž-in-à* 3^b up. Šv; *Kirš-in-as* up. Bsg (: ? pr. *kirsnan* ‘juodas’); *Līm-in-as* 3^b ež. Dgč, Dgl, Mlt etc. (: ? plg. *līmti*); *Lūg-in-as* up. Žd; *Prit-in-as* ež., up. Kur; *Rėkst-in-as* up. Rgv; *Rudam-in-à* up. RdmV; *Silv-in-as* up. Kvr; *Telš-in-à* up. Šv; *Ūz-in-as* ež. Šmn; *Veřl-in-as* ež. Švnčl (: ? plg. *varlė*, *varlė*) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 68, 70, 91, 93, 137, 184, 107–108, 122, 158, 157, 191, 196, 266, 275, 281, 299, 343, 356, 374; LVŽ I, 520, 561; II, 331; III, 81, 94, 274; dar žr. Bilkis 2013, 101; 2009, 359, 364; Grybauskienė 2004, 95, 97; Karaliūnas 1991, 69; Sviderskienė 2016, 1347; LVvGDB).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai, sietini su priesagos -in-as gyvūnų pavadinimais.

§ 292. Iš kilnojamojo kirčiavimo hidronimų skyrium aptartini 18 hidronimų su priesaga -in-as, kurie kirčiuojami analogiškai kaip priesaginiai daiktavardžiai, reiškiantys gyvūnų patinų pavadinimus (kai kuriais atvejais galima ir kita apeliatyvų reikšmė): *Buřkšt-in-as* 3^b up. Krtn < *buřkštinas* 3^b ‘avinas’ ar ‘gintaras; tokia žolė’; *Geřv-in-as* 3^b up. Kdn, Mšk ir kt. < *geřvinas* 3^b; plg. ir *geřvinas*, -à 3^b ‘melsvai pilkas, pilkai margas’; *Gulb-in-as* 3^b ež. R, Švnčl, Žm, up. Akm ir kt. < *gulbinas* 3^b; *Mėšk-in-as* ež. d. Dkšt < *mėškinas* 3^b; *Žqš-in-as* up. Čk, Kp, Prnv < *žqšinas* 3^b (KŽ, 949); *Žiuřk-in-as* up. Mšk < *žiuřkinas* 3^b ‘tokia žuvis’ ar ‘žiuřkių patinas; didelė žiuřkė’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 74, 114, 127, 212, 398, 404; LVŽ I, 628; III, 159, 350; LVvGDB).

Bendrinėje kalboje ir tarmėse gyvūnų patinus reiškiantys priesagos -in-as vediniai yra kilnojamojo kirčiavimo ir patiria cirkumfleksinę metatoniją (Stundžia 2014, 91; 2009, 114; Pakerys 1994, 177; BLKKŽ, 129; dar žr. Mikulėnienė 2005, 191). Taigi hidronimai yra kirčiuojami pagal tuos pačius dėsningumus kaip apeliatyvai.

²⁰⁶ Paprastai tai yra būdvardžiai ir veiksmažodžiai, dėl kurių senojo kirčiavimo plačiau žr. § 45, 46 ir ten nurodytą literatūrą.

²⁰⁷ Plg. *Bliuřbinas* plk. Užv, pv. Šauk (Bilkis 1998, 105; LVŽ I, 520).

²⁰⁸ Dėl kilnojamojo kirčio plg. aptariamojo hidronimo var. *Brėšk-en-à* 3^b | *Brėšk-en-as*, taip pat *Brėšk-in-ys* 3^a up. Kvr (LUEV, 21, 22). Bet ir minimų hidronimų kirčiavimas gali būti analoginis.

²⁰⁹ Dėl kilnojamojo kirčio, plg. *Laum-en-à* 4 ež. Sem (žr. § 324).

§ 293. Aptariamųjų daiktavardžių priesagos *-in-as* kirčiavimo raidos klausimas probleminis (plg. Mikulėnienė 2005, 191). Remiantis Dybo, daiktavardžių priesaga *-in-as* buvo stiprioji (jo terminais „dominacinė“), atsiradusi iš silpnosios (jo terminais „recesyvinė“) būdvardinės priesagos *-in-as*. Kilnojamasis gyvūnų pavadinimų kirčiavimas, jo nuomone, yra antrinis. Iš pastovaus kirčiavimo žodžių padaryti priesagų *-in-as*, *-in-a* daiktavardžiai išlaikydavo pamatinio žodžio baritoninį kirčiavimą, pvz., *ántinas* 3^b < *1 (: *ántis* 1), *gul̃binas* 3^b < *1 (: *gul̃bė* 2), *ávinas* 3^b < *1 (: *avìs* 4 (sen. lie. 2)), o padaryti iš mobilaus kirčiavimo žodžių buvo kirčiuojami priesagoje, pvz., *vaikinas* 2 (: *vaikas* 4), *merginà* 2 (: *mergà* 4). Vėliau priesagos *-in-as* gyvūnų patinų pavadinimai perėjo į kilnojamąjį kirčiavimą. Spėjama priesagos akcentinę raidą paremia slavų kalbų duomenys (Дыбо 2009, 52t.).

Tokia prielaida visai priimtina, jeigu tokių vedinių kaip *antinas* ir *vaikinas* priesaga yra tos pačios kilmės, t. y. gyvūnų pavadinimai yra sukonkretėję deminutyvai (žr. Ambrasas DDR 2, 85–86, 106–107).

Tačiau gyvūnų pavadinimai gali būti ir sudaiktavardėję priesagos *-in-as* būdvardžiai (žr. ten pat). Tokiu atveju visai tikėtina, kad gyvūnų pavadinimai kirčiuoti pagal šakninį/kilnojamąjį kirčiavimo modelį kaip ir būdvardžiai (žr. § 285), pvz., šakninio kirčiavimo **aĩntinas* (ar *ántinas*) 1 (: *ántis* 1), **gul̃binas* (: *gul̃bė* 2), kilnojamojo – **mėškinas* (: *meškà* 4); dar plg. *páttinas* (: *pàts*, *patiės* 4 ‘vyras žmonai’). Vėliau apibendrintas kilnojamasis kirčiavimas.

Deminutyvinė priesaga *-in-as* galbūt buvo stiprioji (pagal kitų deminutyvinių vedinių kirčiavimo analogiją ar kt.), plg. *žqšinas* ir *žqsinas*.

Vis dėlto šioms prielaidoms pagrįsti reikalingas atskiras daiktavardžių priesagos *-in-as* raidos tyrimas.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 294. Šaknies kirtį turintys priesagų *-in-as*, *-in-a*, *-in-ai* hidronimai visų pirma sietini su pastovaus kirčio apeliatyvais.

§ 295. Pamatinio žodžio *mólis* 1 pastovų šaknies kirtį yra išlaikęs hidronimas *Mól-in-a* up. Brž (Vanagas LHEŽ, 219), plg. *mólinis*, *-ė* 1 Grž, *mólinas*, *-a* 1 (LKŽ^e; Skardžius RR 5[1935], 191); dar plg. *Mólaina* 1 up. Pn, *Mólė* 1 up. Skdv (LUEV, 105; VŽ^e).

§ 296. Hidronimas *Bérk-in-a* (|| *Bérkė* || *Bérkupis*) up. Tl yra išlaikęs avd. *Bérkis* ar pan. šaknies kirtį ir priegaidę, dar plg. *Bérkės* pv. Tl, *Bérkinos* pv. Tl, *Bérkiškė* ar. Ptr (LVŽ I, 439; Vanagas LHEŽ, 61–62).

§ 297. Hidronimai *Āpus-in-as* up. Grk, Vdk (ir *Āpusinai* 1 k. Vdk), *Gīrš-in-as* up. Rdn veikiausiai remiasi pastovaus kirčio vardažodžiais atitinkamai *āpušē* 1, *āpušis* 1²¹⁰ (nors plg. *apušē* 3^b, *apušis* 3^b) ir *gēršē* 1 ‘gešė, garnys; gervė’²¹¹ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 46, 45, 117; LVŽ I, 162; III, 209–210).

§ 298. Hidronimas *Skirt-in-as* up. Nmk yra išlaikęs dalyvio *skirtinas* kirčiavimą, plg. *skirti* (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 303–304)²¹².

§ 299. Hidronimas *Spìg-in-as* up. Yl galbūt sietinas su veiksmažodžiu *spìginti* ‘labai stipriai šviesti, tviekti’ (Vanagas LHEŽ, 311) ir yra išlaikęs jo šaknies kirtį. Neatmestina galimybė, kad hidronimas turi ką bendro su pr. *spìgsnā* ‘prausimas’ (žr. PKPDB).

§ 300. Hidronimas *Šìrv-in-as* ež. Dbg sietinas su *šìrvas*, -à 3 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 332; Skardžius RR 4[1973], 904). Neaišku, ar būdvardis iš seno yra mobilaus kirčio, plg. *Šìrvintà* 3^a up. Kbr, Šr (žr. 4.1.4. § 331).

§ 301. Hidronimas *Švóg-in-as* 1 ež. Ign turi pastovų šaknies kirtį, tačiau hidronimas *Švog-in-à* up. Ign yra kilnojamojo kirčiavimo – 3^a a. p. (VŽ^e). Hidronimai kildinami iš *švógēs* ‘tokios balų žolės’ (Vanagas LHEŽ, 338; LVvGDB). Apeliatyvo a. p. nefiksuota.

Toks atvejis, kai skiriasi tos pačios struktūros mot. ir vyr. g. lyčių kirčiavimas, nėra vienintelis, plg. hidronimų poras *Rud-es-à* 3^b, *Rùd-es-as* 1 ež. Mlt (žr. § 373), *Sìrv-èt-as* 1 ež. Ml ir *Sìrv-èt-à* 3^a up. Švnč (žr. § 590), *Kért-uš-as* 1 ež. Šš ir *Kert-uš-à* 3^a up. Šš (VŽ^e). Greičiausiai senesnę kirčiavimą rodo mot. g. lytys, nes paprastai kirčiavimą linkstama supaprastinti, o ne atvirkščiai. Vienaskaitinių vyr. g. o kamieno vardažodžių kilnojimąjį kirtį rodo tik viena forma – vienaskaitos vietininkas. Dėl vyraujančio pradinio skiemens kirčio tradicinio kilnojamojo kirčiavimo paradigmoje hidronimai lengvai galėjo pereiti iš 3 į 1 akcentinę paradigmą. Kita vertus, dėl tos pačios priežasties hidronimų akcentinė paradigma šaltiniuose galėjo būti fiksuota netiksliai.

§ 302. Hidronimai *Dùrb-in-as* | *Dùrb-in-is* ež., up. Tl galbūt sietini su *durbē* ‘steverys, šaka’, *durbis* ‘išdurbęs medis’ (Vanagas LHEŽ, 97; Savukynas 1962, 198; LVŽ II, 410), bet jų a. p. LKŽ^e ir kituose

²¹⁰ Remiantis LKŽ^e, baritoninis šių vardažodžių kirtis būdingas šiaurės ir vakarų Lietuvos tarmėms.

²¹¹ Kita vertus, hidronimų gretinimas su pastaruoju apeliatyvu kelia klausimų (žr. Vitkauskas 1984, 86).

²¹² Neatmestina kilmės iš *skirtas*, -à, *skirtūs*, -ì ‘greitas’ galimybė.

šaltiniuose nefiksuota. Labiau tikėtina, kad jie yra išlaikę senovinį kirtį, dar plg. *Dūrb-in-is* 1 up. Lž.

§ 303. Hidronimų *Kór-in-as* ež. Ml, *Liùb-in-a* up. Krn, *Vāt-in-a* up. Šv kilmė nelabai aiški (Vanagas LHEŽ, 162, 196, 368).

§ 304. Didesnė dalis šaknies kirtį turinčių priesagos *-in-as* hidronimų fiksuota šiaurės ir vakarų Lietuvoje (daugiausiai žemaičių tarmėje), žr. HDB Lentelė 4.1.1 ir 1.1. Matyt, galima kalbėti apie šiame plote geriau išlaikytą senąjį šakninį hidronimų kirčiavimą. Kita vertus, didesnė ir analoginio kirčiavimo tikimybė. Apie šakninį hidronimų kirčiavimą dar žr. 3.4. § 275.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 305. Hidronimai *Ar-in-as* ež. JnšM ir *Šlav-in-as* ež. JnšM yra toje pačioje vietovėje, rytų aukštaičių tarmės plote. Abu hidronimai yra archajiški, kilmė neskaidri (LVŽ I, 174; Savukynas 1960, 297; Skardžius RR 4[1973], 905; Vanagas LHEŽ, 47, 333). Plg. *Arinas* rst. Žl, *Arina* pv. Žl, upl. Žl., *Šlavantà* up. Mrj, *Šlaveità* up. Dr (Vanagas LHEŽ, 333).

Hidronimo *Utal-in-à* 2 up. Ss (ir k.) priesaginiam kirčiavimui įtaką veikiausiai padarė variantinės lyties *Utalinka* (ir k.) kirčiavimas (LUEV, 181).

Dėl priesaginio kirčiavimo dar plg. *vaikinas 2*, *merginà 2*, *pentinas 2* (LKŽ^c; Pakerys 1994, 145; BLKKŽ, 93).

Kaip minėta, daiktavardžių priesaga *-in-as* ankstesnėje kirčiavimo sistemoje galbūt buvo stiprioji (žr. § 293). Tad neatmestina galimybė, kad aptariamųjų hidronimų priesagos kirtis yra reliktinis.

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 306. Naujesniame šaltinyje fiksuoti hidronimų *Juōst-in-as* ež. Tršk, up. Rgv kirčiavimo variantai – 1 ir 3^b a. p. (LVS; plg. LUEV, 64 tik 3^b). Variantinis hidronimo *Juōst-in-as* up. Rgv kirčiavimas sietinas su pamatinio hidronimo dveju kirčiu: *Juostà 3*, *Júosta* 1 up. Pn (LUEV, 64; Vanagas LHEŽ, 138–139; LVvGDB).

§ 307. Hidronimo *Gulb-in-as* up. Plv nurodoma 3^b (LUEV, 54) ir 1 akcentinės paradigmos (Senkus KD[1955], 154; bet plg. [1963a], 495). Neatmestina galimybė, kad Senkus yra užfiksavęs autentišką šakninį hidronimo kirčiavimą, sietiną su pamatinio vardažodžio *gulbė* baritoniniu kirčiu (2 a. p.) (LVŽ III, 350; plg. Vanagas LHEŽ, 127) (dar žr. § 293).

§ 308. Hidronimas *Pūnk-in-as* ež. Vvs turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.), bet jo variantas *Puik-in-as* yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.) (LUEV, 129). Kilmės požiūriu, pirmesnė lytis greičiausiai yra *Puikinas*, sietina su *puikỹs* ‘pūgžlys’ (LKŽ^c; Vanagas LHEŽ, 267). Šio vardažodžio mobilus kirtis galimai lėmė kilnojamąjį hidronimo kirčiavimą ir šaknies kirtis

laikytinas antriniu. Kita vertus, būtent kilnojamasis kirtis gali būti analoginis, žr. § 284, 286.

§ 309. Manoma, kad *Bùmb-in-ai* up. Yl yra tarminė lytis, kurią sunorminus turėtų būti *Bamb-in-ai*²¹³. Pastaroji lytis siejama su *bámba* (LVŽ I, 616; Vanagas LHEŽ, 73). Nelabai aiškus lieka šio hidronimo autentiškas kirčiavimas. Dėl *Bùmbinai* plg. kitų hidronimų šakninį kirčiavimą (žr. § 294t.).

4.1.2. Su priesagomis *-en-a*, *-en-as*

§ 310. Priesagas *-en-a*, *-en-as* galima išskirti 33-juose hidronimuose. Šaltiniuose visi jie sukirčiuoti: 22 su priesaga *-en-a*; 11 – su *-en-as* (Vanagas LHD, 131–132)²¹⁴.

§ 311. Aptariamųjų priesagų skyrimas yra problemiškas. Dažnai yra sudėtinga spręsti, su kokia konkrečia priesaga – *-en-as* ar *-(m)en-as*, *-en-a* ar *-(m)en-a* – hidronimas yra sudarytas. Pvz., hidronimai *Šeimenà*, *Žeimenà* gali būti traktuojami kaip priesagos *-men-a* ir kaip *-en-a* vediniai²¹⁵. Taip pat dalis hidronimų turinčių kamiene *-(m)en-* laikomi galūnių *-a* ar *-as* vediniais, pvz.: *Ašmenà* up. *Ašm* < *ašmuõ*, *Lomenà* up. *Kš* < *lomuõ* (Vanagas 1961; LHD, 183–184, 131–132, 59–60; dar plg. Skardžius RR 1[1943], 228–233, 293t.; RR 4[1973], 887–888).

Analizuojant hidronimus, atkreipiamas dėmesys į priesagų ir *-en-a*, *-en-as* ir *-men-a*, *-men-as* artimumą (dar žr. § 348).

§ 312. Dauguma aptariamąsias priesagas turinčių hidronimų, t. y. 24 (17 su prsg. *-en-a*; 7 su prsg. *-en-as*), yra kilnojamojo kirčiavimo (3^a ar 3^b a. p.), pvz.: *Bamb-en-à* 3^b up. *Smn*; *Iž-en-à* 3^b up. *Šmn*; *Dēm-en-as* 3^b ež. *Strj*; *Lañk-en-as* 3^b up. *Lp*. Išsiskiria 7 hidronimų kirčiavimas. Keturi hidronimai turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.): *Aļm-en-as* ež. *Lkm*; *Dúob-en-as* ež. *Vg*; *Pirš-en-as* ež. *Blnk*; *Gárd-en-a* up. *Lkv*. Hidronimas *Laum-en-à* ež. *Sem* yra 4 akcentinės paradigmos. Dviejų hidronimų kirčiavimas (a. p.) šaltiniuose varijuoja: *Gam-en-à* 3^b ir *Gam-en-à*, *Gām-en-a* 1 up. *Mlt*; *Laūm-en-as* 1 ir 3^b a. p. Hidronimų *Urv-en-à* up. *Lel*,

²¹³ Dar žr. Vitkauskas 1984, 85.

²¹⁴ Dar žr. Bichlmeier 2019; Bilkis 2005; 2009; 2016; Būga RR 3, 413; Grybauskienė 2004; Karaliūnas 2015, 446–452; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1962; Senkus KD[1955], 167; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 229–233; RR 4[1973], 879–944.

²¹⁵ Vanagas (LHD, 131–132) jie priskirti prie pastarosios priesagos vedinių.

Kiaul-en-à ež. Ant akcentinė paradigma šaltiniuose nefiksuota. Žr. HDB Lentelė 4.1.2.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^a, 3^b a. p.).

§ 313. Bendrinėje kalboje priesagos *-en-a* veiksmažodiniai ir vardažodiniai vediniai paprastai kirčiuojami pastoviai šaknyje (1 a. p.), pvz.: *skùtena*, *sniėgena*, *pùvenos*. Pasitaiko akcentinių variantų ir išimčių, pvz.: *rañkena* 1 || *rankenà* 3^b, *ragenà* 3^b. Tarmėse kilnojamojo ir baritoninio kirčiavimo gretybių esama daugiau, pvz.: *čėžena* 1 || *čėženà* 3^b, *sniėgena* 1 || *sniegenà* 3^b, *galvenà* 3^a, 3^b || *gálvena* 1. Paprastai tik 3^b a. p. yra priesagos *-en-a* vediniai, reiškiantys odą, kailius, kailinius, taip pat priesagos *-en-as* vediniai (negausūs), pvz.: *kiaulenà* 3^b, *gluōdenas* 3^b, *krėkenas* 3^b (LKŽ^e; Pakerys 1994, 67, 184–185, 174–176; Stundžia 2014, 87–88, 90; 2009, 109, 112; 1995, 70, 68; BLKKŽ, 133, 128; dar žr. DLKG, 85, 109, 141; Skardžius RR 1[1943], 228–232; Ambrazas DDR 1, 60, 95, 126, 194, 213; DDR 2, 43, 164–165; LKG, 245, 302, 327–328, 353, 371, 377, 392, 416).

Taip pat plg. priesagų *-men-a*, *-men-as* vediniams būdingą kilnojamąjį kirčiavimą, pvz., *mažmenà* 3^b, *malkmenà* 3^b (žr. 4.1.4.).

Priesagų *-en-a*, *-en-as* apeliatyvų kirčiavimas tarmėse turėjo įtakos bent kai kurių hidronimų kirčiavimui, pvz., hidronimas *Krek-en-à* 3^b up. Lkš gretintinas su *krekenà* 3^b, *krėkenas* 3^b (LKŽ^e).

§ 314. Sprendžiant iš apeliatyvų kirčiavimo tarmėse ir senuosiuose raštuose, plg. Daukšos *maženà*, *-ōs* (žr. Skardžius RR 5[1935], 129; RR 1[1943], 231), pralietuvių kirčiavimo sistemai rekonstruotinos nedominacinės silpnosios priesagos *-en-a*, *-en-as*. Vėlesni vedinių kirčiavimo sistemos pertvarkos procesai lėmė variantų atsiradimą, dalies vedinių kilnojamojo kirčiavimo apibendrinimą.

§ 315. Keltina prielaida, kad dalies hidronimų kilnojamasis kirčiavimas yra reliktinis, paremtas pamatinių žodžių akcentuacija. Vis dėlto jų kilmė, sąsajos su konkrečiais apeliatyvais nėra visada labai aiškios.

§ 316. Galimai senąjį kilnojamąjį kirčiavimą yra išlaikę su mobilaus kirčio apeliatyvais gretinami hidronimai: *Dēm-en-as* 3^b ež. Srj, *Dēm-en-as* 3^b ež. Dgč (: *dēmē* 4); *Grand-en-à* 3^b up. Klm (: *grandaī* 4 ‘šakų, žabų paklotai po javais’²¹⁶); *Kam-en-à* 3^b up. Šlčn, Pgg²¹⁷ (: *kāmas* 4 ‘kamuolys, gniūžtė, gurvolys; kabins’); *Lañk-en-as* 3^b up. Zp (: *lañkas* 4, *lankà* 4); *Ūt-en-as* 3^b

²¹⁶ Siejimas su *grandis* ‘grendymas, asla, grindys’ labai abejotinas dėl vardažodžio vartojimo arealo (fiksuotas apie Tauragnus) (LKŽ^e).

²¹⁷ Kita vertus, šis hidronimas turi variantus *Kām-on-a* 1 || *Kām-un-a* 1.

ež. Trgn (: ? *utis* ‘utėlė’ 4) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 84, 120, 144, 180, 356; LVvGDB; Savukynas 1962, 194; Bilkis 2005, 1034). Dėl *Utenas* plg. *Utenà* 3^b mst. (VŽ^e).

§ 317. Senoviniu laikytinas archajiškų hidronimų *Kaim-en-à* 3^b up. Msn, *Šeim-en-à* 3^b up. Vlkv, *Žeim-en-à* 3^b up. Pbrd kirčiavimas, plg. trm. *kaĩmas* 4 (žr. DrskŽ, 131, DvŽ, 230), *kiẽmas* 4, *šeimà* 4, *Šeimatis* 3^b k., *žiemà* 4²¹⁸ (LKŽ^e; VŽ^e; Vanagas LHEŽ, 141, 328, 399; LVvGDB). Beje, šie hidronimai gali būti laikomi ir priesagos *-men-a* vediniais, kuriems būdingas kilnojamas kirčiavimas (žr. 4.1.4.).

§ 318. Dalies hidronimų kilmė neskaidri arba neaiški pamatinių apeliatyvų kamienų akcentinė vertė: *Brėšk-en-à* 3^b || *Brėšk-en-as* 3^b up. Kp (: *brėška* ‘aušimas, brėškimas’, *brėškis* ‘švitimas, brėškimas’); *Iž-en-à* 3^b up. Šmn, *Iž-en-as* 3^b ež. Šmn, Vžns (: *ižas* 2, 4); *Kut-en-à* 3^b up. Bsg (: ? *kùsti* (*kùto*) ‘stiprėti, augti, tarpti’, *kùtinti* ‘daryti, kad atkustų, atsigautų’); *Lakšt-en-à* 3^b up. Rk (: ? *lākštas* 2, 4²¹⁹ ‘lapas’); *Lyž-en-à* 3^b up. Skdv (: ? *ližti* ‘graužti, išplauti (apie upę, vandenį)’); *Staug-en-à* 3^b up. Kltn (: ? *stáuhti*); *Nov-en-à* 3^a up. Lkm (arch.); *Urd-en-à* 3^b up. Vn (arch.) (Vanagas LHEŽ, 70, 133, 176, 179, 195, 190, 314, 232t., 355; LVŽ I, 561; Bilkis 2009, 359, 364).

§ 319. Kai kurių hidronimų kilnojamas kirtis gali būti ir naujai pertvarkytas, apibendrintas.

Hidronimai *Bamb-en-à* 3^b up. Smn, *Kiev-e-nà* 3^a up. Trgn siejami su baritonais atitinkamai *bámba* 1²²⁰, *kíevė* 1 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 57–58, 156; LVŽ I, 352–353; Bilkis 2005, 1032). Minėtieji hidronimai yra pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių uteniškių tarmių plotuose. Kiti priesagų *-en-a*, *-en-as* hidronimai šiose tarmėse yra kilnojamojo kirčio (žr. HDB Lentelė 4.1.2.), tad hidronimai *Bambenà*, *Kievenà* kirčiuojami pagal jų ir/ar apeliatyvų kirčiavimo analogiją.

Beje, rytų ir pietų Lietuvoje esantiems hidronimams su priesagomis *-int-a*, *-int-as*, *-es-a*, *-es-as* etc. taip pat būdinga 3^a, 3^b a. p., žr. 4.3. § 441; HDB Lentelė 1.3.

Labai tikėtina ir priesagų *-(m)en-a*, *-(m)en-as* hidronimų kirčiavimo analogija (žr. 4.1.4.).

²¹⁸ Plg. kitaip Karaliūnas 2015, 446–452.

²¹⁹ Galimai pirminis yra baritoninis kirčiavimas, fiksuotas Daukšos (žr. Skardžius RR 5[1935], 67).

²²⁰ Neatmestina kilmės iš *bambėti* tikimybė (LVŽ I, 352–353).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 320. Hidronimas *Alm-en-as* ež. Lkm yra išlaikęs veiksmažodžio *almėti* (*ālma*, *ālmi*) šaknies priegaidę (Vanagas LHEŽ, 39–40; LVŽ I, 75–76; Savukynas 1960, 294; Skardžius RR 4[1973], 882–883). Pirminė veiksmažodžio kamieno akcentinė vertė neaiški, tad sunku pasakyti, ar pastovus hidronimo šaknies kirtis gali būti senovinis. Plg. kilnojamojo kirčiavimo yra *Alm-aj-as* 3^b ež. Lkm, *Alm-aj-à* 3^b up. Lkm (žr. § 381).

Aptariamojo hidronimo akcentinė paradigma gali būti pakitusi į 1 iš 3^b, dėl pastarojoje vyraujančio pradinio skiemens kirčio – kirtį galiniame skiemenyje čia turi tik vietininko lytis²²¹. Kita vertus, būtent hidronimų *Alm-aj-as* 3^b ež. Lkm, *Alm-aj-à* 3^b up. Lkm kirčiavimas gali būti analoginis.

§ 321. Hidronimo *Dúob-en-as* ež. Vg šaknies kirtis sietinas su vardažodžių *dúoba* 1, *dúobas* 1 ‘drevė’ (fiksiuoti Žemaitijoje) baritoniniu kirčiu (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 97; LVŽ II, 399). Jo kirčiavimą galėjo paveikti ir priesagų *-en-a*, *-en-as* apeliatyvų šaknies kirtis; dar plg. *Gárdena* up. Lkv žr. § 322.

§ 322. Hidronimo lyties *Gárd-en-a* šaknies kirtis perimtas iš pagrindinės lyties *Gárd-uv-a* (*Gard-uv-à*) up. Lkv (Vanagas LHEŽ, 106–107; LVŽ III, 81). Daugiau dėl šio hidronimo kirčiavimo žr. § 513.

§ 323. Hidronimas *Pirš-en-as*²²² ež. Blnk veikiausiai yra išlaikęs pastovų pamatinio žodžio šaknies kirtį, tačiau jo ryšys su apeliatyvais nėra visiškai aiškus (Vanagas LHEŽ, 260, 245–246). Galbūt plg. *piršys* 1, *piršės* ‘arklio krūtinė’ (LKŽ^e).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (4 a. p.).

§ 324. Hidronimo *Laum-en-à* ež. Sem 4 a. p. laikytina antrine, plg. *Laũm-in-as* 3^b ež. Sem, matyt, ir *Laũm-en-as* 3^b ež. JnšM (žr. § 325). Ar pastarųjų hidronimų kilnojamas kirčiavimas yra senovinis, nėra visiškai aišku. Pamatinis šių hidronimų apeliatyvas *laumė* yra kirčiuojamas dvejopai: *laumė̃* 4, *laũmė* 2 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 183–184; Grybauskienė 2004, 95, 97). Kuri apeliatyvo akcentinė paradigma yra pirminė, nustatyti problemiška (žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2007, 40, 43; dar plg. Stundžia 1985, 146). Tad tik spėtina, kad hidronimų kilnojamą kirčiavimą lėmė vardažodžio *laumė̃* mobilus kirtis.

²²¹ Beje, dėl šios priežasties šaltiniuose gali būti fiksuotas neautentiškas aptariamojo hidronimo kirčiavimas.

²²² Turi variantą *Piršėnas*.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas (1 ir 3^b a. p.).

§ 325. Hidronimo *Laūm-en-as* ež. JnšM a. p. skirtinguose šaltiniuose varijuoja – 3^b (LVS; VŽ^e) ir 1 (LVvGDB) akcentinė paradigma. Kuris kirčiavimo variantas senesnis, sunku pasakyti (žr. § 324). Dėl vyr. g. *o* kamieno hidronimų šaknies kirčio dar žr. § 320.

§ 326. Hidronimas *Gam-en-à* 3^b | *Gām-en-a*²²³ up. Mlt laikomas archajišku, šaknis *gam-* gretintina su *gamākas* 2 ‘gabalas’, *gāmalas* 3^b ‘gabalas, gurvolis’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 106; Skardžius RR 4[1973], 891[20]; LVŽ III, 68). Atrodo, kad senesniu laikytinas kilnojamas aptariamojo hidronimo kirtis, dar plg. *Gamantà* 4 | *Gamentà* 4 up. Žsl (nors ir *Gómanta*) (žr. § 403). Tačiau tiksliau pagrįsti šią prielaidą nėra galimybių.

4.1.3. Su priesagomis *-int-a*, *-int-as*, *-int-ai*

§ 327. Su šiomis priesagomis sudaryti 33 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti 32 hidronimai: 20 turi priesagą *-int-a*, 11 – *-int-as*, 1 – *-int-ai* (Vanagas LHD, 169–170; Skardžius RR 4[1973], 879–944[9–70])²²⁴.

§ 328. Didžioji dalis hidronimų, t. y. 21 (15 su prsg. *-int-a*; 5 su prsg. *-int-as*; 1 su prsg. *-int-ai*), yra kilnojamojo kirčiavimo (3^a ar 3^b a. p.), pvz.: *Liv-int-à* 3^b up. Kš; *Uol-int-à* 3^a up. Vžns; *Jūž-int-as* 3^a ež. Ant, Jž; *Vir-int-ai* 3^b ež. Mlt. Du hidronimai turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.): *Gáil-int-as* ež. Mrk; *Vieš-int-a* up. Ut. Taip pat du hidronimai kirčiuojami priesagoje (1 a. p.): *Ac-ìnt-as*²²⁵ ež. Pbrd; *Až-ìnt-as* upl. Krk. Hidronimas *Dab-int-à* up. Sem yra 4 akcentinės paradigmos. Hidronimas *Tilž-int-à* up. Plkn yra nemobilus kirčiavimo (3 a. p.). Šaltiniuose varijuoja hidronimų *Živ-int-à* up. Kš (3^b | 3) *Vieš-int-as* ež. Všn (3^a | 1), *Úos-int-as* ež. Km (3^a | 1) akcentinė paradigma. Nežinia prie kurių hidronimų skirtini *Dérg-int-as* up. Gdž, *Širv-int-à* ež. Pb, nes jų a. p. šaltiniuose nefiksuota. Žr. HDB Lentelė 4.1.3.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^a ar 3^b a. p.).

§ 329. Hidronimų kilnojamas kirčiavimas leidžia daryti prielaidą, kad ankstesnei kirčiavimo sistemai rekonstruotinos silpnosios priesagos *-int-as*,

²²³ Tik 3^b a. p. fiksuota LUEV, 43, variantinis kirčiavimas nurodytas LVŽ III, 68.

²²⁴ Dar žr. Būga RR 1, 509–510; RR 3, 516; Bichlmeier 2019; LVvGDB; Morkūnas 2009; 2010; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1962; 1966; Senkus KD[1955], 167; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 375; Stundžia 2010; Sviderskienė 2016.

²²⁵ Turi variantą *Ac-iùnt-as*.

-*int-a*. Taigi visų pirma vertintinas hidronimų kirčiavimo ryšys su pamatinių žodžių akcentuacija.

§ 330. Įtikinamai galima pasakyti, kad senąjį kilnojamąjį kirčiavimą yra išlaikę hidronimai *Žuv-int-à* 3^b | *Žuv-int-ẽ* 3^b up. Glv, *Žuv-int-as* 3^b ež. Ktk, Smn, kilę iš mobilaus kirčio (4 a. p.) vardažodžio *žuvis* (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 406; Skardžius RR 4[1973], 911–912[39]; LVvGDB; Morkūnas 2010, 1081; 2009, 1014). Taip pat plg. *Živ-int-à* up. Kš (žr. § 340).

§ 331. Hidronimai *Širv-int-à* 3^a up. Kbr, Šr, 3^b up. Plk, Žal remiasi bdv. *širvas*, -à 3, *širvas*, -à 4 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 332; Skardžius RR 4[1973], 904[32–33]; LVvGDB; Morkūnas 2010, 1080; 2009, 1008). Galimai šie būdvardžiai iš seno yra mobiliojo kirčio. Dar plg. *Širvintas* 3^b plk., mš.; *Širvintos* 3^a k., mst. (iš hidronimo) (LVvGDB; VŽ^e), nors *Širvinas* 1 ež. Dbg žr. § 300.

§ 332. Hidronimai *Vyž-int-à* 3^a up. Ktk, *Vyž-int-as* 3^a ež. Ktk gretinami su vardažodžiu *vyža*, dar plg. *vyžti* ‘pinti (vyžas)’ (Vanagas LHEŽ, 390–391; Skardžius RR 4[1973], 911), kurio kirčiavimas tarmėse skiriasi, fiksuotos visos keturios akcentinės paradigmos (LKŽ^e; dar plg. *vyžà* 2 KpŽ, 898t.; KltŽ, 413; ŠvžŽ, 462; DksŽ, 165; *vyža* 1 VidŽ, 902). Jeigu kilmės prielaidos teisingos, aptariamieji hidronimai yra išlaikę akūtinę šio daiktavardžio šaknies priegaidę. Veikiausiai hidronimų kilnojamasis kirčiavimas atspindi ir mobilų *vyžà* kirtį (3 a. p.) (žr. ZtŽ, 781), plg. la. *vīza* (Stundžia 1985, 148); dar plg. *Vyžuonà* 3^a ež. Rk, up. Rk, Vžns (žr. § 426).

Nors plg. *výžinis*, -ė 1 Ktk, *výžinis*, -ė 1 Ds ‘skirtas vyžoms siūti’ (Kazlauskaitė 2019, 143; LKŽ^e). Tad kalbamųjų hidronimų kirčiavimas gali būti analoginis žr. § 338.

§ 333. Hidronimai *Uol-int-à* 3^a up. Vžns, Sv yra iš *uolà* (Vanagas LHEŽ, 353; Skardžius RR 4[1973], 916), kuris tarmėse (ir Daukšos raštuose) paprastai yra 4 a. p. (LKŽ^e; DūnŽ, 414; KpŽ; ŠvžŽ, 384; dar žr. AK IV, 2557). LKŽ^e fiksuota ir 1 šio vardažodžio akcentinė paradigma, plg. la. *uōla* (ME 4, 416). Remiantis latvių kalbos duomenimis (Endzelyno dėsnis)²²⁶, manytina, kad senesnė yra akūtinė apeliatyvo šaknies priegaidė ir baritoninis kirtis (1 a. p.) (dar žr. Stundžia 1985, 146–147); dar plg. *Úolainis* 1 up. Pkr (žr. § 576). Vėliau daiktavardis *uola* galėjo pereiti į 3 a. p. (žr. Kabašinskaitė, Klingenschmitt 2013, 1t.). Būtent tokią apeliatyvo kirčiavimo būklę, t. y. mobilų kirtį ir akūtinę šaknį (3 a. p.), galimai ir atspindi hidronimų *Uolinta* kirčiavimas.

²²⁶ Dėl dėsnio plačiau žr. § 49 (19 išn.) ir ten nurodytą literatūrą.

Abu hidronimai yra šiaurrytinėje Lietuvos dalyje, rytų aukštaičių uteniškių ir anykštėnų tarmėse. Tad jie gali būti išlaikę tik senąją apeliatyvo šaknies priegaidę, o kilnojamąjį kirčiavimą lėmė kitų hidronimų kirčiavimo analogija, žr. § 338.

§ 334. Hidronimas *Miež-in-tà* 3^b | *Miėž-išk-is* 1²²⁷ up. Lel siejamas su *miėžis* 2, *miežys* 4²²⁸ (LKŽ^e; LKA III, 25; Vanagas LHEŽ, 214; Skardžius RR 4[1973], 899). Remiantis LKA (žem. nr. 7), maždaug tame plote, kuriame yra upė, vartojami abu vardažodžio kirčiavimo variantai (4 a. p. fiksuota ir Kuršaičio žodyne). Pirminiu laikytinas baritoninis dktv. *miėžis* kirtis (žr. Urbanavičienė 2006, 222). Variantinė hidronimo lytis *Miėžiškis* taip pat leidžia teigti, kad remtasi baritoninio kirčiavimo apeliatyvu, plg. *miėžinis* 1 (fiksuota apie Lazūnus, Dusetas) (LKŽ^e). Labiausiai tikėtina, kad kilnojamasis hidronimo *Miežintà* kirčiavimas yra apibendrintas, žr. § 338.

§ 335. Hidronimų *Uos-int-à* 3^a up. Čk, Sv (ir *Vas-int-à*) pamatinis žodis *úosis* yra baritoninio kirčio (1 a. p.) (LKŽ^e; AK IV, 2557; DrskŽ, 429; KzrŽ, 434; ŠvžŽ, 384; *úosys* 1 – KpŽ, 518; Vanagas LHEŽ, 353–354; Skardžius RR 4[1973], 907[35]). Dar plg. *úosinės* Skp etc. (LKŽ^e). Latvių kalbos duomenys, t. y. la. *uosis* (ME 4, 421), rodo, kad lietuvių kalboje lauktinas *uosys* (žr. Mikulėnienė 2005, 172; dar plg. Stundžia 1985, 148). Toks kirčiavimas fiksuotas Lazūnų šnektoje – *uosys* 3 (LzŽ, 275; dar žr. Ragaišienė 2010, 66), tačiau čia jis gali būti naujas. Taip pat neatmestina galimybė, kad hidronimai rėmėsi vardažodžio *uosis* kuopine daugiskaita – **uosiat*²²⁹.

Tačiau labiausiai tikėtinas aptariamųjų hidronimų analoginis (apibendrintas) kirčiavimas, žr. § 338. Dėl *Uosintà* up. Čk kilnojamojo kirčiavimo dar plg. *Žvarantà* 3^b up. Čk (LUEV, 207). Dar žr. *Úos-int-as* ež. Km (§ 343).

§ 336. Sunku pasakyti, ar hidronimų *Jūž-int-as* 3^a ež. Ant, Jž, *Liv-int-à* 3^b up. Kš (ir *Livintaĩ* k. (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 66)), *Vir-int-à* 3^b up. Mlt, *Vir-int-aĩ* 3^b ež. Mlt kilnojamąjį kirčiavimą galima būtų sieti su pamatinių žodžių mobiliuoju kirčiu, nes jų kilmė ar pamatinių žodžių kamienų pirminė akcentinė vertė nėra tokia aiški (žr. Skardžius RR 4[1973], 893, 897–898, 908–909; Vanagas LHEŽ, 332, 353, 387).

²²⁷ Vanago (LHEŽ, 214) užfiksuota *Miežinta* nepatvirtina kituose šaltiniuose, tad svarstytinas autentiškumo klausimas.

²²⁸ Ir *miėžis* 1, *miežys* 3 (LKŽ^e).

²²⁹ Dėl kuopinės daugiskaitos žr. § 46 ir ten nurodytą literatūrą.

§ 337. Dėl hidronimų *Vieš-int-as* ež. Všn, *Vieš-int-à* up. Všn, *Vieš-int-a* up. Ut žr. § 342.

§ 338. Labai svarbus veiksnys galėjęs lemti dalies hidronimų kilnojamą kirčiavimą yra jų paplitimo arealas.

Kaip nurodo Vanagas, visi šių priesagų hidronimai yra į pietus nuo linijos Pagėgiai, Ariogala, Gudžiūnai, Šimonys. Didesnė dalis aptariamųjų hidronimų yra koncentruotai išsidėstę šiaurrytinėje Lietuvos dalyje (apytikriai keturkampyje tarp Rokiškio, Tauragnų, Molėtų, Troškūnų) (Vanagas LHD, 170, 411; žr. HDB Lentelė 4.1.3.).

Tad bent dalies hidronimų, pvz., *Miežintà*, *Uolintà* etc., kilnojamasis kirtis yra analoginis. Ypač tai pasakytina apie šiaurrytinės Lietuvos dalies hidronimus. Taip pat kilnojamasis kirtis būdingas priesagų *-es-a*, *-es-as*, *-et-a*, *-et-as*, *-et-ai*, *-aj-a*, *-aj-ai*, *-aj-as*, *-ant-a*, *-ant-as* hidronimams, esantiems rytų Lietuvoje (žr. HDB Lentelė 1.3.). Dėl tokio kirčiavimo modelio apibendrinimo tendencijų dar žr. 4.3. § 441.

§ 339. Dar pastebėtina, kad priesagos *-int-as*, *-in-ta* savo funkcija gretintinos su būdvardžių priesaga *-in-as*, *-a* (žr. Skardžius RR 4[1973], 916). Pastarosios priesagos apeliatyvai (paprastai ir hidronimai) dabartinėje kalboje dažniausiai yra apibendrinto kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.) kirčio, žr. 4.1.1. Tad kai kurių priesagų *-int-as*, *-in-ta* hidronimų kirčiavimas galbūt lygintinas su priesagų *-in-as*, *-in-a* vedinių kirčiavimu.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimas (3^b ar 3 a. p.).

§ 340. Hidronimo *Živ-int-à* up. Kš kilnojamasis kirčiavimas (3^b a. p.) (Skardžius RR 4[1973], 912[39]) laikytinas reliktiniu ir sietinas su daiktavardžio *živẽ* ‘zuvis’ mobiliu kirčiu (4 a. p.) (Vanagas LHEŽ, 405, LHD, 170; Skardžius RR 4[1973], 912[39]), plg. *Žuv-int-à* 3^b || *Žuv-int-ẽ* 3^b up. Glv, *Žùv-int-as* 3^b ež. Ktk (žr. § 328).

LUEV, 206 nurodyta aptariamojo hidronimo 3 a. p., matyt, laikytina klaida. Vis dėlto, neatmestina galimybė, kad ji autentiška. Tokiu atveju hidronimas *Živintà* yra neomobiliosios kirčiavimo paradigmos. Kirčio perkėlimas į priesagą aiškintinas Saussure'o dėsnio veikimu (dar žr. Stundžia 2010).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 341. Hidronimas *Gáil-int-as* ež. Mrk siejamas su pr. *gaylis* ‘baltas’ (Savukynas 1966, 186; Skardžius RR 4[1973], 890–891; Vanagas LHEŽ, 103; LVŽ III, 21), kuris kildintinas iš šaknies **gaila-* ‘spindintis ir etc.’, plg. tos pačios kilmės lie. *gailùs*, *-i* ‘šaltas; etc.’ (Mažiulis PKEŽ[PKEŽ I], 203–205[312–315]; dar žr. PKPDB). Pamatinis būdvardis veikiausiai buvo baritoninio kirčio, kurį hidronimas ir išlaikė, plg. lie. *gáilus*

1 (LKŽ^e; KŽ 1, 579), *Gáiliekas* 1 ež. Srj (LUEV, 41; VŽ^e). Aptariamojo hidronimo kirčiavimas yra reliktinis, sietinas su vakarų baltų substratu.

§ 342. Pastovus hidronimo *Vieš-int-a* up. Ut šaknies kirtis sietinas su ežero, iš kurio išteka upė, vardo *Viešis* baritoniniu kirčiu (1 a. p.) (LUEV, 194; VŽ^e). LUEV fiksuotas ir mobiliojo kirčio variantas, t. y. *Viešys* 3. Tos pačios struktūros hidronimas *Vieš-int-à* up. Všn yra kilnojamojo kirčiavimo (3^a a. p.). Šaltiniuose daugiausiai nurodoma hidronimo *Vieš-int-as* (|| *Viešintų ežeras*) ež. Všn 3^a akcentinė paradigma (LVvGDB; LUEV, 194; Skardžius RR 4[1973], 907). Tik VŽ^e fiksuotas pastovus jo kirtis – 1 akcentinė paradigma. Dar plg. *Viešintos* 3^a mstl., k.; *Viešà* 3 up. Ut; *Viešai* 1 krnt. (žr. LUEV, 194; LVvGDB; Razmukaitė 2008, 66; Skardžius RR 4[1973], 907; Vanagas LHEŽ, 378–379; VŽ^e).

Kuris – baritoninis ar kilnojamas – hidronimų *Viešinta*, *Viešintas* kirčiavimas yra senoviškesnis, sudėtinga pasakyti. Hidronimai archajiški, jų ryšys su konkrečiais apeliatyvais nebeskaidrus (Skardžius RR 4[1973], 907–908; Vanagas LHEŽ, 378–379). Dėl kilnojamojo kirčiavimo apibendrinimo tendencijų žr. § 338.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 343. LUEV fiksuota hidronimo *Úos-int-as* ež. Km 3^a akcentinė paradigma, LVS ir Skardžiaus (RR 4[1973], 907) nurodoma 1 akcentinė paradigma. Pastarasis kirčiavimas laikytinas autentišku ir sietinas su pamatinio vardažodžio *úosis* baritoniniu kirčiu (1 a. p.) (LKŽ^e; AK IV, 2557; DrskŽ, 429; KzRŽ, 434; ŠvžŽ, 384; *úosys* 1 – KpŽ, 518; Vanagas LHEŽ, 353–354; Skardžius RR 4[1973], 907[35]; Sviderskienė 2016, 1347). Hidronimo kilnojamas kirtis, matyt, nurodytas remiantis hidronimo *Uos-int-à* 3^a up. Sv kirčiavimu (žr. § 333).

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 344. Hidronimai *Ac-int-as* ež. Pbrd (plg. var. *Aciùntas*), *Až-int-as* upl. Krk kirčiuojami priesagoje kaip būdinga daugelio priesagų vediniams. Plg. avd. *Hiacìntas*, *Ramìnta* (BLKKŽ, 51). Dėl *Ažìntas* dar plg. toje pačioje vietovėje esančių hidronimų priesaginį kirčiavimą: *Ažýnas* up. Krk, *Ažýtė* up. Krk, *Ažynėlis* up. Krk (LUEV, 11).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3 ar 4 a. p.).

§ 345. Hidronimo *Tilž-int-à* up. Plkn neomobilųjį kirtį (3 a. p.) lėmė Saussure'o dėsnio veikimas. Dar plg. var. *Tilžintė*.

§ 346. Hidronimo *Dab-int-à* 4 up. Sem neomobilusis kirčiavimas antrinis, priesagos priegaidė perimta iš hidronimo *Dabiñčius* 2 ež. Sem (LUEV, 26) – į šį ežerą įteka upė (dar plg. Stundžia 2010, 212); plg. *Dabintà* s. Trkm.

4.1.4. Su priesagomis *-(m)uo*, *-(m)en-a*, *-(m)en-as*, *-men-ys*, *-men-ai*

§ 347. Šias priesagas galima išskirti 30-yje hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuoti 29 hidronimai: 14 turi priesagą *-(m)uo*, 10 – *-(m)en-a*, 3 – *-(m)en-as*, 1 – *-men-ai* ir *-men-ys* (Vanagas LHD, 183–185, 39)²³⁰.

§ 348. Kaip minėta (žr. 4.1.2.), dažnai sudėtinga spręsti su kokia konkrečia priesaga – *-en-as* ar *-(m)en-as*, *-en-a* ar *-(m)en-a* – hidronimas yra sudarytas. Dalis hidronimų turinčių kamiene *-men-* laikomi galūnių *-a* ar *-as* vediniais, pvz.: *Ašmenà* up. Ašm < *ašmuõ*, *Lomenà* up. Kš < *lomuõ*. Taip pat prie šių priesagų hidronimų pritampa gryno priebalsinio kamieno hidronimai, pvz., *Lašmuõ* (Vanagas 1961; LHD, 183–184, 131–132, 59–60; dar žr. Skardžius RR 5[1943], 228–233, 293t.; RR 4[1973], 887–888).

Disertacijoje nuspręsta aptarti tik hidronimus, kuriuos Vanagas priskiria priesagų *-(m)en-a*, *-(m)en-as*, *-(m)uo* vediniams ir pirminiems hidronimams, bet HDB (Lentelė 4.1.4.) pateikti ir 25 hidronimai, turintys baigmenis *-(m)ena*, *-(m)enas* (laikomi galūnių vediniais).

§ 349. Beveik visi aptariamąsias priesagas turintys hidronimai, t. y. 25 (14 prsg. su *-(m)uo*; 8 su prsg. *-(m)en-a*; po 1 su prsg. *-(m)en-as*, *-men-ai* ir *-m-enys*), yra kilnojamojo kirčiavimo²³¹, pvz.: *Lenk-muõ* 3^b ež. Trg; *Šelm-uõ* 3^b up. NmŽ; *Bre-men-à* 3^b up. Šll; *Juod-men-à* 3^a up. Jon; *Liñk-men-as* 3^b ež. Lkm; *Merk-men-aĩ* | *Meřk-men-ys* 3^b ež. Ml. Hidronimai *Kul-men-à* 3^b | *Kuĩ-men-as* 1 | *Kuĩ-men-a* 1 up. Pgg; *Tit-(m)en-à* 3^b | *Týt-(m)en-a* 1 | *Tit-(m)en-as* up. Stk kirčiuojami variantiškai. Žr. HDB Lentelė 4.1.4.

Kilnojamojo kirčiavimo (3^a, 3^b a. p.) hidronimai.

§ 350. Kilnojamas hidronimų kirčiavimas atitinka vardažodinių ir veiksmožodinių priesagų *-muo*, *-men-a*, *-men-as*, *-men-ys* vedinių kirčiavimą. Minėtųjų priesagų apeliatyvams būdinga 3^a, 3^b a. p., pvz.: *juosmuõ* 3^a, *želmuõ* 3^a, *mažmenà* 3^b, *didmenà* 3^b, *malkmenà* 3^a (Stundžia 2014, 89; 2009, 111; 1995, 68, 70; BLKKŽ, 129; Pakerys 1994, 171–172, 178; dar žr. Skardžius RR 1[1943], 232–233; Ambrazas DDR 1, 88–89; DDR 2, 34, 68–69; DLKG, 120, 122, 125, 127; LKG, 354–355, 357, 370–371, 375).

²³⁰ Dar žr. Bilkis 2017; Būga RR 2, 281; RR 3, 143; LVvGDB; Skardžius RR 1[1943], 233; RR 4[1973], 879–944.

²³¹ Beje, tik baigmenį turintys hidronimai taip pat paprastai yra kilnojamojo kirčiavimo (žr. HDB Lentelė 4.1.4.).

Dar plg. priesagų *-en-a*, *-en-as* apeliatyvų ir hidronimų kirčiavimą (žr. 4.1.2.).

§ 351. Kilnojamąjį kalbamųjų priesagų vedinių kirčiavimą linkstama apibendrinti. Tarmėse, senuosiuose raštuose vienas kitas vedinys turi šaknies kirtį, pvz., *málkmena*, *stórmēna* 1 (|| *stormenà* 3^a), *sémenys*, *sémenes* 1 (|| 3^a) (žr. LKŽ^e; Skardžius RR 5[1935], 163–164; BLKKŽ, 61; Pakerys 1994, 97, 98).

Galimai ir kai kurie hidronimai galėjo būti kirčiuojami šaknyje, pvz., *Sē-men-à* 3^a up. Kn, plg. *sémenys* 1.

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 352. Ne visai aišku, su kokiomis priesagomis sudarytos hidronimo *Kulmenà* 3^b || *Kuľmenas* 1 || *Kuľmena*²³² 1 (ir *Kuľmē* 2)²³³ up. Pgg lytis: su *-en-a*, *-en-as* ar su *-men-a*, *-men-as*. Vanagas (LHD, 184) kalbamąjį hidronimą aptaria kartu su pastarųjų priesagų hidronimais. Hidronimas gretintinas su *kulỹs* ‘įlanka, iškyšulys, vingis; kampas, kraštas’ (Vanagas LHEŽ, 170). Remiantis šio apeliatyvo mobiliuoju kirčiu (4 a. p.), manytina, kad senovinis yra kilnojamojo kirčiavimo variantas *Kulmenà*, plg. *Kulmenai* 3^b k. Pgg (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 66).

Kita vertus, plg. kitiems hidronimams būdingą kirčiavimą (žr. § 349–351), pvz.: *Bremenà* 3^b up. Šll; *Graumenà* 3^b up. Kv. Taip pat plg. *Ljženà* 3^b up. Skdv; *Urdenà* 3^b up. Vn; *Staugenà* 3^b up. Kltn; *Akmenà* 3^b up. Rsn, Šll. Dar žr. HDB Lentelės 4.1.2 ir 1.3. Tad aptariamąjį hidronimo 3^b a. p. gali būti ir apibendrinta.

Šakninis hidronimo lyčių su priesagomis *-men-a*, *-men-as* kirčiavimas, matyt, perimtas iš varianto *Kuľmē*, kuris greičiausiai yra išlaikęs senovinį kirtį, nes kitiems priesagos *-mē* vediniams būdingas apibendrintas galūninis kirtis (žr. Ambrazas DDR 2, 35, 68t.).

Dėl hidronimo *Kulmenà* || *Kuľmenas* || *Kuľmena* || *Kuľmē* kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 286–287.

§ 353. Dėl neaiškaus pamatinio žodžio apie hidronimo *Titmenà* 3^b || *Týtmena* 1 || *Titmenas*²³⁴ up. Stk kirčiavimo variantus sunku ką pasakyti, nes tiek šakninis, tiek kilnojamasis kirtis gali būti senovinis (Vanagas LHEŽ, 346). Tačiau turint omenyje kilnojamojo kirčiavimo apibendrinimo

²³² Vanago LHEŽ, 170 ši lytis nefiksuota, plg. Vanagas LHD, 184.

²³³ Hidronimo užrašymai VK negausūs: pora kartų fiksuota lytis *Kulmenà*, nurodyta *Kuľmenas* ir *Kuľmena* (PKK), taip pat netiksliai užrašytos lytis *Kúlminas*, *Kuľmē*.

²³⁴ Vanago LHEŽ, 346 ir LUEV ši lytis nefiksuota, plg. Vanagas LHD, 184.

tendencijas (žr. § 351) labai tikėtina, kad senesnis yra šaknies kirtis. Dar žr. Tamulaitienė 2014, 287.

4.1.5. Su priesagomis *-av-as*, *-av-ė*

§ 354. Priesagas *-av-as*, *-av-ė* turi 26 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti 22 hidronimai: 19 su priesaga *-av-as*; 3 – su *-av-ė* (Vanagas LHD, 103–104)²³⁵.

§ 355. Didesnė dalis kalbamųjų priesagų hidronimų, t. y. 11 (8 su prsg. *-av-as*; 3 su prsg. *-av-ė*), yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.), pvz.: *Keřn-av-as* 3^b ež. Jšn; *Sāg-av-as* 3^b ež. Strj; *Kern-av-ė* 3^b up. Msn, Pn. Veikiausiai 3 a. p. yra ir hidronimas *Kern-av-ė* up. Šlčn. Devyni hidronimai (visi su prsg. *-av-as*) kirčiuojami priesagoje (2 a. p.), pvz.: *Kūl-iāv-as* up. NmŽ, Šv; *Sam-āv-as* ež. Dgč, Mlt; *Rėkij-āv-as* up. Šl. Vienas hidronimas hidronimas turi pastovų kirtį kamiene (1 a. p.): *Abis-av-as* ež. Slk. Hidronimo *Kūp-av-as* ež. Svl akcentinė paradigma nefiksuota. Žr. HDB Lentelė 4.1.5.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 356. Hidronimai *Keřn-av-as* ež. Jšn, *Kern-av-ė* up. Msn, Pn, *Karn-av-ė* up. Rdd siejami su *kernavė* (Vanagas LHEŽ, 153; 1972, 294–297). LKŽ^e užfiksuotas šakninis šio daiktavardžio kirčiavimas ir pavyzdžiai pateikti tik iš Uliūnų. Greičiausiai hidronimai yra išlaikę senesnę kirčiavimą.

§ 357. Hidronimas *Ās-av-as* ež. Slk veikiausiai sietinas su mobiliojo kirčio vardažodžiu *asys* ‘asiūklis’ (Vanagas LHEŽ, 48; LVŽ I, 187; Karaliūnas 2015, 107)²³⁶ ir jo kilnojamas kirtis laikytinas reliktiniu.

§ 358. Hidronimas *Krāk-av-as* ež. JnšM (galimai ir *Krōk-av-as* 3^b | *Krēk-av-as* 3^b ež. Slk) siejamas su baritoninio kirčio vardažodžiu *krākė* 2 ‘karosas’ (**krokė*) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 163, 167). Svarstyti, kad hidronimas rėmėsi kuopinės daugiskaitos forma ir jos kirčiavimu, t. y. **krakiai*²³⁷. Kita vertus, kilnojamas hidronimo kirtis gali būti analoginis (žr. § 360).

²³⁵ Dar žr. Bilkis 2014; Karaliūnas 2015, 107, 433; 1991; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; Skardžius RR 1[1943], 379; RR 4[1973], 882, 899; Vanagas 1972.

²³⁶ Kita vertus, gretinama su brus. *acavey* ‘subrukta žemė ant kranto, ant kriaušio; vieta, apaugusi drebulėm’, *ocov, ocovey* ‘suverstas, apgriuvęs krantas’ etc.

²³⁷ Dėl kuopinės daugiskaitos žr. § 47 ir ten nurodytą literatūrą.

Analoginiu laikytinas ir hidronimo *Mōrk-av-as* 3^b ež. Vs kirčiavimas (žr. § 360). Hidronimas greičiausiai yra iš avd. *Mōrkus* (Vanagas LHEŽ, 220; LVvGDB), kuris kirčiuojamas 2 a. p. (BLKKŽ).

§ 359. Hidronimų *Sāg-av-as* ež. Srj, *Veñc-av-as* ež. Ds²³⁸ (ir *Vencavaĩ* 3^b k. (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 65)) kilmė nėra visai aiški (Vanagas LHEŽ, 286, 371t.; Bilkis 2014, 152; LVvGDB).

Vis dėlto hidronimą *Sāgavas* galbūt yra pamato sieti su silpnosios šaknies vardažodžiais *sagà* 4, *sāgas* 4, plg. *sėgti* (LKŽ^e; Bilkis 2014, 152; LVvGDB).

§ 360. Atkreiptinas dėmesys į dalies aptartųjų hidronimų paplitimo arealą. Hidronimai *Krākavas* ež. JnšM, *Krōkavas* | *Krēkavas* ež. Slk, *Āsavas* ež. Slk, *Veñcavas* ež. Ds yra rytų aukštaičių uteniškių tarmės plote, o hidronimai *Sāgavas* ež. Srj, *Mōrkavas* ež. Vs – pietų aukštaičių tarmės plote (žr. HDB Lentelė 4.1.5.). Tad kai kurių hidronimų kirčiavimas gali būti analoginis, pvz., dėl *Mōrkavas* plg. *Sāgavas*, dėl *Krōkavas* plg. *Āsavas*.

Taip pat kalbamųjų hidronimų kirčiavimas gali būti lyginamas su priesagos *-av-a* hidronimams (ir apeliatyvams) būdingu kirčiavimu (žr. 5.2.2.). Plg. *As-av-à* 3^b up. Žrm; *Lank-av-à* 3^b up. Srj.

Be to, rytų ir pietų Lietuvoje kai kurių kitų priesagų hidronimus linkstama kirčiuoti kilnojamuoju kirčiu (žr. 4.3. § 441; HDB Lentelė 1.3.). Tad įtakos priesagos *-av-as* hidronimų kirčiavimui galėjo turėti ir bendresnės minėtam arealui būdingos priesaginių hidronimų kirčiavimo tendencijos.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 361. Priesagos kirtį tarmėse dažniausiai turi slaviškos kilmės priesagos *-av-as* būdvardžiai, pvz., *ružāvas* ‘rožinis’, *cekāvas*, *ragāvas* ‘kertinis, kampinis’. Su šia priesaga pasidaroma vedinių ir iš lietuviškų apeliatyvų, pvz., *riešutāvas* (LKŽ^e). Taip pat paprastai priesagos kirtį (2 a. p.) turi kalbamosios priesagos oikonimai, pvz., *Liubāvas*, *Sidabrāvas*, *Rubināvas* (VŽ^e). Tad hidronimų priesaginis kirčiavimas lygintinas su apeliatyvų ir oikonimų kirčiavimu.

Dėl hidronimo *Dubr-āv-as* (| *Dubr-av-à*) up. Grl dar plg. *dubrāvas* 2, 4 ‘išmušta duobė kelyje, duburys’, plg. *Dubr-av-à* up. APnm, Rt (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 94; LVŽ II, 363–364). Dėl *Kūl-iāv-as* up. NmŽ, Šv galbūt plg. *kūliavà* 2 ‘upės slenkstis’.

²³⁸ Laikomas sėlišku vv. Šaknis *vinc-* (trm. *Viñcavas*) galbūt iš *vinc-*: **Vinkiavas* > sėlių **Vinciavas*. Kita vertus, neatmestina kilmės iš avd. *Veñcas*, *Vencys* etc. galimybė. Plg. kitaip Karaliūnas 2015, 433; 1991, 73–77.

Hidronimų *Sam-āv-as* ež. Dgč, up. Mlt priesagos kirtis laikytinas naujesniu, plg. *Sam-av-à* 3^b up. Dgč, Onš (LUEV, 142).

Beje, didesnė dalis hidronimų, turinčių priesagos kirtį, yra palyginti nesenos kilmės, antriniai, pvz., *Stirn-āv-as* ež. Mlt < p. f. *Stirna*, *Janāvas* ež. Klvr < **Janāvo ēžeras* < *Janāvas* k. (LVvGDB).

Kamiene kirčiuojamas hidronimas (1 a. p.).

§ 362. Hidronimas *Abis-av-as* 1 ež. Slk archajiškas, jo ryšys su konkrečiais apeliatyvais neaiškus (Vanagas LHEŽ, 35; LVŽ I, 3; Savukynas 1960, 291). Tad galima tik spėti, kad hidronimas yra išlaikęs senovinį kirčiavimą.

4.1.6. Su priesagomis *-es-a*, *-es-as*, *-es-ai*

§ 363. Priesagas *-es-a*, *-es-as*, *-es-ai* turi 21 hidronimas. Šaltiniuose sukirčiuoti visi hidronimai: 12 yra su priesaga *-es-a*, 8 – su *-es-as*, 1 – su *-es-ai* (Vanagas LHD, 136–137)²³⁹.

§ 364. Dauguma aptariamųjų priesagų hidronimų, t. y. 16 (9 su prsg. *-es-a*; 6 su prsg. *-es-as*; 1 su prsg. *-es-ai*), yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b ar 3^a a. p.)²⁴⁰, pvz.: *Brad-es-à*²⁴¹ up. Užp; *Brād-es-as*²⁴² ež. Ut; *Lank-es-à* up. Pnt. Išsiskiria 5 hidronimų kirčiavimas. Hidronimai *Pel-es-à* ež. Vrnv, up. Rud yra 4 akcentinės paradigmos. Variantiškai kirčiuojamas hidronimas *Rud-es-à* 3^b | *Rūd-es-as* 1 ež. Mlt. Hidronimas *Kerb-ēs-as* up. Vks turi priesagos kirtį (2 a. p.). Žr. HDB Lentelė 4.1.6.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 365. Apeliatyvai su priesaga *-es-as*, *-a* nėra gausūs, paplitę žemaičių ir kai kurių vakarų aukštaičių tarmėse, kai kuriems jų būdingas kilnojamojo kirčiavimas²⁴³, pvz.: *žalesà* 3^b, *žālesas* 3^b, *žalesā* 3^b, *plēkesā* 3^a, *skriūdesas* 3^b (LKŽ^e; Pakerys 1994, 185–186; Ambrazas DDR 1, 103; DDR 2, 188; LKG, 359, 377).

§ 366. Dauguma hidronimų su aptariamosiomis priesagomis yra rytų Lietuvoje. Jie koncentruojasi apytikriai į rytus nuo linijos Vilnius, Jonava,

²³⁹ Dar žr. Adamonytė 2015; Bilkis 2013; Būga RR 1, 505t., 510; RR 3, 279, 514, 515; Endzelytė 2004; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1961; Skardžius RR 1[311–312]; RR 4[1973], 895–896; Stundžia 2010.

²⁴⁰ Nors LUEV nefiksuotas hidronimas *Gub-es-à* up. Gdr, remiantis kaimo, kuriame yra upė, vardo kirčiavimu jis skirtinas 3^b a. p.

²⁴¹ Trm. *Bradasà*.

²⁴² Trm. *Brādasas*.

²⁴³ Dalis priesagų *-es-as* turinčių (paprastai žyminčių asmenis) apeliatyvų yra priesaginio kirčiavimo (2 a. p.), pvz.: *burgēsas*, *vaikēsas*, *širdēsas* (dar žr. § 375).

Panoteriai, Troškūnai, Užpaliai, Dusetos (Vanagas LHD, 137–138; dar žr. HDB Lentelė 4.1.6.). Galbūt priesagos *-es-a*, *-es-as*, *-es-ai* vertintinos kaip hidroniminės (plg. priesagą *-uon-a*). Nors neatmestina galimybė, kad apeliatyvai buvo paplitę plačiau.

§ 367. Hidronimai su priesagomis *-es-a*, *-es-as* paprastai sietini su mobilaus kirčio apeliatyvais: *Brad-es-à* up. Užp, *Brād-es-as* ež. Ut (: *brādas* 4, *bradà* 4)²⁴⁴; *Lank-es-à* up. Pnt (: *lankà* 4, *lañkas* 4²⁴⁵)²⁴⁶; *Lauk-es-à* up. Zr, *Laūk-es-as* ež. Smal (: *laūkas* 4 ar bdv. *laūkas*, *-à* 4 ‘su balta kakta ar baltu snukiu’ (nors plg. *láuikas*, *-a* 1)); *Raud-es-à* up. Ut (: *raudà*, *raudė* 4 ‘žiežulė, mekšras, kuoja’ ar bdv. *raūdas*, *-à* 4; dar plg. *raudà* 4 ‘raudonis, raudonumas, raudona spalva’); *Vilk-es-à* up. Šš (: *vilkas* 4); *Žāl-es-as* ež. R, *Žal-es-à* up. Nmč (: *žālias*, *-ià* 4²⁴⁷) (Vanagas LHEŽ, 69, 180, 183, 274, 384, 397; Savukynas 1961, 224; Mažiulis PKEŽ, 525; LVvGDB; LVŽ I, 542–543; Skardžius RR 4[1973], 895–896).

§ 368. Hidronimai *Luok-es-ai* ež. Mlt, *Luok-es-à* up. Mlt galbūt gretintini su baritonu *luōkas* 2 ‘įtaisas šviesti naktį žuvis gaudant’ (LVvGDB; plg. Vanagas LHEŽ, 199). Kilnojamas jų kirčiavimas greičiausiai analoginis (žr. § 372).

§ 369. Hidronimas *Gub-es-à* up. Gdr siejamas su vksm. *gūbti*, kurio kamieno senoji akcentinė vertė tik spėtina (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 125; LVŽ III, 328–329).

§ 370. Kelių hidronimų, t. y. *Lāk-es-as* ež. Nmč, *Pyv-es-à* up. Ps, *Vaiķ-es-as* ež. Dgl sąsajos su apeliatyvais nėra visiškai aiškios (Vanagas LHEŽ, 178–179, 260, 359; dar žr. Adamonytė 2015, 1115–1116; Bilkis 2013, 98; Endzelytė 2004, 68).

§ 371. Dėl hidronimo *Rud-es-à* up. Mlt žr. § 373.

§ 372. Atkreiptinas dėmesys į rytų Lietuvos hidroniminį kontekstą. Kaip minėta, šioje Lietuvos dalyje koncentruojasi priesagų *-es-a*, *-es-as* hidronimai.

Rytiniame Lietuvos plote priesagos *-int-a*, *-int-as*, *-int-ai*, *-et-a*, *-et-as*, *-aj-a*, *-aj-ai*, *-aj-as*, *-ēt-a*, *-ēt-as*, *-ēt-ai* ir kt. turintys hidronimai paprastai yra 3^b, 3^a akcentinės paradigmos. Kai kurių vedinių kirčiavimas gali būti

²⁴⁴ Plg. *Bradesai* 3^b vs. Sdk (Razmukaitė 2008, 64); *Bradesà* l. Sdk.

²⁴⁵ Vanagas mini ir *lanka* 1, *lankà* 3, 2 ‘lanka, užutekis’. Bet dėl tokio siejimo abejonių kelia žodžio vartojimo geografija, LKŽ^e pavyzdžiai pateikti iš Seinų ir Šilutės.

²⁴⁶ Plg. *Lankuvà* 3^b up. Srj, *Lañkenas* 3^b up. Zp (LUEV, 87, 86).

²⁴⁷ Būdvardis veikiausiai iš seno buvo mobilaus kirčio. Dėl būdvardžių kirčiavimo žr. § 45.

analoginis. Tad galima kalbėti apie polinkį apibendrinti kilnojamojo kirčiavimo modelį šių priesagų hidronimams, plg. *Brādesas* ež. Ut, *Bradēsà* up. Užp, *Luokesaĩ* ež. Mlt, *Luokesà* up. Mlt ir *Aĩsetas* 3^b, *Aisetà* 3^b, *Aisetaĩ* 3^b ež. Lbn, *Lakajà* 3^b up. Švnčl, *Lakajaĩ* 3^b ež. Mlt. Dar plg. *Alaušaĩ* 3^b ež. Blnk, *Ālaušas* 3^b | *Alaušaĩ* ež. Dgl, *Asalnaĩ* 3^b ež. Lkm ir kt., žr. 4.3. § 441.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas (3^b ir 1 a. p.).

§ 373. Svarstyтина, kurios hidronimo lyties *Rud-es-à* 3^b (ir up., k. Mlt) ar *Rùd-es-as* 1 ež. Mlt kirčiavimas yra archajiškesnis. Hidronimas yra kilęs iš bdv. *rùdas*, -à 4 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 281), kuris galimai iš seno yra mobiliojo kirčio. Didesnė tikimybė, kad senesnį kirčiavimą rodo mot. g. lytis, dar plg. *Rudijà* up. Kš 3^b (žr. § 546), *Rudekšnà* 3^b up. Pg (LUEV, 137; VŽ^e) (nors ir *Rùdija* 1 up. Užv § 553). Lyties *Rùdesas* pastovus šaknies kirtis naujesnis, matyt, nulemtas pradinio skiemens kirčio vyravimo 3^b akcentinėje paradigmoje, kirtį galiniame skiemenyje čia turi tik vietininko forma²⁴⁸.

Nors visiškai atmesti tikimybės, kad senesnis yra hidronimo šakninis kirčiavimas, negalima. Hidronimo *Rud-es-à* kilnojamas kirčiavimas tokiu atveju laikytinas analoginiu (žr. § 372).

Dar plg. *Švóg-in-as* 1 ež. Ign ir *Švog-in-à* 3^a up. Ign (žr. § 301); *Sĩrv-èt-as* 1 ež. Ml ir *Sĩrv-èt-à* 3^a up. Švnč (žr. § 590); *Kért-uš-as* 1 ež. Šš ir *Kert-uš-à* 3^a up. Šš (VŽ^e).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (4 a. p.).

§ 374. Hidronimų *Pel-es-à* ež. Rud, up. Vrnv kilmė nėra visiškai aiški, plg. *Pël-es-as* 3^b ež. Vrnv (Stundžia 2010, 210, 212), *Pelà* 4 up. Skdv, *Pelyšà* 4 up. APnm, Šmn, Tršk (LUEV, 121, 122; Vanagas LHEŽ, 253; VŽ^e). Vyr. g. hidronimo *Pēlesas* ež. Vrnv kirčiavimas laikytinas archajiškesniu (žr. Stundžia 2010, 212), veikiausiai paremtas pamatinio žodžio mobiliu kirčiavimu. Hidronimų *Pelesà* 4 a. p. greičiausiai antrinė (neomobilioji kirčiavimo paradigma), susiformavusi dėl po Saussure'o dėsnio vykusių kirčiavimo sistemos pertvarkos procesų.

Beje, pastebėtina, kad hidronimai yra pietų Lietuvoje. Čia pastebimas polinkis į daugiaskiemenių vardažodžių oksitonezę, plg. *samanà* 3^b (DrskŽ 316) ir *samanà* 4 (LzŽ 229) (žr. Ragaišienė 2010, 122t.; etc.).

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (2 a. p.).

§ 375. Hidronimas *Kerb-ēs-as* up. Vks yra vienintelis šios priesagos hidronimas, esantis Žemaitijoje.

Žemaičių tarmėse kai kurie priesagą *-es-as* turintys (paprastai žymintys asmenis) apeliatyvai yra priesaginio kirčiavimo (2 a. p.), pvz.: *burgēsas*,

²⁴⁸ Be to, dėl šios priežasties 1 a. p. galėjo būti netiksliai fiksuota šaltiniuose.

vaikėšas, širdėšas (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 311; LKG, 286, 335; Ambrazas DDR 2, 99, 188; BLKKŽ, 91). Hidronimo *Kerbėšas* kirčiavimas gretintinas su šių apeliatyvų kirčiavimu ir laikytinas arealiniu reiškiniu. Kirtį priesaga *-es-as* veikiausiai yra gavusi jau po Saussure'o dėsnio veikimo dėl kitų priesagų vedinių kirčiavimo analogijos.

4.1.7. Su priesagomis *-aj-a, -aj-ai, -aj-as*

§ 376. Priesagas *-aj-a, -aj-ai, -aj-as* turi 17 hidronimų. Visi hidronimai šaltiniuose sukirčiuoti: 10 yra su priesaga *-aj-a*, 5 – su *-aj-ai*, 2 – su *-aj-as* (Vanagas LHD, 80)²⁴⁹.

§ 377. Hidronimams, turintiems aptariamąsias priesagas, būdingas kilnojamas kirtis (3^a ar 3^b a. p.) Taip kirčiuojama 15 (9 su prsg. *-aj-a*; 5 su prsg. *-aj-ai*; 1 su prsg. *-aj-as*) hidronimų, pvz.: *Alm-aj-à* 3^b up. Lkm; *Aĩm-aj-as* 3^b ež. Lkm; *Lig-aj-à* 3^b up. Slk; *Lig-aj-aĩ* 3^b ež. Dgč. Du hidronimai turi priesagos kirtį (2 a. p.): *Nik-āj-as* ež. JnšM; *Nik-aj-à* up. Imbr. Žr. HDB Lentelė 4.1.7.

§ 378. Remiantis Vanagu (LHD, 81), priesagas *-aj-a, -aj-ai, -aj-as* galima laikyti toponiminėmis, nes apeliatyvų su jomis beveik nėra (dar žr. Skardžius RR 1[1943], 89). Dauguma kalbamųjų priesagų hidronimų yra rytų Lietuvoje.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 379. Hidronimo *Kam-aj-à* 3^b up. Glv kilnojamas kirčiavimas greičiausiai sietinas su pamatinio vardažodžio mobiliuotu kirčiu, t. y. *kāmas* 4 'kamuolys, gniūžtė, gurvolys; kabinys' (Vanagas LHEŽ, 144; Morkūnas 2009, 990).

§ 380. Hidronimų *Indr-aj-à* 3^b up. Ant, *Indr-aj-aĩ* 3^b ež. Dgl, Lkm kilnojamas kirčiavimas veikiausiai atspindi pamatinio vardažodžio *indrė* 'nendrė' mobilų kirtį (3 a. p.) (Vanagas LHEŽ, 130; LVvGDB). Toks kirčiavimas fiksuotas rytų Lietuvoje, kurioje yra hidronimai, t. y. apie Linkmenis (žr. Būga RR 3, 72)²⁵⁰, dar plg. *mendrė* 3 't. p.' (KltŽ, 167).

§ 381. Apie dalies hidronimų kirčiavimo ryšį su pamatinių žodžių akcentuacija sunku ką pasakyti, nes jų pamatinių žodžių kamienų pirminė akcentinė vertė svarstyтина arba ryšys su konkrečiais žodžiais nelabai aiškus: *Alm-aj-à* 3^b up. Lkm, *Aĩm-aj-as* 3^b ež. Lkm (: *almėti* (*aĩma*)); *Lak-aj-à* ež.

²⁴⁹ Dar žr. Būga RR 3, 274, 278; LVvGDB; Morkūnas 2009; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; Skardžius RR 1[1943], 89; RR 4[1973], 882–883; Sviderskienė 2016.

²⁵⁰ LKŽ^e fiksuotas tik baritoninis vardažodžio kirtis, t. y. *indrė* 1 (LKŽ^e).

Švnč, up. Švnčl, *Lak-aj-aĩ* ež. Mlt (: ?); *Usl-aj-à* 3^b up. Vad (: ?); *Vaz-aj-à* up. Km (: ? plg. *vāzis, važiúoti*) (Vanagas LHEŽ, 39–40, 178–179, 355–356, 368–369; LVvGDB; LVŽ I, 75–76; Savukynas 1960, 294; Skardžius RR 4[1973], 882–883).

§ 382. Hidronimai *Lig-aj-à* 3^b up. Slk, *Lig-aj-aĩ* 3^b (|| *Lig-aj-ỹs*) ež. Dgč, *Žirn-aj-à* 3^b up. Pbs, *Žirn-aj-aĩ*²⁵¹ 3^b ež. Pbs siejami su baritoninio kirčio akūtinės šaknies vardažodžiais atitinkamai *lygus*, -i²⁵² 1, *žirnis* 1 (LKŽ^e; VidŽ, 920; KltŽ, 148, 429; KpŽ 1008; Vanagas LHEŽ, 191, 404; LVvGDB). Dėl pastarojo dar plg. la. *ziřnis*, la. *ziřnājs, zirnāja* ‘žirnių laukas; žirnių virkščios’ (ME 4, 728), *Žirnajis* 1 ež. Trgn (LUEV, 206). Bet plg. *Zirnajỹs* 3^a, *Zirnejas* 3^a ež. Antz (LUEV, 201), *Zirnajaĩ* 3^a k. Antz (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 66).

Hidronimų *Ligajà, Ligajaĩ, Žirnajà, Žirnajaĩ* kilnojamas kirčiavimas laikytinas analoginiu. Apskritai galima kalbėti apie kirčiavimo modelio pasirinkimą nepaisant pamatinių žodžių kamienų akcentinės vertės.

Visų pirma kitų hidronimų kirčiavimas galėjo paveikti daugiskaitines lytis. Tose Lietuvos apylinkėse, kur yra aptariamieji hidronimai, nemaža daugiskaitinių hidronimų lyčių (su priesaga *-aj-ai* taip pat), kurios paprastai yra kilnojamojo kirčio (3^b a. p.): *Aisetaĩ* 3^b, *Alaušai* 3^b, *Asalnaĩ* 3^b, *Bebrusaĩ* 3^b, *Išnaraĩ* 3^b, *Luokesai* 3^b, *Virintaĩ* 3^b (ir *Lakajà* 3^b, *Aiseta* 3^b, *Alaušà* 3^b, *Luokesà* 3^b) (LUEV, 2, 3, 14, 16, 58, 96, 122). Analogija, matyt, lėmė ir hidronimų *Žirnajà, Žirnajaĩ* cirkumfleksinę šaknies priegaidę vietoj lauktinos akūtinės. Tikėtina, kad toks kilnojamojo kirčiavimo apibendrinimas yra gana senas.

§ 383. Dėl hidronimų kilnojamojo kirčiavimo dar žr. 4.3. § 441; HDB Lentelė 1.3.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 384. Hidronimų *Nik-aj-à* (|| *Nik-āj-us*) up. Imbr ir *Nik-āj-as* (|| *Nik-āj-is*) ež. JnšM, dar plg. *Nik-āj-ė* up. JnšM, kirčiavimas sietinas su dabartinei kirčiavimo sistemai būdingu priesaginiu vedinių kirčiavimu, visų pirma, variantinių lyčių su priesagomis *-aj-us, -aj-is*.

Įdomu tai, kad aptartieji hidronimai, kaip dauguma kilnojamojo kirčiavimo hidronimų, taip pat yra rytų Lietuvoje, rytų aukštaičių uteniškių tarmės plote.

²⁵¹ Dalyje šaltinių fiksuotos skirtingos ežero ir iš jo ištekančios upės vardų šaknies priegaidės.

²⁵² Būdvardžio *lygus*, -i 3 a. p. laikytina naujove (žr. Būga RR 3, 76; Lazauskaitė 1998, 65t.; etc.; dar žr. § 45).

4.1.8. Su priesagomis *-et-a*, *-et-as*, *-et-ai*

§ 385. Su priesagomis *-et-a*, *-et-as*, *-et-ai* sudaryta 16 hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuota 15 hidronimų: 10 su priesaga *-et-a*, 4 – su *-et-as* ir 1 – su *-et-ai* (Vanagas LHD, 139)²⁵³.

§ 386. LUEV fiksuota 12 (9 su prsg. *-et-a*; 2 su prsg. *-et-as*; 1 su prsg. *-et-ai*) aptariamųjų priesagų hidronimų, visi jie yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b ar 3^a a. p.), pvz.: *Als-et-à*²⁵⁴ 3^b ež., up. Rk; *Šep-et-à* 3^b up. Všn; *Aiš-et-as* 3^b | *Ais-et-ai* 3^b ež. Lkm; *Dūs-et-as* 3^b ež. Dgč.

Šaltiniuose nefiksuota hidronimų *Drūv-et-as* up. Brsl, *Nōv-et-as* up. Brsl, *Vaig-et-à* up. Ašm, esančių už Lietuvos ribų (dab. Baltarusijoje), akcentinė paradigma. Žr. HDB Lentelė 4.1.8.

§ 387. Apeliatyvai su priesagomis *-et-a*, *-et-as* tarmėse kirčiuojami dvejopai, pvz.: *skēpeta* 1 | *skepetà* 3^b, *kūpeta* 1 | *kupetà* 3^b, *skēpetas* 1, 3^b (LKŽ^c; Pakerys 1994, 88; Skardžius RR 1[1943], 338–340; RR 5[1935], 130t.). Daušos raštuose fiksuotas šakninis vardažodžių *skēpeta*, *vařgeta* kirčiavimas (Skardžius RR 5[1935], 128, 130–131).

Remiantis šiais duomenimis, rekonstruotina nedominacinė silpnoji pralietuvių priesagos *-et-a* (ir *-et-as*). Vediniai buvo kirčiuojami pagal kilnojamojo/šakninio kirčiavimo modelį.

§ 388. Priesagas *-et-a*, *-et-as*, *-et-ai* turintys hidronimai archajiški, ryšys su konkrečiais apeliatyvais neskaidrus. Dėl senos kilmės galima tik daryti prielaidą, kad bent dalies jų kilnojamas kirtis gali būti paremtas pamatinių žodžių kamienų akcentine verte.

§ 389. Kalbami hidronimai yra išsidėstę gana nevienodai. Didesnė jų koncentracija yra šiaurutinėje Lietuvos dalyje (žr. Vanagas LHD, 140; HDB Lentelė 4.1.8.). Šiame plote esančių hidronimų kilnojamas kirčiavimas gali būti analoginis ar apibendrintas. Plg. rytų Lietuvoje esantiems priesagų *-int-a*, *-int-as*, *-int-ai*, *-es-a*, *-es-as*, *-es-ai*, *-aj-a*, *-aj-ai*, *-aj-as*, *-ēt-a*, *-ēt-as* ir kt. hidronimams būdingą 3^b, 3^a a. p. (žr. HDB Lentelė 1.3.; 4.3. § 441).

²⁵³ Dar žr. Bilkis 2011; 2013; Būga RR 1, 508–509; RR 3, 516; Karaliūnas 2015, 216, 483; LVvGDB; Mažiulis PKEŽ, 150–151; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1962; Skardžius RR 1[1943], 340; RR 4[1973], 879–944.

²⁵⁴ Trm. *Alsatà*.

4.1.9. Su priesagomis *-al-as*, *-al-a*

§ 390. Šias priesagas turi 15 hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuota 14 hidronimų: 10 su priesaga *-al-as*, 4 – su *-al-a* (Vanagas LHD, 85)²⁵⁵.

§ 391. Dauguma priesagų *-al-as*, *-al-a* hidronimų, t. y. 9 (8 su prsg. *-al-as*; 1 su prsg. *-al-a*), yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.): *Blaūzg-al-as* up. Lk; *Dėg-al-as* up. Krtn; *Sniet-al-à* up. Šmk. Trys hidronimai turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.): *Ÿs-al-a* up. Žgč; *Výg-al-a* up. Tt; *Tárt-al-as* up. Trš. Vienas hidronimas turi kirčiavimo variantų: *Tāt-al-a* 1 || *Tat-al-à* 3^b || *Tāt-al-as* 3^b up. Vb. Žr. HDB Lentelė 4.1.9.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 392. Priesagos *-al-as* veiksmažodiniams ir vardažodiniams²⁵⁶ vediniams būdinga 3 a. p. (ir cirkumfleksinė metatonija), pvz.: *barškalas* 3^b, *ėdalas* 3^b, *bałtalas* 3^b (Stundžia 2014, 90–91; 2009, 113; 1995, 69; Pakerys 1994, 161–163; BLKKŽ, 127; Mikulėnienė 1994; dar žr. Skardžius RR 1[1943], 171–174; RR 5[1968], 505–506; DLKG, 97, 108, 121, 125, 130; Ambrazas DDR 1, 70, 119–120, 192; DDR 2, 45, 176–177; LKG, 245, 297, 324, 357, 369–370). Kai kurie priesagos *-al-a* apeliatyvai tarmėse irgi turi kilnojamojo kirčiavimo variantus, pvz., *sniegalà* 3^b, *draugalà* 3^b (ir *sniėgala* 1, *draūgala* 1) (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 174; Ambrazas DDR 1, 120; DDR 2, 176; LKG, 361). Taigi aptariamųjų priesagų hidronimai yra kirčiuojami taip pat kaip apeliatyvai.

§ 393. Ankstesnei kirčiavimo sistemai, matyt, rekonstruotina nedominacinė silpnoji priesaga *-al-as* (greičiausiai ir *-al-a*). Vedinių kilnojamas kirčiavimas apibendrintas vėliau; dar plg. priesagų *-in-Ÿs*, *-ul-Ÿs*, *-es-Ÿs* etc. veiksmažodinių vedinių kirčiavimą (žr. Pakerys 1994, 156, 164, 167).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 394. Hidronimų *Ÿs-al-a* up. Žgč, *Výg-al-a* up. Tt sąsajos su apeliatyvais nėra labai aiškios, jie gretinami su latvių vardažodžiais atitinkamai *iesals* ‘salyklas’, *viga* ‘žemuma tarp kopų (kuri gali būti pelkėta), žolėta žemuma; tvenkinio žolė’ (Vanagas LHEŽ, 131, 380). Galimai šių hidronimų kirčiavimas reliktinis.

²⁵⁵ Dar žr. Būga RR 1, 425; RR 3, 280; LVvGDB; Skardžius RR 1[1943], 186; Vitkauskas 1984.

²⁵⁶ Pastarieji yra retesni.

Beje, abu hidronimai yra pietų žemaičių raseiniškių tarmės plote. Dėl hidronimų šakninio kirčiavimo Žemaitijoje žr. 3.4. § 275.

§ 395. Hidronimas *Tárt-al-as* up. Trš sietinas su *tartėti* (*tárta*) ‘drebėti, tirtėti; dardėti, trinksėti, bildėti’; plg. *Tartalė* b. Jdp (žr. Bilkis 2008, 112; plg. Vanagas LHEŽ, 340). Jo šaknies kirtis ir priegaidė veikiausiai yra perimti iš šio veiksmazodžio.

Atkreiptinas dėmesys, kad šio hidronimo šaknis akūtinė. Kiti Žemaitijoje esantys priesagos *-al-as* hidronimai turi cirkumfleksinę šaknį (ir yra kilnojamojo kirčiavimo). Be to, šios priesagos apeliatyvai su cirkumfleksine metatonija paplitę žemaičių tarmėje (žr. Mikulėnienė 1994, 78). Dar žr. 3.4. § 275 kas pasakyta apie šakninio kirčiavimo hidronimus šiaurės Lietuvoje.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 396. Hidronimas *Tāt-al-a* 1 || *Tat-al-à* 3^b || *Tāt-al-as* 3^b (dar turi var. *Tāt-ul-a* 1 || *Tāt-ul-ė* 1 || *Tat-ul-à* 3^b)²⁵⁷ up. Vb gretinamas su *tatėti* (*tāta*) ‘barškėti, dundėti’, *tatėnti* ‘pauškinti, šaudyti’, *tātinti* ‘mušti’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 341; LVvGDB)²⁵⁸. Manytina, kad senesnis yra hidronimo kilnojamas kirtis, plg. *Tātalas* 3^b ež. Kp. Tačiau pagrįsti šią prielaidą sudėtinga.

Su priesagomis *-al-a*, *-al-as*, *-ul-a*, *-ul-ė* uteniškių (salelėje prie kupiškėnų tarmės) ir šiaurės panevėžiškių tarmių plotuose, kuriais teka upė, be aptariamojo hidronimo, fiksuoti tik hidronimai *Dārbulė* 1 ež. Ps, *Tātalas* 3^b ež. Kp, *Grūžalas* 3^b || *Grūž-al-as* up. Nj (LUEV, 27, 171, 52). Apeliatyvai su priesagomis ar baigmenimis *-ul-a*, *-al-a*, *-ul-ė* (pastarosios – veiksmazodiniai) šiaurės rytų Lietuvoje, atrodo, taip pat nėra dažni, pvz.: *kasulà* 3^b (LKŽ^e; KpŽ, 221), *snaudulà* 3^b, *niūrgula* 1, *māšala* 1, *staīpala* 1 (LKŽ^e). Kaip matyti, aptariamojo tipo onimų ir apeliatyvų yra ir kilnojamojo, ir šakninio kirčiavimo. Dar žr. Tamulaitienė 2014, 293–294.

²⁵⁷ VK fiksuotos įvairios hidronimo (bei iš jo padarytų kitų onimų) lytys, didesnė jų dalis kirčiuotos šaknyje. Kai kurie VK fiksuoti kirčiavimo atvejai, pvz., *Tatulė*, LUEV ir Vanago darbuose nenurodyti, matyt, kaip nepatikimi. Būga nurodo lytį *Tatalà* (RR 3, 280) ir *Tatula* (RR 1, 425), P. Skardžius – *Tātula* (RR 1[1943], 186). VŽ^e taip pat pateikta tik hidronimo lytis *Tātula*.

²⁵⁸ Vanago (LHEŽ, 341) nuomone, lytys su *-ul-* yra naujesnės, substitucinės.

4.1.10. Su priesagomis *-ant-as*, *-ant-a*

§ 397. Priesagas *-ant-as*, *-ant-a* turi 13 hidronimų²⁵⁹. Šaltiniuose sukirčiuota 12 hidronimų: po 6 su priesagomis *-an-tas* ir *-ant-a* (Vanagas LHD, 92–93; Skardžius RR 4[1973], 879–944[9–70])²⁶⁰.

§ 398. Daugiau negu pusė hidronimų, t. y. 7 (4 su prsg. *-ant-a*; 3 su prsg. *-ant-as*), yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.): *Al-ant-à* up. Aln, Vad; *Šlav-ant-à* up. Mrj; *Žvar-ant-à* up. Čk; *Sāl-ant-as* up. Slnt; *Sỹsv-ant-as* ež. Sem. Pastovų šaknies kirtį (1 a. p.) turi hidronimas *Āl-ant-as* up. Krt. Priesagoje kirčiuojamas (1 a. p.) hidronimas *Deim-ánt-as* up. Šmk. Taip pat priesagos kirtį (2 a. p.) turi hidronimas *Šlav-añt-as* up. Vs. Hidronimas *Gam-ant-à* 4 || *Góm-ant-a*, *Gom-ant-à* (|| *Gam-ent-à* 4) up. Žsl turi kirčiavimo variantų. Žr. HDB Lentelė 4.1.10.

Kilnojamojo kirčavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 399. Iš karto pabrėžtina, kad šių priesagų hidronimai yra archajiški, todėl daugumos jų (5 iš 7) sąsajos su konkrečiais apeliatyvais nėra aiškios, keli hidronimai remiasi veiksmazodžiais, t. y. *Al-ant-à* up. Aln, Vad (: *aléti* (*āli*)), *Sāl-ant-as* up. Slnt (: *sálti* (*sālo*) ‘palengva tekėti, tvinti’) (Skardžius RR 4[1973], 882–884, 902–903; Vanagas LHEŽ, 38, 287–288; LVŽ I, 62; Bilkis 2013, 99). Tad spręsti apie hidronimų kilnojamojo kirčiavimo senoviškumą yra problemiška. Galima daryti tik prielaidą, kad bent dalies jų kirčiavimas yra reliktinis.

Šių hidronimų kirčiavimas gretintinas su priesagų *-in-ta*, *-in-tas* hidronimų kirčiavimu (žr. 4.1.3.).

Šakninio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 400. Hidronimas *Āl-ant-as* up. Krt sietinas su *aléti* (*āli*). Kita vertus, jis galimai kilęs iš **alantas*, plg. la. *aluots* ‘šaltinis’ (Vanagas LHEŽ, 38; Skardžius RR 4[1973], 882–883; LVŽ I, 62). Ar šaknies kirtis yra senovinis, sunku pasakyti, plg. kilnojamojo kirčiavimo *Al-ant-à* 3^b up. Aln, Vad (žr. § 399).

Kilnojamojo kirčiavimo paradigmoje vyraujantis pradinio skiemens kirtis galėjo būti ir apibendrintas. Dar plg. kitų priesagų šakninio kirčiavimo atvejus vakarų Lietuvoje žr. 3.4. § 275; HDB Lentelė 1.1.

²⁵⁹ Hidronimo *Jagómantas* ež. Dbg kilmė ir daryba neaiški (gali būti sudurtinis) (Vanagas LHEŽ, 133), tad jis šiame darbe nenagrinėjamas.

²⁶⁰ Dar žr. Bilkis 2013; Būga RR 3, 143, 387, 423t.; Razmukaitė 2008; Senkus KD[1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 374; Sviderskienė 2005.

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (2 a. p.).

§ 401. Hidronimo *Šlav-añt-as* ež. Vs (ir *Šlavañtai* 2 k. (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 65)) priesagos kirtis laikytinas analoginiu, t. y. remiamasi kitų priesagų vediniams būdingu priesaginiu kirčiavimu. Plg. greičiausiai senąjį kirčiavimą išlaikiusį hidronimą *Šlav-ant-à* 3^b up. Mrj (ir *Šlavantà* 3^b k., *Šlavančiai* 3^b k. (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 63, 67)).

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 402. Hidronimo *Deim-ánt-as* up. Šmk priesagos kirtis ir priegaidė galbūt lygintinas su priesagos *-int-as* vedinių kirčiavimu, ir, matyt, atsiradęs po Saussure'o dėsnio veikimo. Plg. *Ac-ìnt-as* ež. Pbrd, *Až-ìnt-as* upl. Krk; avd. *Hiacìntas*, *Ramìnta*.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 403. Hidronimo *Gam-ant-à* 4 | *Góm-ant-a* | *Gom-ant-à*²⁶¹ (| *Gam-ent-à* 4) up. Žsl šaknis *gam-* yra archajiška, gretinama su vardažodžiais *gamãkas* 2 'gabalas', *gãmalas* 3^b 'gabalas, gurvolis' (Skardžius RR 4[1973], 891[20]; Vanagas LHEŽ, 106; LVŽ III, 68). Hidronimo lyčių 4 a. p. gali būti naujesnė, atsiradusi jau po Saussure'o dėsnio (plg. Stundžia 2010, 212). Dar dėl kirčio įvairavimo plg. *Gamenà*, *Gãmena* up. Mlt (žr. § 326).

4.1.11. Su priesagomis *-il-as*, *-il-a*

§ 404. Šias priesagas turi 12 hidronimų²⁶². Šaltiniuose visi jie sukirčiuoti: 7 su priesaga *-il-as*, 5 – su *-il-a* (Vanagas LHD, 152)²⁶³.

§ 405. Penki priesagų *-il-as*, *-il-a* hidronimai (4 su prsg. *-il-as*; 1 su prsg. *-il-a*) yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.), pvz.: *Iñkst-il-as* up. Skdv; *Žvãr-il-as* up. Grz; *Med-il-à* up. Pst. Du hidronimai kirčiuojami priesagoje (2 a. p.): *Asav-il-as* ež. Pbrd; *Jaug-il-à* up. Krk. Hidronimai *Dav-il-à* 3^b | *Dãv-il-a* 1 up. Vžns, *Dãv-il-as* 3^b | *Dãv-il-a* 1 ež. Ut kirčiuojami variantiškai. Neaišku, kurios akcentinės paradigmos yra hidronimai *Žib-il-as* up. Lbg ir *Krak-il-à* up. Brš. Žr. HDB Lentelė 4.1.11.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 406. Kilnojamasis kirčiavimas yra būdingas priesagas *-il-as*, *-il-a* turintiems apeliatyvams (tiek vardažodiniams, tiek veiksmožodiniams vediniams) (paprastai jie yra 3^b a. p.), pvz.: *rãtilas* 3^b, *biñbìlas* 3^b, *júodilas* 3^a, *sprogilà* 3^a (Pakerys 1994, 187; BLKKŽ, 129; LKG, 334; Skardžius

²⁶¹ Variantai *Góm-ant-a*, *Gom-ant-à* LUEV nefiksuoti.

²⁶² Dėl kilmės ir darybos neaiškumo hidronimas *Zanilà* | *Zenilà* up. Pjv į tyrimą neįtrauktas.

²⁶³ Dar žr. Savukynas 1962; Skardžius RR 1[1943], 181; RR 4[1973], 912.

RR 1[1943], 181; Ambrazas DDR 1, 100, 123, 193; DDR 2, 177). Ši priesaga artima ir priesagos *-in-as* vediniams, plg. *kir̃minas* ir *kir̃milas*, *šir̃šinas* ir *šir̃šilas* (Ambrazas DDR 2, 177).

§ 407. Hidronimai *Mėd-il-as* 3^b ež. Pst, *Med-il-à* 3^b up. Pst gali būti gretinami tiek su *mėdis* 2, *mėdė* 2, tiek su *medūs* 4 (Vanagas LHEŽ, 208). Hidronimo kirčiavimą galima lyginti ir su priesagos *-in-as* vediniams būdingu kirčiavimu, plg. *mėdinas*, *-à* 3^b ‘miškinis, laukinis’.

§ 408. Hidronimas *Star̃k-il-as*²⁶⁴ up. Mšk kildinamas iš miško vardo *Star̃kilas*, pastarasis gali būti siejamas su *star̃kas* ‘gandras, gužas’, plg. la. *starka*, *star̃ka*, *starks* ir kt. (ME 3, 1045), kuris tarmėse yra ir 4 a. p. (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 313). Hidronimą galima būtų sieti ir su *star̃kas* ‘sterkas’, kuris tarmėse taip pat yra 4 akcentinės paradigmos. Abiem kilmės atvejais, kilnojamas hidronimo kirtis sietinas su pamatinio žodžio akcentuacija. Kita vertus, galimas ir kirčiavimas pagal kitų priesagos *-il-as* vedinių kirčiavimo modelį; dar plg. *šir̃šilas*, *kir̃milas* ir žr. § 406.

§ 409. Hidronimo *Ĩnkst-il-as* up. Skdv sąsaja su apeliatyvais nėra tokia skaidri. Galbūt jis gretintinas su vksm. *ĩnksti* ‘inkšti’ ar dktv. *inkstas* (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 131).

§ 410. Hidronimo *Žvār-il-as* up. Grz kilmė taip pat nėra aiški, plg. *Žvarantà* 3^b up. Čk (Vanagas LHEŽ, 407; Skardžius RR 4[1973], 912). Kaip ir aptartųjų hidronimų atveju, galimas kilnojamojo kirčiavimo ryšys tiek su pamatinių žodžių kamienų akcentine verte, tiek su apibendrintu kirčiavimo modeliu (žr. § 407, 408).

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 411. Hidronimo *Asav-il-as* ež. Pbrd kirčiavimas gretintinas su tarmėse pasitaikančiu priesagą ar baigmenį *-il-as* turinčių apeliatyvų kirčiavimu, pvz., *ratilas*, *dobilas* (Pakerys 1994, 187). Toks kirčiavimas laikytinas naujove ir paremtas kitų priesagų vediniams būdingu priesaginiu kirčiavimu. Dar žr. § 412.

§ 412. Hidronimas *Jaugilà* up. Krk Vanago (LHEŽ, 134) nuomone, sietinas su avd. *Jáugilas*, *Jaugilis* ar pan., dar plg. *Jaugiliai* 2 ež. Krk (LUEV, 59). Tad galimai jis turi tik baigmenį *-il-a*. Priesaginis kirčiavimas lygintinas su priesagą *-il-a* turinčių asmenų pavadinimų (veikėjų) kirčiavimu, pvz.: *viršilà* 2, *augilà* 2, *vaidilà* 2 (LKŽ^e; Pakerys 1994, 145; BLKKŽ, 92). Kiti vv. *Vaidilà* pvd. (LPŽ^e), *Agilà* 2 k. (VŽ^e).

²⁶⁴ Turi var. *Starkilėlis*.

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 413. Hidronimų *Dāv-il-à* 3^b || *Dāv-il-a* 1 up. Vžns, *Dāv-il-as* 3^b || *Dāv-il-a* 1 ež. Ut kilmė nėra aiški, tiek kilnojamas, tiek šaknis kirčiavimas gali būti reliktinis (Vanagas LHEŽ, 82, 89; Savukynas 1962, 193; LVŽ II, 168). Nors atkreiptinas dėmesys, kad hidronimai yra rytų aukštaičių uteniškių tarmės plote, kur pastebima tendencija kai kurių priesagų hidronimus kirčiuoti 3^b ar 3^a akcentine paradigma (žr. 4.3. § 441). Tad labai tikėtina, kad kilnojamas kalbamųjų hidronimų kirčiavimas gali būti analoginis, dar plg. apeliatyvams būdingą kirčiavimą (žr. § 406).

4.2. Neomobiliujo kirčiavimo hidronimai

§ 414. Neomobilusis kirčiavimas (3 a. p.) vyrauja vienintelėje hidronimų grupėje – priesagas *-(i)uon-a*, *-uon-as*, *-uon-ai* turinčių hidronimų. Kitose grupėse tokio kirčiavimo yra tik pavieniai atvejai.

4.2.1. Su priesagomis *-(i)uon-a*, *-uon-as*, *-uon-ai*

§ 415. Priesagas *-(i)uon-a*, *-uon-as*, *-uon-ai* turi 39 hidronimai. Šaltiniuose sukirčiuoti 38 šių priesagų hidronimai: 32 sudaryti su priesaga *-(i)uon-a*, 4 – su *-uon-as*, 2 – su *-uon-ai* (Vanagas LHD, 204–205)²⁶⁵.

§ 416. Didžioji dalis kalbamųjų priesagų hidronimų, t. y. 23 (visi su prsg. *-(i)uon-a*), yra neomobiliujo kirčiavimo (3 a. p.), pvz.: *Al-uon-à* ež. Rdš, up. Bb, Rdš; *Aps-uon-à* up. Krn; *Kret-uon-à* up. Švnčl. Penki hidronimai yra tradicinio kilnojamojo kirčiavimo (3^a a. p.): *Šalt-uon-à* up. Šmk; *Virž-uon-à* up. Erž; *Vyž-uon-à* ež. Rk, up. Rk, Vžns. Du hidronimai kirčiuojami pradiniam skiemenyje (1 a. p.): *Ėžer-uon-a* up. Trg; *Īrt-uon-a* up. Trg. Hidronimas *Gal-uōn-as* ež. Mlt turi cirkumfleksinę priesagą (2 a. p.). Šio hidronimo variantinės lytys *Gal-uon-aĩ*, *Gel-uon-aĩ* yra 4 a. p. Vienas hidronimas turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.): *Kret-úon-as* ež. Švnčl. Taip pat vienas hidronimas turi kirčiavimo variantus: *Agl-uon-à* 3, 2 up. Gr. Kelių hidronimų akcentinė paradigma šaltiniuose nefiksuota. Žr. HDB Lentelė 4.2.1.

²⁶⁵ Dar žr. Būga RR 3, 317; LVvGDB; Mažiulis PKEŽ, 4–5, 34; Pakerys 2008; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1966; Skardžius RR 1[1943], 283–284; RR 4[1973], 879–944; Stundžia 2010.

§ 417. Priesagas *-(i)uon-a, -uon-as, -uon-ai* turi tik onimai, dauguma jų hidronimai (Ambrazas DDR 2, 167–168; BLKKŽ, 65, 136; Skardžius RR 1[1943], 283–284)²⁶⁶.

Neomobiliojo kirčiavimo hidronimai (3 a. p.).

§ 418. Kirčio kilnojimasis iš galinio skiemens į priešpaskutinį yra susiformavęs dėl Saussure'o dėsnio veikimo (žr. Stundžia 2010, 209).

Beveik visi (19 iš 22) neomobiliesios kirčiavimo paradigmos hidronimai turi neakūtinę šaknį, taigi juos tiesiogiai veikė Saussure'o dėsnis, pvz.: *Lazd-uon-à* up. Čk, Vn; *Rev-uon-à* up. Prn; *Sak-uon-à* up. Prnv, Prnv; *Vejuon-à* up. Vlkj; *Vel-iuon-à* up. Vl. Hidronimai fiksuoja pereinamąją vedinių kirčiavimo padėtį po minėtojo dėsnio veikimo, kai kirtis kėlėsi į priesagą. Dar plg. *Piliuonà* 3 k. (VŽ^e), *Veliuonà* 3 mstl. (VŽ^e; LVvGDB).

Plg. akūtinės šaknies hidronimų *Šalt-uon-à* 3^a up. Šmk, *Vyž-uon-à* 3^a up. Vžns, Rk, *Įrt-uon-a* 1 up. Trg kirčiavimą (§ 425–430).

§ 419. Dalis hidronimų prieš dėsnio veikimą veikiausiai buvo kilnojamojo kirčiavimo, juos galima gretinti su mobilaus kirčio apeliatyvais: *Lazd-uon-à*²⁶⁷ up. Čk, Vn (: *lazdà* 4 'lazdynas'); *Rev-uon-à* up. Prn (: *rėvas* 4²⁶⁸); *Sak-uon-à* up. Prnv, Prnv (: *sakaĩ* 4); *Vejuon-à* up. Vlkj (: *vejà* 4); *Vel-iuon-à* up. Vl (: *velė* 4) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 184, 276, 287, 370–371).

§ 420. Koks galėjo būti hidronimų *Al-uon-à* ež. Rdš, up. Bb, Rdš, *Kraš-uon-à*²⁶⁹ up. Ut, *Kret-uon-à* up. Švnčl (ir *Kretuonys* 3 k. (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 66)) kirčiavimas prieš dėsnio veikimą neaišku, nes jie gretinami su veiksmazodžiais, t. y. *alėti (āli)*, *krašėti (kraša)*, *kretėti (krėta)* (Vanagas LHEŽ, 38, 163, 165; LVvGDB; Savukynas 1960, 295; Skardžius RR 4[1973], 882–883).

§ 421. Hidronimų *Agl-iuon-à* up. Vl, *Agl-uon-à* up. Akm, Brž, Prk, Skdv, Vb galimai būta šakninio kirčiavimo, jeigu sąsaja su *āglė* 2 'eglė', plg. *ēglė* 2²⁷⁰ (LKŽ^e) yra teisinga (Vanagas LHEŽ, 36; LHD, 204; LVŽ I, 22)²⁷¹.

²⁶⁶ Tiesa, senuosiuose raštuose su priesaga *-uon-as* sudaryta keletas veikėjų pavadinimų, pvz., *pavyduonas* (Ambrazas DDR 1, 151–152; Skardžius RR 1[1943], 282–283). Bet dėl savo kilmės ir reikšmės jie nėra aktualūs hidronimų tyrimui.

²⁶⁷ Ir *Lazduoniaĩ* 3 k. (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 66).

²⁶⁸ Gali būti ir 2 a. p. (LKŽ^e).

²⁶⁹ Turi var. *Kraš-uon-is*.

²⁷⁰ LKŽ^e fiksuotas ir mobilus vardažodžio *eglė* kirtis (4 a. p.). Bet labiau tikėtina, kad tai naujesnis variantas.

²⁷¹ Siejama ir su pr. *aglo* 'lietus, migla' (Vanagas LHD, 204 (1 išn.)).

§ 422. Hidronimas *Aps-uon-à* up. Krn siejamas su neaiškaus akcentinio tipo la. *apse* (ME 1, 118), pr. *abse* ‘epušė’ (Vanagas LHEŽ, 45; LVŽ I, 155–156).

§ 423. Iš neomobiliosios kirčiavimo paradigmos hidronimų tik *Berž-uon-à* up. An, Rk, Lz²⁷² turi akūtinę šaknį. Rekonstruotinas šakninis šių hidronimų kirčiavimas. Aptariamieji hidronimai remiasi vardažodžiu *béržas* (Vanagas LHEŽ, 62; LVŽ I, 451–453), kuris tarmėse yra 1 ir 3 a. p. (LKŽ^e; Ragaišienė 2010, 37; KltŽ, 20; ZtŽ, 83; 3 a. p. – LzŽ, 35; DvŽ, 61). Senesnis, atrodo, yra pastovus vardažodžio šaknies kirtis, plg. la. *bērzis* (ME 1, 292) (žr. Būga RR 3, 72; Mažiulis PKEŽ, 75). Daiktavardžio *beržas* mobiliosios paradigmos atsiradimas sietinas su kuopinės daugiskaitos galūninio kirčiavimo įtaka (plačiau žr. Stundžia 1981, 191t.; Urbanavičienė 2006, 223; Mikulėnienė 1996, 152; dar žr. Ambrazas DDR 2, 49t.).

Hidronimų *Beržuonà* neomobilusis kirtis laikytinas analoginiu.

§ 424. Kaip minėta, su priesaga *-uon-a* nėra sudaromi apeliatyvai. Tai galėjo būti viena iš priežasčių, lėmusių pereinamosios vedinių kirčiavimo būklės fiksavimą priesagos *-uon-a* hidronimuose, nepereinant prie pastovaus priesagos kirčio, nes patys hidronimai lėčiau pasiduoda kitimams.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^a a. p.).

§ 425. Hidronimo *Šalt-uon-à* 3^a up. Šmk kilnojamas kirčiavimas sietinas su pamatinio būdvardžio *šáltas* mobiliu kirčiu, t. y. 3 a. p.²⁷³, plg. la. *sałts*, ir laikytinas relikciniu.

§ 426. Hidronimų *Vyž-uon-à* 3^a ež. Rk, up. Rk, Vžns (ir *Vyž-uon-à* 3^a k. Rk, *Výžuonos* 3^a mstl., vs. Vžns (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 64, 66)) kilmė nėra visiškai aiški. Galbūt sietina su dktv. *vyža*, kuris tarmėse kirčiuojamas įvairiai – galimos visos keturios akcentinės paradigmos (žr. LKŽ^e; *vyžà* 2 KltŽ, 412; KpŽ, 898t.; DkšŽ, 165; ŠvžŽ, 462; *vyža* 1 VidŽ, 902; *vyžà* 3 ir *výža* 1 ZtŽ, 781) (Vanagas LHEŽ, 390–391; Skardžius RR 4[1973], 911). Hidronimų kilnojamas kirčiavimas veikiausiai reliktinis, dar plg. *Vyžintà* 3^a up. Ktk, *Výžintas* 3^a ež. Ktk (žr. § 332).

§ 427. Hidronimas *Virž-uon-à* 3^a up. Erž greičiausiai remiasi baritoninio kirčio apeliatyvu *viržis*²⁷⁴ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 388)²⁷⁵, plg. *Viržuva* up.

²⁷² Turi var. *Beržūnà*.

²⁷³ Tarmėse būdvardis kirčiuojamas ir 1 a. p. Tačiau giminiško latvių būdvardžio *sałts* priegaidė leidžia manyti (remiantis Endzelyno dėsnium, dėl kurio žr. § 49 (19 išn.)), kad senesnis yra mobilusis būdvardžio kirtis.

²⁷⁴ Tarmėse ir *viržis* 2, *viržys* 4 (LKŽ^e).

Varn (žr. § 504). Tad lauktinas pastovus hidronimo šaknies kirtis. Kalbamojo hidronimo kilnojamasis kirčiavimas veikiausiai analoginis – upė *Viržuonà* įteka į *Šáltuoną* (žr. § 425).

§ 428. Pastebėtina, kad kilnojamojo kirčiavimo hidronimai turi akūtinės šaknis, tad Saussure'o dėsnis tiesiogiai jų neveikė.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 429. Hidronimas *Ēžer-uon-a* up. Trg kilęs iš *ēžeras* (V a n a g a s LHEŽ, 101; LVŽ II, 501–502). Vardažodis tiek bendrinėje kalboje, tiek tarmėse yra 3^b a. p. (LKŽ^e). Nors žemaičių tarmėje atrodo yra fiksuotas ir šio daiktavardžio kirčiavimas pagal 1 a. p. – *ēžerai*²⁷⁶. Tad aptariamojo hidronimo kirčiavimas, matyt, rėmėsi vardažodžio baritoniniu kirčiu.

Kita vertus, hidronimas pradinio skiemens kirtį paradigmoje turėjo iš seno (plg. vns. gal. *Ēžeruoną*), vėliau jis galėjo būti apibendrintas.

§ 430. Hidronimas *Īrt-uon-a* up. Trg gretinamas su *irtis* 'prapultis, bedugnė, sūkurys, verpetas' (V a n a g a s LHEŽ, 131). Galėtų pamatinis žodis būti ir kitas, plg. *irtingas*, *-a* 'tinkamas laivams plaukioti', *irtinis*, *-ė* 'laivininkystei priklausantis' (LKŽ^e). Tačiau nei vieno minėtųjų vardažodžių kirčiavimo paradigma nefiksuota. Galima tik kelti prielaidą, kad pamatinis žodis buvo baritoninio kirčiavimo, kurį aptariamasis hidronimas išlaikė.

§ 431. Hidronimų *Ēžeruona* ir *Īrtuona* tiesiogiai neveikė Saussure'o dėsnis, tai lėmė šaknies kirčio išlaikymą. Plg. *Agl-uon-à* 3 (ir 2) up. Gr (žr. § 435).

Beje, abu hidronimai yra Tauragės apylinkėse. Vakarų Lietuvoje vedinių šaknies kirtis neretai yra reliktinis (žr. 3.4. § 275).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (4 a. p.).

§ 432. Lyčių *Gal-uon-aĩ*, *Gel-uon-aĩ* ež. Mlt kirčiavimas 4 a. p. sietinas su kuopinės daugiskaitos formoms būdingu galūniniu kirčiavimu²⁷⁷. Dar plg. *Kert-uoj-aĩ* 4 ež. Mlt (VŽ^e; LUEV, 73).

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (2 a. p.).

§ 433. Hidronimo *Gal-uõn-as* ež. Mlt priesagos cirkumfleksą lėmė variantinių lyčių *Gal-uon-aĩ*, *Gel-uon-aĩ* 4 kirčiavimo analogija.

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 434. Hidronimas *Kret-úon-as* (ir *Kret-úon-is*) priesagos kirtį gavo po Saussure'o dėsnio veikimo, plg. *Kret-uon-à* 3 up. Švnčl (§ 420).

²⁷⁵ Skardžiaus (RR 4[1973], 910) nuomone sietina su *viržti* 'trauktis pluta, kietėti paviršiui (apie duoną, žemę); menkėti, džiūti', *veržti* 'kietai rišti, spausti, laikyti' ir kt.

²⁷⁶ Tokius duomenis suteikė prof. dr. B. Jasiūnaitė.

²⁷⁷ Dėl kuopinės daugiskaitos žr. § 47 ir ten nurodytą literatūrą.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 435. Dėl hidronimo *Agl-uon-à* up. Gr nemobiliojo kirčiavimo (3 a. p.) žr. § 418t. Kirčiavimas 2 a. p. veikiausiai naujas, tačiau kokios priežastys tai lėmė, nelabai aišku.

4.3. APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

§ 436. Tradicinis kilnojamas (3^a ar 3^b a. p.) kirčiavimas būdingas hidronimams su priesagomis: *-in-as, -in-a, -in-ai; -int-a, -int-as, -int-ai; -en-a, -en-as; -(m)uo, -(m)en-as, -(m)en-a, -men-ai, -men-ys; -av-as, -av-ė; -es-a, -es-as, -es-ai; -aj-a, -aj-ai, -aj-as; -et-a, -et-as, -et-ai; -al-as, -al-a; -ant-as, -ant-a; -il-as, -il-a*. Aptartose grupėse fiksuoti 207 tokio kirčiavimo hidronimai (~70%) iš 296 šaltiniuose sukirčiuotų hidronimų.

§ 437. Hidronimų su priesagomis *-in-as, -in-a, -in-ai* kilnojamas kirčiavimas (3^b ar 3^a a. p.) gali būti sietinas tiek su pamatinių žodžių kamienų akcentinėmis savybėmis, t. y. senovinis, tiek su priesagos *-in-as, -a* vediniams būdingu kirčiavimo modeliu dabartinėje kalboje, t. y. apibendrintas. Vis dėlto sudėtinga pasakyti, kurių hidronimų kirčiavimas galėtų būti reliktinis, dažniausiai dėl neaiškios jų kilmės ar pamatinių žodžių kamienų akcentinės vertės. Dalis hidronimų su priesaga *-in-as* yra kilę iš atitinkamų priesaginių gyvūnų patinų pavadinimų, kuriems būdinga 3^b a. p. ir cirkumfleksinė metatonija.

Pralietuvių kirčiavimo sistemai aiškiai rekonstruotina silpnoji būdvardžių priesaga *-in-as*. Daiktavardžių (gyvūnų pavadinimų, deminutyvų (*vaikinas, merginà*) ir kt.) priesagos *-in-as* akcentinė raida yra problemiška, galimai deminutyvinė priesaga *-in-as* buvo stiprioji.

§ 438. Priesagas *-(m)uo, -(m)en-as, -(m)en-a, -men-ai, -men-ys, -al-as, -al-a, -il-as, -il-a* turinčių hidronimų kilnojamas kirčiavimas visų pirma lygintinas su atitinkamų priesagų apeliatyvams būdingu kirčiavimu. Dalis jų gali būti išlaikę ir senovinį kirčiavimą. Manytina, kad pralietuvių akcentinėje sistemoje šios priesagos buvo nedominacinės silpnosios.

§ 439. Dalies priesagų *-av-as, -av-ė* kilnojamas kirčiavimas laikytinas reliktiniu. Kai kurių rytų ir pietų Lietuvoje esančių hidronimų kirčiavimas 3^b a. p. gali būti analoginis, atsiradęs pagal kitų priesagos *-av-as* hidronimų kirčiavimo pavyzdį. Taip pat svarstyтина kitų priesagų hidronimams būdingo kilnojamojo kirčiavimo įtaka.

§ 440. Priesagos *-int-a, -int-as, -int-ai, -en-a, -en-as, -es-a, -es-as, -es-ai, -et-a, -et-as, -et-ai, -aj-a, -aj-ai, -aj-as, -ant-as, -ant-a* būdingesnės onimams, šių priesagų apeliatyvai reti arba visai nesudaromi. Ankstesnėje

kirčiavimo sistemoje kalbamosios priesagos veikiausiai buvo nedominacinės silpnosios. Tad bent dalies hidronimų su minėtomis priesagomis kilnojamas kirčiavimas gali būti reliktinis, paremtas pamatinių žodžių kamienų akcentine verte. Tačiau ne visuomet galima nustatyti ryšį su konkrečiu pamatiniu žodžiu, dažniausiai dėl hidronimų archajiškumo.

§ 441. Hidronimų kilnojamas kirčiavimas yra būdingas visam rytiniam Lietuvos arealui. Iš aptariamųjų hidronimų grupių ypač tai pasakytina apie hidronimų su priesagomis *-int-a*, *-int-as*, *-int-ai*, *-en-a*, *-en-as*, *-es-a*, *-es-as*, *-es-ai*, *-et-a*, *-et-as*, *-et-ai*, *-aj-a*, *-aj-ai*, *-aj-as* kirčiavimą. Šių priesagų hidronimai rytinėje Lietuvos dalyje yra dažni, čia pastebima ir ryškesnė jų koncentracija (ypač šiaurrytinėje dalyje) (Vanagas LHD, 81, 134, 138, 140, 170; dar žr. HDB Lentelė 1.3.).

Dauguma minėtųjų priesagų, taip pat priesagos *-av-as* hidronimų rytų aukštaičių uteniškių, vilniškių, kupiškėnų, širvintiškių tarmių plotuose yra kilnojamojo kirčiavimo (žr. HDB Lentelė 1.3.), tokį kirčiavimo modelį netgi linkstama apibendrinti, pvz., analoginiu laikytinas hidronimų *Žirnajaĩ* 3^b ež. Pbs, *Žirnaĩ* 3^b up. Pbs, *Miež-int-à* 3^b up. Lel, siejamų su baritoninio kirčio vardažodžiais, kirčiavimas.

Dar plg. kitų priesagų kilnojamojo kirčiavimo hidronimus *Alaušaĩ* 3^b ež. Blnk, *Ālaušas* 3^b | *Alaušaĩ* 3^b ež. Dgl, *Ālaušas* 3^b (ir *Alaušas* 2) ež. Sv, *Asalnaĩ* 3^b ež. Lkm, *Asvejà* 3^b ež. Dbg, *Birvètà* 3^a up. Tvr, *Erzvètà* 3^a up. Tvr, *Erzvètai* 3^a | *Ērvétas* ež. Tvr, *Kemešà* 3^b (ir *Kēmešē* 1) up. Lkm, *Kemešys* 3^b ež. Lkm, *Lebedà* 3^b up. Dbk, *Mituvà* ež. Skp, Kp, *Sirvètà* 3^a up. Švnc, *Šetekšnà* 3^b up. Km, *Vintarà* 3^b up. Pbs (LUEV, 3, 8, 19, 39, 72, 89, 104, 163, 198) ir t.t.

Kilnojamojo kirčiavimo apibendrinimo tendencija veikiausiai sietina su vedinių kirčiavimo pertvarkos procesais, vykusiais po Saussure'o dėsnio veikimo. Kita vertus, polinkis į kilnojamąjį kirčiavimą gali būti dar ankstesnis.

Pastebėtina, kad kilnojamas kalbamųjų priesagų hidronimų kirčiavimas labiausiai paplitęs lietuvių ir išnykusios sėlių genties (šiaurrytinė dalis) gyventose teritorijose.

§ 442. Hidronimų grupėse, kuriose vyrauja kilnojamas kirčiavimas, šakninio kirčiavimo hidronimai negausūs (fiksuoti 25 atvejai). Toks jų kirčiavimas dažniausiai sietinas su pamatinių žodžių baritoniniu kirčiu. Kai kuriais atvejais pastovus hidronimų pradinio skiemens kirtis gali būti atsiradęs dėl kitų priežasčių (tarmės kirčiavimo ypatybių, akcentinėje paradigmoje vyraujančio kirčio apibendrinimo).

§ 443. Atkreiptinas dėmesys, kad hidronimų grupės *-int-a*, *-int-as*, *-int-ai*; *-en-a*, *-en-as*; *-(m)uo*, *-(m)en-as*, *-(m)en-a*, *-men-ai*, *-men-ys*; *-av-as*, *-av-ė*;

-es-a, -es-as, -es-ai; -aj-a, -aj-ai, -aj-as; -et-a, -et-as, -et-ai; -al-as, -al-a; -ant-as, -ant-a; -il-as, -il-a yra negausios.

§ 444. Nemobilusis (3 a. p.) kirčiavimas vyrauja vienintelėje hidronimų grupėje, t. y. turinčių priesagas *-(i)uon-a, -uon-as, -uon-ai*. Iš 38 šaltiniuose sukirčiuotų šios grupės hidronimų taip kirčiuojami 23 priesagos *-uon-a* hidronimai. Neomobilusis kirčiavimas atspindi pereinamąją vedinių kirčiavimo sistemos būklę po Saussure'o dėsnio veikimo. Pastebėtina, kad priesaga *-uon-a* yra hidroniminė.

5. DVEJOPO KIRČIAVIMO HIDRONIMAI

§ 445. Keturiose hidronimų grupėse kaip vyraujančią galima išskirti dvejoją kirčiavimą. Skirtini du dvejojo kirčiavimo hidronimų pogrupiai: priesaginio (2 a. p.) ir šakninio (1 a. p.) kirčiavimo hidronimai; kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.) ir šakninio (1 a. p.) kirčiavimo hidronimai.

Hidronimų kiekybiniai duomenys nurodomi įskaičius variantines hidronimų lytis (išskyrus kirčiavimo gretybes), pvz., abu hidronimų *Šýv-in-is* || *Šýv-in-é* up. Krtv, *Trebút-in-is* || *Tribút-in-is* ež. Ob variantus.

Skyriaus pabaigoje pateikiamos apibendrinamosios pastabos.

5.1. Priesaginio ir šakninio kirčiavimo hidronimai

§ 446. Dauguma hidronimų su priesagomis *-(t)in-is*, *-(t)in-é*, *-in-ys*, *-(t)in-iai*, *-(t)in-és* yra priesaginio kirčiavimo, o su priesagomis *-išk-is*, *-išk-é*, *-išk-iai*, *-išk-és* turi šaknies (pamatinio kamieno) kirtį. Likusieji hidronimai paprastai yra atitinkamai šakninio (palyginti nedidelė dalis hidronimų yra kilnojamojo kirčiavimo) ir priesaginio kirčiavimo. Dėl tokio pasiskirstymo, sąsajų su dvejoju apeliatyvų su priesagomis *-in-is*, *-é*, *-išk-is*, *-é* kirčiavimu laikytina, kad hidronimams, turintiems kalbamašias priesagas, būdingas dvejojas – priesaginis (2 a. p.) ir šakninis (1 a. p.) – kirčiavimas.

5.1.1. Su priesagomis *-(t)in-is*, *-(t)in-é*, *-in-ys*, *-(t)in-és*, *-(t)in-iai*

§ 447. Hidronimai su priesagomis *-(t)in-is*, *-(t)in-é*, *-in-ys*, *-(t)in-iai*, *-(t)in-és* yra gausiausia priesaginių hidronimų grupė. Hidronimų su šiomis priesagomis yra 687. Šaltiniuose sukirčiuotas 671 hidronimas: 419 su priesaga *-(t)in-is* (2 turi var. su priesaga *-in-ys*), 205 – su *-(t)in-é*, 34 – su *-in-ys* (4 turi var. su priesaga *-in-is*), 8 – su *-(t)in-iai*, 5 – su *-(t)in-és* (Vanagas LHD, 156–165, 37, 49)²⁷⁸.

§ 448. Daugiau negu du trečdaliai hidronimų, t. y. 473 (327 su prsg. *-(t)in-is*; 139 su prsg. *-(t)in-é*; 6 su prsg. *-(t)in-iai*; 1 su prsg. *-in-és*), turi priesagos kirtį (2 a. p.), pvz.: *Ak-în-is* ež. Ign; *As-în-is* up. Ss;

²⁷⁸ Dar žr. Bartkutė 2008, 70–81, 103; Bichlmeier 2019; Bilkis 2001; 2005; 2006; 2011; 2011a; 2013; 2014; 2016; 2017; Būga RR 3, 367; Endzelytė 2004; 2014; Grybauskienė 2004; Jodelienė 2012; Karaliūnas 2015, 68t., 216, 220; 2005, 214; LVvGDB; Mickienė, Bankauskaitė-Sereikienė 2012; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1955], 167; [1963], 482; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 265–266; RR 4[1973], 879–944; Sviderskienė 2005; 2010; 2013; Šliavas 2010.

Bimbir-in-is ež. Smal; *Abrom-in-ė* up. Grg; *Dilg-in-ė* ež. Alv; *Luš-in-ė* | *Luš-in-is* up. Als; *Gimt-in-iai* ež. Švnč; *Dub-in-ė* | *Dub-in-ės* up. Vl. Kiek mažiau nei ketvirtadalis hidronimų, t. y. 144 (80 su prsg. *-(t)in-is*; 59 su prsg. *-(t)in-ė*; 4 su prsg. *-(t)in-ės*; 1 su prsg. *-in-iai*), turi pastovų kirtį šaknyje (1 a. p.), pvz.: *Bérž-in-is* ež. Graž, upl. Všt; *Bùlb-in-is* ež. Vrn; *Káln-in-is* ež. Rdm; *Draūst-in-ė* up. Ar; *Kárv-in-ė* up. Srj; *Stuǹbr-in-ė* ež. Smal; *Uõl-in-ės* up. Nj; *Gráuž-in-iai* ež. Graž. Dalis hidronimų, t. y. 32, yra kilnojamojo kirčiavimo (3^a, 3^b a. p.), pvz.: *Glauž-in-ỹs* 3^a up. Ktk; *Gub-in-ỹs* 3^b up. Rz; *Muil-in-ẽ* 3^b up. Žmt. Keturiolika hidronimų turi priesaginio ir šakninio (pamatinio kamieno) kirčiavimo variantų, pvz.: *Kepùr-in-is* 1 | *Kepur-in-is* 2 ež. Šmn; *Drusk-in-ė* 2 | *Drusk-in-is* 1 up. Kv; *Dub-in-ė* 2 | *Dùb-in-ė* 1 up. Plk. Penki hidronimai turi šakninio ir kilnojamojo kirčiavimo variantų, pvz.: *Duõb-in-is* 1 | *Duob-in-ỹs* 3^b up. Lk; *Gauštv-in-is* 1 | *Gauštv-in-ỹs* 3^a ež. Tt. Du hidronimai šaltiniuose yra priesaginio arba kilnojamojo kirčiavimo: *Karv-in-ė* 2 ar *Karv-in-ẽ* up. Švnčl; *Krak-in-ỹs* | *Krak-in-is* ež. Rim. Žr. HDB Lentelė 5.1.1.

§ 449. Su daria priesaga *-(t)in-is*, *-ė*²⁷⁹ apeliatyvų sistemoje yra sudaromi būdvardžiai, galintys daiktavardėti. Dauguma daiktavardžių, turinčių šią priesagą, gali būti sudaiktavardėję būdvardžiai (DLKG, 115–116, 140, 210–215; LKG, 323, 343–413, 398, 422, 568–573; Pakerys 1994, 61–66, 112–116; Ambrazas DDR 1, 12, DDR 2, 43). Perėjimas į kitą kalbos dalį kirčiavimui įtakos nedaro: daiktavardžių su priesaga *-(t)in-is*, *-ė* kirčiavimo taisyklės yra iš esmės tos pačios kaip būdvardžių (žr. Pakerys 1994, 61).

§ 450. Pralietuvių kirčiavimo sistemoje priesaga *-in-is* buvo nedomacinė stiprioji: vediniai iš baritoninio kirčiavimo (stipriosios šaknies) žodžių buvo kirčiuojami pastoviu šaknies kirčiu, o vediniai iš mobiliojo kirčiavimo (silpnosios šaknies) žodžių turėdavo priesagos kirtį (Дыбо 2006, 176–179; 1981, 79–80; dar žr. Rinkevičius 2015, 50t.; Skardžius RR 5[1935], 191–199; [1963], 450–451).

§ 451. Dabartinėje kalboje priesagos *-(t)in-is*, *-ė* nedomacinis pobūdis iš dalies yra išlaikytas. Apeliatyvams, turintiems šią priesagą, yra būdingas dvejopas kirčiavimas – priesagoje arba šaknyje. Kalbamoji priesaga funkcionuoja kaip nedomacinė stiprioji, kai pamatinis žodis turi kirtį priešpaskutiniame skiemenyje. Tačiau kai pamatiniame žodyje kirčiuojamas

²⁷⁹ Priesaga *-tin-is*, *-ė* paprastai skiriama tada, kai vediniai yra siejami su veiksmožodžių bendratimis arba iš jų padarytais neveikiamaisiais būtojo laiko dalyviais, pvz.: *draustinis*, *-ė* (: *drausti*, *draustas*, *-a*), *grietinė* (: *griėti*) (DLKG, 215; BLKKŽ, 87; Pakerys 1994, 112; LKG, 323).

trečiasis arba tolimesnis nuo galo skiemuo, pamatinio žodžio kamieno akcentinės vertės paprastai nebepaisoma ir priesagos *-(t)in-is*, *-ė* vediniai gauna priesagos kirtį, t. y. priesaga funkcionuoja kaip dominacinė stiprioji²⁸⁰.

Akcentologijos darbuose paprastai formuluojama tokia pagrindinė vardažodžių su kalbamąja priesaga kirčiavimo taisyklė: 1 a. p. yra tie priesagos *-in-is*, *-ė* vediniai, kurių pamatinių žodžių daugiskaitos naudininkas kirtį turi antrajame nuo galo skiemenyje, pvz., *jūrinis* 1 (: *jūroms* 1), *dvāsinis* 1 (: *dvāsioms* 2), *vijōkliniai* (: *vijōkliams* 2), o 2 a. p. kirčiuojami tie šios priesagos vediniai, kurių pamatinių žodžių daugiskaitos naudininkas kirtį turi galūnėje arba trečiajame ar dar tolimesniame nuo galo skiemenyje, pvz., *kampinis* (: *kampāms* 4), *lopšinė* (: *lopšiāms* 3), *piniginė* (: *pinigāms* 3^b), *tūkstantinis* (: *tūkstančiams* 1) (Stundžia 2014, 92–94; 2009, 115–117; 1995, 74–76; Pakerys 1994, 61t., 112t., 313t., 337t.; BLKKŽ, 55, 86–87, 173–175, 176–178; Skardžius RR 5[1963], 450–455).

Esama išimčių iš šios taisyklės, susijusių su priesagos *-in-is*, *-ė* vedinių semantika, pamatinių žodžių kilme, struktūra ir kt. Pavyzdžiui, medžiagą reiškiantys vediniai kirčiuojami priesagoje, nepaisant pamatinio žodžio kamieno akcentinės vertės, pvz., *bulvinis* (: *būlvė* 1), *miežinis* (: *miėžis* 2), *lininis* (: *linaĩ* 4) (Pakerys 1994, 314t., 341t.; Stundžia 2014, 93; 2009, 116–117).

Tarmėse, šnekamojoje kalboje esama dar daugiau atvejų, kai nepaisoma pamatinio žodžio kamieno akcentinės vertės. Taip pat čia pastebimos vienodo – šakninio arba priesaginio – kirčiavimo apibendrinimo tendencijos (Pakerys 1994, 63–64, 315–318, 323, 339t., 342; Skardžius RR 5[1935], 197; [1963], 450–452; Stundžia 2014, 93–94; etc.).

§ 452. Hidronimų priesaginis kirčiavimas visų pirma sietinas su pamatinių žodžių akcentinėmis savybėmis.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 453. Didesnės dalies hidronimų kirčiavimas priesagose *-(t)in-is*, *-(t)in-ė*, *-(t)in-iai* atitinka minėtąją taisyklę.

Iš 473 priesagos kirtį turinčių hidronimų 161 sietinas su dviskiemeniais mobiliojo kirčio (3, 4 a. p.) apeliatyvais, pvz.: *Ak-in-is* ež. Ign (: *akis* 4); *Arkl-in-is* ež. Smal (: *arklīs* 3); *As-in-is* up. Ss (: *asīs* 4); *Dėl-in-ė* ež. Smal (: *dėlė* 4); *Gal-in-ė* up. Brž, Dv (: *gālas* 4); *Gil-in-ė* ež. Smal (: *gilūs*, *-i* 4); *Krašt-in-is* ež. Šlu (: *krāstas* 4); *Ožk-in-is* up. Trgn (: *ožkà* 3) (LKŽ^c;

²⁸⁰ Girdenio, Stundžios darbuose ji laikoma *stiprinančiąja neutraliąja* priesaga (žr. Girdenis 2005, 53; Stundžia 2014, 43–44; 2009, 52).

Vanagas LHEŽ, 47, 49, 84, 105, 115, 163, 236; LVŽ I, 33, 176, 188; II, 198; III, 32, 176; Savukynas 1960, 292; 1966, 190).

Dalis hidronimų²⁸¹, t. y. 92, pamatiniais žodžiais laikytini daugiaskiemeniai kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.) ar kilnojamojo/pastovaus (3^a, 3^b/1 a. p.) kirčiavimo apeliatyvai, pvz.: *Drebul-in-ė* up. KzR (: *drebulė* 3^b); *Ešer-in-ė* ež. Krtv, Nmč, Rdd (: *ešerỹs* 3^b); *Parav-in-is* up. Sv (: *paravė* 3^b, *paravỹs* 3^b, *pāravīs* 1); *Seliov-in-is* ež. Vs (: *sėliova* 1; plg. *seliavà* 3^b, *sėliava* 1); *Ungur-in-is* ež. Pbrd (: *ungurỹs* 3^b, *uñguris* 1) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 91, 101, 245, 295, 353; LVŽ II, 324, 495; Savukynas 1966, 184).

Kai kurių hidronimų kirčiavimas lygintinas ir su atitinkamų priesaginių apeliatyvų kirčiavimu, pvz.: *Šalt-in-is* up. Čk, Čk, Kn ir kt., *Šalt-in-iai* up. Jz, Nmč, Slnt ir *šaltinis*, *šaltiniai* (: *šáltas*, -à 3); *Vidur-in-is* ež. Šlu, up. Vlkj, *Vidur-in-ė* up. Auk ir *vidurinis*, -ė (: *vidurỹs* 3^b); *Skers-in-is* up. Grš, Plk, *Skers-in-ė* up. Lkč ir *skersinis*, -ė (: *skeršas*, -à 4); *Vakar-in-is* ež. Šlu ir *vakarinis* (: *vakaraĩ* 3^b, *vākarai* 1) (LKŽ^e).

Taip pat dėsningu laikytinas kelių iš onimų kilusių hidronimų kirčiavimas: *Sal-in-is* ež. Lzd (: *Sālos* 4 k.); *Skverb-in-is* ež. Šmn (: *Skverbaĩ* 4 k.); *Kiaulak-in-is* up. End (: *Kiaulakiaĩ* 3^b k.); *Pašil-in-is* ež. Aln, Lbn (: *Pašilė* 1., pv.); *Smal-in-ė* up. Jon, plg. var. *Smalà* 4. Minėtajai taisyklei paklūsta ir hidronimai *Juodapurv-in-is* up. Dgč (: *Júodapurvis* b.); *Papišk-in-is* up. Mlt (: *Pāpiškiai* 1 k.); *Puples-in-is* up. Krtn (: *Pūplesis* avd.; plg. ir *puplesỹs* 3^b ‘sniegena’); *Beker-in-ė* up. Ut (: *Bèkeris* avd.); *Suodup-in-is* up. Jnš, plg. var. *Súodupis* (VŽ^e; LPŽ^e; Vanagas LHEŽ, 138, 307, 155, 244, 248, 268, 308; Bartkutė 2008, 78).

Dalis hidronimų, t. y. 22, remiasi veiksmožodžiais (neveikiamaisiais būtojo laiko dalyviais), pvz.: *Best-in-is* ež. Ant, Rim, Smal (: *bèsti*); *Grįst-in-ė* up. Erž (: *grįšti*); *Išleist-in-is* ež. Vžns (: *išléisti*); *Kast-in-ė* up. Alvt, Graž, Vlkv, Vv (: *kàsti*; plg. *kastinis*, -ė) (Vanagas LHEŽ, 63, 122, 132, 149; LVŽ I, 464; III, 305; Sviderskienė 2010, 343–344). Priesaginis jų kirčiavimas irgi atitinka minėtąją taisyklę.

Hidronimai *Mušt-in-is* | *Mušt-in-ė* up. Šk, *Gimt-in-iai* ež. Švnc²⁸² gali būti kilę ir iš kitų onimų (žr. Vanagas LHEŽ, 222, 115–116; dar plg. LVŽ III, 182).

§ 454. Palyginti nedidelė dalis priesagose *-in-is*, *-in-ė* kirčiuojamų hidronimų, t. y. 45, sietini su vardažodžiais, kurie yra 1 ar 2 a. p., pvz.: *Barsuk-in-ė* up. Jon (: *barsūkas* 2); *Blus-in-ė* up. JnšM (: *blusà* 2);

²⁸¹ Didelė dalis jų, t. y. 41, turi vardą *Ešerinis*.

²⁸² Savukynas (1966, 190) sieja šį hidronimą su *gimùs* ‘glitus’.

Brukn-in-is up. Stč (: *brūknė* 2); *Kalad-in-is* up. Lkč (: ? *kalādė* 2; *Kalādė* avd.); *Karos-in-is* ež. Als, Pnd (: *karōsas* 2); *Krak-in-is* ež. Dglš, Grdn, Kpč, Mlt, Pbrd (: *krākė* 2); *Vinkšn-in-ė* ež., up. Alv (: *vinkšna* 1, *vinkšnà* 2) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 59, 68, 71, 130, 142, 148, 163, 386; LVŽ I, 383, 523, 574; Endzelytė 2004, 68).

Taip pat nedėsningai kirčiuojama dalis hidronimų, gretinamų su 2 a. p. onimais: *Abrom-in-ė* up. Grg (: *Abrōmas* 2 avd.); *Burčiok-in-ė* up. Klvr (: *Burčiokas* 2 ež. Klvr); *Gariš-in-ė* || *Garyš-in-ė* up. Skdv (: *Garyšiai* k. ar **Garyšis* avd.); *Gilvit-in-ė* up. Skdv (: *Gilvičiai* 2 k.); *Rakštel-in-is* ež. Švnč (: *Rakštėliai* 2 k.) (LVKŽ; VS^e; Vanagas LHEŽ, 35, 74, 107, 115, 272; LVŽ I, 8, 625; III, 84, 181).

§ 455. Nedėsningam hidronimų kirčiavimui priesagoje galėjo turėti įtakos kelios priežastys.

Kelių hidronimų priesaginis kirčiavimas lygintinas su atitinkamų priesaginių apeliatyvų kirčiavimu tarmėse: *Sidabr-in-is* up. Sem, *Sidabr-in-ė* up. Vg ir *sidabrinis*, -ė 2 (: *sidābras* 2); *Liep-in-is* up. Mšk ir *liepinis*, -ė (: *lėpa* 1); *Terp-in-ė* up. Al ir *terpinis*, -ė 2 (: *tėrpas* 1) (LKŽ^e). Nedėsningas apeliatyvų kirčiavimas, visų pirma, sietinas su minėtuoju polinkiu kirčiuoti priesagoje tuos kalbamosios priesagos būdvardžius, kurie žymi medžiagą (žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2008, 98; Ragaišienė 2012, 118–119; Kazlauskaitė 2018, 143–144; etc.).

Dalies hidronimų priesagos kirtis gali būti atsiradęs dėl kitų hidronimų (galbūt ir kitų onimų), esančių toje pačioje vietovėje, kirčiavimo analogijos. Plg. *Krak-in-is* ež. Mlt, Dglš (: *krākė* 2) ir *Mekšr-in-is* ež. Mlt, Ign (: *mėkšras*, *mekšr̃ys* 4), *Ešer-in-is* ež. Mlt (: *ešer̃ys* 3^b); *Rakštel-in-is* ež. Švnč ir *Šam-in-is* ež. Švnčl (: *šāmas* 4); *Lydek-in-is* ež. Als (: *lydekà* 2, *lydėkas* 2) ir *Ešer-in-is* ež. Als (: *ešer̃ys* 3^b).

Žemaičių tarmėse, vakarų Lietuvoje pastebimas tendencija kalbamosios priesagos vedinius apibendrintai kirčiuoti priesagoje (žr. Kniūkšta 1982; Pakerys 1994, 317; Laigonaitė 2002, 76; Ragaišienė 2020, 5–9; Skardžius RR 5[1935], 197; [1963], 451–452; Zinkevičius 1966, 271–272). Taigi vakarų Lietuvos hidronimų, pvz., *Karos-in-is* ež. Als, *Abrom-in-ė* up. Grg, *Gilvit-in-ė* up. Skdv, *Silk-in-ė* up. Mšk, *Degut-in-ė* upl. Grdž, *Kalad-in-is* up. Lkč ir kt.²⁸³, kirčiavimas gali būti susijęs su šiam Lietuvos plotui būdingu priesaginiu *-in-is*, *-ė* apeliatyvų kirčiavimu. Dėl pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių patarnių kirčiavimo žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2008; Ragaišienė 2010, 133–136.

²⁸³ Dėl tarminio hidronimų pasiskirstymo žr. HDB Lentelė 5.1.1.

Kita vertus, atsargiai svarstyti, kad kai kurie hidronimai galėjo remtis vardažodžiais, turinčiais kuopinę reikšmę²⁸⁴, pvz.: *Barsuk-in-ė* up. Jon (: *barsukaĩ*), *Brukn-in-is* up. Stč (: *brukniaĩ*), *Krak-in-is* ež. Mlt (: *krakiaĩ*).

§ 456. Nemažos dalies hidronimų ryšys su pamatinių žodžių akcentuacija nėra toks aiškus, nes apeliatyvai tarmėse yra kirčiuojami skirtingai arba nefiksuota jų akcentinė paradigma. Taip pat hidronimai gali būti gretinami su keliais paprastai nevienodo kirčiavimo vardažodžiais. Iš priesagoje kirčiuojamų 473 hidronimų tokių atvejų yra 102, pvz.: *Akmen-in-is* up. Jž (: *akmuõ* 3^b; *ākmuo* 1); *Aukšl-in-is* ež. Klt, Sem (: *aũkšlė* 2; *aukšlė* 4; *aukšlė* 1); *Egl-in-is* ež. Čln, Ob (: *ēglė* 2; *eglė* 4); *Dilg-in-ė* ež. Alv (: *dilgė* 1; *dilgė*); *Gulb-in-ė* up. Mrk, Švnčl (: *gulbė* 2; *gulbė* 4); *Bal-in-is* ež. Lkm, up. Kr (: *balà* 2, 4; *bālas*, -à 4 ‘baltas’); *Ašv-in-ė* up. Jnš (: *ašvà*) (LKŽ^e; dar žr. Stundžia 1984; Vanagas LHEŽ, 37, 52, 99, 126, 56, 50; LVŽ I, 40, 226, 200, 318; II, 459, 275; III, 349; Savukynas 1960, 298; 1961, 220; 1962, 195; 1966, 183; Bartkutė 2008, 70; Endzelytė 2004, 68).

Kai kuriais atvejais konkrečią akcentinę paradigmą galima nustatyti remiantis hidronimų lokacija, t. y. kaip toje tarmėje, kurios plote yra upė ar ežeras, kirčiuojamas apeliatyvas.

Remiantis turimais šaltiniais, su pamatinių apeliatyvų mobiliuoju kirčiu galėtų būti sietinas maždaug ketvirtadalio kalbamųjų hidronimų kirčiavimas, pvz., *Aukšl-in-is* ež. Klt, Sem (: *aukšlė* 4 KltŽ, 11; DrskŽ, 23), *Berž-in-is* ež. Klt (: *bėržas* 3 KltŽ, 20); *Kuoj-in-is* ež. Ktk (: *kuojà* 4 LKŽ^e; KltŽ, 129); *Meld-in-is* ež. d. Dkšt (: *mėldas* 3 KltŽ, 167; LKŽ^e).

Kai kurių hidronimų (maždaug šeštadalio) pamatiniai žodžiai atitinkamame areale yra baritoninio kirčio, pvz., *Gulb-in-ė* | *Gulb-in-is* ež. Alv, *Gulb-in-ė* up. Mrk (: *gulbė* 2) (PpŽ, 323), *Egl-in-is* up. Igl (: *ēglė* 2 KzRŽ, 67; ZnŽ, 360). Hidronimų kirčiavimas laikytinas analoginiu, taip pat sietinas su minėtoju priesaginio kirčiavimo apibendrinimo polinkiu tarmėse (žr. § 455).

Kai kurių hidronimų kirčiavimui, matyt, turėjo įtakos priesaginių apeliatyvų kirčiavimas, pvz., dėl *Auks-in-ė* up. Įs plg. *auksinis*, -ė (LKŽ^e).

Vis dėlto dažniau duomenys apie vardažodžių kirčiavimą konkrečioje šnektoje yra nepakankami. Be to, kai kurie vardažodžiai turi kirčiavimo gretybių ir toje pačioje šnektoje, pvz., *ēglė* 2, *eglė* 4 (PpŽ, 245); *meškà* 4, 2 (PpŽ, 646); *varlė* 4, *varlė* 2 (DrskŽ, 444); *bėržas* 1, 3 (LKŽ^e; Kazlauskaitė 2018, 148). Dar plg. *varl̄inis*, -ė 2 ‘susijęs su varle’ ir *varl̄inis* 2, *varl̄inis* 1 ‘varliūkštis’; *bėržinis* 1 ir *beržinis* 2 (LKŽ^e).

²⁸⁴ Dėl kuopinės daugiskaitos žr. § 47 ir ten nurodytą literatūrą.

Beje, įdomu pastebėti, kad net ir rytų Lietuvoje, kur priesagos *-in-is* būdvardžiai paprastai išlaiko baritoninį pamatinių žodžių kirtį (žr. Kazlauskaitė 2018, 142t.; Kniūkšta 1982; Zinkevičius 1966, 271–272), kai kurie hidronimai padaryti iš 1 ir 2 a. p. apeliatyvų yra kirčiuojami priesagoje, pvz., *Kryž-in-is* ež. Ob (: *krỹzius* 2); *Kerėpl-in-é* up. Ktk (: *kerėpla* 1; plg. *Kerėpla* ež. Ktk); *Gulb-in-is* ež. Ign (: *gulbė* 2).

§ 457. Dalies, t. y. 36, priesagoje kirčiuojamų hidronimų ryšys su konkrečiais apeliatyvais ar onimais yra neskaidrus.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 458. Iš 144 hidronimų, kirčiuojamų pastoviai šaknyje (pamatiniame kamiene), 57 hidronimai sietini su 1 ar 2 a. p. apeliatyvais, pvz.: *Bliūd-in-is* ež. Mlt (: *bliūdas* 2); *Bób-in-is* ež. Ds (: *bóba* 1); *Bùkmed-in-is* up. Kn (: *bùkmedis* 1); *Bùlb-in-is* ež. Vrn (: *bùlba, bùlbė* 1); *Degùt-in-is* ež. Aps, upl. Rz (: *degùtas* 2); *Kanāp-in-é* up. Slk (: *kanāpė* 2); *Karōs-in-é* ež. Imbr, Kvr (: *karōsas* 2); *Kúos-in-é* up. Šm (: *kúosa* 1); *Lydėk-in-é* ež. Lkm, up. Dg, Srj (: *lydekà* 2, *lydėkas* 2); *Tilvik-in-is* ež. Sem (: *tilvikas* 2) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 68, 73, 145, 148, 173, 188, 345; LVŽ I, 517, 524; II, 193; Savukynas 1961, 224; LVvGDB). Hidronimai yra išlaikę baritoninį pamatinių apeliatyvų kirčiavimą.

Dalis hidronimų, t. y. 16, kilę iš 1 ar 2 a. p. onimų, pvz.: *Mařg-in-is* up. Všk (: *Márgiai*²⁸⁵ k.); *Vėikš-in-is* ež. Smal (: *Vėikšiai* k.); *Vid-in-is*²⁸⁶ Vdž (: *Vidžiai* mstl.); *Brōk-in-is* up. Vv (: *Brōkas* avd.); *Kalyt-in-is* ež. Mlt (: *Kalytis* avd.); *Rimūt-in-is* ež. Brsl (: *Rimūtis* avd.); *Ragaiš-in-é* up. Vv (: *Ragaišis* avd.) (Vanagas LHEŽ, 205, 369, 71, 143, 270; Endzelytė 2004, 68; LVŽ I, 571). Matyt, čia skirtinas ir *Vikut-in-is* up. Rd, plg. *Vikūtis* avd. Šie hidronimai dėsningai kirčiuojami šaknyje.

Hidronimas *Žirg-in-és* up. Žl yra perėmęs kirčiavimą iš pievos vardo *Žirginės* (Vanagas LHEŽ, 403). Pastarasis onimas veikiausiai sietinas su pastovaus kirčio apeliatyvu, pvz., *žirgės, žirgiai* ar kt. (LKŽ^e)²⁸⁷. Hidronimas *Ūzimt-in-és* up. Nv iš arimų, krūmų vardo *Ūzimtinės* (Vanagas LHEŽ, 356), kuris atspindi apeliatyvo *ūzimtinė* 1 ‘gyvulių aptvaras ganykloje’ (LKŽ^e) kirčiavimą tarmėse.

Hidronimai *Sukraipýt-in-é* | *Sakraipýt-in-é* up. Pkn, *Rašýt-in-é* up. Rk, *Draūst-in-é* up. Ar yra išlaikę pastovų pamatinių veiksmažodžių (neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių) kirtį atitinkamai *sukraipýti, rašýti*,

²⁸⁵ Atkreiptinas dėmesys į skirtingas hidronimo ir oikonimo šaknies priegaides.

²⁸⁶ Turi var. *Vidžių ežeras*.

²⁸⁷ Plg. Karaliūnas 2015, 220.

draūsti (Vanagas LHEŽ, 319, 273, 122, 90; LVŽ II, 321). Dėl *Draūst-in-ė* dar plg. *draūstinė* 1 (LKŽ^e).

Matyt, veiksmazodžio *grėsti* ‘kloti grindis <...>’ ar *grėnti* ‘gremžti, braukti’²⁸⁸ kirtį ir priegaidę yra išlaikęs hidronimas *Grėst-in-ė* (trm. *Grėnstinė*) up. Vdk (Vanagas LHEŽ, 122; LVŽ III, 275; Vitkauskas 1984, 86).

Hidronimo *Ašāk-in-is* ež. Pnd kirtis yra perkeltas iš pradinio skiemens į gretimą skiemenį, plg. *āšaka* 1, *āšakinis* 1 (LKŽ^e). Dar žr. § 467.

§ 459. Iš 138 hidronimų, kurie yra 1 a. p., 37 hidronimai siejami su vardažodžiais, kurie tarmėse kirčiuojami nevienodai arba neaiški jų kamienų akcentinė vertė, pvz.: *Añgl-in-is* ež. Slk, Ut (: *anglis* 4, 2); *Bāl-in-is* ež. Ds, Švnc (: *balà* 2, 4); *Bérž-in-is* ež. Graž (: *béržas* 3, 1); *Duñbl-in-is* ež. Ob (: *duñblas* 4, 2); *Núotak-in-ė* up. Ss (: *núotaka* 1, *nuotakà* 3^a); *Stuñbr-in-ė* ež. Smal, up. Krsn (: *stuñbras* 2, 4); *Vikšr-in-ė* up. Dgč (: *vikšras* 4, 2); *Žviřgžd-in-ė* up. Rud (: *žviřgždas* 2, 4) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 42, 56, 62, 96, 233, 318, 381, 408; LHD, 157t.; LVŽ I, 100, 318, 450; II, 387; Savukynas 1960, 295; 1961, 220, 222).

Nors daugeliu atveju sudėtinga pasakyti, kokios akcentinės paradigmos yra apeliatyvas konkrečioje šnektoje, labiau tikėtina, kad kalbiamieji hidronimai (bent didžioji jų dalis) yra išlaikę pamatinių apeliatyvų baritoninį kirtį. Pavyzdžiui, hidronimai *Añgl-in-is* ež. Slk, Ut, *Bāl-in-is* ež. Ds, Švnc turi kirtį šaknyje, nes rytų aukštaičiai daiktavardžius *anglis*, *balà* kirčiuoja 2 akcentine paradigma. Plg. *añglinis*, *-ė* Ds (žr. Kazlauskaitė 2018, 142–143).

Beje, hidronimų kirčiavimas gali atspindėti ne tik vardažodžių kirčiavimą tarmėse, bet ir pirminę jų kamienų akcentinę vertę. Pavyzdžiui, hidronimai *Bérž-in-is* ež. Graž, upl. Všt yra išlaikę *béržas* baritoninį kirtį (1 a. p.), kuris laikytinas senoviniu²⁸⁹. Vakarų aukštaičių tarmės, kurios plote yra ežeras ir upelis, šnektose fiksuotas mobilus šio vardažodžio kirtis (žr. KzRŽ, 67; ZnŽ, 132; dar plg. ZtŽ, 83). Plg. *béržas* 3, bet *béržinis*, *-ė* 1 (KltŽ, 20) (dar plg. Ragaišienė 2020, 8).

Žinoma, neatmestina galimybė, kad vienas kitas hidronimas gali būti kirčiuojamas šaknyje dėl analogijos.

§ 460. Kelių hidronimų, t. y. 9, turinčių pastovų šaknies kirtį, pamatiniai vardažodžiai yra 3 ar 4 a. p.: *Kélm-in-ė* up. Rk (: *kélmás* 3); *Saūs-in-ė* up. Pn, Rdd (: *saūsas*, *-à* 4); *Sūr-in-is* ež., up. Všt, *Sūr-in-ė* up. Krkn (: *sūrūs*, *-i* 3,

²⁸⁸ Dėl pastarojo siejimo žr. Vitkauskas 1984, 86.

²⁸⁹ Plačiau žr. § 597.

súras, -à 3); *Šýv-in-is* || *Šýv-in-é* up. Krtv (: *šývas*, -à 3); *Uōl-in-és* up. Nj (: *uolà* 4); *Īsilginis* up. Nj (: *išilgas*, -à 3^b) (LKŽ^e; LKA III, 37; Vanagas LHEŽ, 151, 292, 320, 333, 353, 132).

Kniūkštos (1982, 69) atliktas tyrimas rodo, kad priesagos *-in-is* būdvardžiai, padaryti iš mobilaus kirčiavimo žodžių, visoje Lietuvoje kirčiuojami priesagoje. Pasitaiko tik vienas kitas nedėsnigai kirčiuojamas apeliatyvas (dar žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2008; Kazlauskaitė 2018, 146–148). Tad labai tikėtina, jog hidronimų šakninis kirčiavimas atspindi senovinį ar tarminį (nefiksuotą šaltiniuose) baritoninį apeliatyvų kirtį. Tačiau neatmestina ir analoginio kirčiavimo tikimybė.

Pvz., hidronimai *Súrinis* ež., up. Všt, *Súrinė* up. Krkn (beje, esantys skirtinguose arealuose) galbūt atspindi būdvardžio *sūrus* senovinį baritoninį kirtį²⁹⁰, plg. la. *sūrs* (Stundžia 1985, 147), lie. *súris* 1 (LKŽ^e), dar plg. *Sūrava* 1 up. Krsn (žr. § 522).

Dėl hidronimo *Īsilginis* up. Nj plg. *išilginis*, -é, *išilginis*, nors *išilgas* 3^b (LKŽ^e).

Dėl *Uōlinės* up. Nj plg. *Úolainis* up. Pkr (§ 576).

Neatmestina galimybė, kad kai kurių hidronimų, esančių panevėžiškių tarmės plote šakninis kirčiavimas gali būti susijęs su šioje tarmėje pastebimu polinkiu daugiaskiemenius vardažodžius kirčiuoti pradiniame skiemenyje.

§ 461. Dalies, t. y. 14, šaknyje kirčiuojamų hidronimų sąsaja su apeliatyvais ar tikriniais žodžiais yra neskaidri.

§ 462. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurie hidronimai, kurie remiasi tuo pačiu apeliatyvu, yra kirčiuojami nevienodai, pvz., *Berž-in-is* ež. Klt, Ml, Smal, Smal ir *Bérž-in-is* ež. Graž; *Dumbl-in-is* up. Dkšt ir *Duñbl-in-is* ež. Ob; *Karkl-in-is* ež. Ds ir *Kar̄kl-in-is* ež. Dgl, Dgl; *Karos-in-is* ež. Als ir *Karōs-in-is* ež. Dgč, Trak, *Karōs-in-é* ež. Imbr, Kvr; *Krak-in-is* ež. Grdn, Dglš, Kpč, Mlt, Pbrd ir *Krāk-in-is* ež. Aps; *Kuoj-in-is* ež. Dgč, Ktk, Ob, Smal, Šmn ir *Kúoj-in-is* ež. Antz; *Lydėk-in-é* up. Dg, Srj ir *Lydek-in-is* ež. Mrk, Onš. Pastebėtina, kad skirtingo kirčiavimo atvejų esama ir tos pačios tarmės plote.

Dalies hidronimų nevienodą kirčiavimą galėjo lemti pamatinių apeliatyvų kirčiavimo gretybės, pvz., *Berž-in-is* ež. Klt (: *béržas* 3 ar *beržaĩ*) ir *Bérž-in-is* ež. Graž (: *béržas* 1); *Kúoj-in-is* ež. Antz (: *kúoja* 1) ir *Kuoj-in-is* ež. Dgč (: *kuojà* 4) (plg. Kazlauskaitė 2018, 148). Galbūt kai kuriais atvejais remtasi skirtingos semantikos vardažodžiais, besiskiriančiais ir kirčiavimu,

²⁹⁰ Dėl senojo būdvardžių kirčiavimo žr. § 45 ir ten nurodytą literatūrą.

pvz., *Krak-in-is* ež. Grdn (: **krakiaĩ* 4) ir *Krāk-in-is* ež. Aps (: *krākē*, *krākēs* 2).

Taip pat skirtumams įtakos turėjo hidronimų kirčiavimą lėmusios priežastys (net ir toje pačioje tarmėje): vienų hidronimų kirčiavimas remiasi pamatinių žodžių akcentuacija, kiti kirčiuojami pagal analogiją, tame areale paplitusį kirčiavimo modelį. Reikšmės veikiausiai turėjo net ir hidronimų atsiradimo chronologija.

§ 463. Taigi hidronimų, turinčių priesagas *-(t)in-is*, *-(t)in-ė*, *-(t)in-iai*, *-(t)in-ės*, dvejopą kirčiavimą didžiąja dalimi galima sieti su pamatinių žodžių akcentuacija. Įdomus ir tai liudijantis yra hidronimo *Duñbl-in-is* | *Duob-in-is* ež. Ob lyčių skirtingas kirčiavimas. Vis dėlto kalbamųjų priesagų hidronimų kirčiavimą yra paveikusias tendencijos apibendrinti priesagos kirtį, analogija su kitų hidronimų, apeliatyvų kirčiavimu.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 464. Kilnojamas priesagos *-in-ys* hidronimų kirčiavimas visų pirma gretintinas su veiksmožodiniams ir vardažodiniams priesagų *-in-ys*, *-ė*, *-in-ys* vediniams būdingu kirčiavimu, pvz.: *tinginỹs* 3^a, *pūdinỹs* 3^a, *reginỹs* 3^b, *puvinỹs* 3^b, *šulinỹs* 3^b, *liepinė* 3^a, 3^b, *stoginė* 3^a (Pakerys 1994, 156–161; BLKKŽ, 129–130; Stundžia 1995, 45, 67; Skardžius RR 1[1943], 260–264; RR 5, 368, 506; DLKG, 97, 109, 116, 125, 136, 107; LKG, 297, 328, 368–370, 393, 323, 344–346, 403; Ambrazas DDR 1, 63–64, 96, 195, 214–215).

Ambrazas (DDR 2, 147–148, 204) ypatybės turėtojų pavadinimų (daugiausiai vartojamų vakarinėse tarmėse), pvz., *drobinỹs* ‘marškiniai, drabužis’, *galvinỹs* ‘gudragalvis’, *ilginỹs* ‘aukšto ūgio žmogus’ priesagą *-in-ys*, *-ė* laiko vėlesniu priesagos *-in-is* variantu. Tokių sukonkretėjusių vedinių kilnojamas kirčiavimas nuo pamatinių žodžių akcentuacijos nepriklauso, pvz., *drobinỹs* (: *dróbė* 1, *drōbė* 2), *ratinỹs* ‘verpimo ratelis’ (: *rātas* 2). Dar plg. kirčiavimo skirtumus *kūginỹs* ‘tvartas’ ir *kūginis*, *kūginis*, *-ė* ‘kūgio formos’, *liepinė* ‘duobtas indas <...>’ ir *liepinis*, *-ė* ‘kuris liepos (medžio, žievės)’ (LKŽ^e).

Priesagų *-in-ys*, *-in-ė* hidronimų, sietinų su vardažodžiais²⁹¹, kilnojamas kirčiavimas bent jau daugeliu atveju lygintinas su minėtųjų ypatybių turėtojų pavadinimų kirčiavimu ir nėra itin archajiškas, t. y. nepriklauso nuo pamatinių žodžių akcentinių savybių. Šią prielaidą paremia su baritoninio kirčio žodžiais siejamų hidronimų kirčiavimas, pvz., *Kiev-in-ỹs* 3^a ež. Trgn

²⁹¹ Su apeliatyvais (vardažodžiais) galima sieti 15 kilnojamojo kirčiavimo hidronimų. Dar pora hidronimų veikiausiai yra asmenvardinės kilmės.

(: *kievė* 1 ‘pempė’), *Krak-in-ỹs* 3^b ež. Švnčl (: *krākė* 2)²⁹², *Liep-in-ỹs* up. Šl (: *liepa* 1) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 156, 163, 190).

Kai kurie hidronimai, matyt, yra palyginti naujos kilmės, pvz., *Tilt-in-ỹs* upl. Lbnv.

Vis dėlto negalima visiškai atmesti galimybės, kad kai kurių hidronimų kilnojamas kirtis gali būti paremtas pamatinių žodžių akcentuacija, pvz., *Muil-in-ẽ* 3^b up. Žmt (: *muilas* 4 ‘vaistinis putoklis, muilažolė; skleistinis plikis’), *Žalt-in-ỹs* 3^a up. Klm (: *žaltỹs* 3), *Vilk-in-ỹs* || *Vilk-in-iaĩ* ež. Lp (: *vilkas* 4) (LKŽ^e; Vanagas LHD, 159, LHEŽ, 384, 397).

Su veiksmažodžiais gretinamų hidronimų²⁹³, pvz., *Lėk-in-ỹs* 3^b up. Klm (: *lėkti*), *Plauk-in-ỹs* up. Lkm (: *plaukti*) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 185, 261; Skardžius RR 4[1973], 892), kirčiavimas lygintas su veiksmažodiniams vediniams būdingu kilnojamuoju kirčiu.

§ 465. Hidronimų *Dratvuõ* || *Dretvuõ* up. Šlv, *Skeñdė* up. Krž, *Žaigis* up. Krš priesaginės lytys *Dratv-in-ỹs* 3^b || *Dretv-in-ỹs*, *Skend-in-ỹs* 3^b, *Žaig-in-ỹs* 3^a ar 3^b yra antrinės.

§ 466. Kelių hidronimų kilmė nėra visiškai aiški.

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 467. Hidronimų *Dirvėl-in-is* 1 || *Dirvel-in-is* 2 ež. Mlt, *Drusk-in-ė* 2 || *Drusk-in-is* 1 up. Kv, *Drusk-in-ė* ar *Drusk-in-ė* up. Vn, *Kepūr-in-is* 1 || *Kepur-in-is* 2 ež. Šmn, *Lydek-in-is* 2 ar *Lydėk-in-is* ež. Onš kirčiavimas šaknyje (pamatiniame kamiene) sietinas su pamatinių apeliatyvų baritoniniu kirčiu, t. y. atitinkamai *dirvėlė* 2, *druskà* 2, *kepūrė* 2, *lydekà* 2, *lydėkas* 2 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 87, 92–93, 153; LVŽ II, 289, 342; Bilkis 2017, 1393). Priesaginis šių hidronimų kirčiavimas laikytinas naujesniu, analoginiu.

Taip pat vertintini ir hidronimo *Ašāk-in-is* 1 || *Ašak-in-is* 2 ež. Pnd (: *āšaka* 1; nors plg. *ašakà* 3^b) kirčiavimo variantai (LKŽ^e; LVŽ I, 194; Vanagas LHEŽ, 49). Tik dar pastebėtina, kad pirmosios lyties kirtis yra perkeltas iš pradinio į gretimą skiemenį.

§ 468. Dėl hidronimo *Mėd-in-is* 1 || *Med-in-is* 2 ež. Šauk plg. dvejoją priesaginio apeliatyvo *mėdinis*, *medinis* ‘miškinis, laukinis’ kirčiavimą (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 208–209). Šaknies kirtis sietinas su žodžių *mėdis* 2, *mėdė* 2 baritoniniu kirčiu (LKŽ^e; dar žr. Kniūkšta 1982, 62).

²⁹² Galbūt gali būti susijęs ir su *krakti*, *-ia*, *-ė* ‘ūžti, šniokšti’ (LKŽ^e).

²⁹³ Su veiksmažodžiais aiškiau galima gretinti 6 hidronimus.

§ 469. Hidronimo *Skróbl-in-is* 1 || *Skrobl-ìn-is* 2 up. Plk²⁹⁴ pamatinis žodis *skroblas* (Vanagas LHEŽ, 306) tarmėse kirčiuojamas skirtingai – *skrōblas* 2, 4, *skróblas* 3 (LKŽ^e). Vakarų aukštaičių šnektų žodynuose (ZnŽ, 23; KzRŽ, 241) nurodyta vardažodžio 2 akcentinė paradigma. LKŽ^e pateiktoje medžiagoje fiksuota ir *skróblai* (apie Jurbarką)²⁹⁵. Greičiausiai šakninio kirčiavimo hidronimo lytis remiasi baritoniniu *skroblas* kirčiu, o priesaginis kirčiavimas yra analoginis, plg. *skroblinis* 2 (KzRŽ, 242).

§ 470. Hidronimų *Žvalg-in-is* 1 || *Žvalg-ìn-is* 2 up. Kl, *Žvik-ìn-ė* || *Žvik-in-ė*²⁹⁶ up. Lkš konkretus pamatinis žodis nėra aiškus (Vanagas LHEŽ, 406, 408).

Dėl *Žvikinė* || *Žvikinė* plg. *Žvikiniai* 1 k. Lkš (Razmukaitė 2008, 66). Taigi greičiausiai pirminis yra hidronimo šaknies kirtis.

Hidronimas *Žvalginis* || *Žvalginis* yra Žemaitijoje, kur pastebima tendencija apibendrinti priesagos *-in-is* kirtį, tad labai tikėtina, jog priesaginis kirčiavimas gali būti analoginis (žr. § 455, 467).

§ 471. Dėl hidronimo *Vilk-ìn-is* || *Vilk-in-is*²⁹⁷ ež. Onš dvejojo kirčiavimo plg. *vilkìnis* Al ir *vilkinis*, *-ė* Srj, Dg, Vrn (LKŽ^e). Šie vediniai sietini su mobilaus kirčio vardažodžiu *vilkas* 4 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 384; Bilkis 2017, 1395, 1397), tad priesagos kirtis laikytinas dėsningu. Šakninio kirčiavimo priežastis paaiškinti sudėtinga. Galbūt įtakos turėjo baritoninis vardažodžio *vilkė* 2 kirtis (LKŽ^e; dar žr. DrskŽ, 460). Kazlauskaitė (2018, 148) apeliatyvo *vilkinis* šaknies kirtį spėja esant analoginį, plg. *vilkiškas*.

§ 472. Hidronimo *Duōb-in-is* 1 || *Duob-in-ỹs* 3^b up. Lk kilnojamas kirčiavimas galėtų būti siejamas su pamatiniu laikomo vardažodžio *duobė* mobiliu kirčiu (4 a. p.) (LKŽ^e; dar žr. DūnŽ, 481; KŽ, 84; Skardžius RR 5[1935], 142, 144[106, 108]; Vanagas LHEŽ, 97; LVŽ II, 400), plg. la. *dūobe* (ME 1, 531), *Duobė* 4 up. Trg (LUEV, 36), d. Rt (LVvGDB).

Kita vertus, gali būti kirčiuojamas pagal kai kuriems ypatybės turėtojų pavadinimams būdingą kilnojamojo kirčiavimo modelį, plg. žemaičiuose vartojamų ypatybės turėtojų kirčiavimą *galvinỹs* 3^a, *bergždinỹs*, *-ė* 3^b (LKŽ^e; Ambrazas DDR 2, 147t.) (žr. § 464).

Plg. *Gerv-ain-ỹs* 3^b || *Geřv-ain-is* 1 up. Tl (6.3. § 582).

Šakninis aptariamojo hidronimo kirčiavimas greičiausiai naujesnis, galbūt analoginis. Nors šakninio kirčiavimo (1 a. p.) hidronimų ir kitų onimų

²⁹⁴ LUEV fiksuota tik 1 a. p. Vanagas (LHEŽ, 306) pateikia kirčiavimo variantus.

²⁹⁵ Kadangi 1 a. p. nenurodoma, tai gali būti ir klaida.

²⁹⁶ Šaknies kirtis fiksuotas Senkaus (1963, 219, 233).

²⁹⁷ Šakninis kirčiavimo variantas fiksuotas Bilkio (2017, 1395, 1397).

žemaičių tarmės plote nedaug, neatmestina galimybė, kad jie galėjo turėti įtakos aptariamojo hidronimo šakniam kirčiavimui, plg. *Dūrbinis* up. Tl; *Mėdinis* (ir *Med-in-is*) ež. Šauk; *Šývinis*, *Šývinė* up. Krtv (LUEV, 37, 166, 99; Vanagas LHD, 163, 161, 156), *Dumblinė* plk. Lkv, *Liūgninė* plk. Rt, *Léndrinė* plk. Krkl (Bilkis 2008, 158, 159, 162), *kėmpinis* ‘grybas, augantis ant pūvančio medžio kamieno’ (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 17).

Kita vertus, neatmestina galimybė, kad kilnojamojo kirčiavimo paradigmoje vyraujantis pradinio skiemens buvo apibendrintas visai paradigmai. Juolab, kad hidronimas yra kirčio visuotinio atitraukimo plote (LKTCh, 198t.; Zinkevičius 1966, 38t., 47t.; Grinaveckis 1973, 151).

Dėl hidronimo kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 293.

§ 473. Hidronimų *Gub-in-ỹs* 3^b | *Gùb-in-is* up. Rz, *Švit-in-ỹs*²⁹⁸ 3^b | *Švit-in-is* up. Pš, siejamų su veiksmažodžiais *gùbti*, *švitėti*, kilnojamas kirtis gretintinas su veiksmažodiniams priesagos *-in-ys* vediniams būdingu kirčiavimu, pvz.: *tinginỹs* 3^a, *puginỹs* 3^b, *reginỹs* 3^b (dar žr. § 464) (Vanagas LHEŽ, 125, 338; LVŽ III, 328; Bartkutė 2008, 72; Jodelienė 2012). Šaknies kirtis laikytinas naujesniu, sietinas su panevėžiškių tarmėje, kurios plote yra hidronimai, pastebima daugiaskiemenių vardažodžių perėjimo iš 3^{a,b} a. p. į 1 a. p. tendencija (būdinga priesagos *-in-ỹs* vediniams) (žr. Zinkevičius 1979, 92; 1966, 48; Kačiuškienė 2001, 202t.; Garšva 1982, 71–72).

§ 474. Dėl hidronimų *Krak-in-ỹs* | *Krak-in-is* ež. Rim (: *krākė* 2), *Karv-in-ė* | *Karv-in-ė*²⁹⁹ up. Švnčl (: ? *kárvė* 1)³⁰⁰ kilnojamojo kirčiavimo žr. § 464. Priesaginis šių hidronimų kirčiavimas lygintinas su priesagos *-in-is*, *-ė* būdvardžių ir kitų hidronimų priesaginiu kirčiavimu ir laikytinas analoginiu. Dar plg. *stoginė* 2, *stoginė* 3^a (LKŽ^e).

§ 475. Sunku pasakyti, kuris neskaidrios kilmės hidronimų *Gauštv-in-is* 1 | *Gauštv-in-ỹs* 3^a ež. Tt, *Glauž-in-ỹs* 3^a | *Glauš-in-ỹs* | *Gláuš-in-is* up. Ktk kirčiavimo variantas senesnis (Vanagas LHEŽ, 109; LVŽ III, 105, 221; Savukynas 1966, 187).

²⁹⁸ Ir vs. Krč (Razmukaitė 2008, 63).

²⁹⁹ LUEV fiksuota 2 a. p., o kilnojamas kirčiavimas nurodytas Vanago (LHEŽ, 148–149).

³⁰⁰ Kita vertus, kilmė nėra visiškai aiški.

5.1.2. Su priesagomis *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai*, *-išk-ės*

§ 476. Priesagas *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai*, *-išk-ės* turi 258 hidronimai, iš jų 230 hidronimų šaltiniuose sukirčiuoti: 136 yra su priesaga *-išk-is*, 78 – su *-išk-ė*, 11 – su *-išk-ės*, 5 – su *-išk-iai* (Vanagas LHD, 173–178, 49–50)³⁰¹.

§ 477. Pastovų kamieno kirtį (1 a. p.) turi didžioji dalis kalbamųjų priesagų hidronimų, t. y. 182 (101 su prsg. *-išk-is*; 68 su prsg. *-išk-ė*; 10 su prsg. *-išk-ės*; 3 su prsg. *-išk-iai*), pvz.: *Alėkn-išk-is* ež. Dgl; *Bakūn-išk-is* up. Nj; *Daūgel-išk-is* ež. Skm; *Beřk-išk-ė* up. Skdv; *Dūd-išk-ė* up. Sml; *Min-išk-ės* up. Nmk; *Rōk-išk-iai* up. Čk. Priesagos kirtį (2 a. p.) turi žymiai mažiau hidronimų, t. y. 43 (31 su prsg. *-išk-is*; 9 su prsg. *-išk-ė*; 2 su prsg. *-išk-iai*; 1 su prsg. *-išk-ės*), pvz.: *Laim-išk-is* up. Prnv; *Ramul-išk-is* up. Pn; *Abrom-išk-ė* up. Tv; *Vyl-išk-iai* up. Vvs; *Žiurken-išk-ės* ež. d. Žž. Penki hidronimai turi kirčiavimo variantų: *Baudiēr-išk-is* | *Baudier-išk-is* ež. Vrn; *Brundāl-išk-is* | *Brundal-išk-is* up. Pbs; *Gudūn-išk-is* | *Gudūn-išk-is* ež. JnšM; *Laim-išk-is* ar *Láim-išk-is* up. LnkV; *Misēl-išk-ė* ar *Misel-išk-ė* up. Gdl. Žr. HDB Lentelė 5.1.2.

§ 478. Apeliatyvų sistemoje su priesaga *-išk-is*, *-ė* yra sudaromi būdvardžiai ir daiktavardžiai. Jie dažniausiai daromi iš daiktavardžių, reiškiančių vietą, ir ypač iš tikrinių vardų, pvz., *namiškis*, *-ė*, *uteniškis*, *-ė* (DLKG, 140, 218; LKG, 412; Ambrazas DDR 2, 182–183; Skardžius RR 1[1943], 158–159). Daiktavardžiai su šia priesaga tikriausiai laikytini sudaiktavardėjusiais būdvardžiais. Bendrinėje kalboje priesagos *-iškis*, *-ė* vediniai paprastai gauna priesagos kirtį (2 a. p.), pvz., *dvariškis*, *-ė*, *dusetiškis*, *-ė*. Tarmėse bei senuosiuose raštuose pasitaiko šios priesagos apeliatyvų ir su nekirčiuota priesaga, pvz., *kalniškis*, *-ė* 2 | *kálniškis*, *-ė* 1, *dvariškis* 2 | *dvāriškis* 1 (Pakerys 1994, 127–128, 350; BLKKŽ, 85, 55; DLKG, 140, 189; LKG, 412; Ambrazas DDR 2, 182–183).

§ 479. Ankstesnėje kirčiavimo sistemoje priesaga *-išk-is*, *-ė* buvo nedominacinė stiprioji³⁰²: iš baritoninio kirčiavimo žodžių padaryti šios priesagos vediniai išlaikydavo šaknies kirtį, o iš mobiliojo kirčiavimo žodžių – buvo kirčiuojami priesagoje (Дыбо 2006, 175–176; 1981, 68–69;

³⁰¹ Dar žr. Adamonytė 2015; Bartkutė 2008, 75, 78, 103; Bilkis 2005; 2009; 2011; 2013; 2014; 2016; 2017; Endzelytė 2004; 2004a; Jodelienė 2012; Karaliūnas 2015, 165, 221; LVvGDB; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; 1961; 1962; 1966; Senkus KD[1955], 166; [1963a], 483–508; Sviderskienė 2005; 2010; 2016; Šliavas 2010.

³⁰² Plg. pralietuvių silpnąją būdvardinę priesagą *-išk-as*, *-a*.

etc.)³⁰³. Taigi dabartinėje kalboje priesagos vedinių kirčiavimo sąsaja su pamatinių žodžių kirčiavimu nėra nuosekli, iš baritonų padaryti vediniai gali būti kirčiuojami ir priesagoje.

§ 480. Hidronimai, turintys priesagas *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai*, *-išk-ės*, paprastai siejami su asmenvardžiais (žr. Vanagas LHD, 173–178). Kadangi asmenvardžiai yra susiformavę palyginti neseniai, galima teigti, kad šis hidronimų sluoksnis yra gana naujas.

Šakninio (pamatinio kamieno) kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 481. Didesnė dalis priesagų *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai* šakninio (pamatinio kamieno) kirčiavimo hidronimų sietini su baritoninio kirčio žodžiais.

§ 482. Daugiau negu trečdalį hidronimų, t. y. 77, galima sieti su 1 ar 2 a. p. asmenvardžiais³⁰⁴, pvz.: *Alėkn-išk-is* ež. Dgl (: *Aleknà* 2); *Armon-išk-is* up. Vb (: *Armonas* 1); *Bagdōn-išk-is* ež. Dgl (: *Bagdōnas* 2); *Bakūn-išk-is* up. Nj (: *Bakūnas* 1); *Barzdėn-išk-ė* up. Ml (: *Barzdėnas* 1); *Brindz-išk-ė* up. Ml (: *Brindza* 1); *Jurgin-išk-ė* up. Gr (: *Jurginis* 2); *Kárl-išk-iai* ež. Dgč (: *Kárla* avd.) (Vanagas LHEŽ, 38, 47, 55, 56, 59, 70, 139, 148; LHD, 173–178; LVŽ I, 56, 181, 296, 314, 394, 568; LVvGDB; Savukynas 1961, 219; dėl avd. žr. BLKKŽ; LVKŽ; VS^e). Kelių hidronimų pamatinis žodis gali būti tiek asmenvardis, tiek apeliatyvas, tačiau bet kokių atveju, tai yra baritoninio kirčio vardažodis, pvz.: *Kárp-išk-is* up. Lnkv (: *Kárpis* 1 avd. ar *kárpis* 1); *Ožėl-išk-ė* up. Bb (: *ožėlis* 2 ar *Ožėlis* 2 avd.) (LKŽ^e; LPŽ^e; Vanagas LHEŽ, 148, 149, 235; Endzelytė 2004a, 2, 5; 2004, 69; Bilkis 2013, 100).

Dalis hidronimų, t. y. 14, yra perėmę kirtį iš priesaginių onimų, taip pat sietinų su pastovaus kirčio asmenvardžiais, pvz.: *Gailiūn-išk-ė* up. Srj < *Gailiūniškė* pv. (: *Gailiūnas* 1); *Nekriōš-iš-kė* up. Jrb < *Nekriōšiškė* l. (: *Nekriōšius* 2); *Rōk-išk-iai* up. Čk < *Rōkiškiai* dr. (: *Rōkas* 2); *Viliūn-išk-is* up. Rk < *Viliūniškis* b. (: *Viliūnas* 1) (Vanagas LHEŽ, 103, 226, 280, 384).

Dvidešimt hidronimų yra išlaikę pamatinių apeliatyvų šaknies kirtį ir priegaidę, pvz.: *Bedañt-išk-ė* ež. Švn (: *bedañtis* 2); *Ėgl-išk-is* || *Ėgl-išk-is* up. Šd (: *ėglis* 2, *ėglė* 2³⁰⁵); *Kiaūl-išk-ė* up. Šil (: *kiaūlė* 2); *Perkūn-išk-ė* ež. Lzd (: *perkūnas* 1); *Púod-išk-is* up. Žml (: *púodas* 1) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ,

³⁰³ Plg. Skardžiaus (RR 5, 149–150, 525) nuomone, priesagos *-išk-is* vediniai buvo kirčiuojami šaknyje, o priesaginis kirčiavimas yra vėlesnis.

³⁰⁴ Kai kurie asmenvardžiai tik rekonstruoti, bet iš jų struktūros aišku, kad skirtini 1 ar 2 a. p., pvz., *Aliūniškė* up. Stč (: **Aliūnas*), *Kirkliáučiškė* < **Kirkliēvičiškė* (: **Kirkliēvičius*, dar plg. *Kirkliáuskas*) (Vanagas LHEŽ, 39, 38, 157; LVŽ I, 66; Endzelytė 2004a, 5; 2004, 69).

³⁰⁵ Tarmėse ir *eglė* 4 (LKŽ^e).

60, 99, 155, 268; Bilkis 2016, 342; LVŽ I, 412, II, 461; LVvGDB). Prie šių hidronimų, matyt, skirtinas ir išvestinį kamieną turintis *Šaltūt-išk-ė* up. Bt (Vanagas LHEŽ, 325). Hidronimas *Šunėl-išk-is* ež. Kn veikiausiai perėmęs kirtį iš oronimo *Šunėliškės*, sietino su apeliatyvu *šunėlis* 2 (Vanagas LHEŽ, 336; Kačinaite 2009, 68).

§ 483. Hidronimas *Kūnig-išk-ė* up. Srj yra išlaikęs pamatinio apeliatyvo *kūnigas* 3^b kirčiavimo paradigmoje vyraujančią pradinio skiemens kirtį (Vanagas LHEŽ, 172).

Hidronimas *Adveŗn-išk-ė* up. Šk kildinamas iš *adveŗnas*, -à 4 ‘atbulas, atžagarias’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 35; LVŽ I, 19). Dėl pastovaus hidronimo kirčiavimo plg. *adveŗniškas*, -a 1 (LKŽ^e), *atveŗniškas*, -a 1 ‘atvirksčias’ (LKŽ^e; KltŽ, 11).

Įdomu tai, kad kelių hidronimų, besiremiančių kilnojamojo kirčiavimo apeliatyvais, kirtis yra perkeltas iš pradinio į priešpaskutinį skiemenį: *Kirmėl-išk-ė* up. Vl, *Kirmėl-išk-is* up. Pkn (: *kirmėlẽ* 3^b, *kirĩmėlẽ*); *Avin-išk-ė* up. Brb (: *āvinas* 3^b ar *Āvinas* avd.; nors plg. *avinẽ* 2 ‘avidẽ’, *avinis*, -ė 2) (Vanagas LHEŽ, 157; LVŽ I, 244–245). Plg. *Aviniškės* kln. Pun (Kačinaite 2009, 68). Toks kirčio perkėlimas arčiau morfemų sandūros yra pastebimas priesagos *-išk-as* vediniuose šnekamojoje kalboje, žemaičių tarmėje, pvz., šnek. *asmėniškas* (: *asmuō*, *āsmenĩ*); trm. *rudėniškas* (: *ruduō*, *rũdenĩ*) (žr. Stundžia 2014, 108 etc.; Mikulėnienė 2005, 192t.).

§ 484. Su mobilaus kirčio asmenvardžiais aiškiau gretintini tik du hidronimai: *Kād-išk-is* up. Krt (: *Kadỹs* avd.), *Vėž-išk-ė* up. Vg (: *Vėžỹs* avd. (ir *vėžỹs* 3)). Jų šakninis kirčiavimas laikytinas analoginiu. Abu hidronimai yra Žemaitijoje.

§ 485. Likusiųjų hidronimų sąsajos su pamatinių žodžių akcentuacija svarstyti.

Dalies hidronimų, t. y. 22, nėra aiškus konkretus pamatinis asmenvardis, galimi keli skirtingo kirčiavimo variantai, taip pat kai kurie iš jų gali būti sietini ir su apeliatyvais, pvz.: *Staũg-išk-ė* up. Mrs (: *Staugà*, *Staugas*, *Staugis*, *Staugỹs* avd.); *Lātv-išk-is* ež. Ds, up. Zr (: *Lātvis*, *Latvỹs* avd., *lātvis* 2, *latvỹs* 4); *Sniėg-išk-is* ež. Ant (: *sniėgas* 2, *Sniegỹs* avd.) (Vanagas LHEŽ, 314, 182, 309; LKŽ^e; LPŽ^e).

Hidronimo *Žiēm-išk-is* ež. d. Dkšt pamatiniu laikomas vardažodis kirčiuojamas dvejopai: *žiemiaĩ* 4, *žiėmiai* 2. Hidronimas *Slaņk-išk-is* up. Rk taip pat sietinas su nevienodai tarmėse kirčiuojamais apeliatyvais *slaņkius* 2, *slankiũs* 4, *slankà* 4 ‘žemyn slenkantis, yrantis krantas, šlaitas, kriaušis, skardis’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 401, 307).

Daugeliu atveju labiau tikėtina, kad remtasi baritoninio kirčio vardažodžiais. Žinoma, neatmestina galimybė, kad kai kurių hidronimų kirčiavimas gali būti analoginis.

§ 486. Dalies, t. y. 29 (be variantinių lyčių – 25) hidronimų kilmė, konkretus pamatinis žodis nėra tokie aiškūs. Bent dalis jų gali būti išlaikę pastovų pamatinių žodžių kirtį.

Keli hidronimai yra perėmę kirtį iš priesaginių onimų, kurių sąsajos su apeliatyvais ar onimais taip pat nėra visiškai aiškios, pvz., *Dùp-išk-é* up. End < *Dùpišké* pv. (LVŽ II, 409; Vanagas LHEŽ, 97).

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 487. Dalį, t. y. 14, priesagoje kirčiuojamų hidronimų galima sieti su 4 ar 3 a. p. asmenvardžiais ar apeliatyvais, pvz.: *Daukn-išk-é* up. Al (: *Dauknỹs* 4 avd.)³⁰⁶, *Ož-išk-is*³⁰⁷ up. Ob (: *Ožỹs* 3 avd.; plg. *ožỹs* 3), *Šak-išk-is* up. Gž (: *šakà* 4 ar *Šakỹs* 4 avd.) (Vanagas LHEŽ, 81, 235, 324; LHD, 173–178; LVŽ II, 158; LVvGDB; LKŽ^e; dėl avd. žr. BLKKŽ, LPŽ^e). Hidronimas *Bild-išk-is* ež. Nmč kilęs iš oikonimo *Bildziaĩ* 4 (Vanagas LHEŽ, 64; LVŽ I, 478).

Hidronimas *Vyl-išk-iai* up. Vvs perėmęs kirčiavimą iš daubos vardo *Vyliškiai*, kuris, matyt, sietinas su avd. *Vylỹs* (Vanagas LHD, 175; LHEŽ, 384).

Hidronimo *Moter-išk-é* up. Gdr priesaginis kirčiavimas lygintinas su daiktavardžio *moterišké* kirčiavimu.

§ 488. Vis dėlto nemažai, t. y. 12, priesaginio kirčiavimo hidronimų gretintini su 1 ar 2 a. p. asmenvardžiais, pvz.: *Kačėn-išk-is* up. Šmt (: *Kačėnas* 1); *Motiej-išk-is* ež. InšM (: *Motiėjus* 2); *Tum-išk-is* ež. Slk (: *Tumas* 2); *Abrom-išk-é* up. Tv (: *Abrōmas* 2); *Katil-išk-é* ež. Vvs (: *Katilius* 2) (Vanagas LHEŽ, 140, 220, 350, 35, 149; LHD, 173–178; LVŽ I, 8; dėl avd. žr. BLKKŽ; VS^e).

Galimai hidronimai remiasi ne vienaskaitos, o kuopinės daugiskaitos asmenvardžių formomis, kurioms būdingas galūninis kirčiavimas³⁰⁸, pvz.: *Kačėn-išk-is* (: *Kačėnaiĩ*), *Tum-išk-is* (: *Tumaiĩ*).

Kita vertus, hidronimų priesaginis kirčiavimas gali būti analoginis. Kaip minėta, priesagos *-išk-is*, *-é* apeliatyvams būdingas priesaginis kirčiavimas, plg. *tauragniškis*, *namiškis*.

³⁰⁶ Kita vertus, ir *Dauknà*, *Daũknis* (LPŽ^e).

³⁰⁷ Trm. *Až-išk-is*.

³⁰⁸ Dėl kuopinės daugiskaitos plačiau žr. § 47 ir ten nurodytą literatūrą.

Dar plg. *Buriškis* b., *Galiniškis* k., *Gineitiškis* k., *Griniškis* vs. (LVvGDB).

Analoginiu laikytinas ir trijų hidronimų, gretintinų su baritoninio kirčio apeliatyvais, priesagos kirtis: *Kryž-išk-ė* ež. Žr (: *kryžius* 2); *Lapuš-išk-ė* ež. Rim (: *lāpušė* 1 ‘epušė’); *Ramul-išk-is* up. Pn (: *ramulė* 2, *ramūlis* 2 ‘ramunė’)³⁰⁹ (LKŽ^e; LVvGDB; Vanagas LHEŽ, 181, 272).

Šeši hidronimai yra perėmę kirtį iš kitų priesaginių onimų, kurie taip pat veikiausiai remiasi pastovaus kirčio vardažodžiais, pvz.: *Tauter-išk-is* | *Skiauter-išk-is* ež. Rk < *Tauteriškis*, *Skiauteriškis* vs. (: *Taūteris*, *Skiaūteris* avd.) (Vanagas LHD, 175; LHEŽ, 342); *Prūd-išk-iai* up. Brš < *Prūdiškiai* b. (: *prūdas* 2) (LKŽ^e; LVvGDB).

§ 489. Dėl hidronimo *Laim-išk-is* up. Prnv plg. § 493.

§ 490. Hidronimų *Al-išk-is* up. Žž, *Ratat-išk-is* up. Mlt, *Rimant-išk-is* ež. Trgn³¹⁰, *Devet-išk-ė* up. Trgn kilmė nėra visiškai skaidri (Vanagas LHEŽ, 38, 273, 277, 85; LVŽ I, 62, II, 214).

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 491. Hidronimų *Baudiēr-išk-is* | *Baudier-išk-is* ež. Vrn, *Brundāl-išk-is* | *Brundal-išk-is* up. Pbs variantinis kirčiavimas lygintinas su dvejopu priesagos *-išk-is*, *-ė* apeliatyvų kirčiavimu. Senoviškesnis, matyt, pastovus pamatinio kamieno kirtis. Dėl *Baudieriškis* dar plg. *Baudiēriškės* b. Vrn (LVŽ I, 402)³¹¹.

§ 492. Hidronimų *Gudūn-išk-is* | *Gudūn-išk-is* ež. InšM, *Misėl-išk-ė* | *Misel-išk-ė* up. Gdl pastovus kamieno kirtis perimtas iš asmenvardžių atitinkamai *Gudūnas* 1, *Misėlis* 2 (LPŽ^e; Vanagas LHEŽ, 126, 218; LVŽ III, 345; LVvGDB). Dalyje šaltinių³¹² fiksuotas priesaginis šių hidronimų kirčiavimas laikytinas vėlesniu, analoginiu.

§ 493. Hidronimas *Laimiškis* up. Lnkv skirtinguose šaltiniuose sukirčiuotas nevienodai – *Laim-išk-is* 2 (LUEV, 86; Vanagas LHEŽ, 178) ir *Láim-išk-is* 1 (Endzelytė 2004a, 5; 2004, 69). Hidronimas siejamas su dvejopai tarmėse kirčiuojamu vardažodžiu, t. y. *láima* 1 ir *laimà* 4³¹³ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 178). La. *laĩma* (Stundžia 1985, 146) leidžia svarstyti,

³⁰⁹ Hidronimas gali būti ir asmenvardinės kilmės.

³¹⁰ Sąsaja su avd. *Rimantas* yra antrinė (žr. Vanagas LHEŽ, 277).

³¹¹ Kildinamas iš brus. *bowdyr* ‘vandens kunkulas, burbulas (bańka wodna)’ (Vanagas LHEŽ, 60; LVŽ I, 402).

³¹² *Gudūn-išk-is* | *Gudūn-išk-is* – LVŽ III, 345 ir *Misel-išk-ė* – LVvGDB.

³¹³ Reikšme ‘pagonių dievybė ar pan.’.

kad senesnis yra daiktavardžio akūtas³¹⁴. Tad hidronimo šaknies kirtis veikiausiai pirminis.

Hidronimo kirčiavimas šaknyje gali būti sietinas ir su avd. *Láima, Láimis* (VS^e) baritoniniu kirčiu.

5.2. Kilnojamojo ir šakninio kirčiavimo hidronimai

§ 494. Beveik visi hidronimai su priesagomis *-(i)uv-a, -uv-os* yra arba kilnojamojo (3^a/3^b a. p.), arba šakninio (1 a. p.) kirčiavimo. Dalis jų turi kirčiavimo variantų. Tad, nors kilnojamojo kirčiavimo atvejų yra daugiau, galima kalbėti apie šiai hidronimų grupei būdingą dvejopą kirčiavimą. Didesnė dalis hidronimų su priesaga *-av-a* taip pat yra kilnojamojo arba šakninio kirčiavimo.

Beje, dalis hidronimų turi variantines lytis su priesagomis *-av-a* ir *-uv-a*.

5.2.1. Su priesagomis *-(i)uv-a, -uv-os*

§ 495. Su priesagomis *-(i)uv-a, -uv-os* yra sudaryta 50 hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuoti 48 hidronimai: 47 turi priesagą *-(i)uv-a*, 1 – priesagą *-uv-os* (V an a g a s LHD, 211–213, 39)³¹⁵.

§ 496. Šiek tiek daugiau negu pusė šių priesagų hidronimų, t. y. 24 (23 su prsg. *-(i)uv-a*; 1 su prsg. *-uv-os*), yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b / 3^a a. p.), pvz.: *Gryž-uv-à* 3^b up. Tt; *Lat-uv-à* 3^b up. Jnšk; *Lyd-uv-à* 3^a up. Šlv; *Siēt-uv-os* 3^b up. Lkv. Turbūt prie šių hidronimų skirtinas ir vardas *Alg-uv-à* up. Ms, kurio akcentinė paradigma šaltiniuose nėra nurodyta. Trylika priesagos *-(i)uv-a* hidronimų turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.), pvz.: *Áun-uv-a* up. Lk; *Gēl-uv-a* ež. Krtv; *Niáud-uv-a* up. Šd. Septyni hidronimai turi kilnojamojo ir šakninio kirčiavimo variantų, pvz.: *Dēg-uv-a* 1 || *Deg-uv-à* 3^b up. Rt; *Kùrt-uv-a* 1 || *Kurt-uv-à* 3^a ež., up. Krtv; *Maiž-iuv-a* 1 || *Maiž-uv-à* 3^b up. Lnk; *Váig-uv-a* 1 || *Vaig-uv-à* 3^a up. Plk; *Vad-uv-à* 3^b || *Vād-uv-a* 1 up. Skp. Matyt, čia skirtinas ir hidronimas *Gárd-uv-a* 1 || *Gard-uv-à* up. Lkv. Vienas hidronimas kirčiuojamas priesagoje ir šaknyje: *Gard-uv-à* 2 || *Garđ-uv-a* up. Gdž. Žr. HDB Lentelė 5.2.1.

³¹⁴ Dėl Endzelyno dėsnio žr. § 49 (19 išn.).

³¹⁵ Dar žr. Bilkis 2016; Būga RR 1, 515; RR 3, 118, 257, 514, 516, 521, 546, 845; Endzelytė 2004; Karaliūnas 2015, 304t.; LVvGDB; Mažiulis PKEŽ, 71–72, 288–289, 449, 510–512, 819; Razmukaitė 2008; Savukynas 1966; Senkus KD[1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 380–381; RR 4[1973], 879–944.

§ 497. Priesaga *-(i)uv-a* yra būdingesnė tikriniams žodžiams (žr. BLKKŽ, 65, 132; Skardžius RR 1[1943], 380–381).

Bendrinėje kalboje su priesaga *-uv-a* yra sudaryti keli vietų, vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pvz.: *eiguvà*, *žvalguvà* (DLKG, 136; LKG, 402, 362; Skardžius RR 1[1943], 380; Ambrazas DDR 2, 181). Tarmėse ir senuosiuose raštuose yra užfiksuota priesagos *-uv-a* (apofoninis *-av-a* var.) kuopinių pavadinimų: *velniuvà*, *broliuvà*, *brólúva*, *sesiuvà* (Ambrazas DDR 2, 51), plg. *velniavà*, *broliavà*. Apeliatyvai, turintys aptariamąją priesagą, paprastai yra kilnojamojo kirčiavimo, pvz.: *eiguvà* 3^b, *romuvà* 3^b, *kriokuvà* 3^b (Pakerys 1994, 193; BLKKŽ, 132; LKŽ^c). Reti, jau supaprastėję daiktavardžiai *raguva*, *sietuva* tarmėse kirčiuojami variantiškai: *raguvà* 3^b || *rāguva* 1, *sietuvà* 3^b, 3^a || *siētúva* 1 (Pakerys 1994, 193; Skardžius RR 1[1943], 380).

Beje, dalis hidronimų turi variantines lytis su priesagomis *-av-a* ir *-uv-a*. Variantai su pastarąja priesaga laikytini naujesniais (žr. Vanagas LHD, 104–105; plg. priešingą nuomonę Mažiulis PKEŽ, 288–289).

§ 498. Rekonstruotina nedominacinė silpnoji pralietuvių priesaga *-uv-a*. Jos vediniai buvo kirčiuojami pagal šakninį/kilnojamąjį kirčiavimo modelį. Dabartinis vedinių kirčiavimo variantiškumas tarmėse sietinas su netiesioginiais Saussure'o dėsnio padariniais, t. y. vedinių kirčiavimo sistemos pertvarka, analoginiais procesais, vykusiais po dėsnio veikimo.

§ 499. Priesagos *-uv-a* (*-uv-os*) hidronimų kirčiavimo tyrimas problemiškas, nes nemažos jų dalies ryšys su apeliatyvais nėra skaidrus, neretai jie yra archajiški. Norint pateikti išsamesnę analizę, būtų reikalingas atskiras kiekvieno hidronimo kirčiavimo raidos tyrimas platesniame baltų ir indoeuropiečių kalbų kontekste. Todėl toliau pateikiami daugiau bendresni pastebėjimai apie priesagos *-uv-a* hidronimų kirčiavimą.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^a ar 3^b a. p.).

§ 500. Dalies hidronimų kilnojamas kirčiavimas perimtas iš atitinkamų priesaginių apeliatyvų: *Siet-uv-à* 3^b up. Brž, KzR, *Siēt-uv-os* 3^b up. Lkv < *sietuvà* 3^b; *Rag-uv-à* 3^b up. Čk, Krk, Rs, Vl < *raguvà* 3^b (Vanagas LHEŽ, 271, 298).

§ 501. Iš likusiųjų priesagos *-uv-a* hidronimų visų pirma būtų galima tikėtis senovinio kirčiavimo išlaikymo. Tačiau kiek jų kilnojamas kirtis atspindi pamatinių žodžių kamienų silpnumą, pasakyti sudėtinga.

Tik hidronimą *Lank-uv-à* (|| *Lank-av-à*) 3^b up. Srj galima aiškiau sieti su mobilaus kirčio vardažodžiu *lankà* 4 (ar *lañkas* 4) (LKŽ^c; Vanagas LHEŽ, 180; LVvGDB).

Galbūt ir hidronimas *Merg-uv-à* 3^b ež. Pgg remiasi mobilaus kirčio apeliatyvu, t. y. *mergà* 4 (LKŽ^e). Bet hidronimas gali būti kitokios kilmės (galimai labai archajiškas) (Vanagas LHEŽ, 211–212).

Didžiosios hidronimų dalies, t. y. *Knit-uv-à* 3^b up. Užv, *Labg-uv-à* 3^b up. Lbg, *Lat-uv-à* 3^b up. Jnšk, An, *Lyd-uv-à* 3^a up. Šlv, *Mit-uv-à* 3^b ež. Skp, up. Kp, *Sob-uv-à* 3^b up. Jz, *Šeš-uv-à* 3^b up. Jon, *Valč-iuv-à* 3^b up. Igl, Ss, *Žerb-uv-à* 3^b ež. Tt, kilmė nėra visiškai aiški (kai kurie hidronimai archajiški), ryšys su konkrečiais apeliatyvais neskaidrus (Vanagas LHEŽ, 161, 177, 182, 188, 218–219, 310, 329, 360, 400; Mažiulis PKEŽ, 510–512; Endzelytė 2004, 70).

§ 502. Hidronimus (kitus onimus), kaip ir apeliatyvus, yra paveikę kirčiavimo pertvarkos, analogijos procesai. Hidronimą *Ring-uv-à* 3^b up. Krš galima sieti su baritoninio kirčio dktv. *riņgē* 2, *riņgis* 1 ir kt., vksm. *ringúoti*, tad jo kirčiavimas laikytinas analoginiu³¹⁶. Pagal apibendrintą kirčiavimo modelį veikiausiai kirčiuojami hidronimai *Praž-uv-à* 3^b up. Šlv (: *pražúti* (*pražuvo*))³¹⁷, *Raiš-uv-à* 3^b up. Žsl (|| *Raiš-iuv-ē* || *Raiš-iul-à* 3^b) (: *ráišas*, -a (nors plg. *ráišas*, -à 3, *raišas*, -à 4)³¹⁸) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 271, 278, 265).

Kirčiavimo kitimus liudija ir dalies priesagos *-uv-a* hidronimų kirčiavimo variantiškumas, žr. § 508t. Dar plg. *Valč-iuv-à* 3^b up. ir *Válč-iuv-a* 1 k. (skirtinga net šaknies priegaidė³¹⁹), *Mit-uv-à* 3^b ež. Skp, up. Kp ir *Mit-uv-a* 1 up. Jrb.

§ 503. Galima tik pastebėti, kad kilnojamojo kirčio hidronimų beveik nėra Žemaitijoje, jis būdingesnis likusioje Lietuvos dalyje esantiems hidronimams (žr. HDB Lentelė 5.2.1.). Pastebima tendencija į kilnojamojo kirčiavimo apibendrinimą. Taip pat plg. priesagos *-av-a* hidronimų kirčiavimą (žr. 5.2.2.).

Dar plg. *Šeduvà* mstl., *Dotnuvà* mstl. Nors ir *Déltuva* mstl.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 504. Kai kurie pastovų šaknies kirtį turintys priesagos *-(i)uv-a* hidronimai gali būti gretinami su baritoninio kirčio apeliatyvais: *Gél-uv-a*

³¹⁶ Tiesa, kirčiuojama ir *ringē* 4 (galimai tik pietų Lietuvoje) (LKŽ^e).

³¹⁷ Pastarasis hidronimas gali būti galūnės *-a* vedinys (Vanagas LHD, 213).

³¹⁸ Baritoninis būdvardžio kirtis ir akūtinė šaknis fiksuoti Daukšos raštuose (žr. Būga RR 3, 73). Cirkumfleksas, matyt, laikytinas naujove. Tačiau hidronimas gali būti atsiradęs, kai būdvardžio priegaidė jau buvo pakitusi.

³¹⁹ Tai gali būti ir norminimo, korektūros klaida (žr. Razmuka itė 2008, 69).

upl. Ar (: *gėlas*, -a 1³²⁰); *Guob-uv-a* up. Pšl (ir grv., pv.) (: *guoba* 1³²¹)³²²; *Virž-uv-a* up. Varn (: *viržis* 1³²³)³²⁴ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 127, 388; LVŽ III, 125, 358–359).

§ 505. Hidronimas *Plāč-iuv-a* up. Vdk siejamas su 4 a. p. būdvardžiu *platūs*, -i, dar plg. *plāčias*, -ià (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 260–261). Mobilus apeliatyvo kirtis fiksuotas Daukšos raštuose, dar plg. *plāčiai* (Skardžius RR 5[1935], 185, 211). Hidronimo kirčiavimas laikytinas analoginiu; dar plg. *Plāteliai* 1 mstl. (VŽ^e), *Plāt-on-is* || *Plāt-on-é* 1 up. Jnš (žr. § 266).

§ 506. Likusiųjų hidronimų ryšys su apeliatyvais ar jų akcentucija nėra toks aiškus, paprastai dėl jų senos kilmės, t. y. *Áun-uv-a* up. Lk (: la. *àuns* ‘avinas’)³²⁵; *Bárt-uv-a* up. Skdv, plg. (?) *Bárta* ist. ž.; *Gėl-uv-a* ež. Krtv, plg. *pageluō*, *pagelà* ir pan.; *Mit-uv-a* up. Jrb, plg. *mitrūs*; *Niáud-uv-a* up. Šd, plg. (?) *naudà*, *náuda*; *Nýž-uv-a* up. Krp, plg. (?) *nižti* ‘pradėti niežtėti’; *Týt-uv-a* ež., up. Tt; *Várd-uv-a* up. Mž, plg. *virti*, *vérda* (Vanagas LHEŽ, 53, 59, 111, 218–219, 230, 231, 346, 362; LVŽ I, 238, 389; III, 135–136; Būga RR 3, 118; RR 1, 515; Bilkis 2016, 352, 354; Karaliūnas 2015, 304t.; LVvGDB; Mažiulis PKEŽ, 71–72; Savukynas 1966, 189; Skardžius RR 4[1973], 909). Labiau tikėtina, kad jų šakninis kirčiavimas yra reliktinis.

§ 507. Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma hidronimų, turinčių pastovų šaknies kirtį, yra vakarų ir šiaurės Lietuvoje, žemaičių tarmės plote (žr. HDB Lentelė 5.2.1.; dar žr. BLKKŽ, 65; Skardžius RR 1[1943], 380–381). Šakninis kirčiavimas (1 a. p.) būdingas ir vakarų Lietuvos oikonimams, pvz.: *Laūkuva* 1 mstl. Šll, *Šiaūduva* k., *Laižuva* 1 mstl. Mžk, *Šiluva* 1 mstl. Rs (VŽ^e).

Tad bent kai kurių hidronimų pradinio skiemens kirtis gali būti ir naujas. Pvz., pietų žemaičių raseiniškių tarmės plote yra minėtasis hidronimas *Plāčiuva*, kurio kirčiavimas greičiausiai analoginis.

³²⁰ Variantas *gėlas*, -à 4 laikytinas naujesniu (dėl senojo būdvardžių kirčiavimo plačiau žr. § 45).

³²¹ Tarmėse ir *guobà* 2, 4 (LKŽ^e).

³²² Endzelytė (2004, 70) nurodyta lytis *Guobuvà*, matyt, laikytina klaida.

³²³ Tarmėse ir *viržis* 2, *viržys* 4 (LKŽ^e).

³²⁴ Skardžiaus (RR 4[1973], 910) nuomone sietina su *viržti* ‘trauktis pluta, kietėti paviršiui (apie duoną, žemę); menkėti, džiūti’, *veržti* ‘kietai rišti, spausti, laikyti’ ir kt.

³²⁵ Plg. Karaliūnas (1990, 86) gretina su lie. *audinis* ‘žiemrytys vėjas’.

Beje, kaip jau ne kartą pastebėta, šaknies kirtį turintys kitų priesagų hidronimai taip pat nretai fiksuojami žemaičių tarmės plote (dar žr. 3.4. § 275; HDB Lentelė 1.1.).

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 508. Hidronimas *Dėg-uv-a* 1 || *Deg-uv-à* 3^b up. Rt³²⁶ sietinas su *dėgti* (*dėga*); plg. *dėgis* 2 ‘nudegimas, nudegusi vieta’, *dėgas* 4 ‘nuodėgulis’ ir pan. (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 83; LVvGDB; LVŽ II, 173). Kilnojamas kirčiavimo variantas *Dėguvà* laikytinas senoviniu ir sietinas su pamatinio veiksmazodžio *dėgti* senuoju nepastoviu kirčiu, plg. dalyvio formą *degãš* Daukšos raštuose (Skardžius RR 5[1935], 248[212]), dar plg. tariamą nuosaką *degtį* (Skardžius RR 5[1935], 243[206]), vedinį *dėgymas* 3^b ‘išdegusi vieta’ (bet ir *dėgimas* 1 ‘t. p.’) (LKŽ^e; Skardžius RR 5[1935], 108[72]). Plg. *Dėguvà* pv. Plč (LVŽ II, 173).

Upė yra šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės plote. Kaip minėta, žemaičiuose ir apskritai vakarų Lietuvoje priesagos *-uv-a* onimams būdingas šaknis kirčiavimas (1 a. p.) (žr. § 507). Taigi dėl kitų onimų kirčiavimo analogijos galėjo atsirasti ir *Dėguva* 1.

Dvejopą aptariamojo hidronimo kirčiavimą galima lyginti ir su daiktavardžių, turinčių baigmenį *-uv-a*, variantiniu kirčiavimu žemaičių tarmėje, plg. *sietuvà* 3^b Kv, Šv, Lkv, Ll, Klp, Šts ir *siėtuva* 1 Brs, Grdm, Prk (LKŽ^e; DūnŽ, 322), *raguvà* 3^b ir *rāguva* 1 Kv (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 380).

Dėl hidronimo *Dėg-uv-a* 1 || *Deg-uv-à* kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 281–282.

§ 509. Hidronimas *Kùrt-uv-a* 1 || *Kurt-uv-à* 3^a ež., up. Krtv³²⁷ yra archajiškas, jo konkretus pamatinis žodis neaiškus. Hidronimas gretinamas su lie. *kùrti* ‘daryti, kad kùrentūsi, degti; šildyti; greitai bėgti, eiti, dumti’, lie. *kùrtas* ‘medžioklinis šuo’ (LKŽ^e), pr. *korto* ‘šilas’ < **kurto* ar pan. (Vanagas LHEŽ, 175), kildinamas iš vak. blt. **kurtu-* ‘suktas, lenktas’ (Mažiulis PKEŽ, 449).

Jeigu hidronimas sietinas su *kùrti*, plg. la. *kuřt* (ME 2, 326), arba *kùrtas* 1 (LKŽ^e), plg. la. *kuřts* (ME 2, 326), senesniu laikytinas hidronimo šakninio kirčiavimo variantas *Kùrtuva*, plg. *Kùrtuvėnai* 1 mstl. (VŽ^e; LVvGDB).

³²⁶ VK fiksuoti abu kirčiavimo variantai. Tik *Dėguva* nurodyta Skardžiaus (RR 1[1943], 380) ir Būgos (RR 3, 521). VK kelis kartus fiksuota hidronimo lytis *Daguvà*.

³²⁷ Dėl kirčiavimo žr. LUEV, 85; Vanagas LHD, 212. Abu kirčiavimo variantai VK fiksuoti po kelis kartus. Būga (RR 3, 257, 514, 845) ir Skardžius (RR 1[1943], 380) nurodo tik *Kùrtuva*.

Kilnojamasis kirtis tokiu atveju galbūt atsiradęs dėl kitų priesagos *-uv-a* vedinių kirčiavimo analogijos, plg. *Šeduvà* 3^b k. Rd. Dar žr. Tamulaitienė 2014, 282.

Vis dėlto įtikinamesnė atrodo Mažiulio pateikta hidronimo kilmės hipotezė (iš vak. blt. **kurtu-*), tad kuris kirčiavimo variantas yra pirminis, lieka neaišku.

§ 510. Hidronimas *Maiž-iuv-a* 1 | *Maiž-uv-à* 3^b up. Lnk³²⁸ siejamas su *máizyti*, *-o*, *-é* ‘myžti’ (Vanagas LHEŽ, 202; LHD, 211–212; dar žr. Skardžius RR 4[1973], 899)³²⁹. Dėl hidronimo šaknies priegaidės toks siejimas kelia abejonių. Kita vertus, galima svarstyti, kad hidronimas yra išlaikęs senesnę veiksmažodžio cirkumfleksinę šaknį (plg. paprastąjį žodį *mýžti*). Neatmestina ir cirkumfleksinės metatonijos galimybė, plg. *Maižupis* up. Šlv (LUEV, 97), *Maižius* pvd. (LPŽ^e).

Pastebėtina, kad hidronimas yra šiaurės panevėžiškių tarmės plote. Šioje tarmėje linkstama apibendrinti daugiaskiemenių vardažodžių pradinio skiemens kirtį (žr. Zinkevičius 1979, 92; 1966, 48; plg. Kačiuškienė 2001, 202t.; Garšva 1982, 71t.). Tad hidronimo šaknies kirtis gali būti atsiradęs dėl tarmės kirčiavimo ypatybių ar analoginis, plg. *Júoduva* plk. Klov (Bilkis 2008, 215), *Gúobuva* up. Pšl (žr. § 504). Kita vertus, kilnojamasis kirčiavimas taip pat gali būti analoginis, plg. *Linkuvà* 3^b mst., *Raguvà* 3^b mstl. Pn (VŽ^e), *Šeduvà* b. Všk (Bilkis 2008, 216).

Dėl hidronimo kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 282–283.

§ 511. Hidronimas *Vad-uv-à* 3^b | *Vād-uv-a* 1 | *Vadvà* 4 up. Skp³³⁰ (ir *Vāduvos* 3^b k. (VŽ^e; Razmukaitė 2008, 65)) gretinamas su lie. *vādē* ‘išdžiūstanti upė’ (LKŽ^e; plg. DLKŽ^e), *vadà* ‘miško aikštė, laukymė’ (LKŽ^e), la. *vada* ‘be medžių (tinkama šienauti) vieta miške’ (ME 4, 429) (Vanagas LHEŽ, 357). Hidronimo variantinės lyties *Vadvà* galūninis kirtis leistų daryti prielaidą, kad senesnis yra kilnojamasis *Vaduva* kirčiavimas, kuris sietinas su kokio vardažodžio akcentuacija, pvz., *vadà* 4 (LKŽ^e). Kita vertus, kupiškėnų tarmėje, kurios plote yra upė, priesagos *-uv-a* žodžiams būdingas apibendrintas kilnojamasis kirtis, plg. *Mit-uv-à* 3^b ež. Skp, up. Kp (LUEV, 104; VŽ^e), *krekuvà* 3^b Sb, *sietuvà* 3^b Sb (LKŽ^e; KpŽ, 668), todėl stipriau pagrįsti šią prielaidą problemiška. Senovinis gali būti ir šakninis

³²⁸ VK dažniau fiksuotas kilnojamasis kirčiavimo variantas, toks kirčiavimas nurodytas Būgos (RR 1, 464) ir Skardžiaus (RR 1[1943], 380).

³²⁹ Šaknis *maiž-* gretinama ir su lie. *miēžis*, la. *miezis*, la. *màize* ‘duona’, pr. *moasis* ‘miežis’ ir pan. (žr. Skardžius RR 4[1973], 899).

³³⁰ VK fiksuoti tik variantai *Vaduvà* ir *Vadvà* (*Vadvōs*). Būga (RR 3, 546, 845) ir Skardžius (RR 1[1943], 380) nurodo lytį *Vāduva*.

hidronimo kirčiavimas, sietinas su pamatinio vardažodžio *vādē* 2 ar kt. baritoniniu kirčiu. Kilnojamasis hidronimo kirčiavimas tokiu atveju iš tiesų būtų naujesnis, analoginis.

Dėl hidronimo kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 283.

§ 512. Hidronimas *Váig-uv-a* 1 || *Vaig-uv-à* 3^a up. Plk³³¹ yra archajiškas, jo šaknis gretinama su slavų kalbų vietovardžiais, taip pat la. *vaígs* ‘sruostas’ (ME 4, 435) ir kt. (plačiau žr. Vanagas LHEŽ, 359). Šakninis hidronimo kirčiavimas greičiausiai reliktinis, paveldėtas iš seno: taip leidžia manyti kitų lietuvių onimų su šaknimi *vaig-* kirčiavimas, plg. *Váiguva* 1 k. Klm, Kš (VŽ^e; LVvGDB), *Váigupis* 1 up. Skdv (LUEV, 183), *Váiginės* pv. Skd (Vanagas LHEŽ, 359). Hidronimas rėmėsi akūtinės šaknies apeliatyvu, kuris galbūt buvo baritoninio kirčiavimo.

Kilnojamojo kirčiavimo variantas *Vaiguvà* gali būti naujesnis, analoginis, nes kitiems *-uv-a* vietovardžiams ir apeliatyvams vakarų aukštaičių kauniškių tarmėje, kurios plote yra upė, ir dalyje aplinkinių šnektų būdingas kilnojamasis kirtis, plg. *Ilguvà* 3^a k. Šk (VŽ^e), *raguvà* 3^b Ilg, *reguvà* 3^b Slv, Plk, *sietuvà* 3^b Gl (LKŽ^e; dar žr. ZtŽ, 538, 48).

Dėl hidronimo kirčiavimo taip pat žr. Tamulaitienė 2014, 283–284.

§ 513. Hidronimų *Gárd-uv-a* 1 || *Gard-uv-à* up. Lkv, *Gard-uv-à* 2 || *Gařd-uv-a* up. Gdž kilmė nėra visiškai aiški. Jie gretinami su *gařdas*, taip pat šaknis *gard-* gali būti susijusi su *gėrti*, *girdyti* ar kt. (LVŽ III, 81; Vanagas LHEŽ, 106–107; Savukynas 1966, 187). Beje, aptariamųjų hidronimų kilmė gali būti skirtinga.

Hidronimas *Gařd-uv-a* up. Gdž galbūt sietinas su *gařdas*. Šis vardažodis dabartinėse tarmėse yra 4 a. p., bet spėjama, kad jis galėjo būti baritonas (žr. Stundžia 1994, 20). Tad šakninis hidronimo kirčiavimas gali būti reliktinis. Lyties *Gard-uv-à* 2 kirčiavimas, matyt, sietinas su dabartinėje kirčiavimo sistemoje paplitusiu priesaginiu vedinių kirčiavimu, dar plg. priesagos *-av-a* onimų kirčiavimą (žr. 5.2.2.).

Dėl hidronimo *Gárd-uv-a* || *Gard-uv-à* up. Lkv šaknies priegaidės ryšys su apeliatyvu *gařdas* kelia abejonių. Vis dėlto plg. bendrašaknio latvių apeliatyvo *gārdš* tęstinę priegaidę, kurią paprastai atliepia lietuvių kalbos akūtas³³².

³³¹ VK fiksuota tik šakninio kirčiavimo pavyzdžių (dar žr. PKEŽ, 288t.). Skardžius nurodo abu kirčiavimo variantus (RR 1[1943], 380), Būga – tik lytį *Vaiguvà* (RR 3, 845).

³³² Dėl Endzelyno dėsnio žr. § 49 (19 išn.) ir ten nurodytą literatūrą.

5.2.2. Su priesaga *-(i)av-a*

§ 514. Su priesaga *-(i)av-a* fiksuota 40 hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuoti 39 hidronimai (Vanagas LHD, 101–103)³³³.

§ 515. Fiksuota 32-jų hidronimų akcentinė paradigma. Iš jų 15 hidronimų yra kilnojamojo kirčiavimo, pvz.: *Čis-av-à* 3^b up. Ss; *Link-av-à* 3^b up. Krkn; *Rūk-av-à* 3^b ež. Vdk. Panašus skaičius hidronimų, t. y. 11, turi pastovų kirtį šaknyje (pamatiniame kamiene) (1 a. p.), pvz.: *Bik-av-a* up. Vn; *Éisr-av-a* up. Pgg; *Labún-av-a* ež. Užv. Trys hidronimai kirčiuojami priesagoje (2 a. p.): *Adinč-iav-à* up. Btr; *Gar-iav-à* up. Pn; *Versl-av-à* up. Ant. Du hidronimai yra 4 a. p.: *Liauk-av-à* up. Bsg; *Dubr-av-à* up. Grl. Vienas hidronimas šaltiniuose kirčiuojamas skirtingai: *Bývain-av-a* 1 ir *Byvain-av-à* up. Užv. Žr. HDB Lentelė 5.2.2.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 516. Su priesaga *-(i)av-a* yra sudaromi veiksmo rezultatų, veiksmų ir ypatybių pavadinimai, pvz.: *ganiava*, *baudžiava*, *painiava*. Taip pat ją turi keli kuopiniai pavadinimai, pvz., *bernavà*, *broliavà* (DLKG, 98, 103, 122, 127, 143; LKG, 300–301, 313; 359, 375, 420; Ambrazas DDR 1, 72, 101; DDR 2, 50; Skardžius RR 1[1943], 379–380). Bendrinėje kalboje iš būdvardžių ir veiksmažodžių padaryti šios priesagos vediniai paprastai išlaiko pamatinių žodžių šaknies kirtį ir priegaidę, pvz.: *baūdžiava* (: *baūsti*, *baūdžia*, *baūdė*), *lýgiava* (: *lýgus*, *-i* 1). Tarmėse priesagos *-(i)av-a* daiktavardžiai kirčiuojami variantiškai, pvz., *baūdžiava* 1 || *baudžiavà* 3^b, *páiniava* 1 || *painiavà* 3^b. Kilnojamas kirčiavimas (3 a. p.) bendrinėje kalboje ir tarmėse būdingas kuopinę reikšmę turintiems vediniams: *broliavà* 3^a, *velniavà* 3^a (Pakerys 1994, 90–91, 186; BLKKŽ, 59, 133; Stundžia 1995, 67, 78; Skardžius RR 5[1936], 366; [1968], 514).

§ 517. Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai siejami ir su mobilaus, ir su baritoninio kirčio žodžiais: *As-av-à* 3^b up. Žrm (: *asỹs* 4); *Lank-av-à* 3^b up. Srj (: *lankà* 4 (ar *lañkas* 4)); *Sul-iav-à* 3^b up. Kdn (: *sulà* 4, 2); *Rūk-av-à* 3^b ež. Vdk (: *Rūké*, *Rūkės* b.); *Čis-av-à* 3^b up. Ss (: *čisas* 2 ‘tisas, kukmedis’); *Link-av-à* 3^b up. Krkn (: *liñkis* 2, *liñkti* ir pan.) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 48, 180, 319, 283, 192, 77; LVvGDB; Savukynas 1960, 297; LVŽ I, 187; II, 72).

³³³ Dar žr. Bilkis 2006; 2009; 2014; 2017; Endzelytė 2004; Mažiulis PKEŽ, 71–72, 288–289, 439; Morkūnas 2009; Razmukaitė 2008; Savukynas 1960; Skardžius RR 1[1943], 381; Stundžia 2010.

Hidronimas *Kern-iav-à* up. Ašm gretinamas su *kernavė* (Vanagas LHEŽ, 153). LKŽ^e užfiksuotas šakninis šio daiktavardžio kirčiavimas ir pavyzdžiai pateikti tik iš Uliūnų. Dėl kilnojamojo kirčiavimo plg. *Keřn-av-as* 3^b ež. Jšn, *Kern-av-ě* 3^b up. Msn, Pn, *Karn-av-ě* 3^b up. Rdd (žr. § 356).

Dalies hidronimų, t. y. *Art-av-à* 3^a up. Sem (plg. (?) *erřas*, -à), *Dain-av-à* 3^b up. Vrn, *Labg-av-à* up. Lbg, *Lat-av-à* 3^b up. An, upl. Jnšk, *Liet-av-à* 3^a up. Glv, *Min-av-à* 3^b up. Rk (plg. (?) *miniava*), *Sam-av-à* 3^b up. Dgč, Onš³³⁴ (plg. *sāmanà*, *samėti*; *sėmti*, *samùs*), kilmė nėra visiškai aiški (Vanagas LHEŽ, 47, 79, 177, 182, 190, 185, 216, 217, 289; Bilkis 2017, 1394, 1397; 2014, 151–152; LVŽ I, 170; Mažiulis PKEŽ, 289; Endzelytė 2004, 68).

§ 518. Tad hidronimų kilnojamas kirtis gali būti tiek senovinis, tiek analoginis, naujai pertvarkytas. Priesagos *-av-a* hidronimų kirčiavimui galėjo turėti įtakos apeliatyvams būdingas kilnojamas kirčiavimas, taip pat priesagos *-uv-a* hidronimų, apeliatyvų kirčiavimo analogija. Kitų priesagos *-av-a* onimų kirčiavimas labai įvairus, nenusistovėjęs.

Plg. *Samavà* 3^b up. Dgč, Onš, *Samavaĩ* 3^b k. ir *Samāvas* 2 ež. Dgč, up. Mlt, *Čisavà* 3^b up. ir *Čisavà* 4 k. (VŽ^e), *Liškiavà* 3^b k. (VŽ^e), *Jonavà* 3^b k.

§ 519. Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai nevienodai pasiskirstę visoje Lietuvoje, tačiau vos vienas fiksuotas Žemaitijoje (dar žr. HDB Lentelė 5.2.2.). Galima pastebėti, kad toks kirčiavimas būdingas hidronimams esantiems rytų, pietų Lietuvos tarmių plotuose, kur pastebima kitų priesagų kilnojamojo kirčiavimo hidronimų koncentracija (žr. 4.3. § 441).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 520. Hidronimai *Bik-av-a* up. Vn, *Miēl-av-a* up. Lbg, matyt, yra išlaikę pamatinių žodžių atitinkamai *bikis* 2 ‘striukis’, *miēlas* 2 ‘gipsas, klintas; kreida; kalkės; molis’ baritoninį kirtį (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 64, 214; LVŽ I, 476).

Kita vertus, neatmestina hidronimo *Miēlava* sąsajos su *miēlės* galimybė (Vanagas LHEŽ, 214). Pastarasis vardažodis yra mobilaus kirčio (4 a. p.) (LKŽ^e).

Dar žr. § 525.

§ 521. Hidronimas *Bleňdž-iav-a* up. Slnt sietinas su *blęsti*, *bleňdžia* ‘niauktis, blautis; giedrytis, šviesti, blandytis’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 67; LVŽ I, 512). Sąsaja su *bleňdė* ‘gluosnių rūšis’ abejotina, nors visiškai neatmestina (ten pat). Tokiu atveju, hidronimo šaknies kirtis galbūt paremtas

³³⁴ Plg. ir *Samavaĩ* 3^b k. (Razmukaitė 2008, 67).

bleñdē 2 baritoniniu kirčiu; kita vertus, ir *blendē* 4, *blendis* 4 (LKŽ^e). Dar žr. § 525.

§ 522. Hidronimas *Sūr-av-a* up. Krsn sietinas su dabartinėje kalboje mobilaus kirčio (3 a. p.) būdvardžiu *sūrūs*, *sūras* (LKŽ^e; LKA III, 37; Vanagas LHEŽ, 320). Galbūt hidronimo kirčiavimas atspindi senovinį būdvardžio baritoninį kirtį, plg. la. *sūrs*, *Súrinis* ež., up. Všt, *Súrinė* up. Krkn (§ 460).

§ 523. Hidronimas *Šil-av-a* up. Zt yra kilęs iš *šilas*, kuris yra 4 a. p. (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 331). Neaišku, ar hidronimas atspindi senovinį šio vardažodžio baritoninį kirtį, ar yra paveiktas apeliatyvų kirčiavimo analogijos, ar tokį kirčiavimą lėmė kokios kitos priežastys.

§ 524. Pora hidronimų yra perėmę kirtį iš priesaginių vardažodžių: *Knip-av-a* up. Kin < *knipava* 1 ‘knibždynas, daugybė’; *Labún-av-a* ež. Užv < *Labúnava* k. (: *Labúnas* avd.) (LKŽ^e; LPŽ^e; Vanagas LHEŽ, 161, 177).

§ 525. Pastebėtina, kad keli šaknies kirtį turintys priesagos *-(i)av-a* hidronimai yra vakarų Lietuvoje (žemaičių tarmės plote) (žr. HDB Lentelė 5.2.2.). Jų šaknies kirtis gali būti ir analoginis, plg. priesagos *-uv-a* hidronimų kirčiavimą (žr. 5.2.1.; HDB Lentelės 5.2.1. ir 1.1.).

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 526. Hidronimai *Adinč-iav-à* up. Btr, *Gar-iav-à* up. Pn, *Versl-av-à* up. Ant galbūt turi nelietuviškos kilmės priesagą. Slaviškos kilmės priesagą turintys oikonimai neretai yra 2 a. p., plg. *Alizavà* 2 mstl. (BLKKŽ, 99).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (4 a. p.).

§ 527. Hidronimo *Liauk-av-à* up. Bsg kirčiavimas 4 a. p. laikytinas antriniu, plg. *Garliavà* 4 mst. (dar žr. *Stundžia* 2010, 212).

§ 528. Hidronimas *Dubr-av-à* (ir *Dubr-āv-as*)³³⁵ up. APnm, Rt sietini su *dubravà* 2, *dubrāvas* 2, 4 ‘išmušta duobė kelyje, duburys’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 94; LVŽ II, 363–364); plg. *Dubravà* 4 Grl. Apeliatyvų kirčiavimo įtaka lėmė ir hidronimų kirčiavimą.

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 529. Hidronimo *Bỹvain-av-a* up. Užv pastovus kirtis sietinas su nepriesaginės jo lyties *Bỹvainà* 1 baritoniniu kirčiu, dar plg. avd. *Bỹvainas*, *Bỹvainis* (LUEV, 19; Vanagas LHEŽ, 66; LVŽ I, 502). LVŽ nurodytos lyties *Byvain-av-à* neaiškus kirčio kilnojimo pobūdis.

³³⁵ Dar turi var. *Dubrius*.

5.3. APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

§ 530. Didesnės dalies hidronimų su priesagomis *-(t)in-is*, *-(t)in-ė*, *-(t)in-iai*, *-(t)in-ės* dvejetainis – priesaginis arba šakninis – kirčiavimas sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija ir atitinka akcentologijos darbuose formuluojamą pagrindinę priesagos *-in-is*, *-ė* vardažodžių kirčiavimo taisyklę: 1 a. p. yra tie priesagos *-in-is*, *-ė* vediniai, kurių pamatinių žodžių daugiskaitos naudininkas kirtį turi antrajame nuo galo skiemenyje, o 2 a. p. kirčiuojami tie šios priesagos vediniai, kurių pamatinių žodžių daugiskaitos naudininkas kirtį turi galūnėje arba trečiajame ar dar tolimesniame nuo galo skiemenyje.

Tačiau esama ir nedėsningo, ypač priesaginio, hidronimų kirčiavimo atvejų. Pagrindinės nedėsningo kirčiavimo priežastys yra kitų hidronimų ar apeliatyvų kirčiavimo analogija, kirčio apibendrinimo tendencijos tarmėse. Šie veiksniai turėjo reikšmės ir kai kurių tos pačios kilmės hidronimų, netgi esančių tame pačiame areale, nevienodam kirčiavimui.

§ 531. Priesagų *-in-ys*, *-in-ė* hidronimų kilnojamas (3^a, 3^b a. p.) kirčiavimas lygintinas su kai kuriems veiksmažodiniams ir vardažodiniams vediniams būdingu kirčiavimu, pvz.: *tinginỹs* 3^a, *pūdinỹs* 3^a, *reginỹs* 3^b, *puvinỹs* 3^b, *šulinỹs* 3^b, *liepinẽ* 3^a, 3^b, *stoginẽ* 3^a.

Labiausiai tikėtina, kad dauguma kalbamųjų priesagų hidronimų yra kirčiuojami pagal apibendrintą kirčiavimo modelį. Tačiau neatmestina galimybė, kad dalies hidronimų kirčiavimas atspindi pamatinių žodžių mobilų kirtį.

§ 532. Didžioji dalis priesagų *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai*, *-išk-ės* hidronimų turi pastovų kamieno kirtį (1 a. p.), kuris dažniausiai sietinas su pamatinių žodžių, paprastai asmenvardžių, kirčiavimu 1 ar 2 akcentine paradigma. Priesaginis kalbamųjų priesagų hidronimų kirčiavimas gali būti siejamas tiek su pamatinių žodžių akcentuacija, tiek su atitinkamų priesagų apeliatyvų kirčiavimo 2-ąja a. p. analogija.

§ 533. Ankstesnei kirčiavimo sistemai rekonstruotinos nedominacinės silpnosios priesagos *-uv-a*, *-(i)av-a*. Kurių hidronimų kilnojamas ir šakninis kirčiavimas yra reliktinis, pasakyti tiksliai gana sudėtinga. Tik kai kurių hidronimų kirčiavimas aiškiau sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija. Nemažos jų dalies ryšys su apeliatyvais nėra skaidrus, neretai jie yra archajiški.

Pastebimas arealinis šakninio ir kilnojamojo kirčiavimo hidronimų pasiskirstymas: dauguma šaknininio kirčiavimo ir šakninio/kilnojamojo kirčiavimo variantų turinčių hidronimų yra Žemaitijoje, kilnojamojo kirčiavimo hidronimai nevienodai pasiskirstę likusioje Lietuvos dalyje, kiek

dažnesni jie yra pietų, vakarų aukštaičių kauniškių tarmių plotuose. Pastebėtina, kad 3^b, 3^a a. p. yra rytiniame areale esantys hidronimai, kur pastebima kitų priesagų kilnojamojo kirčiavimo hidronimų koncentracija. Tad esama analoginio kirčiavimo atvejų, kirčio apibendrinimo tendencijų. Plg. *Mit-uv-à* 3^b up. Kp, ež. Skp ir *Mit-uv-a* 1 up. Jrb.

Nemažai kalbamųjų priesagų hidronimų turi kirčiavimo variantų. Varijuoja ir priesagų *-uv-a*, *-av-a* apeliatyvų kirčiavimas. Tai rodo nenusistovėjusį aptariamųjų priesagų vedinių kirčiavimą, kuriam įtakos turėjo Saussure'o dėsnio, pertvarkiusio vedinių kirčiavimo sistemą, netiesioginiai padariniai.

Kelių priesagos *-uv-a*, *-(i)av-a* hidronimų kirčiavimas 2 ir 4 a. p. laikytinas naujove.

6. ĮVAIRIAUS KIRČIAVIMO HIDRONIMAI

§ 534. Hidronimams su priesagomis *-ij-a*, *-ij-os* ir *-yč-ia* būdingas keleriopas kirčiavimas, nè vienas iš kirčiavimo modelių nėra vyraujantis.

Negausiose hidronimų grupėse su priesagomis *-ain-is*, *-ain-ė*, *-ain-ys*, *-ét-as*, *-ét-a*, *-(i)uv-is*, *-(i)uv-ė*, *-uv-ys*, *-ėj-a*, *-ėj-as* taip pat negalima išskirti vieno aiškiai vyraujančio kirčiavimo modelio.

Hidronimų grupės aptariamoms mažėjančia tvarka pradedant nuo turinčios didžiausią skaičių hidronimų.

Skyriaus pabaigoje pateikiamos apibendrinamosios pastabos.

6.1. Su priesagomis *-ij-a*, *-ij-os*

§ 535. Priesagas *-ij-a*, *-ij-os* turi 54 hidronimai, iš kurių 53 hidronimai šaltiniuose sukirčiuoti: 52 su priesaga *-ij-a*, 1 – su *-ij-os* (Vanagas LHD, 145–148)³³⁶.

§ 536. Priesagas *-ij-a*, *-ij-os* turinčių hidronimų kirčiavimas labai įvairus. Dalis hidronimų, t. y. 15, turi priesagos kirtį ir yra 2 a. p., pvz.: *Ak-ij-à* up. Šauk; *Gliv-ij-à* up. Kv; *Juod-ij-à* up. Jz. Pastovų šaknies kirtį (1 a. p.) turi 13 hidronimų, pvz.: *Blind-ij-a* up. Gdž; *Gir-ij-a* up. Nmč; *Rāk-ij-a* up. Lkč. Panašus skaičius hidronimų, t. y. 12, yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.), pvz.: *Dom-ij-à* up. Sd; *Gil-ij-à* up. Pgg; *Vilk-ij-à* up. Sk. Du hidronimai yra 4 a. p.: *Ašv-ij-à* up. Kltn; *Kirm-ij-à* up. Al. Dalis hidronimų, t. y. 9, turi kirčiavimo variantų, pvz.: *Jot-ij-à* 4, 3^b up. Šk; *Or-ij-à* 2 ar *Ór-ij-a* 1 up. Dj; *Or-ij-à* 2, 3^b up. Šk; *Vil-ij-a* 1 | *Vil-ij-à* 3^b up. Pbrd. Žr. HDB Lentelė 6.1.

§ 537. Priesagos *-ij-a* vediniai paprastai žymi kuopą, rečiau – vietą; taip pat esama ypatybių pavadinimų (DLKG, 135, 143; LKG, 401, 419; Ambrazas DDR 2, 39–40, 51–52; Skardžius RR 1[1943], 80–83). Priesaga *-ij-a* yra dominacinė stiprioji³³⁷, vediniams būdingas priesaginis kirčiavimas (2 a. p.), pvz.: *augalijà*, *karalijà*, *nerijà*, *vilkijà* (Stundžia 2014, 80; 2009, 99; 1995, 61; Pakerys 1994, 126; BLKKŽ, 82).

§ 538. Kilnojamas kirtis būdingesnis tikriniams žodžiams (žr. BLKKŽ, 136–137), bet tarmėse ir kai kurie apeliatyvai yra 3 a. p., pvz.: *šatrijà* 3^b,

³³⁶ Dar žr. Adamonytė 2005; Bartkutė 2008, 70, 71, 77; Bichlmeier 2019; Bilkis 2013; Būga RR 3, 154; Endzelytė 2004; Karaliūnas 2015, 129, 279; LVvGDB; Mažiulis PKEŽ, 289; Razmukaitė 2008; Savukynas 1966; Senkus KD[1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 80–83; RR 4[1973], 879–944; Stundžia 2010, 211; Sviderskienė 2016.

³³⁷ *Stiprinančioji stiprioji* žr. Stundžia 2014, 79–80; 2009, 98–99.

eldijà 3^b (LKŽ^e; Pakerys 1994, 126; DūnŽ, 365). Taip pat fiksuota šaknies kirtį turinčių apeliatyvų, pvz.: *dum̃blija* 1, *pilnija* 1 (LKŽ^e; Skardžius RR 1[1943], 80; Ambrazas DDR 2, 39; LKG, 401).

§ 539. Priesagos *-ij-a* vedinių kirčiavimo raidos klausimas problemiškas.

Kadangi paprastai iš hidronimų galima tikėtis senesnės būklės išlaikymo, nemažas kiekis kilnojamojo ir šakninio kirčiavimo hidronimų leidžia daryti prielaidą, kad rekonstruotina nedominacinė silpnoji priesaga *-ij-a*: vediniai padaryti iš baritonų išlaikydavo šaknies kirtį, o vediniai padaryti iš mobilaus kirčiavimo žodžių buvo kilnojamojo kirčiavimo. Priesaginis kalbamosios priesagos vedinių kirčiavimas tokiu atveju laikytinas analoginiu.

Kita vertus, neatmestina prielaida, kad ankstesnėje kirčiavimo sistemoje priesaga *-ij-a* buvo stiprioji ir vediniai gaudavo priesagos kirtį. Vanagas (LHD, 148) pastebi, kad priesaga *-ij-a* tam tikru metu galėjo virsti savarankišku toponiminiu formantu (dar plg. Skardžius 1973, 58–59). Kelių hidronimų vartojamos ir nepriesaginės formos, kurios veikiausiai yra pirminės: *Dān-ij-a* | *Dānē* up. Klp; *Mīn-ij-a* | *Mīnē* up. Grg; *Not-ij-à* | *Nōtē* up. Slnt. Tad tikėtina, jog būtent hidronimų šakninis/kilnojamas kirčiavimo modelis yra atsiradęs (vėliau pertvarkytas) remiantis kitų hidronimų priesagų, pvz., *-uv-a*, vedinių kirčiavimo analogija.

Svarstyti ir prielaida, kad priesagos *-ij-a* vedinių kirčiavimo modelio – šakninio/kilnojamojo ar šakninio/priesaginio – pasirinkimas priklausė nuo jų semantikos. Skardžius (RR 1973, 58–59) svarsto, kad priesaga *-ij-a* seniau galėjo būti būdvardinė, panašios reikšmės kaip *-in-is*, *-ē*, pvz., **juodijas*, *-a* ‘juodasis, juodoji’: *Juodijà* (t. y. juodoji, juodinė). Ambrazo (DDR 2, 39–40; 52) nuomone, hidronimai kilę iš kuopinių pavadinimų.

Tačiau įvykę hidronimų (ir apeliatyvų) kirčiavimo pertvarkymo, analogijos procesai neleidžia tiksliau pagrįsti iškeltų prielaidų. Daugiau žr. toliau.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 540. Kirtį priesagoje turintys hidronimai kiek dažniau sietini su mobilaus kirčiavimo (4 ar 3 a. p.) apeliatyvais, pvz.: *Ak-ij-à* up. Šauk (: *akìs* 4), *Obel-ij-à* ež. Srj (: *obelìs* 3^a), *Opšr-ij-à* up. Erž (: *opšrùs* 4³³⁸), *Or-ij-à* ež. Klvr (: *óras* 3), *Rūd-ij-à* up. Klm, Stk (: *rūdà* 4, *rūdē* 4, *rūdìs* 4 etc.) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 234, 235, 282; LVŽ I, 33; LVvGDB; Bichlmeier 2019, 211).

§ 541. Keli hidronimai yra padaryti iš baritonų (2 ar 1 a. p.): *Juod-ij-à* up. Jz (: *júodas*, *-à* 3 < *júodas*, *-a* 1); *Uos-ij-à* up. Km (: *úosis* 1, *úosys* 1);

³³⁸ Kita vertus, ir *ōpšras* 2 (LKŽ^e).

Vyn-ij-à up. Trg (: vŷnas 2) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 353–354, 386; Sviderskienė 2016, 1347; Skardžius RR 4[1973], 907).

§ 542. Dalies pamatinių apeliatyvų kamienų akcentinė vertė svarstyti arba neaiški hidronimų kilmė: *Gliv-ij-à* | *Glev-ij-à* up. Kv (: la. *glīve* ‘aptrauktas vandens paviršius; žalios gleivės ant vandens’, lie. *gleivės* 4, *glėivės* 1); *Pluv-ij-à* ež. Al (: *plūti*, *plūvo* ‘tekėti, plūsti’); *Reket-ij-à* up. Lbv (: *reketys* 3^b, *rekėtis* 2 ‘labai šakotas medis; ežere auganti aštri, išsiskėtusi žolė’); *Not-ij-à* up. Slnt (: ?); *Vizd-ij-à* up. Brš (: ?) (Vanagas LHEŽ, 118, 263, 275, 231–232, 390; LVŽ III, 225, 223; Karaliūnas 2015, 279).

§ 543. Hidronimas *Ind-ij-à* up. Št yra iš *indijà* ‘žemės giluma’ (Vanagas LHEŽ, 130). Įdomu, kad LKŽ^e fiksuotas šio vardažodžio šakninis ir kilnojamas kirčiavimas – *iñdija* 1, *indijà* 3^b.

§ 544. Taigi net jeigu priesagos *-ij-a* vediniai kirtį priesagoje yra turėję iš seno, dalies hidronimų kirčiavimas yra analoginis, lygintinas su apeliatyvų ir kitų hidronimų kirčiavimu.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 545. Kilnojamojo kirčiavimo hidronimus paprastai galima sieti su mobiliojo kirčio (4 a. p.) vardažodžiais: *Mark-ij-à* up. Nv (: *markà* 4); *Šatr-ij-à* up. Lk, Rdn (: *šatrà* 4³³⁹); *Varm-ij-à* up. Nv (: *vařmas* 4 ‘uodas; sparva, bimbaldas, gylys’³⁴⁰; (**varm-* ‘raudonas’)); *Vilk-ij-à* up. Sk (: *vilķas* 4) (Vanagas LHEŽ, 205, 327, 364–365, 384; Bartkutė 2008, 70; Endzelytė 2004, 68).

§ 546. Hidronimai *Dub-ij-à* up. Rgv, Šl, upl. Jnšk, *Rud-ij-à* up. Kš gretintini su būdvardžiais atitinkamai *dubùs*, *-i* (plg. *dùbti*) ir *rùdas*, *-à* (Vanagas LHEŽ, 93, 281–282; LVŽ II, 348–353). Galimai kilnojamajam hidronimų kirčiavimui įtakos turėjo mobilus šių būdvardžių kirtis³⁴¹ (4 a. p.) (LKŽ^e; dar žr. KŽ 1, 461, 545t.; ŠvžŽ, 137, 155). Dėl *Rudijà* dar plg. *Rudekšnà* 3^b up. Pg, *Rudesà* 3^b (nors var. *Rùdesas* 1) ež. Mlt (LUEV, 137).

Kita vertus, plg. *Dùb-ij-a* | *Dùb-ij-os* up. Jnšk (§ 559) ir *Rùd-ij-a* up. Užv (§ 553).

§ 547. Kelių hidronimų kilmė nėra visiškai aiški: *Dom-ij-à* up. Sd, plg. (?) la. *duoms* ‘giluma upėje’; *Par-ij-à* up. Pbs, plg. sl. **par-* ‘neužšalanti bala’; *Ryk-ij-à* up. Bt, plg. (?) *rỹkas* 2, 4 ‘indas’ (Vanagas LHEŽ, 88–89, 245, 277; LVŽ II, 305, 307; Skardžius RR 4[1973], 889).

³³⁹ Nors tarmėse kirčiuojama ir 2 a. p. (žr. LKŽ^e; DrskŽ, 366).

³⁴⁰ Šaknis *varm-* gali atspindėti ir senąją reikšmę ‘raudonas’ ar kt. (Vanagas LHEŽ, 364–365).

³⁴¹ Nors mobilus būdvardžių kirtis gali būti ir naujas žr. § 45.

§ 548. Bent jau didžiosios dalies hidronimų kilnojamas kirčiavimas, matyt, laikytinas reliktiniu (žr. § 539). Dar plg. *Šatrijā* 3^b kln. (VŽ^e; BLKKŽ, 136).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 549. Kaip minėta, tarmėse esama 1 a. p. priesagos *-ij-a* apeliatyvų, pvz.: *duñblija, pìlnija*³⁴² (Skardžius RR 1[1943], 80; Ambrazas DDR 2, 39; LKG, 401). Vardažodžiai yra sietini su baritonais, pvz.: *duñblija* (: *duñblas* 2); *plýnija* (: *plýnas, -a* 1) (LKŽ^e).

§ 550. Bent dalies hidronimų šaknies kirtį taip pat galima sieti su pamatinių žodžių baritoniniu kirčiavimu: *Blìnd-ij-a* up. Gdž (: *blìnda* 1 ‘gluosnių rūšis’)³⁴³; *Gìr-ij-a* ež. Pb, up. Nmč (: *girià* 2, *gìrè* 2); *Tárp-ij-a*³⁴⁴ up. Sd (: *tárpas* 1)³⁴⁵ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 67, 116, 340; LVŽ I, 514; III, 196–198). Šakninis aptartųjų hidronimų kirčiavimas laikytinas senoviniu (žr. § 539).

§ 551. Hidronimai *Skìn-ij-a* up. Grg ir *Rāk-ij-a* up. Lkč galimai sietini su vksm. *skinti* (*skina*)³⁴⁶ ir *ràkti* (*rāka, rākia*) ‘mažėti skylei, akti, užsikimšti; paviršiu trauktis, dėtis kuo’. Dėl hidronimo *Sìr-ij-a* up. Mšk plg. vksm. *sirénti* ‘smulkiais žingsneliais bėgti; pamažu virti, burbuliuoti; tekėti, čiurlenti’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 272, 303, 299; Bartkutė 2008, 71).

§ 552. Hidronimų *Dān-ij-a* up. Klp, *Min-ij-a* up. Grg šaknies kirtis perimtas iš nepriesaginių šių hidronimų variantų, t. y. *Dānè* 2, *Mìnè* 2 (LUEV 26, 103, 104; VŽ^e). Dėl šių hidronimų arhajiškumo problemiška spręsti, ar remtasi stipriaisiais kamienais (dėl kilmės žr. Vanagas LHEŽ, 80, 217; LVŽ II, 120t.). Pvz., šaknies *min-* hidronimų kirčiavimas įvairuoja *Minìà* 4 up. Skdv, *Minavà* up. Jdp, *Minupè* Užv (Vanagas LHEŽ, 217). Dėl šakninio kirčio apibendrinimo žr. § 560.

§ 553. Hidronimai *Rùd-ij-a* up. Užv ir *Šùn-ij-a* up. Trg gretinami su mobiliojo kirčio vardažodžiais atitinkamai *rùdas, -à* 4³⁴⁷ ir *šuò* (*šùnys, šùnes, šùnès*) (Vanagas LHEŽ, 281–282, 336). Nemaža dalis šaknies kirtį

³⁴² Bendrinėje kalboje 1 a. p. yra tik *perkúnija* (Pakerys 1994, 126; BLKKŽ, 82, 59; Stundžia 1995, 61).

³⁴³ Dar plg. *Blìndija* || *Blìndijos* ar., pv. Skèm; *Blìnda* || *Blìndupis* up. Als, *Blìnda* l., 4 pv. Gdr; vs. Glv ir pan. (LVŽ I, 514); nors esama ir *Blìndijà* l. Pbs, *Blìndijos* rst. Pbs (ten pat).

³⁴⁴ Turi var. *Tárpjìs*.

³⁴⁵ Plg. *tárpjìs* ‘mėnulio fazė tarp seno ir jauno (kai nematyti mėnulio)’.

³⁴⁶ Esama abejonių dėl pamatinio žodžio.

³⁴⁷ Kitų tos pačios šaknies hidronimų kilnojamas kirčiavimas leidžia svarstyti, kad būdvardis buvo mobilus kirčiavimo, pvz., *Rud-ij-à* up. Kš; *Rud-ekšn-à* 3^b up. Pg; *Rud-es-à* 3^b ež. Mlt ir kt.

turinčių hidronimų yra vakarų Lietuvoje, abu hidronimai taip pat yra šioje Lietuvos dalyje. Dar plg. *Skripija* k. (VŽ^e; BLKKŽ, 59). Panašu, kad linkstama apibendrinti pradinio skiemens kirtį kai kurių priesagų vediniams (dar žr. 3.4. § 275; 5.2.1. § 507). Tad aptariamųjų hidronimų kirčiavimas veikiausiai vertintinas kaip arealinis reiškinys.

§ 554. Hidronimo *Nāl-ij-a* ež. d. Plt kilmė nėra aiški (Vanagas LHEŽ, 223).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (4 a. p.).

§ 555. Hidronimų *Ašv-ij-à* up. Kltn (: *ašvà* ‘kumelė’), *Kirm-ij-à* up. Al (: *kirmis*³⁴⁸ 4, *kirmė* 4) (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 50, 157; LVŽ I, 200) kirčiavimas priesagoje laikytinas nauju, sietinas su vedinių kirčiavimo sistemos pertvarkos procesais po Saussure’o dėsnio.

Dar atkreiptinas dėmesys, kad hidronimas *Kirmijà* yra pietų Lietuvoje. Kaip jau ne kartą pastebėta, šio arealo šnektoms (ypač pietvakariniam pietų aukštaičių plotui) būdingas polinkis į daiktavardžių oksitonezę, plg. *maléjas*, -à 4 (DrskŽ, 200), *samanà* 4 (LzŽ 229) ir kt. (plačiau žr. Ragaišienė 2010, 122t.; Lazauskaitė-Ragaišienė 2010; etc.). Galimai hidronimo kirčiavimui ši tendencija taip pat turėjo įtakos.

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 556. Svarbu atkreipti dėmesį, kad gali būti nemažai atvejų, kai hidronimų su priesaga *-ij-a* kirčiavimas yra kitęs. Taip leidžia manyti variantiškas dalies hidronimų kirčiavimas. Kaip minėta, kirčiavimo variantų turi devyni hidronimai.

§ 557. Kuris hidronimų *Jot-ij-à* 4, 3^b up. Šk, *Or-ij-à* 2, 3^b up. Šk, *Vil-ij-a* 1 | *Vil-ij-à* 3^b up. Pbrd kirčiavimo variantas yra senesnis sudėtinga pasakyti. Dėl *Vil-ij-a* 1 | *Vil-ij-à* 3^b plg. *Vil-ij-a* 1 up. Btr.

§ 558. Hidronimas *Taūr-ij-a* | *Taur-ij-à* up. V siejamas su mobilaus kirčio vardažodžiu *taūras* 4 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 342), tad veikiausiai jo šaknies kirtis yra naujesnis. Kita vertus, neatmestina galimybė, kad apeliatyvas galėjo būti pastovaus kirčio, plg. *taūris* 2 (LKŽ^e), *Taūrulis* up. Nj (žr. § 176).

Hidronimo *Cirv-ij-à* 3^b | *Cirv-ij-a* up. Rdš šakninis kirčiavimas veikiausiai neautentiškas, LUEV ir VŽ^e fiksuota tik 3^b akcentinė paradigma. Hidronimo kilmė neaiški, galbūt jis gretintinas su *čirvéti* (*čirva*) ‘čiulbėti, čirenti’ (Vanagas LHEŽ, 75t.). Galima tik spėti, kad kilnojamojo kirčiavimo variantas *Cirvijà* yra reliktinis ir sietinas su minėtojo ar kokio kito pamatinio žodžio akcentuacija (žr. Tamulaitienė 2014, 292).

³⁴⁸ Tarmėse yra ir 2 a. p.

Pastebėtina, kad abu hidronimai yra vietovėse, kur gyvena nemažai kitataučių, tad pastovus pradinio skiemens kirtis gali būti atsiradęs dėl slavų kalbų įtakos. Tyrėjų yra pastebėta, kad periferinėse vilniškių šnektose veikiausiai dėl artimų kontaktų su slavų dialektais kai kurių vardažodžių paradigminių pradinio skiemens kirtį linkstama apibendrinti (pereinama iš 3 į 1 a. p.), pvz., *valandà* 3^b → *vālanda* 1 (žr. Urbanavičienė 2006, 220t.; plg. Ragaišienė 2016a, 7t.).

§ 559. Endzelytės (2004, 64) fiksuotas hidronimo *Dùb-ij-a* | *Dùb-ij-os* up. Jnšk šaknies kirtis. Kituose šaltiniuose nurodomas kilnojamas ir priesaginis hidronimo kirčiavimas, t. y. *Dub-ij-à* | *Dub-ij-os* (LVŽ II, 348–353), *Dub-ij-à* 3^b (LUEV, 33). Hidronimas yra šiaurės Lietuvoje, kur neretai fiksuojami kitų priesagų šakninio kirčiavimo hidronimai, pastebimos daugiaskiemenių vardažodžių perėjimo iš 3^b į 1 a. p., pradinio skiemens apibendrinimo tendencijos (žr. Zinkevičius 1979, 92; 1966, 48; Grinaveckis 1973, 155t.). Kita vertus, šaknies *dub-* vedinių kirčiavimas yra labai įvairus, pvz., *Dubijos* b. Jnšk, *Dùbijos* krm. Tj, l., pv. Rm; *Dubikiai* pv. Pgr, *Dubikis* db. Šll, pv. Rt, *Dùbikis* pv. Sd, *Dùbinė*, *Dubinė* b., db. Km ir pan. (žr. LVŽ II, 346t.).

§ 560. Pastebėtina, kad beveik visi pietų Lietuvoje (Prienu, Marijampolės, Alytaus r.) esantys hidronimai kirčiuojami priesagoje (2 a. p.). Taigi galima pastebėti polinkį apibendrinti vienodą kirčiavimą. Plg. Žemaitijoje, vakarų Lietuvoje fiksuoti visų galimų akcentinių paradigmu (2, 1, 3^b) hidronimai, nors čia esama šakninio kirčiavimo apibendrinimo tendencijų.

Bent dalis hidronimų, turinčių priesagos kirtį, gali būti apskritai chronologiškai naujesni, atsiradę po Saussure'o dėsnio, kai jau buvo paplitęs priesaginis vedinių kirčiavimas.

6.2. Su priesaga *-yč-ia*

§ 561. Su priesaga *-yč-ia* yra sudaryti 26 hidronimai, iš kurių sukirčiuoti 24 hidronimai (Vanagas LHD, 141–142)³⁴⁹.

§ 562. Hidronimų su šia priesaga kirčiavimas labai įvairus. Septyni hidronimai turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.), pvz.: *Rauden-yč-ia* up. Klvr; *Šark-yč-ia* up. Lbv; *Vart-yč-ia* up. Šd; *Virv-yč-ia* up. Mšk. Šeši hidronimai

³⁴⁹ Dar žr. Bichlmeier 2019; Bilkis 2016; Būga RR 3, 166; LVvGDB; Pakerys 2008; Senkus KD[1963], 477; [1963a], 483–508; Skardžius RR 1[1943], 357; Stundžia 2010; Sviderskienė 2010.

yra 4 a. p., pvz.: *Yl-yč-ià* up. Smn; *Skar-yč-ià* up. Varn; *Vor-yč-ià* up. Šlu. Penki priesagos *-yč-ia* hidronimai yra 2 a. p., pvz.: *Kaln-yč-ià* up. Krž; *Mašn-yč-ià* up. Drsk; *Matar-yč-ià* up. Rud. Trys hidronimai turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.): *Lōl-yč-ia* up. Vn; *Sien-yč-ia* up. Rud.; *Kiaūl-yč-ia* up. Al. Vienas hidronimas yra 3 a. p.: *Simn-yč-ià* up. Smn. Du hidronimai turi kirčiavimo variantų: *Alš-yč-ià* 4 ar 2 up. Stk; *Kiaūl-yč-ia* 1 | *Kiaul-yč-ià* 2, 3^b. Žr. HDB Lentelė 6.2.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1, 2 a. p.). Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3, 4 a. p.).

§ 563. Priesaga *-yč-ia* laikytina deminutyvine, plg. *-yt-is*, *-ė*. Maždaug trečdalis hidronimų, t. y. 8, siejami su bendrašakniais hidronimais: *Yl-yč-ià* up. Smn (: *Ylēlis* ež. (spėjama, kad buvo **Ylys* (-is)); *Matar-yč-ià*, plg. *Matarū ēžeras*; *Rauden-yč-ia* up. Klvr (: *Raudēnis* 2 ež.); *Šark-yč-ia* (: *Šarkis* 2 ež.); *Simn-yč-ià* up. Smn (: **Simņas* 2 (dabar *Simņo ēžeras*)); *Ates-yč-ia* | *Atesē* up. Smn, dar plg. *Atesys*; *Gluosn-yč-ià* | *Glúosnė* 1 up. Smn; *Mašn-yč-ià* up. Drsk (: *Mašnēlis* 2 ež. (spėjama, kad buvo **Mašnys*)) (žr. Vanagas LHD, 141). Du hidronimai turi variantus su priesaga *-yt-ė*, t. y. *Skirv-yči-à* | *Skirv-yt-ė* up. Rsn, *Virv-yč-ià* | *Virv-yt-ė* up. Trš.

§ 564. Galima išskirti kelis skirtingus veiksnius, galėjusius turėti įtakos priesagos *-yč-ia* hidronimų priesaginiam ir neomobiliajam kirčiavimui. Hidronimų kirčiavimas 1 ir 3 a. p. galimai sietinas su tiesioginiu Saussure'o dėsnio poveikiu, darant prielaidą, kad priesaga buvo akūtinė, plg. galimai senąjį priesagos *-yt-is* akūtą (žr. § 84). Priesagos cirkumflekso (4 a. p.) atsiradimui, matyt, turėjo įtakos kamiengalio minkštumas. Beje, pastebėtina, kad 4 a. p. būdinga tik onimams. Hidronimų 2 a. p. sietina su slavizmams, turintiems baigmenį *-yč-ia*, būdingo kirčiavimo įtaka. Tokį skolinių kirčiavimą rodo Daukšos raštų duomenys (Skardžius RR 5[1935], 139–140).

Visi minėtieji veiksniai, taip pat analoginiai procesai veikė nenuosekliai. Net tame pačiame areale esantys priesagos *-yč-ia* hidronimai yra kirčiuojami skirtingai, pvz.: *Yl-yč-ià* 4 up. Smn; *Gluosn-yči-à* 4 up. Smn; *Ates-yči-a* 1 up. Smn; *Simn-yči-à* 3 up. Smn; *Kiaūl-yči-a* 1 | *Kiaul-yči-à* 2, 3^b up. Smn; taip pat plg. *Virv-yč-ià* up. Trš ir *Virv-yč-ia* up. Mšk.

Artiriamosios priesagos apeliatyvų kirčiavimas taip pat labai įvairus, plg. *lovyčią* 2, *drūskinyčia* 1, *druskinyčia* 1, *káulyčia* 1, *kaulyčia* 2 (LKŽ^e; LKG, 403, 414; Skardžius RR 1[1943], 357). Kitų vv. kirčiavimas irgi įvairuoja, pvz., *Gluosnyčia* 1 pv., *Glúosnyčia* 1 pv., *Káulyčia* 1 rst., *Lovyčia* 2 pv. (LVvGDB).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 565. Pastovų hidronimų šaknies kirtį galima sieti su pamatinių žodžių akcentuacija.

§ 566. Hidronimai *Sien-yč-ia* up. Rud (ir l., mš.), *Kiaül-yč-ia* up. Smn, Al yra išlaikę pamatinių žodžių atitinkamai *siena* 1 ir *kiaülė* 2 šaknies kirtį bei priegaidę (Vanagas LHEŽ, 297, 155). Dėl *Sienyčia* plg. *Sieninė* up. Brt. Dėl *Kiaül-yč-ia* dar plg. *Kiaūlinis* 1 up. Ds, *Kiaūlinis* 1 ež. Dkšt, Ds, Smal, *Kiaūlišké* 1 up. Šil (LUEV, 73).

Hidronimas *Kiaūlyčia* up. Smn turi priesaginio kirčiavimo variantą *Kiaulyčià* 2, kuris laikytinas naujesniu, greičiausiai analoginiu (žr. § 564).

§ 567. Hidronimas *Lōl-yč-ia* (ir *Lōl-yt-is*) up. Vn (ir pv.) galbūt sietinas su *liōlis* 1 ‘dumblas, purvas’ (Vanagas LHEŽ, 195), plg. *liōlē* 2 ‘t. p.’. Galimai hidronimas yra išlaikęs pastarojo daiktavardžio šaknies kirtį ir priegaidę.

Neatmestina galimybė, kad hidronimas yra asmenvardinės kilmės ir atspindi pamatinio asmenvardžio baritoninį kirtį, plg. Mažojoje Lietuvoje vartojamas pvd. *Liolis* Klp, Pgg, Šlu (of. *Loll*), *Liōla* Gr, Pgg (of. *Lola*) (LPŽ^e).

6.3. Su priesagomis *-ain-is*, *-ain-ė*, *-ain-ys*

§ 568. Su šiomis priesagomis sudaryta 18 hidronimų. Šaltiniuose sukirčiuota 15 hidronimų: 8 turi priesagą *-ain-is*, 6 – *-ain-ė*, 1 – *-ain-ys* (turi var. su priesaga *-ain-is*) (Vanagas LHD, 73–75, 48)³⁵⁰.

§ 569. Šeši hidronimai (4 su prsg. *-ain-is*; 2 su prsg. *-ain-ė*) turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.), pvz.: *Sárk-ain-is* up. Kv; *Óž-ain-is* up. Plt; *Ūpst-ain-ė* up. Pn. Penki hidronimai (3 su prsg. *-ain-ė*; 2 su prsg. *-ain-is*) kirčiuojami priesagoje ir yra 2 a. p., pvz.: *Gél-aĩn-ė* up. Lkm; *Kam-aĩn-ė* up. Jz; *Gél-aĩn-is* ež. Trgn. Trys hidronimai turi kirčiavimo variantų: *Gerv-ain-ys* 3^b || *Geřv-ain-is* 1 up. Tl; *Girv-ain-ė* 1 || *Girv-áin-ė* 1 up. Krk; *Ving-ain-is* 1 || *Ving-aĩn-is* 2 up. Kv. Vienas hidronimas turi tvirtapradę priesagą (1 a. p.): *Med-áin-is* ež. Varn. Žr. HDB Lentelė 6.3.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 570. Su priesagomis *-ain-is*, *-ė*, *-ain-is*, *-ain-ė* sudarytiems vardažodiniams (ir veiksmažodiniams) vediniams būdingas priesaginis kirčiavimas ir 2 a. p., pvz.: *atbulaĩnis*, *-ė riestaĩnis*, *cukraĩnė* (Stundžia 2014, 83; 2009, 103; 1995, 64; Pakerys 1994, 125; BLKKŽ, 79; dar žr.

³⁵⁰ Dar žr. Bilkis 2013; Endzelytė 2004; LVvGDB; Savukynas 1960; 1966.

DLKG, 117, 136; LKG, 346–347, 402; Ambrazas DDR 2, 57, 154–155; DDR 1, 64, 196, 215; Skardžius RR 1[1943], 286–287).

Hidronimų kirčiavimas 2 a. p. lygintinas su priesaginių apeliatyvų kirčiavimu. Plg. *Apval-aĩn-is* ež. Sv ir *apvalaĩnis, -ė*.

§ 571. Ankstesnei kirčiavimo sistemai veikiausiai rekonstruotina stiprioji cirkumfleksinė priesaga *-ain-is, -ė*, išvesta iš silpnosios akūtinės *-ain-as* (Rinkevičius 2018, 203–204). Tad kai kurių hidronimų kirčiavimas gali būti senovinis. Pvz., hidronimas *Kam-aĩn-ė*³⁵¹ up. Jz galbūt gretintinas su silpnosios šaknies vardažodžiu *kāmas* 4 ‘kamuolys, gniūžtė, gurvolys; kabynys’³⁵² (Vanagas LHEŽ, 144).

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 572. Hidronimo *Med-aĩn-is* ež. Varn kirčiavimas lygintinas su tarminiu kai kurių priesagos *-ain-is* vedinių kirčiavimu, pvz.: *riestáinis* | *riestaĩnis, sausaĩnis* | *sausainis, saldáinis* | *saldaĩnis* (LKŽ^e; Pakerys 1994, 125). Dar plg. *Kėdaĩniai* 1 mst. (BLKKŽ, 79). Plg. senesnę būdvardžių priesagos *-ain-as* akūtą (žr. § 571).

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 573. Hidronimas *Sárk-ain-is* up. Kv yra išlaikęs pamatinio bdv. *sárkanas* 1³⁵³ ‘ryškus, vaiskus’ (LKŽ^e), ‘įraudęs, raudonas’, la. *sařkans* ‘raudonas’ (ME 3, 721), kirtį ir priegaidę (Vanagas LHEŽ, 291). Dar žr. § 578.

§ 574. Hidronimas *Krėt-ain-is* up. Klp perėmęs veiksmožodžio *krėtėti* (*krėta*) šaknies kirtį ir priegaidę (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 165). Dar žr. § 578.

§ 575. Hidronimas *Óž-ain-is* up. Plt gretinamas su mobilaus kirčio (3 a. p.) daiktavardžiu *ožys*, plg. la. *âzis*³⁵⁴ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 235). Tad hidronimo pradinio skiemens kirtį galimai lėmė tarmės kirčiavimo ypatybės arba jis laikytinas analoginiu (žr. § 578).

§ 576. Hidronimas *Úol-ain-is* up. Pkr siejamas su daiktavardžiu *uola* (Vanagas LHEŽ, 353), kuris tarmėse (ir Daukšos raštuose) yra 4 a. p. (LKŽ^e; DūnŽ, 414; KpŽ, 518; ŠvžŽ, 384; dar plg. AK IV, 2557). LKŽ^e fiksuotas ir kirčiavimo 1 a. p. atvejis – *úola*. Remiantis latvių kalbos duomenimis, t. y. la. *uõla* (ME 4, 416), manytina, kad senesnė yra akūtinė apeliatyvo šaknies priegaidė ir baritoninis kirtis (žr. Kabašinskaitė,

³⁵¹ Turi var. *Kam-ain-ià*.

³⁵² Galbūt senesne reikšme ‘kupstas, kemas’ ar pan. (ten pat).

³⁵³ Kirčiuojamas ir 3^a a. p.

³⁵⁴ Žr. Stundžia 1985, 148.

Klingenschmitt 2013, 3t.; dar žr. Stundžia 1985, 146–147). Hidronimo kirčiavimas atspindi senąją apeliatyvo kirčiavimo paradigmą ir laikytinas reliktiniu. Dar plg. *Uol-int-à* 3^a up. Vžns, Sv (žr. § 333).

Kita vertus, hidronimas yra šiaurės panevėžiškių tarmės plote, žr. § 578.

§ 577. Hidronimo *Ūpst-ain-ė* up. Pn kilmė neaiški (Vanagas LHEŽ, 234, 44–45).

§ 578. Tarmėse esama šaknies kirtį turinčių vedinių, pvz.: *sáldainis*, *brólainis*, *bárdzainis*, *virbainis* (LKŽ^e; Pakerys 1994, 125; LKG, 347, 414; DLKG, 117; Ambrazas DDR 2, 155); dar plg. *Mólainiai* k., *Jósvainiai*³⁵⁵ k. (Skardžius RR 1[1943], 287).

Aptartieji šaknies kirtį turintys hidronimai yra žemaičių ir rytų aukštaičių panevėžiškių tarmių plotuose (vakarų, šiaurės Lietuva). Remiantis šaltiniais, 1 a. p. priesagų *-ain-is*, *-ė*, *-ain-is* apeliatyvai taip pat yra vartojami tik tose tarmėse. Nors šių priesagų vediniai yra kirčiuojami ir 2 akcentine paradigma.

Tad dalies aptartųjų hidronimų šakninis kirčiavimas atspindi tarmės kirčiavimo tendencijas, yra analoginis. Be to, šiaurės Lietuvoje pastebimas polinkis apibendrinti daugiaskiemenių vardažodžių pradinio skiemens kirtį (plg. Zinkevičius 1979, 92; 1966, 48; Grinaveckis 1973, 55t.; etc.). Dar plg. akūtinės šaknies priesagos *-im-as* vedinių šakninio kirčiavimo apibendrinimo tendencijas žemaičių tarmėje, pvz., *áugimas*, *bėgimas*, *gėrimas* (žr. Rinkevičius 2015, 46).

Taip pat kitų priesagų hidronimai, kirčiuojami šaknyje, dažnai yra būtent šiaurės ir vakarų Lietuvoje. Žr. HDB Lentelė 1.1.; 3.4. § 275; 5.2.1. § 507.

§ 579. Hidronimas *Rùk-ain-ė* up. RdmV (ir *Rùkainiai* k.) galimai sietinas su vksm. *rùkti* ‘darytis raukšlėtam, trauktis; akti, užaugti samanomis’ (LKŽ^e). Kita vertus, jis gali būti antrinis, plg. lenk. *Rukonka* < *Rukainiai* k. (Vanagas LHEŽ, 283). Hidronimas yra apslavėjusiame Lietuvos krašte.

Kirčiavimo variantų turintys hidronimai.

§ 580. Hidronimo *Ving-ain-is* || *Ving-aĩn-is* up. Kv pastovus šaknies kirtis (ir šaknies priegaidė) sietinas su pamatinio vardažodžio *vingis* 1 baritoniniu kirčiavimu (Vanagas LHEŽ, 385); dar plg. *Vingis* up. Km; *Vingiai* 1 pv. Rt (LVvGDB). Aptariamojo hidronimo priesaginio kirčiavimo variantas laikytinas vėlesniu, atsiradusiu pagal kitų vedinių kirčiavimo analogiją (žr. § 570). Dar žr. § 578.

§ 581. Šaltiniuose nurodomas skirtingas hidronimo *Girv-ain-ė* up. Krk kirčiavimas: *Girv-ain-ė* (Vanagas LHEŽ, 117; Skardžius RR 1[1943], 287) ir *Girv-áin-ė* 1 (LUEV; Vanagas LHD, 73). Jis siejamas su avd.

³⁵⁵ Pastarasis gali būti ir sudurtinis.

Girvainis (Vanagas LHEŽ, 117; LVŽ III, 212)³⁵⁶. Dėl dvejojo kirčiavimo plg. *Girvainiai* k. Pdv ir *Girvainiai* k. Pjs (LVŽ III, 212).

§ 582. Hidronimas *Gerv-ain-ỹs* 3^b || *Geřv-ain-is* 1³⁵⁷ up. Tl siejamas su *gervė* (Vanagas LHEŽ, 114; LVŽ III, 155t.), kuris visose tarmėse yra 1 a. p. – *gėrvė* (LKŽ^e; DūnŽ, 486), plg. la. *dzērve* (ME 1, 357; žr. Skardžius RR 5[1935], 51[15]; Mažiulis PKEŽ, 235t.; Būga RR 3, 40), *Gėrvė* 1 up. Rt, Šll (LUEV, 46; VŽ^e; LVvGDB), *Gėrvė* 1 pv. Rt (LVvGDB), *Gėrvupis* 1 up. Btg, Kl (LUEV, 47), *Gėrvė* pvd. (LPŽ, 659), bet plg. *Geřvė* 2 up. Krp (LUEV, 46; VŽ^e). Remiantis LKŽ^e, Zieteloje (dab. Baltarusija) fiksuotas mobilus vardažodžio kirtis (4 a. p.) – *gervė*, tačiau 1 a. p. nurodoma šios šnektos žodyne – *gėrvė* (ZtŽ, 203). Neretai lietuvių kalbos salose yra išlikusių archajiškų kalbos faktų (plg. Mikulėnienė 2012). Tačiau mobilus daiktavardžio *gervė* kirčiavimas greičiausiai yra Zietelos šnektos naujovė, atsiradusi dėl morfonologinio akcentinės paradigmos išlyginimo, t. y. dviejų kirčiavimo tipų – koloninio ir galūninio – formavimosi, ir polinkio į oksitonezę pietinių aukštaičių ir rytų aukštaičių viliniškių šnektose (plačiau žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2007 etc.; Mikulėnienė 1996; 2005, 155t.; dar plg. Skardžius RR 5[1935], 54t.[18t.]).

Remiantis nagrinėtais šaltiniais ir literatūra, kitiems priesagų *-ain-is*, *-ain-ė* onimams ir apeliatyvams kilnojamasis kirčiavimas nebūdingas, fiksuota vos pora 3 a. p. vardažodžių su priesaga *-ain-ỹs*: *Opstainỹs* 3^a k. Pgg (VŽ^e; LVvGDB)³⁵⁸ ir pietų Lietuvoje vartojamas daiktavardis *pakelainỹs* 3^{4b} (ir *pakelaĩnis*, *pakeláinis*) ‘prie galo trobesio pastatyta pastogė ūkio padargams, malkoms ir kt. sudėti, pašiūrė’ (LKŽ^e; Ambrazas DDR 2, 155).

Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į žemaičiuose vartojamų ypatybės turėtojų pavadinimų, turinčių priesagą *-in-ys*, *-ė*, kilnojamąjį kirčiavimą, pvz., *ratinỹs* 3^b, *bergždinỹs* 3^b. Priesaga *-in-ys* šiuose vediniuose laikoma vėlesniu priesagos *-in-is* variantu (Ambrazas DDR 2, 147–148, 204). Kilnojamasis jų kirtis nesietinas su pamatinių žodžių akcentuacija (daugiau žr. § 464). Galimai hidronimas *Gervainỹs* sudarytas remiantis tokių vardažodžių analogija. Dar plg. *Kert-en-ỹs* || *Keřt-en-is* up. Bt, *Gėr-ul-is* 1 || *Ger-ul-ỹs* 3^b up. Tv, *Duōb-in-is* 1 || *Duob-in-ỹs* 3^b up. Lk (žr. § 192, 182, 472).

³⁵⁶ Tad galimai hidronimas *Girv-ain-ė* turi tik baigmenį *-ain-ė*.

³⁵⁷ VŽ^e tik 3^b a. p.

³⁵⁸ Plg. *Ōpstainė* 1 up. Pn.

Dėl hidronimo cirkumfleksinės šaknies priegaidės galbūt plg. *geřvinas* 3^b. Atkreiptinas dėmesys ir į gretimos vakarų aukštaičių šiauliškių tarmės plote, Akmenės r. esančio hidronimo kirčiavimą, t. y. *Geřvė* 2 up. Krp (LUEV, 46; VŽ^e)³⁵⁹, kuris taip pat siejamas su *gervė* (Vanagas LHEŽ, 114). Hidronimų *Geřvė* ir *Gervainys* || *Geřvainis* cirkumfleksinė šaknies priegaidė galbūt laikytina reliketine.

Šakninio kirčiavimo varianto *Geřvainis* autentiškumas abejotinas³⁶⁰. Vis dėlto, jeigu pastovus hidronimo šaknies kirtis autentiškas, jis laikytinas naujesniu negu kilnojamas. Aptartini keli šakninį hidronimo kirčiavimą galėję lemti veiksniai.

Hidronimo kirčiavimo variantas *Geřvainis* gali būti atsiradęs dėl šakninio kirčiavimo priesagos *-ain-is* vedinių (kitų onimų ir apeliatyvų, žr. § 573–578) analogijos, plg. greičiausiai taip pat analoginį vedinių *Óžainis* up. Plt (žr. § 575), *šākainis* (: *šakà* 4) (ir *šakaĩnis*), *bārzdainis* (: *barzdà* 4; nors plg. la. *bārda*, *bārzda* ME 1, 273) (LKŽ^e) kirčiavimą.

Atkreiptinas dėmesys, kad upė yra šiaurės žemaičių tarmės plote, kuriame veikia kirčio visuotinio atitraukimo dėsnis: kirtis atitraukiamas į pirmąjį daugiaskiemens žodžio skiemenį (LKTCh, 198t.; Zinkevičius 1966, 38t.; Grinaveckis 1973, 151). Atsargiai galima svarstyti apie atitrauktinio kirčio įtaką hidronimo kirčiavimo paradigmos pasikeitimui, pradinio skiemens kirčio apibendrinimui (plg. Zinkevičius 1979; 1966, 48; Grinaveckis 1973).

Dėl hidronimo *Gervainys* || *Geřvainis* kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2014, 287–289.

6.4. Su priesagomis *-ét-a*, *-ét-as*, *-ét-ai*

§ 583. Priesagas *-ét-a*, *-ét-as*, *-ét-ai* turi 15 hidronimų. Visi jie šaltiniuose sukirčiuoti: po 7 hidronimus yra su priesagomis *-ét-a* ir *-ét-as*, 1 – su *-ét-ai* (Vanagas LHD, 140, 51)³⁶¹.

§ 584. Penki (3 su prsg. *-ét-a*; po 1 su prsg. *-ét-as* ir *-ét-ai*) aptariamųjų priesagų hidronimai yra kilnojamojo kirčiavimo (3^a a. p.): *Birv-ét-à* 3^a up. Tvr; *Erzv-ét-à*³⁶² 3^a up. Tvr; *Érztv-ét-as* 3^a || *Erztv-ét-aĩ* 3^a ež. Tvr; *Sirv-ét-à* 3^a

³⁵⁹ Toks šio hidronimo kirčiavimas fiksuotas VK 1961 m. kalbininko P. Joniko ir PKK.

³⁶⁰ VK fiksuotas vos kelis kartus. Užrašymai iš ekspedicijų. Galbūt negebėta fiksuoti žemaitiškojo kirčio atitraukimo.

³⁶¹ Dar žr. Razmukaitė 2008; Savukynas 1961; 1966.

³⁶² Trm. *Arztv-ét-à*.

up. Švnc. Trys hidronimai turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.): *Parsv-ét-as* ež. Dkšt; *Smél-ét-as* up. Ut; *Šuk-ét-as* up. Lkč. Tiek pat hidronimų yra 2 a. p.: *Rauk-ét-à* ež., up. Rim; *Baršk-ét-à* ež. Švnc. Du hidronimai kirčiuojami pastoviai šaknyje (1 a. p.): *Sirv-ét-as* ež. Švnc; *Siemn-ét-as* ež. Vvs. Vienas hidronimas turi kirčiavimo variantų: *Keřnad-ét-as* | *Kernad-ét-as* ež. Ut. Žr. HDB Lentelė 6.4.

§ 585. Su priesaga *-ét-as*, *-a* apeliatyvų sistemoje sudaromi būdvardžiai. Bendrinėje kalboje jie kirčiuojami priesagoje, pvz., *gėlétas*, *-a* 1, *smilgétas*, *-a* 1 (Stundžia 2014, 82; 2009, 102; 1995, 63; Pakerys 1994, 329–333; Skardžius RR 1[1943], 341–342). Tarmėse priesagos *-ét-as*, *-a* būdvardžiai, kurių šaknis akūtinė, yra kirčiuojami ir šaknyje, pvz., *sáulétas*, *-a*, *mólétas*, *-a* (Pakerys 1994, 329–333; Skardžius RR 1[1943], 341–342; Stundžia 1995, 63). Tai senenės kirčiavimo sistemos reliktai, liudijantys ankstenį šios priesagos nedominacinį pobūdį.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^a a. p.).

§ 586. Hidronimai *Birv-ét-à* 3^a up. Tvr, *Erzv-ét-à* 3^a up. Tvr, *Érzv-ét-as* 3^a | *Erzv-ét-aĩ* 3^a ež. Tvr, *Sirv-ét-à* 3^a up. Švnc (dėl pastarojo dar žr. § 590) laikytini archajiškais, ryšys su apeliatyvais (ir jų kamienų akcentinėmis savybėmis) nėra visiškai aiškus (Vanagas LHEŽ, 65, 100, 101, 299; LVŽ I, 490; Savukynas 1966, 184). Tikėtina, kad kilnojamas hidronimų kirtis gali būti reliktinis.

Kita vertus, visi hidronimai yra rytų Lietuvoje (žr. HDB Lentelė 6.4.). Kai kurių priesagų hidronimams, esantiems šiame areale, taip pat būdingas kilnojamas kirtis, tokį kirčiavimą linkstama apibendrinti žr. 4.3. § 441. Tad svarstyтина, jog aptariamųjų hidronimų kirčiavimas galimai yra analoginis (arealinis reiškinys). Ypač tikėtinas daugiskaitinės lyties *Érzvetaĩ* kirčiavimas pagal rytų Lietuvai būdingą kitų priesagų hidronimų kirčiavimo modelį. Dar plg. 4.1.7. § 389.

Beje, hidronimo *Érzvėtas* (ir *Érzvėtas* 1 k.) VŽ^c yra fiksuota 1 a. p. (dar žr. Razmukaitė 2008, 61). Galimai būtent šaknies kirtis yra pirminis.

Priesaginis kirčiavimas (1 a. p.).

§ 587. Priesaginis hidronimų *Parsv-ét-as* ež. Dkšt, *Smél-ét-as* up. Ut, *Šuk-ét-as* up. Lkč kirčiavimas lygintinas su priesagos *-ét-as*, *-a* būdvardžiams būdingu kirčiavimu, plg. *smélétas*, *-a* 1, *šukétas*, *-a* 1 (žr. § 585). Galimai priesagos kirtį šie hidronimai yra gavę jau po Saussure'o dėsnio veikimo.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (2 a. p.).

§ 588. Hidronimų *Rauk-ét-à* ež., up. Rim, *Baršk-ét-à* ež. Švnc kirčiavimą priesagoje (2 a. p.), matyt, lėmė dabartinėje kalboje paplitęs vedinių priesaginis kirčiavimas. Dėl *Barškėtà* kirčiavimo plg. ir šio hidronimo var.

Barškėtis 2. Beje pastebėtina, kad abu kalbamię hidronimai siejami su veiksmazodžiais, t. y. *raũkti* ‘daryti raukšlėtą; paviršiu trauktis, dengtis’ ir *barškėti* (Vanagas LHEŽ, 59, 274; LVŽ I, 386; Savukynas 1961, 221). Taigi jie nėra gretintini su priesagos *-ét-as*, *-a* būdvardžiais.

Šakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 589. Dėl neaiškaus hidronimo *Siemn-ét-as* ež. Vvs ryšio su konkrečiais pamatiniais žodžiais, tik hipotetiškai galima svarstyti, kad jis yra išlaikęs senąjį baritoninį kirčiavimą.

§ 590. Kurio iš hidronimų – *Sĩrv-ét-as* 1 ež. Ml ar *Sĩrv-ét-à* 3^a up. Švnc – kirčiavimas senoviškesnis, neaišku. Hidronimų kilmė neskaidri, šaknis *sĩr-* siejama su *sĩrénti* ‘smulkiais žingsneliais bėgti; pamažu virti, burbuliuoti;’ (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 299; LVvGDB). Dar plg. *sĩrvinti* ‘varvinti’ (LKŽ^e). Galbūt yra pamato sieti ir su *šĩrvas*, *-à*, plg. *Šĩrvintà* 3^b up. Kbr, Plk, 3^a up. Šr, Žal.

Jeigu senesnę kirčiavimo būklę yra išlaikusi mot. g. lytis *Sĩrvètà*, hidronimo *Sĩrvétas* 1 a. p. yra atsiradusi iš rekonstruotinos 3^a a. p., dėl pastarojoje vyravusio pradinio skiemens kirčio. Bet neatmestina galimybė, kad hidronimo *Sĩrvètà* kilnojamas kirčiavimas yra analoginis, plg. *Erzv-ét-à* 3^a up. Tvr (žr. § 586).

Plg. *Švog-in-à* 3^a up. Ign ir *Švog-in-à* 3^a up. Ign (žr. § 301) *Rud-es-à* 3^b, *Rùd-es-as* 1 ež. Mlt (žr. § 373), *Kértušas* 1 ež. Šš ir *Kertušà* 3^a up. Šš (VŽ^e).

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 591. Hidronimo *Keřnadétas* || *Kernadétas* ež. Ut kilmė ir daryba neaiški. Jis gali būti ir sudurtinis (Vanagas LHEŽ, 153). Jeigu tai priesagos vedinys, jo šaknies kirtis veikiausiai yra senesnis. Kirtis priesagoje galėjo atsirasti dėl priesagos *-ét-as* apeliatyvų kirčiavimo analogijos; dar plg. *Smél-ét-as* up. Ut.

6.5. Su priesagomis *-(i)uv-is*, *-(i)uv-é* (*-uv-is*), *-uv-ys*

§ 592. Šias priesagas turi 12 hidronimų. Sukirčiuota 11 hidronimų: 5 turi priesagą *-(i)uv-is* (1 turi var. su *-uv-ys*), 5 – *-(i)uv-é* (1 turi var. su priesaga *-uv-is*, *-ies*), 1 – *-uv-ys* (Vanagas LHD, 213)³⁶³.

§ 593. Šeši hidronimai turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.): *Máuč-iuv-is* || *Máuč-iuv-é* up. Všk; *Máuč-iuv-is* Všk; *Kùt-uv-is* up. Vks; *Viřč-iuv-is* ||

³⁶³ Dar žr. Bartkutė 2008, 71, 72; Būga RR 3, 257, 392; Endzelytė 2004; Razmukaitė 2008; Savukynas 1961; Skardžius RR 1[1943], 387; Šliavas 2010.

Viřč-iuv-ė up. Jnř. Trys hidronimai yra kilnojamojo kirčiavimo *Audr-uv-ė* | *Aldr-uv-ė* 3^a up. Jnř; *Med-uv-ỹs* 3^b | (*Med-uv-ıs* ?) eř. Rdř. Vienas hidronimas turi kirčiavimo variantų: *Bėrř-uv-ıs* 1 | *Berř-uv-ỹs* 3^a eř. řvnč. Taip pat vienas hidronimas kirčiuojamas priesagoje (2 a. p.): *Gil-ıv-ė* up. Pgg. řr. HDB Lentelė 6.5.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^a ar 3^b a. p.).

§ 594. Hidronimai *Audr-uv-ė* | *Aldr-uv-ė*³⁶⁴ up. Jnř yra perėmė kilnojamąjį kirtį iš senesnių lyčių *Audr-uv-ıs* 3^a | *Aldr-uv-ıs* 3^a. Jie kildinami iš *áudra* 1, *audrà* 4, *áldra* (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 51; LVŽ I, 214, 55; Bartkutė 2008, 71; Endzelytė 2004, 70). Hidronimų kilnojamasis kirčiavimas leistų kelti prielaidą, kad remtasi akūtinės šaknies mobiliojo kirčio, t. y. 3 a. p., žodžiais. Dar plg. *rauduvė*, *jaunuvė* 3^a (LKŽ^e; LKG, 362, 421). Taip pat plg. *Raktuvė* 3^b (ir *Rāktuvė* 1) kln. Jnř, *Salduvė* 3^b kln. řl (VŽ^e).

§ 595. Hidronimo *Med-uv-ỹs* 3^b | (*Med-uv-ıs* ?) eř. Rdř kirčiavimas galbūt sietinas su daiktavardžio *medūs* 4 mobiliuoju kirčiu (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 208); dar plg. *Medujà* 3^b up. Stk (LUEV, 100). Kita vertus, hidronimas gali būti kilęs iš baritonų *mėdis* 2, *mėdė* 2 (LKŽ^e; Vanagas LHEŽ, 208).

řakninio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 596. řaknyje kirčiuojamų hidronimų *Kūt-uv-ıs* up. Vks, *Máuč-iuv-ıs*³⁶⁵ up. Vřk, *Máuč-iuv-ıs* | *Máuč-iuv-ė*³⁶⁶ up. Vřk, *Viřč-iuv-ıs* | *Viřč-iuv-ė* up. Jnř kilmė neaiři (Vanagas LHEŽ, 176, 207, 387). Hidronimų *Máučiuvis* gretinimas su *maũkas*, *maũkti* yra abejotinas. *Kūtuvis*, *Viřčiuvis* | *Viřčiuvė* laikomi senos kilmės hidronimais. Greičiausiai šių hidronimų šaknies kirtis reliktinis, tačiau šios prielaidos tiksliau pagrįsti negalima.

Kita vertus, atkreiptinas dėmesys, kad hidronimai yra řiaurės Lietuvoje, kur, kaip jau minėta, neretai yra kitų priesagų řakninio kirčiavimo hidronimai, pastebimos kirčio pradiniam skiemenyje apibendrinimo tendencijos (řr. 3.4. § 275; 6.3. § 578).

Kirčiavimo variantų turintis hidronimas.

§ 597. Hidronimo *Bėrř-uv-ıs* 1 | *Berř-uv-ỹs* 3^a eř. řvnč kirčiavimo variantai VK fiksuoti Vanago, tad manytina, kad abu autentiři. VŽ^e nurodyta tik 1 hidronimo a. p., dar plg. *Bėrřuvis* 1 k. řvnč (VŽ^e; LVvGDB; Razmukaitė 2008, 61).

³⁶⁴ Skardžiaus (RR 1, 387) fiksuotas řaknies kirtis, t. y. *Áudruvė*.

³⁶⁵ Endzelytė (2004, 70) nurodo kitokią řaknies priegaidę, t. y. *Maũčiuvis*.

³⁶⁶ Dar turi var. *Máučė*.

Hidronimas sietinas su *béržas* (Vanagas LHEŽ, 62; Savukynas 1961, 222; LVŽ I, 451). Rytų aukštaičių vilniškių tarmėje, kurios plote yra ežeras, šis daiktavardis kirčiuojamas dvejopai: 3 ir 1 a. p. (LKŽ^e; žr. Ragaišienė 2010, 37; KltŽ, 20; dar žr. ZtŽ, 83; 3 a. p. – LzŽ, 35; DvŽ, 61). Senesnis, atrodo, yra pastovus šaknies kirtis, plg. la. *bērzs* (žr. Būga RR 3, 72; Mažiulis PKEŽ, 75; dar žr. Skardžius RR 5[1935], 53[17]). Kilnojamosios *beržas* paradigmos atsiradimas sietinas su kuopinės daugiskaitos galūninio kirčiavimo įtaka (plačiau žr. Stundžia 1981, 191t.; Urbanavičienė 2006, 223; Mikulėnienė 1996, 152; dar žr. Ambrazas DDR 2, 49t.).

Taiigi hidronimo *Béržuvis* | *Beržuvis* kirčiavimo variantai bus atsiradę dėl pamatinio žodžio *beržas* dvejopo kirčio. Manytina, kad šakninis hidronimo kirčiavimo variantas yra išlaikęs senąjį baritoninį *beržas* kirtį. Kilnojamas hidronimo kirčiavimas gali remtis mobiliu šio vardažodžio kirčiu. Neatmestina, ir sąsaja su kuopinės daugiskaitos formos kirčiavimu – *beržaĩ*. Kilnojamas hidronimo kirčiavimas, matyt, taip pat laikytinas senoviniu. Kad pastarasis hidronimo kirčiavimo variantas yra reliktinis, leidžia manyti ir tai, jog priesagą *-uv-ys*, be aptariamojo hidronimo, turi tik hidronimas *Meduvys* (žr. § 595).

Priesaginio kirčiavimo hidronimas (2 a. p.).

§ 598. Priesaginis hidronimo *Gil-ùv-é* up. Pgg kirčiavimas analoginis. Plg. priesagų *-uv-is*, *-é*, *-uv-is* apeliatyvų kirčiavimą (2 a. p), pvz.: *lietùvis*, *-é*, *liežùvis* (Pakerys 1994, 155; BLKKŽ, 95; Skardžius RR 1[1943], 384). Taip pat lygintinas su kitų priesagų apeliatyvams būdingu priesaginiu kirčiavimu.

6.6. Su priesagomis *-ėj-a*, *-ėj-as*

§ 599. Priesagas *-ėj-a*, *-ėj-as* turi 11 hidronimų. Šaltiniuose kirčiuoti 9 hidronimai: 8 su priesaga *-ėj-a*, 1 – su *-ėj-as* (Vanagas LHD, 111)³⁶⁷.

§ 600. Keturi priesagos *-ėj-a* hidronimai turi pastovų priesagos kirtį (1 a. p.): *Al-ėj-a* up. Jnš, Rs; *Kumpuol-ėj-a* up. Ant; *Pal-ėj-a* up. Nmk. Du hidronimai yra 3 a. p.: *Tum-ėj-à* up. Kvr; *Ned-ėj-à* up. Rmš. Hidronimas *Rov-ėj-à* up. Ppl yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b a. p.). Hidronimas *Eřt-ėj-a* up. Sv turi pastovų šaknies kirtį (1 a. p.). Hidronimas *Dagl-ėj-as* kirčiuojamas priesagoje (2 a. p.). Žr. HDB Lentelė 6.6.

³⁶⁷ Dar žr. Bartkutė 2008, 71; Endzelytė 2004; Karaliūnas 2015, 421–422; Razmukaitė 2008; Savukynas 1962.

Priesaginio kirčiavimo hidronimai (1 a. p.).

§ 601. Hidronimų *Al-ėj-a* up. Jnš, Rs, *Kumpuol-ėj-a* up. Ant, *Pal-ėj-a* up. Nmk hidronimų kirčiavimas gretintinas su priesagos *-ėj-as, -a* apeliatyvų kirčiavimu, pvz.: *audėjas, -a, kepėjas, -a, kūrėjas, -a* (BLKKŽ, 45–46; Pakerys 1994, 59; Stundžia 1995, 62; dar žr. Skardžius RR 5[1936], 365; [1968], 504), dar plg. *tekėja* ‘(saulės) tekėjimas; (merginos) tekėjimas, tekūtė’³⁶⁸ (LKŽ^e). Kiti vv. *Batarėja* plkl.; *Lisėja* rst. Lln; *Snitéja* plk. Pšl; *Talėja* rst. Dbg (žr. Bilkis 2008, 204, 206; VŽ^e).

§ 602. Apeliatyvų kirčiavimo reliktai tarmėse liudija, kad senojoje lietuvių kalboje priesaga *-ėj-as, -a* buvo nedominacinė silpnoji akūtinė (Rinkevičius 2018, 216t.). Priesaginis šios priesagos vedinių (ir aptariamųjų hidronimų) kirčiavimas dabartinėje kalboje yra Saussure’o dėsnio veikimo padarinys.

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3 a. p.).

§ 603. Hidronimai *Tum-ėj-à* up. Kvr (ir k.) ir *Ned-ėj-à* up. Rmš yra neomobiliosios kirčiavimo paradigmos. Hidronimuose fiksuota pereinamoji vedinių kirčiavimo būklė po Saussure’o dėsnio veikimo, kai kirtis kėlėsi į akūtinę priesagą (bet dar neapibendrintas pastovus priesagos kirtis). Dar plg. apeliatyvų kilnojamojo kirčiavimo relikтус tarmėse, pvz., *audėjas, -à 3, dirbėjas, -à 3* etc. (LKŽ^e; Rinkevičius 2018, 216; Pakerys 1994, 59–60; Ragaišienė 2019, 6–7; 2010, 130t.).

Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai (3^b a. p.).

§ 604. Hidronimas *Rov-ėj-à 3^b* up. Ppl gretinamas su la. *rāva* ‘rūdynė, pelkynė; gili vieta jūroje; krioklys, sraunuma’ (ME 3, 499), lie. *rova* ‘potvynio sąnašos; turinti molio žemė; geležies rūdos nuosėdos’ (Vanagas LHEŽ, 280; dar žr. Karaliūnas 2015, 421–422). Hidronimo kilnojamas kirčiavimas laikytinas relikciniu, galimai atspindintis pamatinio apeliatyvo (*rāva, rova* ar kt.) mobilųjį kirtį.

Šakninio kirčiavimo hidronimas (1 a. p.).

§ 605. Pastovų šaknies kirtį turintis hidronimas *Eřt-ėj-a* up. Sv siejamas su *eřtas, ertùs* ‘erdvus, platus’, la. *ęřts* ‘patogus, erdvus’ (ME 1, 576), *ēřte* ‘platuma, plati vieta ežere, kur arti nėra salų’ (Vanagas LHEŽ, 47–48, 100; LVŽ II, 493); dar plg. *Eřtėjos* b. Šmn, pv. Sv (LVŽ II, 493). Lietuvių kalboje būdvardžiai yra 4 a. p. (LKŽ^e), tad būtų tikėtinas kilnojamas hidronimo kirčiavimas. Remiantis Endzelyno dėsniu³⁶⁹, lietuvių kalboje

³⁶⁸ Hidronimai kilmės požiūriu artimesni šio tipo vediniams, dar plg. *akėja* ‘akėjimas; akėjimo laikas’ ir pan.

³⁶⁹ Dėl dėsnio žr. § 49 (19 išn.) ir ten nurodytą literatūrą.

lauktinas **értas* 1³⁷⁰. Hidronimo priegaidė gali būti pakitusi ir po Saussure'o dėsnio veikimo. Tai paaiškintų, kodėl kirtis nepersikėlė į priesagą remiantis šiuo dėsniu. Be to, iš upės vardo kilusio kaimo vardo šaknis yra akūtinė – *Értėjai* 1 Sv (LVŽ II, 493; Razmukaitė 2008, 66); dar plg. *Értelis* ež. Als (žr. § 115).

6.7. APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

§ 606. Hidronimų su priesagomis *-ij-a*, *-ij-os*, *-yč-ia*, *-ain-is*, *-ain-ė*, *-ain-ys*, *-(i)uv-is*, *-(i)uv-ė*, *-uv-ys*, *-ét-as*, *-ét-as*, *-ėj-a*, *-ėj-as* kirčiavimo įvairumą lėmė kelios skirtingos priežastys. Galima išskirti, kad daugiausiai reikšmės kalbamasias priesagas turinčių hidronimų kirčiavimui turėjo ryšys su pamatinių žodžių akcentinėmis savybėmis, atitinkamų priesagų apeliatyvų, onimų kirčiavimo analogija, kirčio apibendrinimo tendencijos. Priesagų *-ét-as*, *-ét-as*, *-ėj-a*, *-ėj-as*, greičiausiai ir priesagos *-yč-ia* hidronimų kirčiavimui įtakos turėjo Saussure'o dėsnio veikimas, visų pirma, tiesioginiai jo padariniai. Tačiau nemažos dalies hidronimų kirčiavimą lėmusios priežastys nėra labai aiškios.

§ 607. Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma šakninio kirčiavimo aptariamųjų priesagų hidronimų yra šiauriniame ir vakariniame Lietuvos areale. Kilnojamojo kirčiavimo hidronimai kiek dažnesni rytinėje Lietuvos dalyje. Taigi, kaip ir kitų priesagų hidronimų atveju, pastebimos tos pačios arealinio hidronimų kirčiavimo pasiskirstymo tendencijos.

³⁷⁰ Kita vertus, la. yra ir *ėrts*, kurį atitinka lie. *eřtas*. La. *ėrts* Stundžia (1981, 145) laiko antriniu.

IŠVADOS

1. Iš disertacijoje analizuotų 3712 kirčiuotų hidronimų priesaginio (1 ir 2 a. p.) kirčiavimo atvejų fiksuota 2707 (2753), šakninio (pamatinio kamieno) (1 a. p.) – 484 (563), tradicinio kilnojamojo (3^a, 3^b a. p.) – 326 (376), neomobiliojo (3 ir 4 a. p.) – 48 (55) (skliaustuose pateikti duomenys įskaičiavus hidronimus, turinčius kirčiavimo variantų).

2. Didžiajai daliai tirtų hidronimų grupių yra būdingas priesaginis kirčiavimas.

2.1. Hidronimų, kaip ir apeliatyvų, priesagos *-ait-is*, *-ait-ė*, *-aič-iai*, *-ait-ės*; *-yn-as*, *-yn-a*, *-yn-os*; *-yt-ė*, *-yt-is*, *-yt-ės*; *-ykšt-is*, *-ykšč-ia*, *-ykšč-iai*, *-ykšt-ė*; *-ėn-as*, *-ėn-a*; *-ing-is*, *-ing-ė*; *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*; *-ėl-is*, *-ėl-ė*, *-ėl-iai*, *-ėl-ės*; *-(i)uk-as*, *-(i)uk-ė*, *-(i)uk-ai*, *-(i)uk-ės*; *-al-is*, *-al-ė*, *-al-ės*; *-yn-ė*; *-(i)ul-is*, *-(i)ul-ė*; *-(i)ut-is*, *-(i)ut-ė*, *-uč-iai*; *-en-is*, *-en-ė*, *-en-iai*; *-ik-ė*, *-ik-is*, *-ik-ės*; *-im-as*, *-im-ai*; *-(i)on-as*, *-on-ė*, *-on-a*, *-on-ai*, *-on-ės*; *-(i)ok-as*, *-ok-ai*, *-ok-ė*; *-už-is*, *-už-ė*; *-ik-as*, *-ik-a*, *-ik-ai*; *-eik-is*, *-eik-ė*; *-(i)uot-is*, *-uot-ė* laikytinos dominacinėmis. Priesagos kirtį turi su skirtingos akcentuacijos žodžiais siejami hidronimai.

2.2. Bent dalis minėtųjų priesagų ankstesnėje lietuvių kirčiavimo sistemoje funkcionavo kaip stipriosios (paprastai nedominacinės) ir dalis jų vedinių, taigi ir hidronimų, galėjo turėti priesagos kirtį iš seno.

2.3. Priesagų *-el-is*, *-el-ė*, *-el-iai*, *-el-ės*, *-elys*, *-ėl-is*, *-ėl-ė*, *-ėl-iai*, *-ėl-ės*, *-(i)uk-as*, *-ik-ė*, *-ik-is*, *-ik-ės*, *-ik-ys*, *-al-is*, *-al-ė*, *-al-ės*, *-(i)ul-is*, *-(i)ul-ė*, *-ul-ys*, *-už-is*, *-už-ė*, *-už-ys* šakninio ir kilnojamojo kirčiavimo hidronimai paprastai išsiskiria savo motyvacija, nedeminutyvine priesagos funkcija. Kalbamųjų priesagų hidronimų kirčiavimo analizė leidžia daryti prielaidą, kad senojoje lietuvių kalboje šių priesagų vedinių kirčiavimas priklausė nuo jų semantikos: vardažodiniai (galbūt tik deminutyviniai) vediniai buvo kirčiuojami pagal priesaginio/šakninio kirčiavimo modelį, o veiksmažodiniai (galimai ir dalis vardažodinių) – pagal kilnojamojo/šakninio kirčiavimo modelį.

3. Kilnojamas kirčiavimas būdingas mažesnei daliai hidronimų grupių.

3.1. Vyraujantis tradicinis kilnojamasis hidronimų su priesagomis *-in-as*, *-in-a*, *-in-ai* kirčiavimas lygintinas su priesagų *-in-as*, *-a* būdvardžiams ir priesagos *-in-as* gyvūnų pavadinimams būdingu kirčiavimu dabartinėje kalboje. Kurių hidronimų kilnojamasis kirtis gali būti išlaikytas iš seno, nustatyti beveik neįmanoma.

3.2. Tradicinis kilnojamasis kirčiavimas, itin būdingas negausiems priesagų *-int-a*, *-int-as*, *-int-ai*, *-en-a*, *-en-as*, *-av-as*, *-av-é*, *-es-a*, *-es-as*, *-es-ai*, *-et-a*, *-et-as*, *-et-ai*, *-aj-a*, *-aj-ai*, *-aj-as*, *-ant-as*, *-ant-a* hidronimams, yra paveldėtas iš seno ir visų pirma sietinas su pamatinių žodžių mobiliu kirčiu, tačiau gali būti ir analoginis (apibendrintas).

3.3. Didžioji dalis kalbamųjų priesagų hidronimų yra rytinėje Lietuvoje dalyje, rytų aukštaičių uteniškių, vilniškių, kupiškėnų, širvintiškių tarmių plotuose. Šiam arealui būdingas ir kitų (paprastai nedarių) priesagų hidronimų kilnojamasis kirčiavimas. Areale gyventa lietuvių ir sėlių (šiaur rytinė dalis).

3.4. Retų priesagas *-al-as*, *-al-a*, *-il-as*, *-il-a* turinčių hidronimų kilnojamasis kirčiavimas lygintinas su atitinkamų priesagų apeliatyvams būdingu kirčiavimu. Bent dalies jų kilnojamasis kirtis gali būti senovinis.

3.5. Neomobilusis (3 a. p.) kirčiavimas, atspindintis pereinamąją vedinių kirčiavimo sistemos būklę po Saussure'o dėsnio veikimo, yra gerai išlaikytas negausių hidronimų su priesaga *-uon-a*, kuri nevartojama apeliatyvų daryboje, ir pavienių kitų priesagų hidronimų.

3.6. Hidronimų grupėse, kuriose vyrauja kilnojamasis kirtis (tradicinis ir naujasis) šakninio kirčiavimo hidronimai negausūs.

4. Keliose hidronimų grupėse kaip vyraujančią galima išskirti dvejopą kirčiavimą.

4.1. Hidronimams, kaip ir apeliatyvams, su priesagomis *-(t)in-is*, *-(t)in-é*, *-(t)in-és*, *-(t)in-iai*, būdingas dvejopas – priesaginis (2 a. p.) ir šakninis (pamatinio kamieno) (1 a. p.) – kirčiavimas didžiąja dalimi sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija. Tačiau kalbamųjų priesagų vedinių kirčiavimą yra paveikusi tendencijos apibendrinti priesaginį kirčiavimą, analoginiai procesai.

4.2. Priesagų *-in-ỹs*, *-in-ẽ* hidronimų kilnojamas kirčiavimas lygintinas su veiksmazodiniams vediniams ir kai kuriems vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimams būdingu kilnojamuoju kirčiu. Klausimų kelia tokio hidronimų kirčiavimo senoviškumas ir sąsajos su pamatinių žodžių akcentuacija.

4.3. Pastovų kamieno kirtį (1 a. p.) būdingą didžiajai daliai hidronimų su priesagomis *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai*, *-išk-ės* dažniausiai lėmė pamatinių žodžių, paprastai asmenvardžių, kirčiavimas 1 ar 2 akentine paradigma. Kalbamųjų priesagų hidronimų priesaginis kirčiavimas sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija arba priesaginių apeliatyvų kirčiavimo analogija.

4.4. Priesagų *-(i)uv-a*, *-uv-os*, *-(i)av-a* hidronimams būdingas dvejopas – šaknis ir kilnojamas – kirčiavimas gali būti senovinis, sietinas su pamatinių žodžių kamienų akentine verte, arba analoginis, apibendrintas. Tačiau tiksliai nustatyti reliktnius kirčiavimo atvejus dažnai neįmanoma, paprastai dėl senos hidronimų kilmės.

5. Dalyje hidronimų grupių vieno aiškiai vyraujančio kirčiavimo modelio išskirti negalima.

5.1. Dėl itin įvairaus, net ir tame pačiame areale esančių, priesagų *-ij-a*, *-ij-os*, *-y-čia* hidronimų kirčiavimo, taip pat neiškos šių priesagų akcentinės raidos nustatyti konkrečias šių hidronimų kirčiavimo priežastis labai sudėtinga.

5.2. Hidronimų su priesagomis *-ain-is*, *-ain-ė*, *-ain-ys* (2 ar 1 a. p.) kirčiavimui įtakos turėjo apeliatyvams, sudarytiems su šiomis priesagomis, būdingas kirčiavimas dabartinėse tarmėse. Hidronimų šaknis kirčiavimas (1 a. p.) sietinas su pamatinių žodžių akcentuacija arba laikytinas analoginiu, tarminiu reiškiniu.

5.3. Dalies hidronimų su priesagomis *-(i)uv-is*, *-(i)uv-ė*, *-uv-ys* kilnojamąjį ir šakninį kirčiavimą galima sieti su pamatinių žodžių akcentuacija, tačiau daugeliu atvejų šių priesagų hidronimų kirčiavimo priežastys nėra labai aiškios.

5.4. Labai negausių hidronimų, turinčių senąsias nedominacines priesagas *-ét-as*, *-ét-a*, *-ėj-a*, *-ėj-as*, kirčiavimo įvairumą daugiausiai lėmė tiesioginiai ir netiesioginiai Saussure'o dėsnio padariniai.

6. Šaknies kirtį turintys hidronimai (neįskaitant priesagų *-(t)in-is*, *-(t)in-ė*, *-(t)in-ės*, *-(t)in-iai*, *-išk-is*, *-išk-ė*, *-išk-iai*, *-išk-ės*

hidronimų) yra dažnesni vakarų ir šiaurės Lietuvoje, ypač žemaičių ir panevėžiškių tarmių plotuose. Apytikriai tame areale, kur gyventa kuršių ir žiemgalių. Viena vertus, čia yra gerai išlaikytas senovinis hidronimų šaknies kirtis, kita vertus, pastovus pradinio skiemens kirtis gali būti analoginis, apibendrintas.

7. Nemažos dalies hidronimų šakninį ir kilnojamąjį kirčiavimą galima sieti su pamatinių žodžių akcentuacija ir laikytini reliktiniais. Tačiau dažnai kirčiavimo, ypač kilnojamojo, senoviškumą sudėtinga pagrįsti paprastai dėl neskaidraus hidronimų ryšio su konkrečiais žodžiais (ypač archajiškų hidronimų), neaiškios pamatinių žodžių kamienų ar priesagų pirminės akcentinės vertės.

8. Daugumos priesagų akcentinį statusą ankstesnėje kirčiavimo sistemoje galima rekonstruoti remiantis hidronimų (priesaginių apeliatyvų, kitų onimų) kirčiavimo analize, kitų tyrėjų atliktais priesagų akcentinės raidos tyrimais. Vis dėlto prielaidoms dėl kai kurių iš jų, pvz., deminutyvinių, akcentinės vertės pagrįsti hidronimų kirčiavimo duomenų nepakanka, reikalingi atskiri išsamūs priesaginių apeliatyvų kirčiavimo tyrimai. Kelių priesagų, pvz., *-yn-as*, *-ij-a*, *-yč-ia*, akcentinės raidos klausimas yra labai problemiškas.

Tolesnės tyrimų perspektyvos. Šiame tyrime nustatyti didelės dalies priesaginių hidronimų kirčiavimo dėsningumai, atkreiptas dėmesys į pagrindines jų kirčiavimą lėmusias priežastis. Hidronimų kirčiavimo analizė atskleidė ir galimas tolesnių tyrimų perspektyvas.

Vertėtų gilintis į šiame darbe pastebėtą hidronimų kirčiavimo arealinį pasiskirstymą. Išsamesnė tam tikruose arealuose esančių hidronimų kirčiavimo analizė galbūt leistų tiksliau nustatyti reliktinio, gal net substratinio, hidronimų kirčiavimo atvejus, vedinių kirčiavimo raidą tarmėse, įvairius diachroninius apeliatyvų (pirminių ir priesaginių) akcentuacijos aspektus ir pan.

Taip pat galima būtų išsamiau nagrinėti tik dalies hidronimų grupių, pavienių hidronimų kirčiavimą, tai leistų labiau koncentruotis į konkrečias jų akcentuacijos problemas, išplėsti tyrimo apimtį.

Dėl ribotos disertacijos apimties ir nepakankamų hidronimų ir/ar apeliatyvų kirčiavimo tyrimo duomenų negalėjo būti išplėtos prielaidos dėl kai kurių priesagų senosios akcentinės vertės. Taigi būtų

galima tirti apeliatyvų priesagų akcentinę raidą, įtraukiant ir hidronimų kirčiavimo analizės rezultatus.

Sukaupta hidronimų duomenų bazė gali būti naudinga ir įvairiai pernaudota kitų tyrėjų diachroniniuose toponimų ir apeliatyvų tyrimuose.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adamonytė Veronika 2015, Daujėnų valsčiaus vietovardžiai, *Lietuvos valsčiai. Daujėnai*, Antanas Šimkūnas (red., sud.), Vilnius: Versmė, 1108–1126 [= *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, elektroninis variantas, www.llt.lt tekstas nuolat skelbiamas nuo 2015 05 22].
2. AK – Alexander Kurschat, *Litauisch-Deutsches Wörterbuch I–IV*, Göttingen: hoeck & Ruprecht, 1968–1973.
3. Ambrazas DDR – Saulius Ambrazas, *Daiktavardžių darybos raida 1–2*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla (1), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (2), 1993–2000.
4. Ambrazas Saulius 1992, On the development of *nomina collectiva* in the Baltic languages, *Linguistica Baltica* 1, 35–48.
5. Balčikonis Juozas 1964, Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas (rec.), *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Kalbotyra* 10, 281–283.
6. Bartkutė Nerija 2008, *Joniškio rajono teritorijos toponimija: daryba ir raidos polinkiai*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas.
7. Bernadišienė Petronėlė 2003, *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo pagrindai*, Vilnius: Gimtasis žodis.
8. Bernadišienė Petronėlė 1973, *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo pagrindai*, Vilnius: VVU.
9. Bichlmeier Harald 2019, Morphologische und semantische Analyse der Gewässernamen des westlichen Südauskštaiten (Teil 2), *Acta Linguistica Lithuanica* 80, 195–263.
10. Bilkis Laimutis 2017, Onuškio vandenvardžiai, *Lietuvos valsčiai. Onuškis*, Živilė Driskuvienė (vyr. red. sud.), Vilnius: Versmė, 1388–1405 [= *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, elektroninis variantas, www.llt.lt tekstas nuolat skelbiamas nuo 2017 12 29].
11. Bilkis Laimutis 2016, Šeduvos vandenvardžiai, *Lietuvos valsčiai. Šeduva*, Jonas Linkevičius (vyr. red. sud.), Vilnius: Versmė, 340–362 [= *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, elektroninis variantas, www.llt.lt tekstas nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30].
12. Bilkis Laimutis 2014, Dėl kai kurių lietuvių vandenvardžių kilmės (II), *Acta Linguistica Lithuanica* 71, 147–157.
13. Bilkis Laimutis 2013, Panevėžio krašto vandenvardžiai, *Iš Panevėžio praeities: šimtmečių spalvos*, Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 96–103.
14. Bilkis Laimutis 2011a, Dar kartą dėl kai kurių vandenvardžių kilmės, *Baltų onomastikos tyrimai* 2, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 9–25.

15. Bilkis Laimutis 2011, Panemunėlio vandenvardžiai, *Lietuvos valsčiai. Panemunėlis 2*, Venantas Mačiekus (vyr. red., sud.), Povilas Krikščiūnas (sud.), Vilnius: Versmė, 1332–1340 [= *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, elektroninis variantas, www.llt.lt tekstas nuolat skelbiamas nuo 2009 04 14].
16. Bilkis Laimutis 2009, Baisogalos valsčiaus vandenvardžiai, *Lietuvos valsčiai. Baisogala*, Jonas Linkevičius (sud., red.), Vilnius: Versmė, 356–365 [= *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, elektroninis variantas, www.llt.lt tekstas nuolat skelbiamas nuo 2009 06 29].
17. Bilkis Laimutis 2008, *Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
18. Bilkis Laimutis 2006, Dėl kai kurių lietuvių vandenvardžių kilmės, *Baltų onomastikos tyrimai. Aleksandrui Vanagai atminti*, Laimutis Bilkis, Alma Ragauskaitė, Daiva Sinkevčiūtė (red.), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 47–62.
19. Bilkis Laimutis 2005, Tauragnų vandenvardžiai, *Lietuvos valsčiai. Tauragnai*, Venantas Mačiekus (vyr. red., sud.), Povilas Krikščiūnas (sud.), Vilnius: Versmė, 1029–1036.
20. Bilkis Laimutis 2001, Vandenvardžiai, *Lietuvos valsčiai. Lygumai. Stačiūnai*, Robertas Jurgaitis (vyr. red., sud.), Kazimieras Kalibatas, Povilas Krikščiūnas (sud.), Vilnius: Versmė, 593–599.
21. Bilkis Laimutis 1997, Lietuvių helonimai: termino teikimas, sąvoka, vieta toponiminėje sistemoje, *Lituanistica* 1(29), 35–57.
22. Bilkis Laimutis 1995, Vietovardžių su priešdėliu *pa-* ir galūne *-ė* kirčiavimas, *Kalbos kultūra* 67, 79–86.
23. BLKKŽ – Danguolė Mikulėnienė, Antanas Pakerys, Bonifacas Stundžia, *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, 2008.
24. Būga RR – Kazimieras Būga, *Rinkiniai raštai* 1–3, sud. Z. Zinkevičius, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.
25. Būtėnas Petras 1931, *Lietuvių akcentologijos vadovėlis*, Kaunas: Spindulys.
26. Дыбо Владимир А. 2009, Система порождения акцентных типов производных в балто-славянском языке и балто-славянская метатония, *Journal of Language Relationship* (2), Moscow: Russian State University for the Humanities, 25–65.
27. Дыбо Владимир А. 2008, Система порождения акцентных типов производных в балто-славянском языке и балто-славянская метатония, *Славянское языкознание / XVI Международный съезд*

- славистов (Охрид, 10–16 сентября 2008 г.), Москва: „Индрик“, 145–182.
28. Дыбо Владимир А. 2006, Порождения акцентных типов производных имен в балтийском, *Балто славянские исследования* 17, Москва: „Индрик“, 116–249.
 29. Дыбо Владимир А. 2000, Из балто-славянской акцентологии. Проблема закона Фортунатова и поправка к закону Ф. де Соссюра, *Балто славянские исследования* 14, 27–82.
 30. Дыбо Владимир А. 1981, К вопросу о системе порождения акцентных типов производных имен в прабалтийском, *Балто славянские исследования* 1980, Москва: издательство „Наука“, 65–89.
 31. DkšŹ – Vitas Labutis, *Daukšiu krašto žodynas*, Vilnius: Alma littera, 2002.
 32. DLKG – Vytautas Ambrazas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, ketvirtoji pataisyta laida, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005 (ankstesni leidimai 1994, 1996, 1997).
 33. DLKŽ^e – Stasys Keinys (vyr. red.), Laimutis Bilkis, Jonas Paulauskas, Vytautas Vitkauskas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* 3-ias elektroninis leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011, www.dz.lki.lt.
 34. DrskŹ – Gertrūda Naktinienė, Aldona Paulauskienė, Vytautas Vitkauskas, *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1988.
 35. DūnŹ – Vytautas Vitkauskas, *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1976.
 36. DvŹ – Lina Grumadienė, Danguolė Mikulėnienė, Kazys Morkūnas, Aloyzas Vidugiris, *Dieveniškiių šnektos žodynas* (A-M; N-Ź), Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005–2010.
 37. Endzelytė Renata 2014, Vietų vardai, *Lietuvos valsčiai. Pašvitinys*, Aloyzas Bėčius (vyr. red., sud.), Kazimieras Kalibatas (sud.), Vilnius: Versmė, 1040–1060.
 38. Endzelytė Renata 2005, Pakruojo rajono vietų vardai, *Žmogus kalbos erdvėje* 4, 47–53.
 39. Endzelytė Renata 2004, Šiaurės vidurio Lietuvos vandenvardžių daryba, *Lituanistica* 60(4), 63–77.
 40. Endzelytė Renata 2004a, Šiaurės vidurio Lietuvos vietovardžiai su priesaga *-išk-*, *Acta Linguistica Lithuanica* L, 1–10.
 41. Endzelīns DI – Janis Endzelīns, *Darbu izlase* 1–4, Rīga: Zinatne, 1971–1982.
 42. Гард Поль 2015, *Ударение*, Санкт-Петербург.

43. Garde Paul 2013, *L'accent. Deuxième édition corrigée et augmentée*, Limoges: Lambert-Lucas.
44. Garde Paul 2011, Spécificités de l'accentologie, *Baltistica* 7 Priedas, 87–102.
45. Garde Paul 1980, *Grammaire russe 1. Phonologie-morphologie*, Paris: Institut d'études slaves.
46. Garde Paul 1976, *Histoire l'accentuation slave*, Paris: Institut d'études slaves.
47. Garde Paul 1971, Lietuvių kalbos kirčiavimo sistema, vertė ir komentavo Aleksas Girdenis, *Kalbotyra* 22(1), 93–96.
48. Garde Paul 1968, *L'accent*, Paris: Presses universitaires de France [= 2013; 2015].
49. Garde Paul 1965, Accentuation et morphologie, *La linguistique* 2, 25–39 [= 2006, 85–93].
50. Garšva Kazimieras 2010, Seinų krašto oikonimų priegaidės, *Žmogus ir žodis* 12(1), 73–79.
51. Garšva Kazimieras 1982, Svarbesnės šiaurės vakarų panevėžiškių fonologijos ypatybės, *Baltistica* 18(1), 65–74.
52. Girdenis Aleksas 2005, Kirčiavimas, in Vytautas Ambrazas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 49–53 (ankstesni leidimai: 1994, 1996, 1997) [= Girdenis KD 3, 237–242].
53. Girdenis Aleksas 1972, Lietuvių kalbos vardažodžio priesagų kirčio susiformavimas, *Baltistica* 1 priedas, 66–72 [= Girdenis KD 1, 258–265].
54. Girdenis KD – Aleksas Girdenis, *Kalbotyros darbai* 1–3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000–2001.
55. Grybauskienė Vita 2004, Lietuvių mitologiniai vietovardžiai: iš lekšemos *laumė* kilę vietų vardai, *Tautosakos darbai* 21. *Iš naujų tyrinėjimų*, 92–102.
56. Grinaveckis Vladas 1973, Kirčiavimo sistemos reikšmė kirčio atitraukimui, *Baltistica* 9(2), 151–160.
57. Grinaveckis Vladas 1969, Žinomesnių šiaurės žemaičių gyvenamųjų vietų kirčiavimas, *Kalbos kultūra* 17, 42–52.
58. Grinaveckis Vladas 1960, Dėl kai kurių vietovardžių kilmės, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 3, 321–324.
59. Young R. Steven 2000, Accentual doublets in Daukša's works, *Baltistica* 35(1), 11–20.

60. Jodelienė Nerija 2012, XX amžiaus pirmosios pusės Kriukų valsčiaus vietovardžių daryba, *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, elektroninis variantas, www.ilt.lt tekstas nuolat skelbiamas nuo 2012 04 18.
61. Kabašinskaitė Birutė, Klingenschmitt Gert 2013, Dar kartą apie lie. *spalvà*: kirtis ir etimologija, *Lietuvių kalba* 7, elektroninis leidinys in www.lietuviukalba.lt.
62. Kačinė Dalia 2009, *Priesaginės darybos lietuvių oronimai*, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas.
63. Kačinė Dalia 2007, Darybos ir etimologijos santykis lietuvių toponimikų darbuose, *Lituanistica* 53(2), 43–53.
64. Kačiuškienė Genovaitė 2001, Daugiaskiemenių vardažodžių kirčiavimo ypatumai šiaurės panevėžiškių tarmėje (audicinis tyrimas), *Linguistica Lettica* 9, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 202–211.
65. Kamantauskas Viktoras 1928–1929, *Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas* 1, 2, Kaunas: Švyturys.
66. Karaliūnas Simas 2015, *Baltų etnonimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas
67. Karaliūnas Simas 2005, *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose II*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
68. Karaliūnas Simas 1991, Kalbotyros pastabos, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 29, 65–79.
69. Karaliūnas Simas 1990, Etymological Notes of Lithuanian Hydronyms, *Beiträge zur Namenforschung* 25(1), 85–88.
70. Kardelytė J. 1961, Linkmenų tarmės būdvardis ir įvardis, *Kalbotyra* 3, 7–25.
71. Karulis Konstantīns 2001, *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, Rīga: Avots.
72. Kazlauskaitė Rūta 2018, Priesagos *-inis, -ė* būdvardžių kirčiavimas rytų aukštaičių patarmėje, *Rytų aukštaičių patarmė: kaita ir pokyčiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 138–175.
73. Kazlauskienė Asta 2012, *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologijos pagrindai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
74. KlčŽ – Angelė Vilutytė, *Kaltanėnų šnektos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
75. KpŽ – Klementina Vosylytė, *Kupiškėnų žodynas* 1–4, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2007–2014.
76. Kriugiškytė Dovilė 2009, *Lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimas*, Magistro darbas, Vilniaus universitetas.

77. KzRŽ – Aldonas Pupkis, *Kazlų Rūdos šnektos žodynas 1–2*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008–2009.
78. KŽ – Juozas Aleksandravičius, Danguolė Mikulėnienė, Daiva Vaišnienė (sud.), *Kretingos tarmės žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011.
79. Laigonaitė Adelė 2002, *Lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Gimtasis žodis.
80. Laigonaitė Adelė 1978, *Lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Mokslas.
81. Laigonaitė Adelė 1959, *Literatūrinės lietuvių kalbos kirčiavimas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
82. Lazauskaitė Vilija 1998, Dėl *u* kamieno būdvardžių ir jų abstraktų kirčiavimo raidos, *Baltistica* 33(1), 65–70.
83. Lazauskaitė-Ragaišienė Vilija 2010, Linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo įvairavimas Veisiejų, Kapčiamiesčio ir Šlavantų šnektose, *Žmogus ir žodis* 12(1), 103–110.
84. Lazauskaitė-Ragaišienė Vilija 2008, Priesagos *-inis, -ė* būdvardžių kirčiavimas pietinių pietų aukštaičių šnektose, *Žmogus ir žodis* 10(1), 94–104.
85. Lazauskaitė-Ragaišienė Vilija 2007, Dviskiemenių *e* kamieno daiktavardžių kirčiavimo variantai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose, *Žmogus ir žodis* 9(1), 37–46.
86. Lazauskaitė-Ragaišienė Vilija 2001, Dėl priesagos *-ynas* vedinių kirčiavimo pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose, *Baltistica* 36(1) 2001, 245–251.
87. Lyberis Antanas 1984, *Žadas, žodis* ir jų giminaičiai, *Kalbos kultūra* 46, 74–78.
88. Lipskienė J., Vidugiris A. 1967, Dieveniškių tarmė, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 9, 183–222.
89. LKA – Kazys Morkūnas (red.), *Lietuvių kalbos atlasas II-III*, Vilnius: Mokslas, 1982–1991.
90. LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2008.
91. LKG – *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius, 1965.
92. LKTCh – Rima Bacevičiūtė, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaitė, Edmundas Trumpa (sud.), *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
93. LKŽ^e – Gertrūda Naktinienė (red.), *Lietuvių kalbos žodynas 1–20* (1941–2002): elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005, www.lkz.lt.

94. LPŽ – Aleksandras Vanagas (red.), Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė, *Lietuvos pavardžių žodynas* 1–2, Vilnius: Mokslas, 1985–1989.
95. LPŽ^e – Aleksandras Vanagas (red.), Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė, *Lietuvos pavardžių žodynas*, elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012–2018, in www.pavardes.lki.lt arba www.lkiis.lt.
96. LUEV – Bronys Savukynas, Aleksandras Vanagas, Vytautas Vitkauskas, Klementina Vosylytė, I. Ermanytė (sud.), Elena Grinaveckienė (ats. red.), *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1963.
97. LVKŽ – Kazimieras Kuzavinis, Bronys Savukynas, *Lietuvių vardu kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1987.
98. LVS – *Lietuvos vietovardžių sąrašas*, in www.vlkk.lt (žiūrėta 2019–05–07).
99. LVvGDB – *Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė*, in www.lkiis.lki.lt/lietuvos-vietovardziu-geoinformacine-duomenu-baze; www.lvvgdb.lki.lt.
100. LVŽ – *Lietuvos vietovardžių žodynas* I–III, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008–2018.
101. LzŽ – Jonas Petrauskas, Aloyzas Vidugiris, *Lazūnų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1985.
102. Mažiulis PKEŽ – Vytautas Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* (antrasis pataisytas ir papildytas leidimas), parengė Vytautas Rinkevičius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013 [= Vytautas Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* T. I–IV, Vilnius: Mokslas (t. I), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. II–III), 1988–1996].
103. ME / EH – Kārlis Mülenbachs, *Latviešu valodas vārdnīca* 1–4, rediģējis, papildinājis, turpinājis Jānis Endzelīns, Rīgā, 1923–1932.
104. Mickienė Ilona, Bankauskaitė-Sereikienė Gabija 2012, Labūnavos krašto toponimija: lingvistinės įžvalgos, *Lituanistica* 58(2), 161–179.
105. Mikulėnienė Danguolė, Dėl kalbos archaikos ir inovacijų santykio (Zietelos lietuvių šnektos duomenimis), *Lituanistica* 58(1), 51–62.
106. Mikulėnienė Danguolė 2005, *Cirkumfleksinė metatonija lietuvių kalbos vardažodiniuose daiktavardžiuose ir jos kilmė*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

107. Mikulėnienė Danguolė 2002, Vardažodinių priesagų vedinių kirčiavimo raida, *Baltu filologija* 11(2), 47–52.
108. Mikulėnienė Danguolė 1996, Dėl linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantų pietinėse aukštaičių tarmėse, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 36. *Lietuvių kalba: tyrėjai ir tyrimai*, 148–155.
109. Mikulėnienė Danguolė 1994, Priesagos *-alas* daiktavardžių kirčiavimo ypatybės, *Baltistica* 27(2), 77–80.
110. Morkūnas Kazys 2010, Kelių Šventosios kairiojo kranto kaimų vietovardžiai, *Lietuvos valsčiai. Vepriai*, Venantas Mačiekus (vyr. red., sud.), Edita Korzonaitė, Jonas Žentelis (sud.), Vilnius: Versmė, 1070–1082.
111. Morkūnas Kazys 2009, Gelvonų krašto žemės kalba, *Lietuvos valsčiai. Gelvonai*, Vida Girininkienė (vyr. red., sud.), Kazys Morkūnas, Povilas Krikščiūnas (sud.), Vilnius: Versmė, 980–1016 [= *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, elektroninis variantas, www.llt.lt tekstas nuolat skelbiamas nuo 2009 05 18].
112. Pakerys Antanas 2011, Dvikamienių lietuvių moterų vardų kirčiavimas, *Žmogus ir žodis* 13(1), 90–99.
113. Pakerys Antanas 2010, Dvikamienių lietuvių vyrų vardų kirčiavimas: pirmųjų dėmenų tvirtagalė priegaidė, *Žmogus ir žodis* 12(1), 88–102.
114. Pakerys Antanas 2009, Dvikamienių lietuvių vyrų vardų kirčiavimas: pirmųjų dėmenų tvirtapradė priegaidė, *Baltistica* 44(2), 185–212.
115. Pakerys Antanas 2008, Dėl akcentinės lietuvių kalbos vardažodžių priesagų galios, *Baltistica* 43(1), 17–29.
116. Pakerys Antanas 2002, *Akcentologija 2: Skaitvardis, įvardis, veiksmažodis,rieveiksmis, dalelytė, prielinksnis, jungtukas, jaustukas, išiktukas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
117. Pakerys Antanas 1994, *Akcentologija 1: Daiktavardis ir būdvardis*, Kaunas: Šviesa.
118. PKK – *Pavardžių ir vietovardžių komisijos vietovardžių kartoteka*, saugoma Lietuvių kalbos institute.
119. PKPDB – *Prūsų kalbos paveldo duomenų bazė*, 2012–2013 m., Vilniaus universitetas (Baltistikos katedra, Skaitmeninio centro), in www.prusistika.flf.vu.lt.
120. PpŽ – Asta Leskauskaitė, Vilija Ragaišienė, *Pietinių pietų aukštaičių žodynas I–II*, (A–M; N–Ž), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016–2019.
121. Pupkis Aldonas 1999, Vietovardžių vartosenos ir norminimas, *Gimtoji kalba* 4, 1–7.

122. Ragaišienė Vilija 2020, Būdvardžių kirčiavimo polinkiai XX a. 6–7 dešimtmečio vakarų aukštaičių kauniškių šnektų rankraštiniuose šaltiniuose, *Lietuvių kalba* 14, elektroninis leidinys in www.lietuviukalba.lt.
123. Ragaišienė Vilija 2019, Daugiaskiemenių daiktavardžių kirčiavimo polinkiai XX a. 6–7 dešimtmečio vakarų aukštaičių kauniškių šnektų rankraštiniuose šaltiniuose, *Lietuvių kalba* 13, elektroninis leidinys in www.lietuviukalba.lt.
124. Ragaišienė Vilija 2016a, Punsko ir ir Seinų lietuvių šenkotos: lenkų kalbos įtaka vardažodžių kirčiavimo sistamai, Lietuvos lenkų tarmės, elektroninis leidinys in www.lenkutarmes.flf.vu.lt.
125. Ragaišienė Vilija 2016, Išskirtiniai vardažodžių kirčiavimo atvejai Punsko ir Seinų šnektose, *TERRA JATWEZENORUM* 8(1), Punksas, 73–91.
126. Ragaišienė Vilija 2012, Priesagų *-(t)inis, -(t)inė* daiktavardžių kirčiavimo polinkiai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose, *Žmogus ir žodis* 14(1), 116–123.
127. Ragaišienė Vilija 2010, *Linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėse*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Vilnius, Lietuvių kalbos institutas.
128. Razmukaitė Marija 2008a, Dėl kai kurių vietovardžių tikslintinių lyčių, *Kalbos kultūra* 81, 218–223.
129. Razmukaitė Marija 2008, Pirminiai, daugiskaitiniai ir galūninės darybos Lietuvos oikonimai iš hidronimų, *Lituanistica* 54(1), 60–72.
130. Rinkevičius Vytautas 2018, Latvių kalbos vardažodžių priesagų priegaidžių kilmė, *Baltistica* 53(2), 187–229.
131. Rinkevičius Vytautas 2015, *Baltų ir slavų kalbų kirčiavimo istorija* 1, Vilnius: Vilniaus universitetas.
132. Rinkevičius Vytautas 2010, Kai kurie teoriniai morfologinės akcentologijos koncepcijos aspektai, *Baltistica* 45(1), 9–43.
133. Rinkevičius Vytautas 2009a, Dėl pr. *-ing-* priegaidės, *Baltistica* 44(1), 65–75.
134. Rinkevičius Vytautas 2009, *Prūsų kalbos kirčiavimo sistema*, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Vilnius, Vilniaus universitetas.
135. Salys Antanas 1983, *Raštai. Tikriniai vardai*, t. 2, Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademija.
136. Saussure Ferdinand de 2012, Lietuvių kalbos kirčiavimas, *Baltistikos raštai*, parengė Daniel Petit, Bonifacas Stundžia, Vilnius: Vilniaus

- universiteto leidykla, 73–87 [= Saussure Ferdinand de, *Accentuation lituanienne*, *IF 6 Anzeiger*, 1896, 157–166].
137. Savukynas Bronys 1966, Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 8, 183–194.
 138. Savukynas Bronys 1962, Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 5, 191–198.
 139. Savukynas Bronys 1961, Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 4, 219–226.
 140. Savukynas Bronys 1960, Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 3, 289–300.
 141. Senkus Juozas 1972, Kapsų-zanavykų tarmių priesaginės vardažodžių darybos bruožai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 13, 143–187 [= Senkus KD, 304–353].
 142. Senkus Juozas 1963, Lietuvių kalbos mažybiniai hidronimai, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai* 2(15), 249–260 [= Senkus KD, 471–482].
 143. Senkus Juozas 1963a, Šešupės ir Jiesios intakai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 6, 213–234 [= Senkus KD, 483–508].
 144. Senkus Juozas 1955, *Pazanavykio, arba šiaurės vakarų kapsų, tarmė*, Daktaro disertacija [= Senkus KD, 47–202 (ištraukos)].
 145. Senkus KD – Juozas Senkus, *Kalbotyros darbai*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Rasa Senkutė-Kašėtienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.
 146. Sinkevičiūtė Daiva 2005, Vienkamieniai asmenvardžiai su lie. *darg-*: jų pamatas ir ryšiai su dvikamieniais asmenvardžiais, *Baltistica* 40(1), 99–111.
 147. Sirtautas Vytautas 2010, Mikrotoponimai ir praeitis, *Lietuvos valsčiai. Gruzdžiai*. II dalis, Damijonas Šniukas (vyr. red., sud.), Vilnius: Versmė, 790–817.
 148. Skardžius Pranas 1973, Lietuvių vandenvardžiai su *-nt-*: jų daryba, kilmė, reikšmė, *Lituanistikos darbai* 3, 9–70 [= Skardžius RR 4, 879–944].
 149. Skardžius Pranas 1968, *Lietuvių kalbos kirčiavimas*, Čikaga: Pedagoginis lituanistikos institutas [= Skardžius RR 5, 468–574].
 150. Skardžius Pranas 1963, Priesagos *-inis* būdvardžių kirčiavimas, *Gimtoji kalba* 2, 4–8 [= Skardžius RR 5, 450–455].
 151. Skardžius Pranas 1943, *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademija. Lietuvių kalbos institutas [= Skardžius RR 1].

152. Skardžius Pranas 1936, *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas*, Kaunas [= Skardžius RR 5, 350–467].
153. Skardžius Pranas 1935, *Daukšos akcentologija*, Kaunas: V.D.U. Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys [= Skardžius RR 5, 37–347].
154. Skardžius RR – Pranas Skardžius, *Rinktiniai raštai* 1–5, Albertas Rosinas (sud.), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla (1), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (2–5), 1996–1999.
155. Stundžia Bonifacas 2014, *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
156. Stundžia Bonifacas 2010, Daugiaskiemenių vardažodžių kilnojamosios kirčiavimo paradigmos raida lietuvių kalboje, *Baltistica* (2), 205–220.
157. Stundžia Bonifacas 2009, *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
158. Stundžia Bonifacas 1995, *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema*, Vilnius: Petro ofsetas.
159. Stundžia Bonifacas 1994, Daiktavardžio kamienų bei giminių variantai baltų kalbose (ide. ir bendroji baltų bei slavų kalbų leksika), *Baltistica* 27(2), 13–30.
160. Stundžia Bonifacas 1985, Endzelyno dėsnių statistinė analizė: daiktavardis ir būdvardis, *Baltistica* 21(2), 142–151.
161. Stundžia Bonifacas 1981, Daugiskaitiniai asmenvardiniai oikonimai ir jų reikšmė linksniaavimo bei kirčiavimo sistemų rekonstrukcijai, *Lietuvių onomastikos tyrinėjimai* (= *Lietuvių kalbotyros klausimai* 21), 185–198.
162. Sviderskienė Dalia 2016, Kamajų valsčiaus vandenvardžiai, *Lietuvos valsčiai. Kamajai*, Venantas Mačiekus (vyr. red. sud.), Vilnius: Versmė, 1341–1360 [= *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, elektroninis variantas, www.ilt.lt tekstas nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30].
163. Sviderskienė Dalia 2013, Sintautų valsčiaus vandenvardžiai, *Lietuvos valsčiai. Sintautai. II dalis*, Vida Girininkienė (vyr. red. sud.), Vitas Girdauskas, Povilas Krikščiūnas, Venantas Mačiekus (sud.), Vilnius: Versmė, 2011–2022.
164. Sviderskienė Dalia 2010, Dėl kelių Marijampolės apskrities vandenvardžių, papildžiusių ir patikslinusių esamus hidronimijos duomenis, *Baltistica* (2), 341–353.
165. Sviderskienė Dalia 2005, Marijampolės apskrities Marijampolės valsčiaus vietovardžių darybos ir kilmės polinkiai, *Acta Linguistica Lithuanica* 52, 9–118.

166. Šliavas Juozas 2010, Vardynas, *Lietuvos valsčiai. Žeimelis*. II dalis, Aloyzas Bėčius (vyr. red., sud.), Vilnius: Versmė, 332–368.
167. Švambarytė-Valužienė Janina, Bartkutė Nerija, Kumžaitė Sandra 2006, Gataučių seniūnijos toponimų daryba, *Acta humanitarica universitatis Saulensis. Mokslo darbai* T. 1, 157–162.
168. ŠvžŽ – Birutė Vanagienė, *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas* (A-O; P-Ž), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014–2015.
169. TŽ – lietuvių tarmių žemėlapis in www.tarmes.lt (žiūrėta 2020 03 20).
170. Urbanavičienė Jolita 2006, Rytų aukštaičių vilniškių pakraštinių šnektų kirčiavimo ypatumai, *Baltistica* 41 (2), 219–231.
171. Urbutis Vincas 2009, *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (pirmasis leidimas 1978, Vilnius: Mokslas).
172. Vaitkevičiūtė V. 2004, *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas*, Kaunas: Šviesa.
173. Vanagas Aleksandras 1992, Įvadas, in *Lietuvos vietovardžių žodynas* I, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
174. Vanagas Aleksandras 1991, Vietovardžių norminimo principai (2), *Gimtoji kalba* 5, 4–7.
175. Vanagas Aleksandras 1972, Miestelio ir upės vardas *Kernavė, Kernavė*, Vilnius: Vaga, 294–297 [= in *Lietuvos valsčiai. Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, Stanislovas Buchaveckas (vyr. red., sud.), Jadvyga Barbaravičienė, Povilas Krikščiūnas (sud.), Vilnius: Versmė, 2005, 971–972].
176. Vanagas Aleksandras 1964, Dėl hidronimų darybos nagrinėjimo, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 7, 207–220.
177. Vanagas Aleksandras 1961, *Akmena, Lašmuo* ir kiti panašios darybos upėvardžiai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 4, 227–232.
178. Vanagas LHD – Aleksandras Vanagas, *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius: Mintis, 1970.
179. Vanagas LHEŽ – Aleksandras Vanagas, *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1981.
180. VS^e – *Lietuvos Respublikos piliečių vardų sąvadas*, in www.vardai.vlkk.lt
181. VidŽ – Žaneta Markevičienė, Aurimas Markevičius, *Vidiškių šnektos žodynas*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvių kalbos institutas, 2014.
182. Vitkauskas Vytautas 1984, Vanagas A. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas (Rec.), *Baltistica* 20(1), 82–88.

183. VK – *Vietovardžių iš gyvosios kalbos kartoteka*, saugoma Lietuvių kalbos institute.
184. VŽ^e – Marytė Razmukaitė, Aldonas Pupkis (sud.), *Vietovardžių žodynas*, internetinis leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2007, in <http://www.vietovardziai.lki.lt>.
185. ZnŽ – Rima Bacevičiūtė, Giedrė Čepaitienė, Ritutė Petrokienė, Aldonas Pupkis, Vilija Sakalauskienė, Janina Švambarytė, Klementina Vosylytė, *Zanavykų šnektos žodynas 1–3*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2003–2006.
186. ZtŽ – Aloyzas Vidugiris (sud.), *Zietelos šnektos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
187. Zinkevičius Zigmąs 2008, *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
188. Zinkevičius Zigmąs 1981, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika 2*, Vilnius: Mokslas.
189. Zinkevičius Zigmąs 1980, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika 1*, Vilnius: Mokslas.
190. Zinkevičius Zigmąs 1979, Kirčio atitraukimas ir kirčiavimo paradigmos, *Kalbotyra* 30(1), 90–93.
191. Zinkevičius Zigmąs 1975, *Iš lietuvių istorinės akcentologijos: 1605 m. katekizmo kirčiavimas*, Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko universiteto Leidybinis skyrius.
192. Zinkevičius Zigmąs 1966, *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.
193. ŽV – *Lietuvos žemės vardyno anketos (1935–1937)*, saugomos Lietuvių kalbos institute.

PRIEDAI

APELIATYVŲ RODYKLĖ

Lietuvių k.

- adveřnas*, -à § 483 ‘atbulas, atžagarias’
- ãglė* § 421 ‘eglė’
- akis* § 110, 453, 540 ‘lede prakirsta nedidelė skylė arba visai neužšalusi vieta, aketė; liūne kiaura vieta; pelkių ar baigiančių užaugti ežerų nedidelis vandens plotas; iš gilumos prasimušęs šaltinis, akivaras’
- ãklas* § 248 ‘tamsus; uždaras, aklinas; menkas, mažas; ir kt.’
- ãldra* § 594 ‘smarkus griaunamos jėgos vėjas, dažnai su lietumi ar sniegu; tvanas, potvynis’
- alėti* (*ãli*) § 399, 400, 420 ‘tekėti, varvėti; bėgti, lėkti’
- almėti* (*ãlma*, *ãlmi*) § 320, 381 ‘pamažu sroventi; bėgti, garmėti’
- anglis* § 459 ‘nebaigusio degti medžio liekana’
- añkřtas*, -à § 135 ‘turintis maža vietos; siauras, mažas’
- ankřtėti* (*añkřta*) § 135 ‘eiti siauryn, mažėti’
- ãpušė* § 297 ‘medis su drebančiais nuo vėjo lapais, epušė, drebulė’
- apušė* § 297 ‘medis su drebančiais nuo vėjo lapais, epušė, drebulė’
- ãpušis* § 297 ‘medis su drebančiais nuo vėjo lapais, epušė, drebulė’
- apušis* § 297 ‘medis su drebančiais nuo vėjo lapais, epušė, drebulė’
- arklỹs* § 453 ‘naminis vienanagis gyvulys, kuriuo dirbama, važiuojama, jojama’
- asỹs* § 357, 453, 517 ‘šiurkštusis asiūklis’
- ãřaka* § 458, 467 ‘grūdo lukřtas, kevalas; smulkus žuvies kaulas’
- ařakà* § 467 ‘grūdo lukřtas, kevalas; smulkus žuvies kaulas’
- ařvà* § 555 ‘kumelė’
- atáuřti* § 210 ‘vėsti, darytis šaltesniam; vėstant stingti’
- ãudra* § 594 ‘smarkus griaunamos jėgos vėjas, dažnai su lietumi ar sniegu; tvanas, potvynis’
- ãudrà* § 594 ‘smarkus griaunamos jėgos vėjas, dažnai su lietumi ar sniegu; tvanas, potvynis’
- aũkřlė* § 456 ‘nedidelė karpinių šeimos žuvis’
- aukřlė* § 456 ‘nedidelė karpinių šeimos žuvis’
- ãukřlė* § 456 ‘nedidelė karpinių šeimos žuvis’
- ãvinas* § 483 ‘avių patinas’
- avinė* § 483 ‘avidė’
- avinis*, -ė § 483 ‘skirtas avims’
- ãžuolas* § 70 ‘labai kietos medienos lapuotas medis’

baibelis § 117 ‘milvelis, veltuvas’
balà § 456, 459 ‘klampi vieta, dažniausiai su stovinčiu joje vandeniui, pelkė, raistas; klanas, valka’
bālas, -à § 456 ‘baltas’
bámba § 309, 319 ‘duobelė pilvo viduryje; koks pasipūtimas, bumbulas’
bambėti § 319 (išn.) ‘su nepasitenkinimu kalbėti, murmėti, bumbėti, burbėti’
barsùkas § 454 ‘plėšrus žvėrelis šiuksčiaus plaukais, opšrus’
barskėti (bárška) § 128, 588 ‘tarškėti; daug ir tuščiai kalbėti, plepėti, bambėti’
bedañtis § 482 ‘kuris dantų neturi’
béržas § 423, 456, 459, 462, 597 ‘lapuotas medis balta tošimi’
béržta § 158, 172 ‘beržinė žemė, vieta, kur auga beržai’
bèsti § 453 ‘kasti’
bikis § 520 ‘striukis’
biržė § 185 ‘beržų miškelis, beržynas, beržynėlis’
biržis § 185 ‘beržų miškelis, beržynas, beržynėlis’
bizdėnti § 116 (išn.) ‘pamažu bėgti, bidzenti, biznoti’
bizdinti § 116 ‘eiti (ppr. lėtai), bindzinti, styrinti’ ‘
bỹzdinti § 116 ‘eiti (ppr. lėtai), bindzinti, styrinti’
býzdoti § 116 (išn.) ‘gulėti tinginiaujant, tursoti’
bleñdė § 521 ‘gluosnių rūšis’
blendė § 521 ‘gluosnių rūšis’
blendis § 521 ‘gluosnių rūšis’
blęsti, bleñžia § 521 ‘niauktis, blaustis; giedrytis, šviestis, blandytis’
blinda § 550 ‘gluosnių rūšis’
bliūdas § 153, 253, 458 ‘dubuo; į jį telpantis kiekis’
bliurbūs, -i § 291 ‘šlapias, pabliuręs’
bliuřbti § 291 ‘tižti’
blusà § 454 ‘parazitinis, šoklus vabzdelis’
bóba § 458 ‘ištekejusi moteris; sena moteris, senė; žmona, pati’
bradà § 367 ‘didelis purvas, klampus kelias, šlapia vieta; upės seklesnė vieta, kur galima pervažiuoti, brasta’
brādas § 367 ‘didelis purvas, klampus kelias, šlapia vieta; upės seklesnė vieta, kur galima pervažiuoti, brasta’
brėška § 291, 318 ‘aušimas, brėškimas’
brėškis § 291, 318 ‘švitimas, brėškimas’
brùknė § 454 ‘viržinių šeimos augalas; jo valgoma uoga’
bruzdėti (brūzda) § 130 ‘judėti, krutėti; nerimti; brazdant, skubant eiti, važiuoti; bildėti, dundėti, grumentis’
bùbinas § 288 ‘plika vieta, ppr. kalnelis pievoje’

bùbinti § 288 ‘bildinti, dundinti; bambėti, bartis’
bùbryti § 250 ‘smarkiai šaudyti, bubyti’
bùkmedis § 458 ‘buko medis’
bùlba § 458 ‘bulvė’
bùlbė § 458 ‘bulvė’
buĩkštinas § 292 ‘avinai’; ‘gintaras; tokia žolė’
čirvėti (*čirva*) § 558 ‘čiulbėti, čirenti’
čisas § 517 ‘tisas, kukmedis’
dābras § 263 (išn.) ‘bebras’
dārbas § 176 senąja reikšme, susijusia su plėšimo, pynimo, lenkimo ir pan. sąvokomis
dargùs, -i § 114 ‘darganotas; bjaurus, nemalonus, negražus, šlykštus’
dārgus, -i § 114, 156 ‘darganotas; bjaurus, nemalonus, negražus, šlykštus’
dārymas § 213 ‘kemsynė, klampi bala, raistas’
dausà § 287 ‘šiltieji kraštai, rojus’
daūsios § 287 ‘šiltieji kraštai, rojus’
dēblas § 226 ‘velnias’
dēbti § 226 (išn.) ‘kirsti’
dėgti (*dėga*) § 208, 508 ‘būti ugnies veikiamam, nykti ugnyje, liepsnoti’
degùtas § 458 ‘iš beržų žievių ir smalingų kelmų degamas ratų tepalas’
dėlė § 70, 141, 146, 453 ‘krauju mintanti gėlųjų vandenu kirmėlė, siurbėlė kumeldėlė’
dēmė § 316 ‘sutepta, suteršta vieta’
dervà § 127 ‘pliauska skaloms skelti; degutas; medžio sakai; ir kt.’
dérva § 127, 190 ‘pliauska skaloms skelti; degutas; medžio sakai; ir kt.’
diėvas § 85 ‘viena iš aukščiausių esybių, turinčių galios žmogui ir gamtai; stabas’
dilgė § 456 ‘dilgėlė’
dilgė § 456 ‘dilgėlė’
dirvėlė § 467 iš *dirvà* ‘ariama, dirbama žemė, laukas; rėžis, sklypas’
dirvónas § 224, 227 ‘apleista, nedirbama, sužėlusi dirva; išarta pieva’
doksóti (*dōkso*) § 116 ‘be reikalo kur būti, vėpsoti, smaksoti’
draūsti § 458 ‘neleisti naudotis (kuo), užginti’
drebulė § 453 ‘toks medis drebančiais lapais, epušė’
driūboti (*driūbo*) § 291 ‘nudribus kaboti, dryboti; būti apsiniaukusiam, niūksoti’
driūbóti § 291 ‘nudribus kaboti, dryboti; būti apsiniaukusiam, niūksoti’
druskà § 467 ‘sūrus mineralinis junginys (natrio chloridas) vartojamas maistui nuo gedimo apsaugoti ir paskaninti’
dubė § 199 ‘įdubimas, slėnys; duoba, drevė’

dubravà § 528 ‘išmušta duobė kelyje, duburys’
dubrāvas § 361, 528 ‘išmušta duobė kelyje, duburys’
dùbti § 199, 291, 546 ‘darytis dubiam, rasti įdubai, linkti’
dubùs, -i § 199, 291, 546 ‘įdubęs, įduobtas, gilus’
duñblas § 249, 459 ‘nusėdusios drumzlės, šlapias suplaktas purvas’
dúoba § 321 ‘drevė’
dúobas § 321 ‘drevė’
duobẽ § 81, 110, 472 ‘iškasta ar šiaip įdubusi vieta žemėje; dauba, slėnys,
duburys; gili vieta upėje’
durbė § 302 ‘steverys, šaka’
durbis § 302 ‘išdurbęs medis’
ėglė § (421), 456, 482 ‘visada žaliuojantis spygliuotis medis su tankiomis
šakomis, sudarančiomis kūgio formos vainiką’
ėglẽ § 456, 482 (išn.) ‘visada žaliuojantis spygliuotis medis su tankiomis
šakomis, sudarančiomis kūgio formos vainiką’
ėglis § 482 ‘kadagys; kukmedis’
erta § 115 ‘grūstis’
eřtas, -à § 115, 517, 605 ‘erdvus, platus’
**ėrtas* § 115, 605 ‘erdvus, platus’
ertùs, -i § 115, 605 ‘erdvus’
ešerỹs § 453, 455 ‘tokia ešerinių šeimos žuvis’
ėžeras § 153, 429 ‘pastoviai pripildyta vandens natūrali loma’
ėžerai § 429 ‘pastoviai pripildyta vandens natūrali loma’
gālas § 453 ‘vieta, kur baigiasi koks ilgesnis daiktas; daikto kraštinė dalis
(pradžia, pabaiga)’
gamākas § 326, 403 ‘gabalas’
gāmalas § 326, 403 ‘gabalas, gurvolis’
gařdas § 287, 513 ‘aptvaras lauke ar ganykloje gyvuliams’
gėlas, -a § 268, 504 ‘be druskos, be rūgšties, prėskas, saldus’
gėras, -à § 182 ‘turintis teigiamų ypatybių, tinkamas, naudingas’
gėršė § 297 ‘gešė, garnys; gervė’
gėrti (gėria) § 182, 513 ‘ryti skystį, raminti troškulį’
gėrvė § 582 ‘didelis, ilgu snapu ir ilgomis kojomis pelkių paukštis’
gervẽ § 582 ‘didelis, ilgu snapu ir ilgomis kojomis pelkių paukštis’
geřvinas § 292 ‘gervių patinas’
geřvinas, -à § 292 ‘melsvai pilkas, pilkai margas’
giegalas § 66 ‘gegalas, naras’
gilùs, -i § 453 ‘toli einantis nuo paviršiaus į dugną, dubus’
girdyti § 116, 513 ‘duoti gerti; skandinti; apsemti vandeniu’
gìrė § 550 ‘didelis miškas’

girià § 550 ‘didelis miškas’
gleivės § 542 ‘gliaumas, glitesos, glėmesos’
glėivės § 542 ‘gliaumas, glitesos, glėmesos’
grandaĩ § 316 ‘šakų, žabų paklotai po javais’
graudūs § 287 (išn.) ‘smarkus, piktas, nemalonus, rūstus, žiaurus; kietas, nelankstus, trapus, gruzdus, traškus’
grėnci § 458 ‘gremžti, braukti’
grėsti § 458 ‘kloti grindis aslai, tiltui, keliui, grindyti, grinduoti’
grėžti § 207 ‘kreipti; daryti skylę smailiu įrankiu’
grįsti § 453 ‘kloti grindis aslai, tiltui, keliui, grindyti, grinduoti’
gūbti § 369, 473 ‘dubti, linkti’
gulbė § 307, 456 ‘didelis vandens paukštis ilgu kaklu’
gulbė § 456 ‘didelis vandens paukštis ilgu kaklu’
gulbinas § 292 ‘gulbės patinas’
gúoba § 504 ‘vinkšna, skirpstas’
guobà § 504 (išn.) ‘vinkšna, skirpstas’
ilgas, -à § 164, 200, 267 ‘kas tęsiasi į ilgumą, toli (erdvėje)’
indijà § 543 ‘žemės giluma’
iñdija § 543 ‘žemės giluma’
indrė § 380 ‘varpinių šeimos vandens augalas ilgu tuščiaviduriu stiebu’
indrė § 380 (išn.) ‘varpinių šeimos vandens augalas ilgu tuščiaviduriu stiebu’
inkstas § 409 ‘organas šlapimui skirti; testiculus’
inksti § 409 ‘inkšti’
irtingas, -a § 430 ‘tinkamas laivams plaukioti’
irtinis, -ė § 430 ‘laivininkystei priklausantis’
irtis § 430 ‘prapultis, bedugnė, sūkurys, verpetas’
išgriūti § 136 iš *griūti* ‘virsti, irti; dubti’
išgriūvęs § 136 iš *išgriūti* : *griūti* ‘virsti, irti; dubti’
išilgas, -à § 460 ‘į ilgumą ištįsęs’
išlėisti § 453 ‘išpilti, ištekinti, ištuštinti, išbėginti’
izas § 318 ‘šalančios upės plaukiantys ledai; plonutis, tik ką užsidėjęs ledas; ledo lytys’
jėrubė § 76 ‘tetervinų šeimos paukštis, virbė, irbė’
jėrubynas § 76 iš *jėrubė* ‘tetervinų šeimos paukštis, virbė, irbė’
jūdras § 291 ‘vikrus, greitas, gyvas; judamas, judantis’
judrūs, -i § 291 ‘vikrus, greitas, gyvas; judamas, judantis’
júodas, -à § 70, 541 ‘anglies spalvos, tamsus’
júodas, -a § 70, 541 ‘anglies spalvos, tamsus’
kaĩmas § 317 ‘valstiečių gyvenvietė, sodžius, soda’

- kāklas* § **110, 269** ‘kūno dalis, jungianti galvą su liemeniu; kas panašu į šią kūno dalį (kokio daikto dalis); vingis, įlanka, sąsiauris, pusiasalis, iškyšulys’
- kalādė* § **454** ‘rašto galas pasidėti ką kapojant, trinka; storas rąstas, sienojas, medžio liemu; iš medžio stuobrio išskobtas avilys, kelmas; ir kt.’
- kāmas* § **316, 379** ‘kamuolys, gniūžtė, gurvolys; kabinys’
- kanāpė* § **458** ‘kultūrinis augalas, iš jo stiebo gaunamas pluoštas, o iš sėklų spaudžiamas aliejus’
- karōsas* § **70, 141, 454, 458** ‘kaulingoji atvirapūslė karpinių šeimos žuvis, krakė, krekė’
- kārpis* § **482** ‘gėlųjų vandenu žuvis’
- kārvė* § **474** ‘stambus raguotas naminis gyvulys, laikomas pienui ir mėšai’
- kàsti* § **453** ‘kapstyti; rausti duobę, griovį’
- kaūkas* § **157** ‘turtus nešanti namų dvasia, aitvaras’
- kaūkti* § **157** ‘rėkti klaikiu balsu, staugti; duoti kaukiamą garsą, ūžti, trinksėti...’
- kėlmas* § **460** ‘apatinė medžio (ar kito augalo) kamieno dalis su šaknimis; keras, krūmas, augalas su kamieniu ir šaknimis; žole apaugęs žemės kauburėlis; kupstas, kėsas’
- kepūrė* § **467** ‘galvos apdaras (be atbrailos)’
- kerėpla* § **456** ‘nedailus, išsikėtojęs daiktas; šsiskėtęs, išsišakojęs augalas (ppr. medis, krūmas)’
- kernavė* § **356, 517** ‘klampi vieta pievose, miškuose’
- kertė* § **192** ‘vieta, kur susikerta dvi linijos, plokštumos, sienos ar daiktai, kampas’
- kertūs* § **192** ‘panašus į pelę žvėrelis, karstas, kirstukas; maža vandeninė pelė’
- kiaūlė* § **482, 566** ‘naminis gyvulys, auginamas mėšai, riebalams’
- kiėmas* § **95, 317** ‘plotas žemės tarp vienos sodybos pastatų, atšlaimas; atskira kaimo sodyba, ūkis; kaimas, sodžius’
- kievė* § **319, 464** ‘pempė’
- kirmė* § **555** ‘kirmėlė; kirmiai, kirminai’
- kirmėlė* § **483** ‘pailgas minkštakūnis bekaulis gyvis, kirminas, kirmis; gyvatė’
- kirmis* § **555** ‘kirmėlė’
- knipava* § **524** ‘knibždynas, daugybė’
- krākė* § **358, 454, 455, 462, 464, 474** ‘karosas’
- kraėti* (*krāša*) § **420** ‘tirštėti, tirštėjant džiūti, kietėti, krekėti’
- krāštas* § **453** ‘krantas; pakrašty, pašalys; galas, pabaiga, riba, siena’
- kreīvas*, -à § **265** ‘netiesus, nukrypęs, nukreiptas, sukrypęs’

- kretėti (krėta)* § 420, 574 ‘drebėti, purtėti; virpėti, tirtėti; tarpti, vešliam būti’, ‘tirštėti, tirštėjant džiūti, kietėti, krekėti’
- kriōkti* § 239 ‘smarkiai ūžti, šniokšti; ir kt.’
- kryžius* § 456, 488 ‘stiebas su skersiniu viršutiniame gale – pagrindinis krikščionybės simbolis’
- kulỹs* § 352 ‘įlanka, iškyšulys; kampas’
- kūnigas* § 483 ‘ponas, viešpats, vadas; dvasininkas (ppr. katalikų)’
- kuojà* § 456, 462 ‘nedidelė gėlųjų vandenu karpinių šeimos žuvis’
- kúoja* § 462 ‘nedidelė gėlųjų vandenu karpinių šeimos žuvis’
- kúosa* § 458 ‘varninių šeimos paukštis, kovukas’
- kùrtas* § 509 ‘medžioklinis šuo’
- kùrti* § 509 ‘daryti, kad kùrentųsi, degti; šildyti; greitai bėgti, eiti, dumti’
- kùsti (kùto)* § 318 ‘stiprėti, augti, tarpti’
- kùtinti* § 318 ‘daryti, kad atkustų, atsigautų’
- láima* § 493 ‘pagonių dievybė ar pan.’
- laimà* § 493 ‘pagonių dievybė ar pan.’
- lankà* § 164, 316, 367, 501, 517 ‘didelė lygi pieva, dažniausiai prie upės, potvynio metu užliejama vandens’
- lañkas* § 316, 367, 501, 517 ‘išsilenkimas iš tiesumo, vingis, lankstas’
- lāpas* § 209 ‘augalo kvėpavimo organas, dažniausiai plonos žalios plokštelės pavidalo stiebo ar šakos išauga’
- lāpė* § 209 ‘plėšrus šunų šeimos žvėrelis’
- lāpušė* § 488 ‘epušė’
- lātvīs* § 485 ‘latvių tautos žmogus’
- latvỹs* § 485 ‘latvių tautos žmogus’
- laūkas, -à* § 367 ‘su balta kakta ar baltu snukiu (apie gyvulius)’
- láuukas, -a* § 367 ‘su balta kakta ar baltu snukiu (apie gyvulius)’
- laūkas* § 367 ‘lygi, be medžių vieta; kaimas, sodžius’
- laūmė* § 291, 324, 325 ‘mitologinė būtybė (tėvams sukeičianti vaikus, naktį slegianti miegantį, paslepianti siūlo galą ritėje, naktį velėjanti, audžianti, vaikus supanti ir pan.’
- laumė* § 291, 324, 325 ‘mitologinė būtybė (tėvams sukeičianti vaikus, naktį slegianti miegantį, paslepianti siūlo galą ritėje, naktį velėjanti, audžianti, vaikus supanti ir pan.’
- lazdà* § 419 ‘lazdynas’
- lēkti* § 464 ‘smarkiai tekėti, plaukti’
- léndrė* § 209 ‘varpinių šeimos vandens augalas ilgu tuščiaviduriu stiebu, paprastoji nendrė’
- **léndrimai* § 209 iš *léndrė* ‘varpinių šeimos vandens augalas ilgu tuščiaviduriu stiebu, paprastoji nendrė’

lydekà § 455, 458, 467 ‘plėšri gėlujų vandenu žuvis, lydys’
lydėkas § 455, 458, 467 ‘plėšri gėlujų vandenu žuvis, lydys’
lydimas § 209 ‘iškirstas ar išdegintas plotas miške, kirtimas, skynimas; lygi, nekalnuota vieta; plotas’
lydyti (lydo) § 209 ‘skinti mišką dirvai, daryti lydimus’
liėlas, -à § 143 ‘didelis’
**liėlas* § 143 ‘didelis’
liėpa § 110, 146, 153, 269, 455, 464 ‘karpytais lapais medis medingais žiedais ir plačiu vainiku’
liėžti § 318 ‘graužti, išplauti (apie upę, vandenį)’
lygùs, -i § 164 (išn.), 191, 382 (išn.) ‘be įdubimų ir iškilimų, plynas; tiesus’
lygus, -i § 164, 191, 269, 382 ‘be įdubimų ir iškilimų, plynas; tiesus’
limti § 291 ‘linkti, svirti žemyn’
liñkis § 517 ‘paviršiaus įlinkimas ar iškilimas; dauba, slėnis, klonis; nežymus vandens ploto įsiterpimas į sausumą, įlanka; lankstas, vingis’
liñkti § 517 ‘svirti žemyn, lenktis; krypti, suktis; ir kt.’
liđlė § 86, 567 ‘dumblas, purvas’
liólis § 86, 567 ‘dumblas, purvas’
luđkas § 368 ‘įtaisas šviesti naktį žuvis gaudant’
máizyti, -o, -ė § 510 ‘myžti’
markà § 545 ‘vieta (ppr. kūdra) linams merkti, linmarka’
maũkas § 596 ‘gurkšnis, malkas’
maũkti § 596 ‘godžiai gerti, gurkti’
mėdė § 407, 468, 595 ‘miškas, giria’
mėdinas, -à § 288 ‘miškinis, laukinis’
mėdis § 407, 468, 595 ‘daugiametis augalas su kietu kamieniu ir šakomis; miškas, giria, medė’
medùs § 407, 595 ‘saldus produktas, bičių perdirbamas iš žiedų sulčių’
mėškšras § 455 ‘nedidelė gėlujų vandenu karpinių šeimos žuvis, kuoja, bruišė, rauda’
mekšrỹs § 455 ‘nedidelė gėlujų vandenu karpinių šeimos žuvis, kuoja, bruišė, rauda’
mėldas § 456 ‘viksvinių šeimos augalas; nendrė; vikšrinių šeimos augalas, vikšris’
mergà § 501 ‘suaugusi netekėjusi moteris, mergina; mergaitė, mergelė’
mėsti (mėta, mėtė) § 122 ‘sviesti tolyn, aukštyn, žemyn’
mėškinas § 292 ‘lokys, meška (patinas)’
miėlas § 520 ‘gipsas, klintis; kreida; kalkės’
miėlės § 520 ‘vienaląsčiai mikroskopiniai grybeliai, sukelianrys rūgimą’
miėžis § 334, 510 (išn.) ‘vasarinis varpinis jvas su lukštuotais grūdais’

miežys § 334 ‘vasarinis varpinis javas su lukštuotais grūdais’
mìrgla § 220 ‘kas neprimato, spangys’
mìrglyti § 220 ‘smulkiai lyti, purkšti’
mitrùs § 506 ‘vikrus, miklus’
mólis § 295 ‘rusva žemė, taši (kai drėgna), vartojama statyboms, keramikos dirbiniams, lipdybai ir pan.’
muīlas § 464 ‘vaistinis putoklis, muilažolė; skleistenis plikis’
mūmas § 118 (išn.) ‘maumas; nebylys’
mūmelė § 118 ‘lūgnė’
mūmėlis § 118 (išn.) ‘tylus, nekalbus žmogus, tylenis; aptingęs, nerangus žmogus’
naudà § 102, 506 ‘turtas’
náuda § 102, 506 ‘turtas’
nīžti § 506 ‘pradėti niežtėti’
núotaka § 459 ‘nutekėjimas, nuotakumas, nubėgimas; nuotaki pieva, kuria prabėga šlaitų vanduo’
nuotakà § 459 ‘nutekėjimas, nuotakumas, nubėgimas; nuotaki pieva, kuria prabėga šlaitų vanduo’
obelis § 540 ‘vaisinis medis’
ōpšras § 540 (išn.) ‘plėšriųjų būrio žvėrelis trumpomis, storomis kojomis ir šiurkščiais plaukais’
opšrùs § 540 ‘plėšriųjų būrio žvėrelis trumpomis, storomis kojomis ir šiurkščiais plaukais’
óras § 540 senesne reikšme ‘laukas, ariamas laukas’
ožėlis § 482 iš *ožys* ‘ožkos patinas; stirninas’
ožys § 487, 575 ‘ožkos patinas; stirninas’
ožkà § 453 ‘nedidelis raguotas atrajojantis (ppr. naminis) gyvulys, laikomas pienui ir mėšai; stirna’
pagelà § 506 ‘šalna, pašalimas’
pageluō § 506 ‘pagela’
pagėluō § 268 (išn.) ‘šaltis’
paravė § 453 ‘pagriovys’
pāravis § 453 ‘pagriovys’
paravys § 453 ‘pagriovys’
pāskripas, -à § 137 ‘pakrypęs, pasviręs, įstrižas’
perkūnas § 482 ‘griaustinis’
pýlimas § 209 ‘užtvanka; supilta žemių juosta, sankasa’
pīlti (pýlė) § 209 ‘kasti (kauburį, apsauginį pylimą)’
pīlvė § 101, 289 ‘dumblas, dumblynė’
pīršės § 323 ‘arklio krūtinė’

piršys § 323 ‘arklio krūtinė’
plāčias, -ià § 505 ‘didelis per skersį’
platūs, -i § 266, 505 ‘didelis per skersį’
plaūkti § 464 ‘tekėti, sroventi; smarkiai lietus, bėgti, srūti; judėti vandeniū kuria nors kryptimi iriantis galūnėmis ar tam pritaikytais organais; slinkti vandens paviršiumi pasroviui; laikytis vandens paviršiuje, plūduriuoti’
plepėti § 196 ‘su garsu virti, kunkuliuoti’
plūti, plūvo § 542 ‘tekėti, plūsti’
pražūti (pražūvo) § 502 ‘dingti, prapulti; išnykti’
prūdai § 209 ‘tvenkinys’
prūdas § 209, 488 ‘tvenkinys’
**prūdymas* § 209 iš *prūdyti, -ija* ‘tvenkti; ar kt.’
prūdyti, -ija § 209 ‘tvenkti; ar kt.’
puikỹs § 308 ‘pūgžlys’
púodas § 482 ‘ppr. metalinis indas valgiui virti; molinis indas (ppr. kam nors laikyti), puodynė; ir pan.’
puplesỹs § 453 ‘sniegena’
rāgas § 104 ‘smailus žemės plotas, įsikišęs į jūrą, ežerą ar mišką, pusiasalis; kampas, kertė’
raguvà § 500 ‘vandens išneštas griovys; dauba, klonis, loma stačiais krantais’
ráišas, -a § 502 ‘šlubas’
ráišas, -à § 502 ‘šlubas’
raĩšas, -à § 502 ‘šlubas’
ràkti (rāka, rākia) § 551 ‘mažėti skylei, akti, užsikimšti; paviršiui trauktis, dėtis kuo’
ramùlė § 488 ‘ramunė’
ramùlis § 488 ‘ramunė’
rašýti § 458 ‘brėžti popieriuje ar kur kitur kokius grafinius ženklus (žodžius, skaitmenis ir t.t.)’, plg. *išrašyti* ‘išmarginti, išraštuoti’
raudà § 367 ‘raudonis, raudonumas, raudona spalva’
raudà § 367 ‘žiežulė, mekšras, kuoja’
raūdas, -à § 367 ‘rusvas, sartas; raudonas’
raudẽ § 367 ‘žiežulė, mekšras, kuoja’
raũkti § 588 ‘daryti raukšlėtą; paviršiui trauktis, dengtis’
rekėtis § 542 ‘labai šakotas medis; ežere auganti aštri, išsiskėtusi žolė’
reketỹs § 542 ‘labai šakotas medis; ežere auganti aštri, išsiskėtusi žolė’
rėvas § 419 ‘griovys; mažas upelis’
rỹkas § 547 ‘indas’

rykštė § 70 ‘ilga, liauna medžio ar krūmo šakelė, vytis, žabas, virbas, vytinė’
rykštis § 70 ‘ilga, liauna medžio ar krūmo šakelė, vytis, žabas, virbas, vytinė’
rimščias § 258 ‘romus?’
rimša § 181 (išn.), 258 ‘tylus, romus žmogus’
rimšyti § 181 (išn.) ‘raminti, tramdyti’
ringė § 237 ‘vingiuota linija, vingis’
riņgė § 237, 502 ‘vingiuota linija, vingis’
ringė § 237, 238 ‘vingiuota linija, vingis’
ringis § 237, 238 ‘vingiuota linija, vingis, ringė’
riņgis § 237, 502 ‘vingiuota linija, vingis, ringė’
ringúoti § 237, 238, 502 ‘vingiais tekėti, eiti, kilti; būti su vingiais, turėti vingių’
rova § 604 ‘potvynio sąnašos; turinti molio žemė; geležies rūdos nuosėdos’
rūdas, -à § 373, 546, 553 ‘tamsiai geltonas’
rūdà § 540 ‘gamtinė mineralinė medžiaga, iš kurios gaunami metalai; rūdys; prasta, pelkėta žemė su durpių priemaiša, rūdynė’
rūdė § 540 ‘gamtinė mineralinė medžiaga, iš kurios gaunami metalai; rūdys; prasta, pelkėta žemė su durpių priemaiša, rūdynė’
rūdymas § 213 ‘pelkė su rudu vandeniu, durpynas; turintis rūdžių, rūdinas vanduo’
rūdis § 540 ‘metalų oksidavimosi medžiaga; gamtinė mineralinė medžiaga, iš kurios gaunami metalai; turintis rūdžių, rūdinas vanduo’
rūkti § 579 ‘darytis raukšlėtam, trauktis; akti, užaugti samanomis’
rūmšti § 181 (išn.) ‘pešti, rauti’
rungà § 175 ‘ankšta vieta, kur reikia rangytis’
rungúoti § 175 ‘rangyti, raityti, sukti; ringuoti; vingiuoti; raitantis judėti, šliaužti’
ruvelis § 123 ‘piktas žmogus, sukčius; verksnys’
sagà § 359 ‘į kilpą (skylutę) neriamas skrituliukas drabužiams susegti; kilpa, ąsa kam pritvirtinti’
sāgas § 359 ‘kilpa, ąsa kam pritvirtinti’
sakaĩ § 419 ‘sutirštėję ar sukietėję kai kurių medžių gyvasakiai, medžių derva’
sálti (*sālo*) § 399 ‘palengva tekėti, tvinti’
sárkanas § 573 ‘ryškus, vaiskus; įraudęs, raudonas’
saūsas, -à § 460 ‘be drėgmės, be vandens, nesušlapęs, išdžiūvęs’
sédėti, *sédi* § 209 ‘laikytis vertikaliai, palenkus kojas ir atsirėmus į ką sėdmenimis; pastoviai gyventi (kokioje vietoje)’
sédymas § 209 ‘žemės rėžis ties sodyba’

sègti § 359 ‘kabinti, tvirtinti (smeigtuku, adata ir pan.) ar nuimti ką prikabintą; vieną su kitu kabinti, jungti, sieti (saga, sagtimi ir pan.) ar atkabinti’

sēklas, -à § 287 ‘negilus’

seklūs, -ì § 287 ‘negilus’

seliavà § 453 ‘lašišinių šeimos gėlųjų vandenų žuvis’

sēliava § 453 ‘lašišinių šeimos gėlųjų vandenų žuvis’

sēliova § 453 ‘lašišinių šeimos gėlųjų vandenų žuvis’

sidābras § 455 ‘brangusis, nerūdijantis baltas metalas’

síena § 566 ‘aukšta užtvara, pertvara; ežia, riba’

sietuvà § 500 ‘gili, plati upės vieta tarp dviejų rėvų arba tarp staigių vingių’

sirėnti § 551, 590 ‘smulkiais žingsneliais bėgti; pamažu virti, burbuliuoti; tekėti, čiurlenti’

sìrvinti § 590 ‘varvinti’

skėrdėti § 77 ‘eizėti, skeldėti, daužėti, pleišėti’

**skerdynas* § 77 ‘skerdimas’

skeĩsas, -à § 453 ‘einantis kieno pločiu’

skersinis, -ė § 453 ‘skersai susidaręs, nusidriekęs; einantis pločiu’

skeĩsti (*skeĩdžia*, *skeĩdė*) § 77 *‘kirsti medžius, krūmus ar pan.’

skĩnti (*skĩna*) § 551 ‘atskirti šakutę, stiebelį, lapą, žiedą, vaisių nuo viso augalo, rėkšti, raškyti; kirsti, kapoti (mišką, krūmus)’

skĩrti § 298 ‘skaidyti į dalis, dalyti; šakotis, dalytis; praskleisti, prastumti į šalis, kad pasidarytų tarpas’

skĩrtinas § 298 iš *skĩrti* ‘skaidyti į dalis, dalyti; šakotis, dalytis; praskleisti, prastumti į šalis, kad pasidarytų tarpas’

skrōblas § 469 ‘beržinių šeimos medis kieta mediena; bukas’

skróblas § 469 ‘beržinių šeimos medis kieta mediena; bukas’

slankà § 485 ‘žemyn slenkantis, yrantis krantas, šlaitas, kriaušis, skardis’

slañkius § 485 ‘žemyn slenkantis, yrantis krantas, šlaitas, kriaušis, skardis’

slankiùs § 485 ‘žemyn slenkantis, yrantis krantas, šlaitas, kriaušis, skardis’

smárdas § 221 ‘smarvė’

smárdvė § 221 ‘smarvė’

sniėgas § 485 ‘baltų dribsnelių pavidalo atmosferos krituliai ar jų sluoksnius žemėje; snaigė, snieguolė’

spìginti § 299 ‘labai stipriai šviesti, tviekti’

srũti (*srũva*) § 123 ‘sruventi, tekėti’

staĩkas § 408 ‘gandras, gužas’; ‘sterkas’

stáugti § 318 ‘išduoti pratisą gūdų garsą, kaukti; garsiai, pratisai ūžti, kaukti’

stuĩbras § 459 ‘stambus laukinis žinduolis, panašus į jautį’

sukraipýti § 458 iš *kraipýti* ‘į šalis sukioti’

sulà § 517 ‘pavasari iš medžių (ppr. beržų ir klevų) leidžiamos sultys’
sūras, -à § 460, 522 ‘turintis sūrumo, druskos skonio’
sūrūs, -i § 460, 522 ‘turintis sūrumo, druskos skonio’
 **svirka* § 159 ‘įskilimas, pleišėjimas žemėje’
svirkti § 159 ‘skilti, irti, pleišėti’
šakà § 70, 164, 269, 487 ‘medžio, krūmo ar šiaip kokio augalo stiebo atauga, išauga; nuo pagrindinės linijos atsišakojanti, kita kryptimi einanti kelio, upės, ežero, kalno dalis’
šáltas, -à § 425, 453 ‘kuris žemos ar palyginti žemos temperatūros; kurio žema vandens temperatūra’
šaltinis § 453 ‘iš žemės tekanti vandens versmė’
šāmas § 455 ‘stambi gėlųjų vandenų žuvis su ūsais’
šārka § 81 ‘varnų šeimos paukštis su baltomis plunksnomis sparnuose’
šatrà § 545 ‘ilga, plona šaka, virptis, kartis, žalga’
šeimà § 317 ‘žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminaičių), gyvenančių kartu’
šétas § 200 ‘storas, riebus’
šétóti § 200 ‘smarkauti, siautėti; mėtytis, blaškytis; dūkti, šėlioti’
šilas § 102, 523 ‘smėlynuose augantis aukštų, tiesių spygliuočių (ppr. pušų) miškas’
širvas, -à § 331 ‘baltas ar pilkas su maišytais tamsiais plaukais, šyvas; pilkšvas’
širvas, -à § 300, 331 ‘baltas ar pilkas su maišytais tamsiais plaukais, šyvas; pilkšvas’
šývas, -à § 460 ‘balsvas, pilkšvas (apie arklių); pilkas’
šónas § 96 ‘dešinė ar kairė žmogaus ar gyvulio, paukščio ir pan. pusė, šalis; viena daikto pusių, šalis; šalis, kraštas, vietovė, teritorija; ir kt.’
šunēlis § 482 iš *šuō* ‘gyvulys, laikomas namams saugoti, medžioklei ir kt.’
šuō § 553 ‘gyvulys, laikomas namams saugoti, medžioklei ir kt.’
švėndras § 110 ‘nendrė; pelkių, pelkėtų krantų augalas juoda sėklų buože’
šveñdras § 110 ‘nendrė; pelkių, pelkėtų krantų augalas juoda sėklų buože’
švilpa § 148 ‘tokia žievės dūdelė, švilpynė (išsukta iš karklo, gluosnio, žilvičio ir pan.); tam tikras metalinis ar medinis pučiamasis muzikos instrumentas’
švilpas § 148 ‘asiūklis’
švilpauti § 148 ‘su pertrūkiais (paprastai atliekant kokią melodiją) švilpti’
švilpti, -ia, -ė § 148 ‘lūpomis ar instrumentu skleisti aukštą, šaižų garsą’
švilpti, -sta (?), -o § 148 ‘skleisti aukštą, šaižų garsą’
švirksėti § 159 ‘čiurkšėti’
švitėti § 473 ‘švytėti’

švógės § 301 ‘tokios balų žolės’
tatėnti § 396 ‘šaudyti, kalenti’
tatėti (tāta) § 396 ‘barškėti, dundėti’
tātinti § 396 ‘mušti’
tárpas § 550 ‘daiktus skirianči erdvė, vieta; plyšys, skylė, anga’
tartėti (tárta) § 395 ‘drebėti, tirtėti; dardėti, trinksėti, bildėti’
taūras § 176, 558 ‘dykaragių šeimos žvėris, mūsiškių galvijų protėvis; stumbras’
taūris § 176, 558 ‘dykaragių šeimos žvėris, mūsiškių galvijų protėvis; stumbras’
tėmti, -sta, (tēma, tēmia), tēmo (tēmė) § 122 ‘darytis tamsu (artėjant vakarui, nakčiai); netekti šviesumo, būti temdomam’
**tenė* § 192 ‘vieta upėje, dažniausiai prie krantų, kur vanduo neteka, nejuda, nebėga’
tenėti, tēna (tēni) § 192 ‘tirštėti, stingti’
tėrpas § 455 ‘tarpas’
tīlvikas § 458 ‘karvelių didumo pelkių ir vandenių pakrančių balsingas paukštis ilgu snapu; ir pan.’
týras § 113 ‘klampi pelkė, apaugusi retais mažais medžiais’
týrelis § 113 ‘pelkė, tyras’
tumė § 287 ‘tirštas, blandus, glitus skystis, nuoviras; tirstis, blandumas’
tumėti § 287 ‘tumei darytis, tirstėti, tenėti’
tumūs, -i § 287 ‘tirštas, klampus’
uñguris § 453 ‘gyvatės pavidalo vertinga žuvis’
ungurỹs § 453 ‘gyvatės pavidalo vertinga žuvis’
úoga § 146 ‘nedidelis, sultingas daugiasėklis augalo vaisius; uogakrūmis; uogynas’
uolà § 333, 460, 576 ‘didelis uolienos gabalas, akmenis kalnas; kalkakmenis; kieta, suakmenėjusi žemė, sukietėjęs molis’
úola § 333, 576 ‘didelis uolienos gabalas, akmenis kalnas; kalkakmenis; kieta, suakmenėjusi žemė, sukietėjęs molis’
úosis § 335, 343, 541 ‘alyvmedinių šeimos medis su karpytais plunksnos pavidalo lapais ir kieta mediena’
úosys § 541 ‘alyvmedinių šeimos medis su karpytais plunksnos pavidalo lapais ir kieta mediena’
ùpė § 70, 81 ‘didelė, natūrali vandens tėkmė, srovė, tekanti sausumos paviršiumi savo pačios išgraužta vaga’
utis § 316 ‘utėlė’
ùžimtinė § 458 ‘gyvulių aptvaras ganykloje’
vadà § 511 ‘miško aikštė, laukymė’

- vādė* § 511 ‘išdžiūstanti upė, sausupė’
- vaīdas* § 174 ‘vaiduoklis, šmėkla, vaidalas’
- vaiskūs, -i* § 183 ‘skaidrus, permatomas, perregimas; šviesus, aiškus, giedras’
- **vaīskus* § 183 ‘skaidrus, permatomas, perregimas; šviesus, aiškus, giedras’
- vakaraī* § 453 ‘viena iš keturių pasaulio šalių, esanti priešais rytus, šalis, kur leidžiasi saulė’
- vākarai* § 453 ‘viena iš keturių pasaulio šalių, esanti priešais rytus, šalis, kur leidžiasi saulė’
- vakarinis* § 453 ‘esantis vakaruose, priklausantis tai daliai, kuri yra vakaruose’
- varlė* § 291 ‘varliagyvių klasės gyvūnas su ilgomis užpakalinėmis kojomis’
- vaīrlė* § 291 ‘varliagyvių klasės gyvūnas su ilgomis užpakalinėmis kojomis’
- vaīmas* § 545 ‘uodas; sparva, bimbaldas, gylis’
- vārna* § 65 ‘paukštis pilkomis ir juodomis plunksnomis’
- vārputis* § 166 ‘varpinių šeimos daugiametė piktžolė’
- varputys* § 166 ‘varpinių šeimos daugiametė piktžolė’
- vartýti (vaīto, vaītė)* § 179 ‘daugelį, visus guldyti, griauti, versti ant šono; daugelį, viską, visa griauti, ardyti; visaip, į visas puses sukioti, sukalioti; kraipyti, judinti į šalis; ir kt.’
- vāžis* § 381 ‘lengvos išvažiuojamosios vienkinkės ar dvikinkės rogės su sėdynėmis’
- važiúoti* § 381 ‘judėti į priekį ir pan.; vykti’
- vejà* § 419 ‘žema tankia žole užžėlusi pieva, žolynas; žema tanki žolė; ir kt.’
- velė* § 419 ‘mirusio žmogaus siela; religijoje, mitologijoje, filosofijoje – įsivaizduojama bekūnė būtybė, dvasia, atsiskirianti nuo žmogaus kūno po mirties’
- vėlnias* § 141 ‘žemės ir požemio dievaitis, kipšas, pinčiukas’
- **vepris, *veprys* § 75 ‘šernas, kuilys’
- vėpris* § 75 ‘paršelis’
- vėprius* § 75 ‘paršelis’
- verbà* § 236 ‘toks gluosnis, blindė; žilvitis, karklas; kadagys, ėglis’
- verbė* § 236 ‘toks gluosnis, blindė; žilvitis, karklas’
- veībė* § 236 ‘toks gluosnis, blindė; žilvitis, karklas’
- veīžti* § 427 (išn.) ‘kietai rišti, spausti, laikyti’
- vėžys* § 484 ‘šarvuotas dešimtkojų būrio vėžiagyvis su žnyplėmis ties galva’
- vidurys* § 453 ‘lygiai arba maždaug lygiai iš visų ar iš dviejų pusių nutolusi vieta; daikto, kūno ar vietos centras arba beveik centras’
- vidurinis, -ė* § 453 ‘lygiai ar maždaug lygiai iš visų ar iš dviejų pusių nutolęs nuo kraštų į centrą; esantis viduryje ko ar tarp ko (vietos atžvilgiu)’

vikšras § 459 ‘kirmėliškos išvaizdos drugio arba bitės lerva (pirmoji jų raidos stadija); velniaplaukis’
vilkas § 367, 464, 471, 545 ‘panašus į šunį plėšrus miško žvėris’
vingis § 580 ‘lanko pavidalo krypties pakeitimas, posūkis, linkis’
vynas § 541 ‘alkoholinis gėrimas, daromas iš vynuogių, įvairių vaisių sulčių’
vinkšna § 454 ‘guobinių šeimos medis’
vinkšnà § 454 ‘guobinių šeimos medis’
virti, vérda § 506 ‘kunkuliuoti nuo aukštos temperatūros surbuliuojant, kunkuliuojant veržtis iš požemių (apie šaltinį); kunkuliuoti, sukūriuoti (apie vandenį)’
viržis § 427, 504 ‘erikinių šeimos visžalis augalas, šilojas’
viržis § 427 (išn.), 504 (išn.) ‘erikinių šeimos visžalis augalas, šilojas’
viržys § 427 (išn.), 504 (išn.) ‘erikinių šeimos visžalis augalas, šilojas’
viržti § 427 (išn.) ‘trauktis pluta, kietėti paviršiui (apie duoną, žemę); menkėti, džiūti’
vyžà § 332, 426 ‘iš karnų pintas senovinis autuvas’
výža § 332, 426 ‘iš karnų pintas senovinis autuvas’
výžti § 332 ‘pinti (vyžas)’
žãdas § 202 ‘balsas, amas, garsas’
žãdinti § 202 ‘budinti, kelti’
žãlias, -ià § 367 ‘viena iš pagrindinių spektro spalvų, esanti tarp geltonos ir žydros; tokios spalvos kaip žolė’
žaltýs § 464 ‘nenuodingas į gyvatę panašus roplys’
žãšinas § 292 ‘žąsų patinas’
žiemà § 317 ‘šalčiausias metų laikas tarp rudens ir pavasario (gruodžio, sausio ir vasario mėnesiai)’
žiemiaĩ § 485 ‘šiaurė; šiaurinė krašto dalis’
žiẽmiai § 485 ‘šiaurė; šiaurinė krašto dalis’
žióbras § 198 ‘karpinių šeimos verslinė jūrų žuvis, nugaroje turinti nežvynuotą vagelę, neršianti upėse’
žióbris § 198 ‘karpinių šeimos verslinė jūrų žuvis, nugaroje turinti nežvynuotą vagelę, neršianti upėse’
žirgẽs § 458 ‘dvi surištos kartys rąstui, aukštam stulpui pastatyti; stebėjimo bokštas; ar kt.’
žirgiai § 458 ‘žaginyš ar kt.’
žirnis § 382 ‘kultūrinis ankštinių šeimos augalas’
žiuřkinas § 292 ‘žiurkių patinas; didelė žiurkė’
živẽ § 340 ‘stuburinis vandens gyvūnas, kvėpuojantis žiaunomis ir judantis pelekais’

žuvīs § 330 ‘stuburinis vandens gyvūnas, kvēpuojantis žiaunomis ir judantis pelekais’

žviŗgždas § 459 ‘stambesnis žvyras; smulkiai sudaužyti akmenys’

Latviu k.

apse § 422 ‘epušē’

āuns § 506 ‘avinas’

birzstala § 158 ‘beržynas’

deŗvelēt § 127 ‘plepēti, taukšti’

deŗvelis § 127 ‘vaidingas žmogus, riaušininkas; plepys’

dūksts § 73 ‘pelkē, bala, pelkēta vieta; valka’

duoms § 547 ‘giluma upēje’

ērte § 115, 605 ‘platuma, plati vieta ežere, kur arti nēra salū’

ērts (*ēŗts*; *ērts*) § 115, 605 ‘patogus, erdvus’

glīve § 542 ‘aptrauktas vandens paviršius; žalios gleivēs ant vandens’

graūds § 287 ‘grūdas’

liēls § 143 ‘didelis’

māize ‘§ 510 (iŗn.) ‘duona’

mēzis § 510 (iŗn.) ‘mieŗis’

rāva § 604 ‘rūdynē, pelkynē; gili vieta jūroje; krioklys, sraunuma’

ruvētiēs § 123 ‘nurimti, nutilti, nuŗčiūti’

saŗkans § 573 ‘raudonas’

svirkt § 159 ‘spragsēti; tekēti, birti (apie grūdus)’

svirkstēt § 159 ‘ŗiurkŗēti’

vada § 511 ‘be medŗiŗ (tinkama ŗienauti) vieta miŗke’

vaŗgs § 512 ‘skruostas’

veŗpris § 75 ‘ŗernas; kuilys’

ŗiŗlms § 65 ‘neraiŗkus, neiŗraiŗkus (apie akis); paikas, kvailas, nedŗasus’

ŗiŗlma § 65 ‘pusiau aklas’

Prūsu k.

abse § 422 ‘epušē’

aglo § 421 (iŗn.) ‘lietus, migla’

gaylis § 341 ‘baltas’

kirsnan § 291 ‘juodas’

korto § 509 ‘ŗilas’

moasis § 510 (iŗn.) ‘mieŗis’

spigsnā § 299 ‘prausimas’

PADĖKA

Visų pirma, norėčiau padėkoti moksliniam vadovui prof. habil. dr. Bonifacui Stundžiai už atsakingą ir nuoširdų darbą, visas konsultacijas, vertingas pastabas, pasitikėjimą ir paskatinimus eiti pirmyn.

Taip pat esu labai dėkinga VU Baltistikos ir Lietuvių kalbos katedrų, LKI Vardyno skyriaus kolegoms už pagalbą, patarimus, nuoširdų bendravimą.

Recenzentams dr. Vilijai Ragaišienei ir dr. Laimučiu Bilkiui noriu padėkoti už vertingus dalykinius pasiūlymus ir atsakymus į klausimus.

Esu dėkinga visiems kitiems tiesiogiai ir netiesiogiai prisidėjusiems prie šios disertacijos atsiradimo.

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt,
www.leidykla.vu.lt
Tiražas 15 egz.